

Ovidiu Marian-Ionescu

EXILAT ÎN AGHARTA

UN ESEU DESPRE VASILE LOVINESCU

OVIDIU MARIAN-IONESCU

EXILAT ÎN AGARTHA

UN ESEU DESPRE VASILE LOVINESCU

Carte editată de
Centrul Județean de Cultură Prahova,
cu sprijinul
Consiliului Județean Prahova

Coperte și tehnoredactare:

Mihai Vasile

Redactor:

Emilia Vasile

Ploiești, Str. Erou Călin Cătălin nr.1, cod poștal 100066

Tel., fax: 0244 545041

E-mail: centrulculturiiprahova@yahoo.com

Site: www.cjcph.ro

www.facebook.com/centruljudeteandeculturaprahova/

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARIAN-IONESCU, OVIDIU

Exilat în Agartha : un eseu despre Vasile
Lovinescu / Ovidiu Marian-Ionescu. - Ploiești :
Mythos, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8467-39-9

821.135.1.09

929

septembrie 2018, 300 exemplare

OVIDIU MARIAN-IONESCU

EXILAT ÎN AGARTHA

**UN ESEU DESPRE
VASILE LOVINESCU**

Ploiești, Editura Mythos, 2018

*Tuturor celor pe care îi iubesc,
pentru a nu rătăci drumul!*

Cuprins

Capitolul I – Introducere / 9

- 1.1. Amatorismul editării operelor lui Vasile Lovinescu / 13
- 1.2. Coordonatele azimutului exegetic / 18

Capitolul II – Triptic de istorie mitică a României / 21

- 2.1. Urgrund-ul tradițional al românilor / 21
- 2.2. *Ierbarul reînflorit*. Sub roua gândirii ordonatoare a lui René Guénon / 41
- 2.3. *O icoană creștină pe Columna Traiană*. Glose asupra catholitei / 69
- 2.4. *Monarhul ascuns*. O (re)lectură ezoterică a literaturii moldovene / 81

Capitolul III – Consens și diferențiere cu privire la Tradiția Primordială / 104

- 3.1. Apokatastasis-ul lovinescian. O tentativă de (re)aducere a lumii în starea primară / 104
- 3.2. (Re)interpretarea folclorului național – constantă a *opusului* lovinescian / 117
- 3.3. (Re)lectura *poveștilor* lui Ion Creangă / 124
 - 3.3.1. *Povestea porcului și Harap-Alb* – fețe complementare ale aceluiași mit / 124
 - 3.3.2. Țărănizarea mitului: *Dănilă Prepeleac și Povestea lui Stan Pățitul* / 135
- 3.4. Basmul-novelă – studii de caz / 141
- 3.5. Ipostazele perechii vetuste și fără vârstă și interfața ezoterică / 145
- 3.6. Alte interpretări ezoterice (*Loștrița; Povestea găinușii de aur; Povestea viei; Poama Roșie; Făt-Frumos din lacrimă; Mistricean; Miorița*) / 149

Capitolul IV – Trăirea simbolică – cheia de boltă a metafizicii lovinesciene / 164

- 4.1. Dezvrăjirea lumii / 169

Capitolul V – Trei eseuri despre mit: *Adnotări despre mit; Mitul sfâșiat; Mit și uimire* / 180

Capitolul VI – *Al patrulea hagialâc: Craii de Curtea-Veche* – un landmark timbrat zodiacal cu semnul Capricornului / 194

Capitolul VII – Alchimia inițierii / 208

7.1. Jurnalul (*Jurnal alchimic, Însemnări inițiatice și Meditații, simboluri, rituri*) – un mic tratat de *artă regală* / 208

7.2. Cercurile inițiatice – aspirația spre înjgheizarea unei aristocrații spirituale / 215

7.3. Metafizica iubirii. Scrisorile crepusculare. Omul din spatele obrăzarului / 218

Capitolul VIII – Împlinirea cercului: Moldova interioară și Tărâmul inițiativ / 229

8.1. *Incantația sângelui* – sau despre *Moldova agarthiană* / 227

Capitolul IX – Discursul alchimic / 234

9.1. *Magnum Opus* / 234

9.2. Prezențe constante în alchimia simbolică a lui Vasile Lovinescu / 236

Capitolul X – Scrisul ca alchimie – perspectivă critică / 242

10.1. *Critica de aproape* / 242

10.2. *Critica de departe* / 248

Capitolul XI – Concluzii / 253

Bibliografie / 266

Capitolul I

Introducere

Născut la începutul celui de-al doilea lustru al secolului trecut, înrudit prin mamă cu Ion Budai Deleanu, descendent direct din familia Lovineștilor, prin tată, Vasile Lovinescu pare a fi un nedreptățit al *dinastiei culturale* care a dat spiritualității românești un fondator de școală critică modernă (Eugen Lovinescu), un romancier și un eseist de talie europeană (Anton Holban), un promotor al teatrului de idei (Horia Lovinescu) sau, mai aproape de timpurile noastre, o personalitate complexă a exilului cultural românesc (Monica Lovinescu).

Dintr-un atare ansamblu cultural, literatura ezoterică a lui Vasile răzbate cu greu. Și nici nu e de mirare, atâta timp cât, spre exemplu, în volumul său de amintiri *La apa Vavilonului*, Monica Lovinescu îi consacră vărului ei o singură propoziție, într-o operă de mai bine de 500 de pagini; o propoziție distantă și nedreaptă, pe un ton sentențios, având aerul unei despărțiri: *Lala Lovinescu și-a făcut chip cioplit din René Guénon*¹.

Paradoxal însă, o dreaptă înțelegere a lui Vasile Lovinescu vine tocmai din răsturnarea acestei sentințe: *În fond, René Guénon a avut doar doi discipoli români: Vasile Lovinescu, în Estul Europei și Mihail Vâlsan, în Occident; ei*

¹ Monica Lovinescu, *La apa Vavilonului*, Ed. Humanitas, București, 2010, p. 467

au primit în mod regulat inițierea sufită și au lucrat efectiv în această tradiție, împreună cu maestrul lor², afirmă un păstrător al spiritului guénonist, Ahile Verescu, definind esența gândirii lovinesciene, fără a epuiza prin aceasta bogăția de sensuri pe care le dezvăluie un *Opus Magnum* surprinzător la orice interogare. O (re)lectură consistentă și răbdătoare, ghidată de creanga de aur a rafinamentului intelectual, duce la descoperirea unui gânditor profund, a unui hermeneut adesea spectaculos, a unei personalități de tip enciclopedic, ce își așteaptă încă deplina consacrare.

A ne aventura în *hagialâcul operei* sale este un demers dificil. Orice privire în adâncuri ametește și descurajează călătorul neinițiat. Îți trebuie o mentalitate de cățăror – cum însuși Vasile Lovinescu o mărturisea – pentru a ajunge acolo de unde perspectiva operei sale este întreagă, moment în care ai libertatea de a judeca, dincolo de asprimea interpretărilor critice, dincolo de o modernitate tot mai puțin îngăduitoare cu cei contemplativi.

În acest exordiu ne propunem să punctăm momentele cu impact literar mai importante din parcursul bibliografic al lui Vasile Lovinescu, evitând o simplă înlănțuire a datelor.

Prima întâlnire, care i-a marcat profilul spiritual a fost aceea cu Bo Yu Ra (Joseph Schneiderfranken), un mistico- ezoteric minor și fără ecou în lumea culturală a vremii. Această admirație stârnește reacția lui Marcel Avramescu, care va critica atitudinea prea elogioasă a *tânărului Lovinescu*, față de cel care *vorbește la persoana I singular despre frăția sa cu Iisus*³.

Anii '30 au însemnat pentru Vasile Lovinescu și o firească implicare în climatul de efervescentă ziaristică. A publicat în revistele vremii – *Adevărul Literar și Artistic*, *Viața*

² Ahile Z. Verescu, *Discipoli guénonieni din România*, Editura Civitas, București, 2012, p. 8

³ *Ibidem*, p. 125

literară, Viața Românească, Credința, Familia, Azi, Vremea – eseuri pe teme folclorice și inițiatice, despre mistica tibetană, despre Ignațiu de Loyola, despre Arthur Rimbaud⁴. Nu vom insista asupra acestei etape de tinerețe, un studiu al lui Dan Stanca⁵ fiind o excelentă sursă de informare.

Căutările de tinerețe se încheie fericit, odată cu descoperirea lui René Guénon. În 1932, Vasile Lovinescu descoperă *Le roi du Monde*,

*care i-a deschis perspectiva centrului și a tradiției primordiale [...], apoi prin celelalte opere ale maestrului din Blois care i-au desăvârșit cunoașterea simbolismului și a doctrinelor orientale și, în sfârșit, prin corespondență cu el (1934-1940), care i-a dat suflul metafizic și certitudinea viziunii sale spirituale, culminând cu inițierea în tariqua alawită, în Elveția, în 1936*⁶.

Anul 1936 este cel al apariției *Daciei Hiperboreene*, tipărită sub pseudonimul Geticus și redactată la îndemnul lui René Guénon. Este vorba despre o primă operă surprinzătoare, care își va găsi drumul către cititorii români după mai bine de 60 de ani, păstrându-și valoarea și acuitatea, în ciuda trecerii timpului.

Anii scurși până la reluarea scrisului (1964) sunt ani de căutări spirituale intense. Din această *veghe intelectuală* profundă se nasc și cele două grupuri tradiționale. Primul *tariquah*, întemeiat cu ajutorul lui Mihail Vâlsan, a ființat până la sfârșitul anilor '50, dispărând fie pentru că legătura cu *tariquah-mamă* din Franța s-a întrerupt, *fie pentru că râvna inițiaților nu a fost prea puternică*⁷, fie din cauze externe grupării. Al doilea nucleu radiant este prefigurat în jurul anului 1958, când, în casa din București a poetei Lucreția Andriu, va lua naștere cercul de studii și meditație, continuând să ființeze,

⁴ *Ibidem*, p. 54

⁵ Dan Stanca, *Contemplatorul solitar*, Editura Institutul European, Iași, 1997

⁶ Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *Vasile Lovinescu și Funcțiunea Tradițională*, Editura Rosmarin, București, 1998, pp. 12-13

⁷ *Ibidem*, p. 15

în spirit, până în zilele noastre: *Noi toți, pe care ne-a mușcat Dragonul de călcâi, suntem fraternitatea lui Hyperion – latet sol in sidere. E un bocet platonician. Continuă această cale aspră, dar cathartică*⁸, va puncta Vasile Lovinescu într-o epistolă din 12 iunie 1983, către Radu Vasiliu. Florin Mihăescu consideră acest grup *o massenie* ca aceea a Sfântului Graal, *în jurul unei nevăzute mese rotunde a tradiției perene*⁹, într-o vreme când ideea de masonerie era temător ocultată.

Din 1964, Vasile Lovinescu reia scrisul, din nevoia de a (re)fixa adevărurile tradiționale, aflate în pericolul de a se pierde în *acest timp al decăderii spirituale* a umanității. Între 1964 și 1972, Vasile Lovinescu scrie *Al patrulea hagialâc* (singura lucrare antumă) și *Creangă și Creanga de Aur*, din care se desprind două alte studii fundamentale: *Ciubăr-Vodă* și *Incantația sângelui*.

După 1972, Vasile Lovinescu va continua să scrie eseuri și studii pe teme tradiționale, exegeze pe teme de folclor și opere spirituale, studii de istorie și geografie sacră. În paralel cu studiul, aproape zilnic, al manuscriselor rare și al textelor sacre, Vasile Lovinescu ține un jurnal – *Jurnalul alchimic* – reunind meditații de o mare încărcătură spirituală, mergând de la doctrină la simbol și la tehnică inițiativă. Totodată, jurnalul, la care se adaugă și alte studii asupra cărora ne vom opri, dezvăluie interesul lui Vasile Lovinescu pentru marile opere poetice și tragice ale lumii, *pentru Dante, deja prezent în Columna Traiană și în eseul Beatrice; pentru Shakespeare; pentru baladele românești, mai ales Miorița; pentru Eliade și Bocete; pentru opera lui Rilke, Meyrink, Th. Man și Jünger; pentru muzica lui Mozart și Wagner*¹⁰.

După 1980, Vasile Lovinescu se retrage în *oniricul Folticeni*, trăindu-și crepusculul în meditație, rugă și

⁸ *Ibidem*, p. 16

⁹ *Ibidem*, p. 19

¹⁰ *Ibidem*, p. 26

contemplație incantatorie, călătorind imaginar, după propria-mărturisire:

În sufletul tău e o mică poartă, mai mică decât un strop de soare. Cine se strecoară prin ea poate să călătorească în țări îndepărtate, fără să iasă din casă. Și poate să trăiască timpuri trecute fără să iasă din casă¹¹.

Formarea intelectuală, axată puternic pe cunoaștere, a urmărit – în concepția lui Florin Mihăescu – trei filoane principale: *unul cultural, literar și filozofic, unul istoric și folcloric și apoi, pe deasupra, unul mistic-metafizic*¹².

Aceste filoane, aflate într-un proces de conturare, s-au contopit în aflarea unui maestru spiritual – René Guénon. Cunoașterea doctrinei tradiționale sacre a fost dublată de datoria de a o transmite celor cu *intelletti sani*, într-un exercițiu de pedagogie unică, cu impact național.

Toate aceste considerente ne-au determinat să structurăm exegeza de față în trei mai direcții: istoria mitică, revigorarea tradiției folclorice și metafizica, încercând să cuprindem cea mai mare parte a operei lovinesciene. Ca urmare, am preferat să coborâm în arhitectură, optând pentru această strategie în locul teoretizărilor excesive, descoperind, nu o dată, și *idei strălucitoare* care își așteptau cititorul.

1.1. Amatorismul editării operelor lui Vasile Lovinescu

Unul din cele mai importante principii alchimice este acela al adunării a tot ce este risipit – *rassembler ce qui est épars* – deviză sub semn masonic. În instrucția celui mai important grad – acela de maestru – la întrebarea ce privește rostul călătoriei maeștrilor în lume, răspunsul este: *pentru a*

¹¹ Vasile Lovinescu, *Însemnări inițiatice*, Editura Rosmarin, București, 1996, p. 142

¹² Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 47

*căuta ce a fost pierdut, pentru a aduna ce este răspândit și pentru a răspândi peste tot Lumina*¹³.

În efortul său intelectual de a reface întregul din *membra disjecta*, pentru a lumina omenirea în prag de prăbușire ciclică, Vasile Lovinescu conturează patria mitică, dezvăluie epopeea națională constituită din basmele românești, contemplând metafizic și, cel mai adesea, singuratic, lumea.

Intenția noastră urmează același concept alchimic: ne propunem să continuăm prezentul demers prin lansarea unei inițiative editoriale fundamentate științific, în măsură să redea profilul coerent al gândirii ezoterice a lui Vasile Lovinescu, demers axat pe cele trei coordonate pe care le-am așezat dintru început, căci ele pun alături un filon cultural de tip enciclopedic cu unul inițiatic. Rezultă un arhitext nonconformist și inactual pentru timpul apariției sale, în fapt, revoluționar și ancorat în gândirea tradițională, dincolo de timp: *Ceea ce scriu e nonconformist și inactual la un grad care e o sfidare față de lumea modernă*¹⁴.

Principalele cărți dedicate istoriei și geografiei mitice sunt: *Dacia Hiperboreană*, publicată pentru prima oară în revista *Étudea Traditionelles*, sub pseudonimul Geticus, între anii 1936 și 1937. Cartea apare în 1984 în ediție italiană (*La Dacia Iperborea*, Edizioni All'Insegna del Vetro, Parma, Italia, 1984) și trei ani mai târziu, în 1987, în ediție franceză (*La Dacie hyperborénne*, Ed. Pardès, Puiseaux); *O icoană creștină pe Columna Traiană* (Editura Cartea Românească, București, 1994) și *Monarhul ascuns* (Editura Institutul European, Iași, 1992). Lor li se adaugă un consistent eseu – *Incantația sângelui* – apărut în volumul cu același titlu (Editura Institutul European, Iași, 1993).

Resuscitarea tradiției de sorginte folclorică face obiectul a două studii fundamentale: *Creangă și Creanga de Aur*

¹³ *Ritualul gradului de maestru*, MLNR, p. 33

¹⁴ Vasile Lovinescu, *Scrisori Crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 25

(Editura Cartea Românească, București, 1989) și *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, (Editura Cartea Românească, București, 2000) la care am adăuga eseul *Interpretări inedite ale simbolismului din două snoave aparținând lui Ion Creangă*, inclus de edituri în volumul, deja amintit, *Incantația sângelui*.

Coordonata metafizică a operei lovinesciene este larg dezbătută în volume a căror lectură este obligatorie pentru înțelegerea deplină a lui Vasile Lovinescu: *Mitul sfâșiat* (Editura Institutul European, Iași, 1993), *Jurnal alchimic* (Editura Institutul European, Iași, 1994), *Însemnări inițiatice* (Editura Rosmarin, București, 1996) și *Meditații, simboluri, rituri* (Editura Rosmarin, București, 1997). Un volum care adună cele mai importante părți ale celor trei opere din urmă este *Exerciții de meditație* (Editura Rosmarin, București, 2000).

Nu am insistat asupra publicisticii lui Vasile Lovinescu din două motive: există deja un studiu al lui Dan Stanca dedicat acestei componente a operei lui Lovinescu, în primul rând, și intenția de a relua această temă într-un studiu viitor, în al doilea rând. Când a fost cazul, am amintit, însă, articole de presă cu un mesaj important, chiar dacă publicistica lui Vasile Lovinescu vestește toate marile sale teme.

Toate volumele amintite au fost analizate critic și obiectiv pe parcursul acestui volum, singura reducere fiind aceea că, pentru a defini coordonata metafizică, am optat pentru volumul *Exerciții de meditație*, pe deplin lămuritor pentru tema abordată.

Am lăsat la urmă volumul *Scrisori crepusculare* (Editura Rosmarin, București, 1995) deoarece este unul care reunește toate temele majore al Opus-ului lui Vasile Lovinescu, fiind totodată și unul al mărturisirii, o evanghelie lucidă a melancoliei și a iubirii, departe, însă, de a fi un simplu opus epistolar. Ajunși la acest capitol sensibil, o precizare se impune. Dincolo de nepregătirea filologică a editurilor, poate fi luat în calcul și faptul că însăși gândirea autorului, (con)centrată în

jurul unor teme recurente și decantate în permanență, a favorizat o *editare ezitantă* a textelor.

În *masa de scrieri* arhetipologice ale lui Vasile Lovinescu, prezente pe piața românească a cărții ezoterice, mitanalitice, mitocritice, se regăsesc și unele serii de texte *închegate*, cu o deplină coerență, care pot intra așa cum sunt într-o ediție științifică impecabilă. Într-o primă categorie s-ar situa textele cu statut de antume, care reflectă – în forma publicată – voința fermă a autorului: *Al patrulea hagiâlăc*, exegeză nocturnă a *Crailor de Curtea-Veche*, Editura Cartea Românească, București, 1981 și *Creangă și Creanga de Aur*.

Dintre postume, opera cea mai unitară, care respectă clauza temporalității, rămâne *Jurnal alchimic*, care cuprinde *note datate* între octombrie 1966 – ianuarie 1967, unitatea de ordin temporal a lucrării provenind și din materia însăși pe care o tratează autorul.

Este evident că, după 1989, Vasile Lovinescu trebuia recuperat cât mai grabnic. Aura lui de *personaj misterios*, pe nedrept *marginalizat*, se cerea întregită de contactul cu opera al unui public nu întotdeauna pregătit, dar avid de cunoaștere. Fără a-i învinui câtuși de puțin pe cei apropiați, care s-au ocupat de editarea manuscriselor lui Vasile Lovinescu, nu ne putem opri să constatăm o editare uneori haotică, neștiințifică și nefilologică a textelor. Buna intenție – recuperarea și promovarea culturală a scrierilor lui Vasile Lovinescu – nu a fost întotdeauna ajutată de rigoarea filologică, de structurarea tematică și de ordonarea istoriografică, proceduri care ar fi favorizat punerea în evidență a semiozei hermetice, a mitanalizei și a arhetipologiei așa cum au fost înțelese și puse în operă de Vasile Lovinescu.

Vom milita pentru realizarea unui corpus de *opere create complete Vasile Lovinescu* constituit pe cele trei axe fundamentale, fără a pierde din vedere o posibilă biografie, recuperând momente controversate ale vieții sale, sau o axă secundară, aceea a *localismului creator*, cu referire la

Folticeniul oniric, integrat în Moldova mitică de dincolo de neguri.

Vom urmări, de asemenea, sistematizarea receptării critice a operei lui Vasile Lovinescu, reconsiderând fiecare volum în parte. Vrem să punem la lucru un aparat filologic complet (evidențierea variantelor) și un aparat de istorie literară cât mai fidel – cronologia biografică, notele și comentariile fiecărui text, restituirile din presă și, uneori, din manuscris, reperele critice, bibliografia. Un posibil model ne va fi cel furnizat de Oana Soare, care s-a ocupat de editarea lui Marin Preda și Ștefan Bănuțescu, urmând teoria despre tehnicile de editare a operei stabilită de Robert Escarpit în *De la sociologia literaturii la teoria comunicării*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Pentru lucrarea de față, în lipsa altor surse, am utilizat texte editate la:

1. Editura Institutului European din Iași, în colecția *Eseuri de ieri și de azi: Monarhul ascuns* (permanență și ocultare), 1992; *Mitul sfâșiat* (mesaje străvechi), 1993; *Incantația sângelui*, ediția a II-a, 1999 a fost îngrijită aproape exclusiv de Alexandrina Lovinescu (autoare a unor cărți pentru cei mici și/sau cu temă didacticistă) și Petru Bejan (profesor universitar doctor, director al Departamentului de Filosofie din cadrul Universității Al.I. Cuza și membru al AICA – Asociația Internațională a Criticilor de Artă –, autorul volumelor *Amurgul frumosului*, *Lumea artei* și *Tîrcoale critico-hermeneutice*, Editura Axis, 2012);
2. Editura Rosmarin din București (cu deschidere ezoterică), unde s-au publicat *Steaua fără nume*, 1994, editat de Roxana Cristian, Florin Mihăescu și Dan Stanca; *Scrisori crepusculare*, 1995, îngrijit de Roxana Cristian și Florin Mihăescu (care cuprinde scrisori expediate de Vasile Lovinescu între 1961 și 1984), discipolii maestrului, care

au făcut parte din grupul inițiativ *Fraternitatea lui Hyperion* (începând cu 1958), editori fără o pregătire filologică propriu-zisă.

1.2. Coordonatele azimutului exegetic

Prezenta exegeză își propune – în egală măsură – două obiective: primul este acela de a oferi o interpretare complexă, îmbogățind perspectiva critică, asupra operei lui Vasile Lovinescu; cea de-a doua, complementară, urmărește umplerea golului exegetic dedicat lui Vasile Lovinescu.

Înainte de 1989 apărea un singur studiu, respectiv în *Convorbiri literare* (Pagini bucovinene), în nr. 14 – nr. 21, Iași, 1983.

După Revoluție, numărul fragmentelor din opera lui Vasile Lovinescu apărute în diverse publicații crește, fără ca rata să fie una spectaculoasă: *România Liberă*, *Cotidianul LAI*, *Timpul*, *Manuscriptum* (nr. 2-4, 1991; nr. 1-4, 1992; nr. 1-4, 1993, nr. 1-4, 1994), *Steaua*, *Echidistanțe*, *Cronica*, *Fundația Culturală Română* (Dicționarul Scriitorilor Români, coordonator: Mircea Zăciu, 1998), *Discipoli guénonieni din România* (coordonator: Ahile Verescu, Editura Civitas, 2012), *Convorbiri literare*, *Adevărul Literar și Artistic*, *România Liberă*, *Viața Românească*, *Trivium*, *Connaissance des religions* (Paris, nr. 51-52, 1997, *Le mythe sous le ciel des étoiles fixes*), *Caiete de studii tradiționale* (Editura Rosmarin, 2001), *Lucașărul*, *Dilema*, *Scrieri și studii tradiționale* (Editura Pontifex, 2002-2014), *Rost*.

Numărul volumelor referitoare la opera și viața lui Vasile Lovinescu nu este nici pe departe mulțumitor: *Caiete critice* (volum coordonat de Eugen Simion, dedicat lui Vasile Lovinescu, nr. 9-11, 1994), *Contemplatorul solitar* (Dan Stanca, Editura Institutul European, Iași, 1996), *Vasile*

Lovinescu și Funcțiunea Tradițională (Florin Mihăescu, Roxana Cristian, Editura Rosmarin, București, 1998), *Limbaj și conștiință în metafizica și poetica lui Hölderlin* (studiu introductiv și note de Mihai A. Stroe la volumul *Hyperion – un fragment*, Friedrich Hölderlin, Editura Institutul European, Iași, 1998), *Treptele cunoașterii inițiatice la Vasile Lovinescu* (Florin Mihăescu, Editura Arhetip, București, 2003), *Agartha fälticeneană* (Roxana Cristian, Editura Rosmarin, București, 2012).

Urmărim ca, printr-o perspectivă hermeneutică înnoitoare, să definim axele Opus-ului lovinescian, folosind nu doar o terminologie adecvată subiectului, ci și un set de metode critice, cărora li se va adăuga o abordare *din interior*, având filtrul unei inițieri ezoterice, ca un soi de *cheie universală* cu care să putem deschide drumul către arhitextul lovinescian.

Vom opera cu sintagme și concepte relevante: *ezoterism, simbol, tradiție primordială, sufism, masonerie, massenie, semioză hermetică, Athanor, alchimie, piatră unghiulară, metafizică, mit, inițiere, hagialâc*, pentru a ne opri la cele mai importante.

Setul de metode critice cuprinde imagologia, simbologia, tematismul, culturologia, mitocritica și mitanaliza, cu observația, pentru cea din urmă metodă amintită, că statutul ei pare să se fi consolidat în ultimul timp, în ciuda neîncrederii cu care Ioan Petru Culianu o excludea din rândul metodelor critice cu un statut definitiv.

Trei mari capitole vor constitui țesătura textului: istoria și geografia mitică, resuscitarea tradiției de sorginte folclorică și metafizica lovinesciană, în ultima parte făcând și o radiografie a atitudinilor criticii față de opera lui Vasile Lovinescu.

Analiza noastră încearcă să evidențieze nu doar fețele intelectualului Vasile Lovinescu, ci și trăirea de dincolo de *obrăzar*, într-o hermeneutică nouă a *Scrisorilor crepusculare*. Totodată ne oprim asupra eseului *Incantația sângelui* în care

autorul creionează, nu o dată seducător, imaginea Moldovei interioare, socotită a fi un spațiu inițiativ, oglindit în literatura secolelor trecute.

Analiza semioticii hermetice lovinesciene este filtrată prin conceptele lui Eco, așa cum apar în *Limitele interpretării*, lăsând o poartă deschisă către gândirea magică, către lupta cu neconținută dezvrăjire a lumii.

Capitolul II

Triptic de istorie mitică a României

2.1. *Urgrund*-ul tradițional al românilor

La un deceniu după desăvârșirea celui mai important proiect național, cel al Unirii, intelectualitatea noastră, ieșită de sub presiunea istoriei, intră cu febrilitate în logica unei alte definiții necesare, cea a spiritualității naționale. Cum era normal și necesar, cele două coordonate – istorică și spirituală – s-au *solidarizat* în efortul construcției naționale. Drept urmare, anii '30 își regăsesc amplitudinea. O generație nouă, rafinată de momentele anterioare, de căutările febrile ale identității culturale, *Dacia Literară* și *Junimea*, a trasat în doar câțiva lustri noua paradigmă asumată de generația ezoterică a acelor ani, cea care și-a asumat demersul pe două axe, aflate într-o benefică tensiune: diacronică și sincronică.

Pe lângă datoria de a (re)defini originea, această generație de intelectuali, imposibil de clasificat într-o categorie unitară, a avut misiunea de a integra spiritualitatea românească în timpul ei și în europenitatea cronotropă, atât de încărcate de experiențe tulburătoare și roditoare.

Lumea intelectuală a Bucureștiului interbelic, preocupată de teme noi – mitul, religia, misticismul, inițierea ș.a.m.d. –, caută noi abordări ale unor teme ce îi veneau din istorie – folclorul, descălecările și întemeierile, dacismul.

Ceea ce a constituit *generația ezoterică*, sintagmă privită cu o reticență de neînțeles, reunește nume ce sunt sau încă pot deveni repere decisive pentru reconfigurarea culturii naționale. Sunt, pentru că locul este unul câștigat definitiv – Eliade, Blaga, Cioran, Noica, Mihail Sebastian. Pot deveni, pentru că opera lor nu este încă repusă în justa lumină până acum; în acest caz vorbim despre Mihail Avramescu, Mihail Vâlsan, Dan Botta, Dan Petrașincu, Anton Dumitriu sau Sandu Tudor.

Am omis deliberat două nume, cele ale lui Vasile Lovinescu și Nae Ionescu, pe care o parte a criticii actuale îi consideră vectorii principali ai generației anilor '30, luând în discuție și două posibile filiații, una dintre acestea, cea reprezentată de Vasile Lovinescu, ducând până la Nichita Stănescu.

În anii '30, în România existau mai multe cercuri spirituale. Lovinescu i-a cunoscut pe cei anunțați de dumneavoastră [Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica – nn], dar nu s-a apropiat de ei. S-a simțit mai mult atras de personalități mai puțin cunoscute, cum este Mihail Avramescu, un Mihail Vâlsan, care au intenționat, la rândul-le, să obțină o inițiere sufită [...]. Cu Mircea Eliade, Lovinescu s-a întâlnit de mai multe ori, dar drumurile lor mergeau, totuși, oarecum divergent. Cu Noica, relațiile au fost sporadice¹⁵.

Astfel se justifică și opțiunea noastră de a nu-l fixa pe Vasile Lovinescu într-un tipar, fapt cu desăvârșire imposibil, pentru că el însuși este tiparul, creatorul propriei sale categorii cu care unii intelectuali pot veni în contact, dar, cu siguranță, în care le este greu să rămână. Să luăm exemplul lui Blaga, apropiat de Lovinescu din perspectiva abordării mitice sau al lui Cioran, pe care abordarea metafizică îl apropie de Lovinescu. Exemplele pot continua, dar nu fac decât să ducă la concluzia că Vasile Lovinescu, grație modului său *capricant* de

¹⁵ Alexandru Anghel, *Interviu cu Florin Mihăescu în Rost cultural, politic, religios*, anul III, nr. 23, ianuarie 2005, p. 17

a fi, este supraveghetorul solitar, rupt de fastidiositatea vremii sale, aflat într-o luptă care îl definește – aceea de a păstra Tradiția într-o lume ce își trăiește fericită sfârșitul: *Ceea ce scriu e neconformist și inactual la un grad care e o sfidare față de lumea modernă*¹⁶.

Fundamental pentru înțelegerea autorului *Daciei Hiperboreene*, pentru înțelegerea rolului său determinant în cultura românească, cu toate cele ce i se pot reproșa de o critică atentă mai degrabă la fascinația de a opera cu uneltele proprii, este conceptul de *trăire simbolică a lumii*. Scăpat de presiunea oricărei (în)regimentări, Vasile Lovinescu rămâne singular, poate și singur, într-o lume pe care o trasează după logica lui simbolică.

Așadar, Lala Lovinescu este acel mag care cere, citește *impune*, să-i parcurgem scrierile ca într-o inițiere din care nu mai există cale de întoarcere:

*Textele magice și hermeneutica lui Vasile Lovinescu par să nu admită o lectură pe calea de mijloc, pe parcursul căreia cititorul nu reține decât ipotezele care corespund sistemului său logic sau unor criterii de verosimilitate precis stabilite. Magul ne cere (= impune) să-i parcurgem scrierile ca-ntr-o inițiere, din care nu mai există cale de întoarcere. Critica lui Umberto Eco față de René Guénon întreprinsă în **Limitele interpretării**, i se potrivește într-o oarecare măsură și lui Vasile Lovinescu (în calitatea sa de discipol fidel al Maestrului): avem de-a face cu o gândire care rupe punțile în spatele ei, care se sprijină doar aparent pe rigoare istorico-filologică, dar hrănindu-se cu precădere din etimologii presupuse*¹⁷.

Opera lui Vasile Lovinescu este o fascinantă *planșă de arhitectură* din perspectivă diacronică și sincronă totodată, trasată în continuitatea miturilor ordonatoare, reluate magic în ritualuri menite să ascundă marile adevăruri, până când o lume

¹⁶ Vasile Lovinescu, *Scrisori Crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 25

¹⁷ Ioan Pop-Curșeu, *Recitindu-l pe Vasile Lovinescu*, în *Revista Steaua*, nr. 10-11 (732-733), octombrie-noiembrie 2009, p. 64

renăscută le va recupera. Acest mare maestru, temându-se, în chip paradoxal, de spectacolul propriei ratări, se definește punând la baza gândirii sale magice principiul *pars pro toto*, enunțat de J. G. Frazer:

*Superioritatea trăirii simbolice a lumii stă în faptul că prin ea cantitativul dispare și rămâne calitativul, [...]; cine prinde în cel mai înfîm lucru o părticică de lumină, pe care o ascunde și o simbolizează, se unește cu toată lumina, cu rădăcina universală, cu Ideea acestei lumini particulare. Și în Universal, cine are o parte, are totul, pentru că Universalul nu e divizibil. [...] Și apoi, în ordine descendentă, a vedea simbolul unui lucru este a percepe țesutul întregului plan de fire în care se află acel lucru, pentru că ochiul devenit vizionar percepe, fără să mai fie nevoie de o altă efortare, lumina ocultă și din celelalte lucruri ambiente. Transformarea magică a privirii noastre. Fiecare spectacol e pentru întâia oară văzut. Pentru noi se creează lumea în fiecare moment*¹⁸.

Lovinescu participă la temele momentului fără însă ca abordările sale să poată fi încadrate în curentele literare statuate de critica literară:

*În ciuda unor puncte comune între gândirea lui Vasile Lovinescu și tradiționalismul literar interbelic (legătura cu pământul, dacismul, un ante-modernism destul de pronunțat) diferențele sunt semnificative în ceea ce privește concepția asupra tradiției. Scriitorii formați sub zodia sămănătorismului, a poporanismului sau – mai târziu – a gândirismului interbelic puneau în prim plan o doctrină despre esența națiunii și a culturii române păstrată mai ales în lumea rurală, fără influxuri venite din afară. Concepția lor culturală era una folclorizantă și populistă (în toate sensurile posibile ale cuvântului): o cultură română autentică nu se putea sprijini decât pe strălucitoarea ei tradiție folclorică*¹⁹.

Doar o privire voit grăbită l-ar putea include pe Vasile Lovinescu într-una din categoriile amintite. Deși atinge teme definitorii pentru mișcările literare amintite (fără a fi, însă, un

¹⁸ Vasile Lovinescu, *Jurnal alchimic*, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 199

¹⁹ Ioan Pop-Curșeu, *op. cit.*, p. 61

ruralist), cu toate că putem vorbi de intersecții mai mult sau mai puțin întâmplătoare, Vasile Lovinescu se desprinde de orice context ideativ strâmt, urmându-și identitatea.

Un bun exemplu ar fi punerea în discuție, prin *Dacia Hiperboreană*, a problemei centralității României, temă de o importanță covârșitoare și anevoie de pătruns. Cu siguranță, ideea nu este una nouă. O abordează și Nicolae Densușianu în *Dacia preistorică*; pentru Densușianu, Valea Dunării este considerată locul de dezvoltare a unei civilizații preistorice – civilizația pelasgă – precursora a celei dacice. Întregul sistem mitologic al grecilor, alături de creațiile populare românești, sunt mărturiile unor evenimente istorice îndepărtate. În concepția lui Densușianu, importanța acestei civilizații este dată și de roirile ce au avut loc dinspre Dacia, al căror rezultat a fost întemeierea civilizațiilor antice.

Folosindu-se de date din culturi arhaice, Eliade a arătat că *omul din societățile premoderne dorește să trăiască cât mai aproape de Centrul lumii și să știe că țara lui se află efectiv în centrul suprafeței terestre*²⁰.

La rândul său, Vasile Lovinescu își așază concepția privitoare la spațiul național pe axele unei geografii mitice și ale unei istorii sacre, pornind de la ceea ce a fost numit *Urgrund*-ul tradițional al românilor, invocat pentru a explica modul în care acest popor a îndeplinit un destin de misiune culturală în secolele trecute.

Prin *Dacia Hiperboreană*, pe care Claudio Mutti o consideră *o operă de hieroistorie și geografie sacră*²¹, Vasile Lovinescu a așezat România în centrul ideal al crucii descrise de migrația Hiperboreană:

Geografia Daciei [...] este dominată de o realitate centrală: podișul Transilvaniei, încercuit de lanțul Carpaților și de Munții Apuseni [...] De la Rin și Alpi până la marele zid chinezesc, indefinitul domnește în

²⁰ Mircea Eliade, *Il sacro e il profano*, I, 6, Torino, 1967, p. 27

²¹ Claudio Mutti, *Guénon în România*, Editura Vremea, București, 2003, p.65

stăpân: pământuri nemărginite, ținuturi care încep nu se știe unde și sfârșesc nu se știe unde. În acest ocean de posibilități, Dacia este singura țară caracteristică, definită, formând o unitate geografică. [...] toate acestea sunt așezate exact pe paralela de 45°, adică în mod riguros la jumătatea distanței între Pol și Ecuator²².

Demonstrația urmează calea mării migrații hiperboreene:

Dacia a fost sediul Centrului Suprem într-o vreme foarte îndepărtată. [...] migrația hiperboreană a fost verticală până în punctul în care a întâlnit paralela 45°, la jumătatea distanței între Pol și Ecuator. Acolo, ea s-a împărțit în ramuri orizontale. O parte a migrației a urmat verticala până în Grecia. Cât despre ramura occidentală, celtică, a Hiperboreii, itinerariul său ne este arătat de simbolismul geografic, de bunul simț de asemenea: cursul superior al Dunării. Și crucea a fost astfel desăvârșită²³.

Înainte de a intra în substanța studiului realizat de Vasile Lovinescu, ne îngăduim să aruncăm o utilă ancoră în prezent. Suntem cu puțin înaintea sărbătoririi unui secol de la întemeierea Statului modern și ne pregătim să pășim în viitor, dând sens ziditor trecutului. Altfel, nu am putea vorbi cu mândrie de națiunea română, în sensul integrator, deși ușor desuet al termenului.

Trecând peste mâhnirea pe care ne-o provoacă ignorarea operei lui Vasile Lovinescu, nu putem să nu ne întrebăm care sunt *vocele* autoritare ale prezentului care, atent promovate, caută să impună linia de gândire asupra trecutului național. În *Istorie și mit în conștiința românească*, Lucian Boia, cu care nu ne propunem să polemizăm, recomandă o abordare indiferentă a trecutului istoric, capabilă să provoace o adevărată criză de identitate:

Poate vom încerca, nu să uităm istoria, dar să fim ceva mai puțin obsedați de ea. Privim prea mult spre trecut

²² Vasile Lovinescu, *Dacia Hiperboreană*, Editura Rosmarin, București, 1996, pp. 21-27

²³ *Ibidem*, p. 41

(spre un trecut cu ușurință mitificat) și prea puțin în prezent și spre viitor. Nu avem ce învăța de la Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, și nici măcar de la oamenii politici ai perioadei interbelice. Problemele prezentului se rezolvă cu mijloacele prezentului și din perspectiva prezentului. Cu aproape două veacuri în urmă, când au decis să joace cartea modernizării, a occidentalizării și a statului național, românii nu s-au așezat în continuarea unei vechi istorii, ci s-au despărțit de ea. Acum intrăm într-o lume nouă și este necesar un nou început. Nu putem rămâne prizonieri ai trecutului. Trebuie să dovedim că România înseamnă ceva, astăzi²⁴.

Istoricul de succes al acestui început de secol românesc se războiește, deopotrivă, cu Densușianu, cu Hasdeu și cu toți cei pe care lucrarea *Dacia preistorică* i-a inspirat, într-o frazare voit iconoclastă:

În perioada interbelică, teza lui Densușianu a fost preluată și dezvoltată de câțiva istorici amatori, îmbătați de naționalism. Ciocnirea tot mai violentă a ideologiilor și afirmarea spiritului autohtonist ofereau acestora un spațiu de manevră pe care profesionalizarea istoriei părăsise la un moment dat a-l elimina. Intuiția nespecialistului devine chiar, în ochii unora, o virtute, depășirea raționalismului apărând ca un deziderat fundamental al drepte naționaliste. Mircea Eliade îndemna către un nou diletantism, sprijinit pe observația că diletanții au simpatizat întotdeauna istoria și au înțeles-o; sensurile profunde și marea sinteză le sunt mai accesibile decât profesioniștilor²⁵.

Între acei istorici amatori căzuți pradă naționalismului se află, evident, și Vasile Lovinescu, anulat cu o singură mișcare de condei și fără o cercetare atentă a reverberațiilor operei lui. În fața pericolului de a uita contribuția fondatoare a unor generații, credem că suntem datori să restituim adevăruri, aplicând o dreaptă hermeneutică. Fără însă a mitiza/mitifica

²⁴ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 51

²⁵ *Ibidem*, pp. 165-166

sau demitiza/deturna inutil.

Așa cum se va putea constata, vom opta pentru o perspectivă pozitivistă, lumină în care trebuie deplasată și reprivită opera lui Vasile Lovinescu. Prin tripticul *Dacia Hiperboreană, O icoană creștină pe Columna Traiană și Ciubăr Vodă*, acesta propune o perspectivă unică și surprinzătoare asupra istoriei noastre, rămânând ca spiritele atente să reconfirme, cu dreaptă măsură, sensuri noi și deschideri neașteptate.

*
* *

Vasile Lovinescu, sub pseudonimul Geticus, începe să publice *Dacia Hiperboreană* la 31 de ani, în revista *Études Traditionnelles* (1936-1937), Paris, la doi ani după debutul unei corespondențe susținute cu René Guénon. Maestrul își încurajează discipolul să aprofundeze demersul, netezindu-i, în egală măsură, calea spre obținerea unei inițieri alawite, prin Titus Burckhardt.

Aparținând unui puternic curent tradițional de transmitere a filosofiei perenis, Vasile Lovinescu găsește în opera și destinul inițiativ al lui René Guénon calea devenirii, tariqah, care conduce de la shariya, drumul mare, social și religios la haqiqah, cunoașterea pură, adevărul ezoteric²⁶.

Este evident că *Dacia Hiperboreană* rămâne o încercare a tinereții entuziaste a lui Vasile Lovinescu. În jurul vârstei de 30 de ani, sub înrâurirea lui Guénon, Vasile Lovinescu publică acest studiu fundamental asupra căruia o discreție inexplicabilă s-a așternut aproape 50 de ani, până când, în 1984, a fost descoperit în Italia de Claudio Mutti, cunoscutul cercetător al Tradiției, care l-a publicat în *Edizioni all'insegna del Vetro*, la Parma.

²⁶ Ahile Z. Verescu, *op. cit.*, p. 53

Sunt două idei asupra cărora suntem datori să reflectăm. Prima este aceea că, după publicarea *Daciei Hiperboreene*, Vasile Lovinescu intră într-o *tăcere a scrisului*, din care emerge după aproape 25 de ani. A doua idee asupra căreia merită să întărziem este aceea că germeii amintitului studiu se arată în publicistica de tinerețe a lui Vasile Lovinescu. Astfel, în publicația *Vremea* din 15 iulie 1934, în articolul *Publicarea meritelor lui Nicolae Milescu*, Vasile Lovinescu expune concepția sa asupra istoriei considerând că *istoria se valorizează numai prin directă raportare la filosofie, spiritualitate, mistică*, istoria românească fiind *croită pe temeiul apartenenței la Tradiția primordială*. În același an, în articolul *O nouă rasă de stăpâni* (*Vremea*, 18 februarie 1934), Vasile Lovinescu își deconspira *nădejdea* într-o *transfigurare, într-o schimbare la față a țării care să aducă la suprafață rasa de stăpâni, de vrednici, de chemați*, speranță aducând cu sine adieri cioraniene din *Schimbarea la față a României* (scrisă la 24 de ani, în 1935-1936).

Într-un alt articol din aceeași publicație, din 26 ianuarie 1936, intitulat *Căpitanul Eden*, Vasile Lovinescu se arată însuflețit de o idee strălucită care va străbate întreaga sa ființă, într-un soi de *ars philosophica: Un stat mic e condus de oameni, un stat mare e condus de mituri*. Fără îndoială că *Dacia Hiperboreană* se nutrește din această înțelegere superioară a destinului unui neam.

Ieșită din vârtoarea timpului, aserțiunea lui Mircea Eliade încredințată *Jurnalului* său (2 august 1946), referitoare la Vasile Lovinescu (și la Mihail Vâlsan) pare nedreaptă.

*Ce-ar fi făcut un Vasile Lovinescu sau un Vâlsan fără René Guénon? Primul ar fi continuat să fie un mediocru eseist-ziarist, un mediocru comentator al ultimei cărți de filosofie editate de Cartea Românească*²⁷.

Cel puțin ultima frază este în contradicție cu substanța

²⁷ Claudio Mutti, *op. cit.*, p. 53

ideatică a *Daciei Hiperboreene* și a celorlalte studii închinată istoriei naționale, chiar dacă o bună parte din afirmațiile tânărului Lovinescu pot fi amendate, astăzi, de rigorile criticii.

Nu ne îndoim de faptul că suntem în situația de a aplica o hermeneutică de inspirație *mitocritică* unui text aflat la confluența temporalului cu permanentul, a faptului istoric cu eternul continuu, lucrare din care se reliefează structuri mitice, arhetipale. E clar că Vasile Lovinescu, preluând modelul Guénon, își proiectează și construiește opera în jurul a cinci *elemente polare* – după expresia lui Jean Borella²⁸ – : *critica lumii moderne, Tradiția, metafizica, simbolica și realizarea spirituală*²⁹. Sunt unghiurile unui pentagon simbolic, în funcție de care Marcel Tolcea consideră că:

Borella observă că viziunea guénoniană, tradițională, abordează simbolul dintr-o cu totul altă perspectivă decât toate teoriile moderne, începând de la Kant încoace. Este vorba despre faptul că, la Guénon, necesitatea simbolului nu derivă, în mod fundamental, dintr-o voință sau dintr-o activitate inconștientă de deghizare, ci, dimpotrivă, simbolismul este o consecință a naturii lucrurilor, a faptului că realitățile superioare, metafizice nu au cum să se manifeste, să se exprime decât sub această formă pe care o numim simbolică. Acest fapt, această pragmatică a simbolului modifică în mod radical nu numai toate mecanismele de operare, de receptare a simbolului, poziția (libertatea) interpretului, ci mai ales finalitatea demersului hermeneutic, fiindcă, fundamental, simbolului i se atribuie – așa cum exemplificam supra în atitudinea lui Guénon față de psihanaliză – o origine nonumană. O astfel de premisă ne obligă imediat să constatăm că, fatalmente, simbolul nu poate minți, nu poate induce în eroare, nu poate disimula, ci doar este sortit să exprime adevărul. Cu alte cuvinte, realitatea sa și funcția sa coincid, adică finalitățile oricărui demers hermeneutic

²⁸ Jean Borella, *Du symbole selon René Guénon*, Cahier de l'Herne: René Guénon, 1985, p. 207

²⁹ Marcel Tolcea, *Ezoterism și comunicare simbolică*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004, p. 123

*ajung la același conținut. Borella propune sintagma hermeneutică obediențială, în sensul că interpretarea va trebui să urmeze în mod riguros toate reperele formei și calității sensibile*³⁰.

Gândirea de tip simbolic, ce însuflețește întreaga operă a lui Vasile Lovinescu, iese din modernitate și scapă uneltelor critice obișnuite. Este pur și simplu o abordare unică a realității într-o hermeneutică superioară de tip inițiativ. Ascuns și apărât în/de principiul său, Vasile Lovinescu se dezvăluie a fi *misionarul plecat într-o călătorie catartică în lume*, un pelerin aflat în căutarea Graalului, ascuns în Curtea-Veche a Tradiției.

Solitar și solidar traseului ales, paradoxalul Lovinescu rămâne marele anonim al gândirii românești, aproape necunoscut și prea puțin înțeles, cum mărturisește apropiata maestrului, Roxana Cristian:

Deși au aparținut aceleiași generații, unul născut în 1905 (V.L.) și altul în 1907 (M.E.), iar preocupările lor aparente au fost identice până la un anumit punct, au avut tipuri total diferite de gândire și de metodă de realizare a condiției umane.

Unul a avut o vastă audiență, a fost ales membru în numeroase academii prestigioase. Celălalt a avut un cerc foarte restrâns de prieteni, nu a părăsit țara și a preferat să trăiască aici până la capăt. Cu excepția scurtelor călătorii la muntele Athos și în Franța, viața sa nu a cunoscut nimic spectaculos în ordinea vizibilă a lucrurilor: [...]

Vasile Lovinescu putem spune că și-a ascuns cu grijă atât lucrarea, cât și viața. [...] Vasile Lovinescu s-a ancorat în starea supra-temporală, a fost omul timpului intern.

Mircea Eliade a visat timpul suspendat și chiar abolirea timpului, Vasile Lovinescu și-a asumat, cu prețul neclintirii, integrarea timpului.

Mircea Eliade a visat, Vasile Lovinescu a vegheat.

*Mircea Eliade a fost naratorul, Vasile Lovinescu martorul*³¹.

³⁰ *Ibidem*, p. 124

³¹ Roxana Cristian, *Agartha Fălticeneană*, Editura Rosmarin, București, 2012, pp. 11-13

Deși a refuzat cu obstinație spațiul public, respingând nu doar orice tip de polemică, ci și încercarea de a-și apăra opera, Vasile Lovinescu nu scapă ochiului sever al criticii avizate. Nu e momentul oportun să discutăm despre *receptarea* lui Vasile Lovinescu; o vom face în finalul lucrării.

Aducem în discuție opinia unui cercetător cunoscut al literaturii ezoterice/oculte românești, Marcel Tolcea, în opinia căruia Lovinescu practică o *hermeneutică revanșardă*, asumție ce contravine celei extrase din lucrarea lui Borella pe care o considerăm mai apropiată de intenția lui Vasile Lovinescu.

În lucrarea *Eliade, ezotericul*, Marcel Tolcea stabilește inventarul scriitorilor români care se pretează unei abordări de tip ezoteric/ocult: Dimitrie Cantemir, Creangă, Eminescu, Hasdeu, Macedonski, Sadoveanu, Mateiu Caragiale, Ion Barbu.

Aflat în zona de radiație esoterică a lui Radu Certănescu (pasionat, la rândul său, de filozofia culturii, științe hermetice și arte ezoterice, autor al op-ului *Literatura luciferică. O istorie ocultă a literaturii române*, 2010), Marcel Tolcea ezită în a-și pregăti posibilitatea unui demers critic de anvergură având ca obiect gândirea lui Vasile Lovinescu, oprit, se pare, de *sentimentul unei anume hermeneutici hazardate, lipsite de precauții, exagerat speculative și adesea gratuite, toate acestea în absența datului doctrinar. Cam de felul celei practicate, prea adesea, de Vasile Lovinescu*³².

În continuarea analizei sale incoative, Marcel Tolcea se dovedește a fi neconvins de hermeneutica practică de Vasile Lovinescu atunci când divaghează pe imersiunea în mitic și imemorialitate:

La mijlocul deceniului trei, o asemenea adâncime – i.e. o coborâre până în timpurile imemorale precum și constatarea supraviețuirii camuflate a acestor vestigii în cultura noastră populară – dădea o cu totul altă perspectivă spiritualității românești, y compris istoriei ce

³² Marcel Tolcea, *Eliade, ezotericul*, Editura EST, București, 2012, p. 27

abia se împlinise la 1918. Complexul de tânără națiune era compensat, chiar răsturnat, de sabotarea istoriei, de o punere între paranteze a civilizației occidentale și de o clamare irepresibilă a străvechirii cu valoare de panaceu social³³.

Ne permitem să îi amendăm convingerea pe considerentul că nevoia unui imperativ cu bătaie în absolut, strict cultural, *Absolutul* realizat prin cunoașterea ezoterică, presupune două lecțiuni guénoniene distincte:

una pur doctrinară, reprezentată de Marcel (Mihail) Avramescu, Michel (Mihai) Vâlsan, Vintilă Horia, André Scrima și, parțial, Eliade, pe de alta, una de tip recuperativ, cu accent pe o hermeneutică a istoriei și/sau folclorului pe care aș numi-o o hermeneutică revanșardă. Așa cum fac Vasile Lovinescu, și, din nou, Eliade. De altfel, cred că acest fapt explică ceva mai în profunzime și de ce aceștia din urmă au aderat la Mișcarea Legionară³⁴.

Privitor la această din urmă afirmație a lui Marcel Tolcea, în încercarea de a risipi incertitudinile ce însoțesc acest aspect al vieții lui Vasile Lovinescu, prezentăm opinia autorizată a lui Claudio Mutti:

În ce privește Mișcarea Legionară, Vasile Lovinescu o considera drept un posibil sprijin pentru o acțiune de restaurare tradițională, o restaurare șivaistă, dacă vrem să folosim o expresie caracteristică a sa³⁵.

Întrebat în 1971 de Vlad Protopopescu despre legătura cu Mișcarea, Vasile Lovinescu ar fi răspuns emoționat: *A fost ceva atât de românesc... nu a existat expresie mai profundă a sufletului românesc³⁶.*

Plecând de la această afirmație, vom încerca să lămurim problema apartenenței lui Vasile Lovinescu la mișcarea legionară, cu obiectivitatea care stăpânește, ne place să credem,

³³ *Ibidem*, p. 36

³⁴ *Ibidem*, p. 37

³⁵ Claudio Mutti, *op. cit.*, p. 69

³⁶ Vlad Protopopescu, *Ștefan Vodă al Moldovei fost-a pe la noi prin munți*, în *Puncte Cardinale*, 8/80, august, 1997, p. 13

întreaga noastră lucrare.

Cercetarea unora dintre cele mai importante articole de presă, din *Vremea*, *Cuvântul*, *Gândirea* sau *Azi*, ca să amintim cele mai importante publicații ale anilor '30 în care se regăsește semnătura lui Vasile Lovinescu, ne permite o configurare cât mai justă a locului ocupat de hermeneutul moldav în cadrul generației deceniului amintit.

Pentru Dan Stanca, Vasile Lovinescu a aparținut *generației criterioniste*³⁷, putând fi apropiat de toți reprezentanții ei, dar păstrându-și detașarea față de aceștia, fiind doar *vegheorul de la distanță al destinelor acestei generații minunate fără de care România mare și modernă ar fi fost doar o carcasă lipsită de duh*³⁸.

Despre gruparea Criterion, Mihail Sebastian scria în iunie 1932 că *este o asociație intelectuală născocită din imaginația și spiritul practic a doi scriitori convertiți la americanism (Paul Sterian și Petru Comarnescu)*³⁹ și care își propune să încadreze practic activitatea tinerilor scriitori [...] care înțeleg să-și creeze organ propriu de acțiune⁴⁰.

Grupul de la Criterion a intrat într-o violentă ciocnire de idei cu Eliade, al cărui joc de cuvinte – *Criterion-Cretinion* – e lămuritor pentru statutul intelectual al asociației, autodesființate rapid, în 1934.

O altă posibilă poziționare a lui Vasile Lovinescu este aceea în *noua generație*, care, în concepția lui Zigu Ornea, reunește, sub semnul lipsei de convergență în opinii, tineri și bătrâni, deopotrivă:

Ei, membrii acestei generații tinere și nonconformiste, au fost fermentul luptei de idei, întreținând-o și potențând-o, și au oferit un termometru pentru starea de

³⁷ Dan Stanca, *Contemplatorul solitar*, Editura Institutul European, Iași, 1997, p. 13

³⁸ *Ibidem*

³⁹ Mihail Sebastian, *Criterion*, în *Cuvântul*, VIII, nr. 2577, 26 iunie 1932

⁴⁰ *Ibidem*

*spirit a tineretului [...]. Nu era legionarismul o mișcare poetică a tineretului?*⁴¹.

Vasile Lovinescu poate aparține acestei generații, definite în ciclul de douăsprezece articole apărute în *Cuvântul* și intitulate *itinerarii spirituale* de către Eliade, care creiona programul *primei generații românești necondiționate de un obiectiv istoric de realizat*⁴².

Pentru Lucian Boia, ofensiva tinerilor anilor '30 *vizează depășirea condiției de cultură secundară și imitatoare și ridicarea spiritului românesc în sfera cea mai înaltă a universului*⁴³. Această nouă generație, de care vorbește și Zigu Ornea, *este cea care experimentează în căutarea a ceva nou, dar încă nedefinit, a unei stări de spirit pe care ei vor să o construiască și pe care Eliade o va numi huliganism*⁴⁴.

Poate că o mai bună înțelegere a locului ocupat de Vasile Lovinescu în vârtoarea acestei generații ar trebui să țină seama și de Manifestul Crinului Alb, amintit de Lucian Boia în lucrarea sa, manifest ale cărui idei găzduite de revista *Gândirea*, condusă de Nichifor Crainic, în august 1928, ca replică la itinerariul spiritual eliadesc, consfințeau romanismul și ortodoxia ca trăsături definitorii ale generației.

În opinia noastră, Vasile Lovinescu este un exponent important al generației anilor '30, împărțându-i, într-o oarecare măsură, păcatele, dar rămânând, într-un fel fascinant și greu de explicat, în afara unei înregimentări precise. O dovadă ar fi și aceea că nici Zigu Ornea și nici Lucian Boia, în studiile amintite, nu îl pomenesc, socotindu-l, probabil, prea puțin reprezentativ. O greșeală pe care critica românească a continuat să o facă, poate, ca o replică la atitudinea contra

⁴¹ Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 147

⁴² *Ibidem*

⁴³ Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita românească între 1930 și 1950*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 25

⁴⁴ *Ibidem*, p. 27

academică constantă a lui Vasile Lovinescu, care *a simțit ipostaza deriziunii în clipa în care a semnalat pericolul pe care-l constituie pentru spirit regimentele de folcloriști și etnologi care pretind că sondează originile*⁴⁵, ca să ne oprim doar la atitudinea *folcloristului* Vasile Lovinescu.

Revenind la chestiunea poziționării în contextul generației '30, am putea lua în discuție o altă ipoteză a lui Dan Stanca, pentru care Nae Ionescu și Vasile Lovinescu sunt vârful unui poliedru spiritual românesc, *crescut ca un arbore de lumină din rădăcina unui daimon pentru a atinge coroana unui înger*⁴⁶.

Generația anilor '30 a văzut în legiune altceva decât ceea ce era în realitate. Cioran, Noica, Eliade – în măsuri diferite – au aderat la ideile legiunii, *arătându-se chiar entuziasmați de valențele transfiguratorii ale acesteia*⁴⁷. O generație de o mare forță intelectuală *s-a inserat tragic și grandios în destinul României acelor ani*⁴⁸, probând, afirmă Dan Stanca, *faptul că esteții, literații nu pot agreea acea factură de gânditori care trăiesc permanent cu preocuparea transcenderii și a transcendentului*⁴⁹.

Pentru Dan Stanca, Vasile Lovinescu este singurul care *a devenit conștient de farsa tragică în care avea să cadă legiunea, deși, la rândul lui, a crezut în suflul mistic ce cuprinsese țara și promitea o adevărată schimbare*⁵⁰.

Afirmația lui Stanca este susținută și de alte mărturii lipsite de echivoc. În prefața lui Răzvan Codrescu la volumul *Mărturisirile unui criminal politic* de Vladimir Dumitrescu, apărut la Editura Babel, Bacău, 2013, se vorbește despre

intelectuali heterodocși notorii, de genul guénonistului Vasile Lovinescu, alias Geticus, prin care se exprimă în bună măsură – în tandem cu admirația pentru Mihai

⁴⁵ Dan Stanca, *op. cit.*, p. 99

⁴⁶ *Ibidem*, p. 13

⁴⁷ *Ibidem*, p. 17

⁴⁸ *Ibidem*, p. 19

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ *Ibidem*, p. 22

*Eminescu – și fascinația pentru fenomenul legionar românesc*⁵¹.

Pentru Titus Filipaș, Vasile Lovinescu este *un autor legionar ezoteric puternic influențat de dimensiunea psiho-spirituală din sufism*⁵².

Nu mai departe de vara acestui an, în numărul din 15 iulie, într-un articol despre Zilele municipiului Fălticeni, ziarul *Monitorul de Suceava* găzduiește o afirmație a doctorului Vasile V. Popa, fiul prietenului lui Vasile Lovinescu, care, dacă s-ar dovedi a fi adevărată, ar pune într-o lumină stânenitoare personalitatea autorului *Scrisorilor crepusculare*:

*Poate vă întrebați: de ce nu i s-a publicat decât o carte – Al patrulea hagialâc (1981) – cât a fost în viață? Pentru că Lovinescu a fost simpatizant al mișcării legionare pentru a putea fi primarul Fălticeniului din epoca legionarismului*⁵³.

Generația anilor '30 a ratat Marea Transfigurare Legionară și din pricina unei exaltări naive aflate departe de criminalitatea evidentă a faptelor.

Într-un articol din *Vremea*, 1-8 noiembrie 1933, intitulat *Despre importanța negațiunii*, Vasile Lovinescu își dezvăluie concepția – *un model de raportare metafizică la realitate*⁵⁴ – neîmpărtășită/neînțeleasă de legionari:

*Nu ne vom urî dușmanii, nu pentru că e păcat, ci pentru că ura hrănește pe cel urât cu sângele nostru. [...] Să nu urâm, fiindcă ne vom vedea dușmanul ridicându-se cu forțe însutite în fața noastră. Îi vom spune numai Nu există! și va pieri*⁵⁵.

Pentru Dan Stanca,

⁵¹ Răzvan Codrescu, *Spovedania unui neînvins: Vladimir Dumitrescu*, <http://www.rostonline.ro/2013/07/spovedania-unui-neinvins-vladimir-dumitrescu/>, accesat la data de 2 iulie 2017

⁵² Titus Filipaș, *Mitologia voluntaristă a fraternității*, <https://blogideologic.wordpress.com/2007/12/29/mitologia-voluntarista-a-fraternitatii/>, accesat la data de 2 iulie 2017

⁵³ Stelian Borhan, *Personalități fălticene în literatură și artă*, în *Monitorul de Suceava*, 17 iulie 2017, Anul XXII, nr. 159 (6575)

⁵⁴ Dan Stanca, *op. cit.*, p. 25

⁵⁵ *Ibidem*

*Vasile Lovinescu a intuit păcatul noilor aristocrați în momentul în care, scriind articolul **Mistica fascismului**⁵⁶, arăta foarte clar că Evola ratează descoperirea sensului viril-misterios al creștinismului, considerându-l pe linia nietzscheană o religie de sclavi, care și-a luat revanșa asupra Romei⁵⁷.*

Autoritățile sacerdotală și temporală figurau – prin dezechilibru – centrul spart în două părți *ce avea să ducă la dezintegrare și implicit la crearea lumii moderne*⁵⁸.

Vasile Lovinescu a fost tentat de această temă, dovada fiind un articol cunoscut și programatic – parcă – în termeni cioranieni, menit să alimenteze apartenența sa la legionarism – *o nouă rasă de stăpâni*:

*Nădejdea noastră este într-o transfigurare, într-o schimbare la față a țării, care să aducă la suprafață rasa de stăpâni, de vrednici, de chemați*⁵⁹.

Începerea corespondenței cu René Guénon în 1934 a fost, fără îndoială, o șansă pentru Vasile Lovinescu. El părăsește lumea vulcanică și uneori delirantă a publicisticii, intrând inițiativ în universul Tradiției Primordiale.

Este evident că amestecul metafizicii cu politica nu a fost pentru Vasile Lovinescu o experiență fericită, constituind partea întunecată a Opus Magnum, fie ea și un păcat al tinereții:

*Oricum, amestecul dintre politică și metafizică este periculos și nedorit. El a fost inițiat pe linia Iorga – Pârvan, urcând până la Eminescu, dar a fost desăvârșit de Nae Ionescu, pe care nu degeaba l-am numit daimonul perfect. Moartea lui din 1940 a fost ca o pecete pusă unei generații excepționale. Din acel moment nu mai puteau să urmeze pentru membrii ei decât pușcăria, exilul, tăcerea. Vasile Lovinescu a intrat în ultima categorie spre binele lui, fiind ocrotit de Dumnezeu*⁶⁰.

⁵⁶ Vasile Lovinescu, *Mistica fascismului*, în *Vremea*, 14 ianuarie 1934

⁵⁷ Dan Stanca, *op. cit.*, p. 29

⁵⁸ *Ibidem*

⁵⁹ Vasile Lovinescu, *O nouă rasă de stăpâni*, în *Vremea*, 18 februarie 1934

⁶⁰ Dan Stanca, *op. cit.*, p. 34

În încercarea de a limpezi atitudinea autorului *Daciei Hiperboreene* în raport cu ideologiile anilor '30 în România, vom trece în revistă, fie și de o manieră extrem de selectivă, opiniile a doi cercetători importanți ai culturii române – Sorin Alexandrescu și Ioan Petru Culianu.

*Este indeniabil că scriitorii români reacționează violent contra noilor structuri economice și sociale, dându-le calificativul de **străine**. Aceasta este, foarte probabil, originea îndepărtată a **raționalismului sovîn**[...] puternic **regresiv**, care a dus la formarea și la succesele ideologiei fascismului românesc⁶¹.*

Văzând în Nae Ionescu un Socrate, iar în Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Eminescu și Hasdeu presocratici cu orientări mai mari sau mai mici, Ioan Petru Culianu îi socotește, ironic, pe ultimii patru, *genii, profeți, întemeietori ai culturii și limbii române moderne*⁶². Iorga și Pârvan, *cei doi mari profeți*⁶³, au crezut că metoda istorică *poate revela esența fenomenului național, o Kulturseele (sufletul românesc)*⁶⁴. Toți cei amintiți, poate cu excepția lui Pârvan, sunt prezente constante în hermeneutica lovinesciană, având un rol important în continuarea unei ideologii înscrise în sens larg, în textura operei lui Vasile Lovinescu.

Deși pare apropiat de metafizica lui Nae Ionescu, redusă de Culianu la trei idei de bază – *starea de mântuire, funcția simbolului religios și problema alchimiei*⁶⁵, Vasile Lovinescu pare a se despărți de direcția reprezentată de Nichifor Crainic și Nae Ionescu, pentru care *ortodoxia este trăsătura cea mai importantă a unei Kulturseele românești [...]* iar *occidentalizarea forțată era păcatul capital al*

⁶¹ Ioan Petru Culianu, *Studii românești. Fantamele nihilismului*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp. 139-143

⁶² *Ibidem*, p. 338

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ *Ibidem*

⁶⁵ *Ibidem*

*politicienilor români*⁶⁶.

Concepția lui Vasile Lovinescu este mai apropiată de aceea a lui Lucian Blaga, care, opinează Ioan Petru Culianu, sub influența lui Vasile Pârvan, *era mai înclinat să caute acest factor sine qua non (creștinismul ortodox) în mitologia populară și în istoria românească*⁶⁷.

În *Paradoxul român*⁶⁸, Sorin Alexandrescu vorbește despre *mitul identității, rămas prioritar față de orice altă problemă culturală sau ideologică*⁶⁹, mit născut de o cultură care a trebuit întotdeauna să se gândească la sine în termenii, *uneori constrângători, ai supraviețuirii*⁷⁰.

Nepăsarea latinității occidentale a creat *sentimentul unei singularități dureroase, al unui dor sfâșietor după un altundeva care nu este nicăieri și sporește forța propriilor tradiții, unicul lor accesibil, în care Identitatea și Diferența se acceptă și se îmbogățesc reciproc*⁷¹.

Pentru Sorin Alexandrescu, folclorul este adevăratul clasicism românesc, simțit ca fiind etern în comparație cu o cultură scrisă supusă perisabilității. Cât timp folclorul există, *identitatea cu sine a națiunii e salvată*⁷², dar, paradoxal, tocmai prestigiul tradiției a fost acela care *a frânat radicalizarea profundă a inteligenței*⁷³. Intelectualul român duce o luptă sfâșietoare *între datoria față de sine și ceea ce el resimte ca o datorie absolută, acuzația de trădare față de acest univers tradițional compact, imperativ, general acceptat ca exprimând însăși esența sa*⁷⁴.

Perioada interbelică atât de frământată de căutări

⁶⁶ *Ibidem*, p. 344

⁶⁷ *Ibidem*

⁶⁸ Sorin Alexandrescu, *Paradoxul român*, Editura Univers, București, 1998

⁶⁹ *Ibidem*, p. 33

⁷⁰ *Ibidem*, p. 33

⁷¹ *Ibidem*, p. 34

⁷² *Ibidem*, p. 36

⁷³ *Ibidem*, p. 36

⁷⁴ *Ibidem*, p. 37

ideologice și culturale, găsește o Românie în plină ruptură *între stat și cultură, între politic și cultural, între sincronizare și balastul unui trecut încă iubit și respectat, între fuga înainte și fuga în trecut*⁷⁵.

Această mișcare de plăci tectonice îl regăsește pe Vasile Lovinescu întors către Antichitatea românească socotită a fi folclorul, de către tradiționaliști, întors către trecutul pe care îl scoate la lumină printr-o semioză hermetică singulară în cultura română, departe de tumultul lumii, în așteptarea identificării stelare cu maestrul din Blois.

2.2. Ierbarul reînflorit.

Sub roua gândirii ordonatoare a lui René Guénon

*Când am descoperit opera ordonatoare a lui Guénon, palimpsestul (existenței n.n.) și-a recăpătat spontan vechea scriere, ca sub efectul unui reactiv. Ierbarul a reînflorit sub rouă*⁷⁶, mărturisește Vasile Lovinescu într-una din scrisorile sale către Roxana Cristian. Scriindu-i maestrului său despre cercetările privind Hiperborea dacică, Vasile Lovinescu primește un răspuns încurajator: *Nu vă gândiți să faceți o lucrare cu toate aceste probleme? Ar merita, cu siguranță, osteneala, cu atât mai mult cu cât subiectul, din acest punct de vedere, n-a mai fost studiat până acum*⁷⁷.

Din acest punct de vedere este sintagma care însoțește demersul lovinescian, apărându-l, totodată, de toate criticile celor care au descoperit în *Dacia preistorică* a lui Densușianu originea eseului atât de însuflețit al tânărului Lovinescu.

Lucrarea lui Densușianu este *una cumplit de obositoare* în ceea ce-l privește pe autorul ei, rod a 40 de ani de căutări, de

⁷⁵ *Ibidem*, pp. 37-38

⁷⁶ Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, pp. 62-63

⁷⁷ *Ibidem*, p. 63

materiale ordonate în nu mai puțin de 21 de dosare, în care *fiecare sat, fiecare munte, fiecare vale, fiecare cetate își are legendele și tradițiile istorice*⁷⁸, acribios consemnate.

Lucrarea lui Nicolae Densușianu este realmente impresionantă și surprinzătoare prin trimiterile culturale, prin bogăția informației și, mai cu seamă, prin afirmațiile, greu de acceptat în condițiile în care sunt supuse rigorii științei, seducătoare însă din perspectiva redefinirii originii noastre. În acest context, e de ajuns să îl cităm pe Vasile Pârvan, care îl acuză pe Densușianu *de lipsa izvoarelor și a dovezilor arheologice, motiv pentru care autorul Daciei preistorice apelează la imaginație, speculează, presupune și fabulează [...] depărtându-se de modalitățile și mijloacele de a scrie istoria*⁷⁹.

Nu aceleași obiecții i se pot imputa, însă, lui Vasile Lovinescu, care redefinește tiparul istoric și geografic utilizând simbolul; simbolul ca liant între civilizații și culturi, ca element recuperator al unor mistere în evoluția poporului nostru și, totodată, ca pe un element hermeneutic (pre)dispus a refuza orice încorsetare, în sensul amintit de Jean Borella.

Prin forța simbolului, Vasile Lovinescu probează unicitatea, salvează date ce ocultează protoistoria și recompune paralela axelor spirituale ale românilor. Așa cum o mărturisirea în publicistica sa, Vasile Lovinescu creionează istoria *unui popor mare*, în sensul lui Cioran; dar, spre deosebire de visul utopic al acestuia, trudind spre a o dovedi. Uneori cu strălucire, alteori apodictic, dar seducător.

Eseul pare scris dintr-o suflare, sub impulsul unei dezvăluri ce nu suferă amânare. Vasile Lovinescu iese din orice îngrădire științifică, aplicând un model inițiat, ce redefinește conturul ființei naționale, fiind printre puținii *ezoteriști* ai culturii românești care, după Cantemir, va retrasa

⁷⁸ Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, Editura Arhetip, București, 2002, p. 52

⁷⁹ Vasile Pârvan, *Getica*, Editura Cultura Națională, București, 1926, pp. 1-2

planșa unei Români sacre. Ideea că țara a fost, fie și pentru un timp, centrul lumii, rămâne una dintre liniile fundamentale ale op-urilor lovinesciene: *O icoană creștină pe Columna Traiană și/sau Monarhul ascuns* sunt ierbare textuale ce vor constitui ținta opțiunii noastre hermeneutice, axate pe creionarea efectului reactiv al gândirii lui René Guénon.

Tehnica folosită de Vasile Lovinescu este aceea a deciptării simbolului prin analogie inversă, procedeu care urmează o succesiune clară de etape: *numirea simbolului, filiația sa pe orizontală (tradiția), integrarea acestuia prin legi riguroase ținând de număr, pondere sau ritm și, în final, refacerea legăturii oculate temporar (pe verticală) cu centrul*⁸⁰.

Cu *Dacia Hiperboreană* suntem în fața unui tip de discurs diferit de cel literar; sau, mai corect spus, unul ce include și tipul de discurs literar, alături de cel filosofic și istoriografic, purtând amprenta unui spirit metafizic inconfundabil. Vasile Lovinescu trece dincolo de mitanaliză, dincolo de interpretarea arhetipală așa cum o înțelege Northrop Frye, punând (din perspectiva inițiatului) la lucru simbolul, pe care, în termenii lui Eliade, îl vede ca pe un element capabil să dezvăluie o realitate sacră *pe care nicio altă manifestare nu este capabilă a o dezvălui*⁸¹.

Hermeneutica aplicată istoriei de către Vasile Lovinescu împlinește, dintr-o anumită perspectivă, condiția pusă de Culiianu, aceea

ca un product [literar] să fie constant citit, în spațiu și timp, trebuie ca datele realiste să se poată lesne estompa, să se transforme în date simbolice, singurele capabile de a suscita interesul cititorului,

cu observația că pentru Vasile Lovinescu datoria morală de a

⁸⁰ Simona Sora, *Un contemplativ*, în *Dilema Veche*, nr. 494, 1-7 august 2013, <http://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/un-contemplativ>, accesat la data de 2 iunie 2017

⁸¹ Alina Crihană, *Romanul generației '60*, Editura Europlus, Galați, 2010, p. 26

destăinui tradiția este infinit mai importantă decât interesul cititorului, în sensul obișnuit. Suntem în fața unui spirit care trăiește *tristețea crepusculară a oricărui exilat pe acest pământ, în Kali-Yuga*⁸².

Un *spirit* care are suficientă luciditate pentru a încerca să împiedice inevitabilul!

În prefața ediției din 1996, publicată la Editura Rosmarin, Roxana Cristian și Florin Mihăescu aduc o serie de precizări esențiale pentru înțelegerea acestui *studiu de istorie mitică*, alături de care așază *Monarhul ascuns* și *O icoană creștină pe Columna Traiană*, cele trei studii fiind considerate de cunosătorii cei mai apropiați ai lui Vasile Lovinescu un triptic al gândirii mitico-simbolice.

Prima observație e una de tehnică a abordării, să-i spunem:

*A neglija mitul și a minimaliza simbolul înseamnă a acorda atenție doar evenimentelor economice, politice și sociale, înseamnă a nu recunoaște spiritualitatea lumii arhaice. Plecând de la aceste idei tradiționale, Vasile Lovinescu reconsideră întreaga istorie a acestor ținuturi, privind-o din interior, și nu din perspectivă modernă, exterioară și profană. Căci a pune sacrul în primul plan înseamnă, în fond, să gândești asemenea cu popoarele arhaice, pentru care sacrul și miticul ordonau lumea*⁸³.

Mitul ca *agent ordonator* capabil să dezvolte, la rândul său, un corelativ, *ritul* – iată o observație esențială pentru înțelegerea lui Vasile Lovinescu, aflat în contrast cu opțiunea platoniciană referitoare la opoziția *mythos/logos* (ca moduri de cunoaștere), Lovinescu fiind cel care va opta pentru un concept esențial: mitul ca adevăr metafizic.

A doua observație cuprinsă în amintita prefață are în vedere faptul că Vasile Lovinescu revine asupra studiului inițial cu o nouă perspectivă mitică, una ce ar explica motivul opririi daco-geților în *platoul sacru* străjuit de Carpați:

⁸² Dan Stanca, *op. cit.*, p. 12

⁸³ Vasile Lovinescu, *Dacia Hiperboreană*, Ed. Rosmarin, București, 1996, pp. 9-10

Migrația Hiperboreană [...] nu are nimic dintr-o emigrație, nu se găsește în ea nimic improvizat, întâmplător, gratuit, precipitat. Trebuie să ne smulgem prejudecățile moderne pentru a ne reprezenta corect această migrație sacră, cu ai săi sacerdoți-regi, purtând din etapă în etapă, fără nici o (sic!) improvizatie, și după o știință geografică precisă, penații săi, altarele sale, suporturile sale spirituale⁸⁴.

Vasile Lovinescu nu pomeniște de acest aspect capital în studiul din 1936, comunicând ulterior *apropiațiilor* săi această nouă înțelegere mitică, filtrată prin ipoteza cu privire la morfologia geografiei sacre a ținutului:

Dacă pământul nu este decât oglinda cerului, după această geografie, să observăm că lanțul Carpaților are forma Constelației Dragonului, cu capul în Platoul Boemiei, corpul (inima) în Carpații noștri și coada în Balcani. Polul cerului (centrul Cercului de precesie și nu Steaua Polară) care se găsește în spira principală a corpului Dragonului, proiectat pe pământ, apare în platoul transilvan, determinând aici un important centru spiritual. Iată deci, din perspectiva mitică, motivul opririi daco-geților în acest platou sacru⁸⁵.

Dacia Hiperboreană este structurată în șase capitole, în care autorul traversează perioada hiperboreană, până la descălecare, în final, Vasile Lovinescu punând în discuție simbolismul basmelor românești, pentru a încheia, insolit, cu o perspectivă asupra *Omului universal*, cu totul surprinzător în/ca abordare și concluzii.

În primul capitol al studiului, autorul afirmă că *migrația hiperboreană* ține, de fapt, de coborârea din indistinția polară primordială în multiple manifestări secundare ale ciclului. Vasile Lovinescu este cel care va lega simbolismul acestei migrații de *manifestarea lui Prakriti*, ca ruptură de echilibrul celor trei gune: Satwa, Rajas și Tamas.

Migrația este o *coborâre tamasică întreruptă* – uneori –

⁸⁴ *Ibidem*, p. 10

⁸⁵ *Ibidem*, p. 11

de etape și de proiecții rajasice, la dreapta și la stânga, pe diverse planuri ale posibilității universale. Reținem faptul că Vasile Lovinescu descoperă un simbolism crucial vident, dar fatal, în această migrație, care nu are nimic întâmplător, gratuit sau precipitat, ci un caracter sacru. Etapa acestei migrații are virtuți speciale, analogice cu cele ale etapelor precedente ale Ținutului primordial, înțeles ca un centru suprem al lumii, în migrare către sud și înainte de mutarea spre Orient.

Munții, apele, locurile geografice, numele lor, centrele și suporturile spirituale ale unei etape aveau virtuți analoage cu acelea ale etapelor precedente, conturând o geografie sacră.

Vasile Lovinescu inițiază o cercetare atentă a scriitorilor antici, ajungând la concluzia existenței, la nordul Greciei, pe țărmurile Dunării și ale Mării Negre, a unei mari rase unitare ca limbă, moravuri și tradiții, deși divizate politic – rasa geto-dacă:

Și Pliniu spune că Dacii și Tracii sunt același popor. De altfel, scriitorii antici folosesc fără deosebire nume ca acelea pe care le-am citat atunci când vorbesc de popoarele din nordul Greciei. Toate aceste popoare locuiau teritoriul ocupat astăzi de Bulgaria, Yugoslavia, Albania, Ungaria, România, Ucraina și Rusia meridională până la Volga. Afirmațiile lui Herodot devin astfel de neînțeleș⁸⁶.

Concluzia lui Vasile Lovinescu privește unicitatea României:

Dar s-a petrecut un fapt foarte curios: în toate aceste ținuturi, vechiul element getic nu a fost nimic de invaziile barbare; cuceritorii n-au fost absorbiți precum Germanii în Galia. Sunt astăzi Bulgari, Yugoslavi, Unguri și Ruși care nu au nici o legătură cu vechea rasă autohtonă și n-au moștenit nimic de la aceasta; singură România, cea mai târzie cucerire a Romei (Traian. 106) a păstrat o limbă 70% latină, cu predominanța rasială dacică, deși puternic impregnată, în câmpie, cu elemente slave. Cea mai bună dovadă este aceea că sunt încă în

⁸⁶ *Ibidem*, p. 16

Epir, în Macedonia și în Dalmația, câteva resturi ale triburilor trace și care vorbesc românește.

Cum n-a existat niciodată colonizare românească în aceste locuri, faptul nu poate fi explicat decât într-un singur fel: aceste triburi și Românii sunt ultimii reprezentanți ai rasei autohtone a Geto-Tracilor, identitatea de limbă explicându-se prin comunitatea rasială⁸⁷.

Recunoscând în Polul Nord și Grecia Pelasgică cele două extreme ale coborârii tamasice a migrației hiperboreene, Vasile Lovinescu descoperă Polul Getic – Geticus Polus – amintit în scrierile lui Martial, acest *vortex* pe care îl identifică în Munții Carpați (Munții Riphei), pe Muntele Omul numit de popor *Osia lumii* sau *Buricul Pământului*:

Trebuie s-o spunem încă o dată: nu e vorba de Hiperborea primitivă care a fost strict polară, ci de una din principalele sale etape. Cu alte cuvinte, Dacia a fost timp de câteva milenii Centrul suprem al Hiperboreii (și în consecință al lumii) în migrare către Sud, și înainte de mutarea centrului spre Orient. Ne rămâne acum să arătăm cu mai multă precizie analogiile Hiperboreii dacice cu Hiperborea originară. Căci analogia nu este coincidență, ci identitate de virtuți și aceasta este tot ce are importanță⁸⁸.

Fiind obligat să ia în considerare *așa-numitul folk-lor*, Vasile Lovinescu trece la limpezirea importanței și decantarea semnificației termenului, apelând la considerațiile lui René Guénon asupra sfântului Graal. Felul cum înțelege Vasile Lovinescu folclorul este, fără îndoială, motivul esențial pentru care studiile sale tind să fie complet neglijate de *folcloriștii sadea*, care îi reproșează lipsa metodei/a metodelor, în ciuda unei seducții pe care textul lovinescian nu încetează să o răspândească:

Concepția însăși a folk-lor-ului, așa cum se înțelege, în mod obișnuit, se bazează pe o idee radical falsă, ideea că există creații populare, produse spontane ale masei

⁸⁷ *Ibidem*

⁸⁸ *Ibidem*, p. 19

poporului; și se vede imediat raportul strâns al acestui mod de a vedea cu prejudecățile democratice. Așa cum s-a spus foarte corect, interesul profund al tuturor tradițiilor, așa zis populare, constă mai ales în faptul că ele nu sunt populare ca origine; și vom adăuga că dacă e vorba, cum este aproape totdeauna cazul, de elemente tradiționale, în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, oricât de deformate, împuținute sau fragmentate ar putea fi uneori, și de lucruri având o valoare simbolică reală, toate acestea, departe de a fi de origine populară, nu sunt nici măcar de origine umană⁸⁹.

Rolul poporului este acela de a păstra informația tradițională, ca o uriașă memorie colectivă:

Ceea ce poate fi popular, este numit faptul supraviețuirii, când aceste elemente aparțin unor forme tradiționale dispărute... Poporul păstrează astfel, fără să le înțeleagă, resturi ale unor tradiții străvechi, urcând uneori chiar într-un trecut atât de îndepărtat încât ar fi imposibil de stabilit, și pe care, din acest motiv, se mulțumește să-l atribuie domeniului obscur al preistoriei; el împlinește prin aceasta funcțiunea unui fel de memorie colectivă mai mult sau mai puțin subconștientă, al cărui conținut este, în mod vădit, venit din altă parte⁹⁰.

Neînțelegerea firească a mesajului ezoteric de către mase asigură ocultarea benefică a ceea ce este criptat:

Ceea ce poate să pară cel mai uimitor este că atunci când se merge în adâncul lucrurilor, se constată că ceea ce s-a păstrat astfel conține mai ales, sub o formă mai mult sau mai puțin învăluită, o sumă considerabilă de date de ordin esoteric, adică exact tot ceea ce este mai puțin popular prin esență; și acest fapt sugerează prin el însuși o explicație pe care ne vom mărgini să o arătăm în câteva cuvinte. Atunci când o formă tradițională este pe punctul de a se stinge, ultimii săi reprezentanți pot foarte bine să încredințeze, în mod voit, acestei memorii colective de care am vorbit, ceea ce altfel s-ar pierde fără întoarcere; este în fond singurul mijloc de a salva ceea ce mai poate fi salvat într-o oarecare măsură; și, în același

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ *Ibidem*

*timp, neînțelegerea naturală a masei este o garanție suficientă că ceea ce avea un caracter esoteric nu va fi astfel despuiat de el, ci va rămâne numai ca un fel de mărturie a trecutului, pentru acei care, în alte timpuri, vor fi capabili să o înțeleagă*⁹¹.

Observațiile asupra folclorului sunt socotite de Vasile Lovinescu un adevărat filigran, căci *ele domină problema și constituie cheia*. Aplicând această grilă de înțelegere, autorul își continuă demersul cu observații asupra geografiei Daciei:

*Această geografie este dominată de o realitate centrală: podișul Transilvaniei, încercuit de lanțul Carpaților și de Munții Apuseni, cei mai sălbatici și mai nepătrunși din Europa. În jurul acestei formidabile cetăți naturale sunt întinsele câmpii ale Nistrului, ale Tisei și ale Dunării. Aceste fluvii sunt în același timp frontierele naturale ale Daciei, dându-i o formă aproape rotundă. Dunărea pătrunde în România prin porțile de fier ale Carpaților*⁹².

Dacia rămâne singura țară definită printr-o unitate geografică:

*De la Rin și Alpi până la marele zid chinezesc, indefinitul domnește în stăpân; pământuri nemărginite, ținuturi care încep nu se știe unde și se sfârșesc nu se știe unde. În acest ocean de posibilități, Dacia este singura țară caracteristică, definită, formând o unitate geografică. Am văzut deja două analogii: Ripheii polari și Ripheii carpatici, porțile de fier polare și porțile de fier danubiene. Acest fluviu se varsă în Marea Neagră printr-o Deltă cu trei brațe. Strabon desemnează Marea Neagră ca un nou ocean*⁹³.

Pe urmele lui Densușianu, Lovinescu se oprește asupra semnificațiilor dezvăluite de Insula Șerpilor, numită în antichitate *Leuky, Alba*, numele unui nou templu al lui Apollo:

Hecateu din Abdera mai scrie că din Insula Alba a Hiperboreenilor se vede Luna (Selène), care e puțin depărtată... În fața insulei Alba din Marea Neagră, pe

⁹¹ *Ibidem*, pp. 19-20

⁹² *Ibidem*, p. 21

⁹³ *Ibidem*

*brațul central al Deltei dunărene (Boreostoma), este portul Sulina... care s-a numit de când lumea Selina, cum îl pronunță încă poporul, cum se găsește desemnat în **De Administratione Imperii**, de Constantin Porphirogenetul și în **Periplul Catalan** din 1375⁹⁴.*

Leto, mama lui Apollo, este, de fapt, Letea:

Mama lui Apollo și a Diane (Selène) este Leto, în dialect popular pelasg Lete. Laguna dintre brațul superior și central al Deltei se numește Letea (acest ea este o deformație obișnuită în limba română: de exemplu Manu a devenit Manea; Iovis, Iovea; Corbus, Corbea; Vulcanus, Vâlcea)⁹⁵.

Printr-un fenomen lingvistic dificil de explicat, Tulcea devine legendara Tula:

Puțin mai înainte de punctul în care Dunărea se desparte în trei brațe, pe mânerul Tridentului, este portul Tulcea. În legătură cu acest nume, avem de observat aceasta: e-ul intercalat înainte de a este același fenomen lingvistic de care am vorbit câteva rânduri mai sus; cât despre c este o formă adjectivală obișnuită în româna vulgară (de exemplu o Rusoaică se spune în românește Rusă; în româna vulgară, Ruscă; la fel Evree, Evreică; Franceză, Franțuzoaică). Să eliminăm deci, ca supraadăugate e-ul și c-ul, și rămâne pe deplin TULA⁹⁶.

Explicația, aparent grăbită, a lui Vasile Lovinescu ne trimite la o observație interesantă din *Ezoterism și comunicare simbolică*, în care Marcel Tolcea făcând o paralelă între *analogiile arbitrare și acelea convenționale*, afirmă că:

nu de puține ori o astfel de abordare a etimologiei comportă destule riscuri și, cel mai adesea, adevărul lingvistic este sacrificat în virtutea unor coincidențe mai mult sau mai puțin coerente. Primejdia ridicolului vine în momentul în care sunt invocate etimologii ori forme înrudite între limbi ce nu au fost nicicând în legătură. Cazul cel mai celebru este cel al lui Goropius Becanus care trăgea concluzia că limba flamandă a fost limba

⁹⁴ *Ibidem*, p. 22

⁹⁵ *Ibidem*, pp. 22-23

⁹⁶ *Ibidem*, p. 23

*primordială, limba lui Adam. De la numele său, Leibniz a inventat verbul a goropiza, ceea ce înseamnă a găsi etimologii ciudate și rizibile*⁹⁷.

Densușianu este socotit autorul cel mai cunoscut al unor riscante etimologii inspiratoare pentru Vasile Lovinescu:

*În cultura română, reprezentantul cel mai cunoscut al unor asemenea riscante etimologii și ipoteze este Nicolae Densușianu cu a sa **Dacia preistorică**, un nume invocat mai ales de protocroniști și adesea citat de Vasile Lovinescu pentru a-și justifica mai ales toponimele. În concepția lui René Guénon – gânditorul francez care s-a dorit a fi un transmițător al Tradiției Primordiale, adică al Ezoterismului – **potrivirile** fonetice pot indica uneori legături pe care știința filologică nu și le poate explica. Astfel, asimilările fonetice între cuvinte filologic diferite nu ar trebui considerate nicidecum ca un gest arbitrar, fiind un procedeu ce se înrudește cu modurile de interpretare din tradiția hindusă. Moduri care, ar trebui spus, se definesc mai mult decât simple unelte filologice, fiind o știință sacră numită nirukta*⁹⁸.

Primul capitol al *Daciei Hiperboreene* se încheie cu observații asupra *Colindelor*, care încep toate cu evocarea unei *Mari Mănăstiri Albe* cu nouă altare, aflate pe o insulă a Mării Negre.

Analiza faptului folcloric duce la concluzia *limpede* că ne aflăm în fața unor mituri creștine, idee coroborată cu aceea cuprinsă într-o legendă populară care se referă la Soare și la Insula Albă.

Concluzia filtrată de întoarcerea la mărturia folclorică este, pentru Vasile Lovinescu, în afara oricărei îndoieli:

Să recitim aceste legende; să privim din nou harta, cu această Mare Neagră (Pontus) saturniană, ascunzând la sânul său Insula Alba, așezată vis-a-vis de Selina, având la nord solara Cetatea Albă și puțin mai la sud lunara Selina, numite curent în România cheile Mării Negre

⁹⁷ Marcel Tolcea, *Ezoterism și comunicare simbolică*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004, p. 5

⁹⁸ *Ibidem*, pp. 20-21

(cheile de aur și de argint ale puterii sacerdotale și regale, ale Marilor și Micilor Mistere, cheile lui Ianus și ale lui Ion – Sânt – Ion); să privim laguna Letea, Tridentul Dunării, având pe mâner, în indistințione, Tula; să facem această observație capitală, înlăturând ultimele ezitări, că toate acestea sunt așezate exact pe paralela 45°, adică în mod riguros la jumătatea distanței între Pol și Ecuator [...]. Pare bine stabilit că Dacia a fost sediul Centrului Suprem într-o vreme foarte îndepărtată⁹⁹.

Capitolul al doilea, *Monumente, mituri, tradiții populare*, pleacă de la plusvaloarea ideatică a primului capitol, în același stil ritos, dar seducător, cu o analogie grăitoare, aceea ce reunește Centrul Tradițional dacic și *Caucasul polar*, locul unde Prometeu a fost legat de axa Polului:

La Romani, în cele mai vechi inscripții și în Cântările Saliene, Cerul apare sub numele de Caelus Manus, Kerus Manus sau Duonus Cerus. Or, în România se găsesc nume aproape identice Căli-man, Carai-man, Domnul Cer, date unor Munți sacri ca și unor Ființe. Există în România trei munți Caraiman și patru Căliman și toți sunt munți sacri. Cel mai important dintre Călimani este denumit și Tronul lui Dumnezeu. În poezia populară Cerul este adorat ca divinitate. Este Cerul Sfânt, iar Domnul Cer (Duonus Cerus). Cerul Înalt, Bunul Tată, Caraiman-ul (Cerus Manus) ne apare ca Domnul tunetului și al fulgerului, ca Marele și puternicul Judecător al lumii. [...] Toate acestea sunt extrem de importante pentru că arată că Orpheu și Căliman au fost denumiri ale Regelui Lumii¹⁰⁰.

Plecând de la tradițiile românești, Vasile Lovinescu dezvăluie fapte și relevează argumente care să ne facă să credem în existența unui foarte mare Centru Spiritual în Dacia, până dincoace de Evul Mediu¹⁰¹.

Bătrânul Crăciun, identic cu *Saturnus Senex*, bătrânul

⁹⁹ Vasile Lovinescu, *Dacia Hiperboreană*, Editura Rosmarin, București, 1996, pp. 26-27

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 31

¹⁰¹ *Ibidem*, pp. 31-32

Novac, aidoma lui Noach din Biblie, Iovea (Iovis), Gruia, Iancu (Ianus în Cântările Saliene). Saturn adorat ca Zeus Dakie, divinitatea colectivă dacică – Dacia felix – asimilată cu Gaia (numele dat în legendă Daciei), altarele sacre de pe Muntele Caraiman, toate vin în sprijinul hermeneuticii lui Vasile Lovinescu.

Pe Muntele Om, *cel mai sfânt din munții sacri ai României*, este un *omphalos* uriaș de zece metri înălțime și douăzeci lățime, de fapt *Geticus Polus*, traversat de o groță imensă fără de capăt. Zeului nemărginit al Daciei i se dă numele reprezentantului său, Zalmoxis, considerat o funcțiune, ca și Zoroastru, o funcțiune saturniană:

*Mai este și un alt fapt deosebit în legătură cu casta supremă dacică. Iată ce spune Jordanès, istoricul dacilor: **Primii dintre ei erau sarabi terei, dintre care se consacrau regi și preoți. Există deci o singură castă pentru funcțiunile sacerdotale și regală: sarahii cumulau ambele funcțiuni. Și într-adevăr au fost Mari-Preoți care erau în același timp Regi; Dion Chrysostom vorbește de Comosicus care i-a urmat simultan lui Burebista, Regele, și lui Deceneus, Marele Preot, cumulând aceste două funcțiuni ca acest rege Anius de care vorbește Virgil în Eneida: Rex Hominum, Phoebique sacerdos***¹⁰².

Zalmoxis este – în esență – Regele Lumii, șef al Centrului Spiritual care a continuat să existe în Dacia după deplasarea Centrului spre Orient:

Fratele ultimului rege al Dacilor, Decebal, era Mare Preot. Ce înseamnă aceste lucruri? Că sarabii erau deasupra castelor, că erau hamsa. Or, faptul că există încă în plin Kali-Yuga o supra-castă hamsa ereditară, vizibilă și accesibilă, constituie un caz extraordinar de supraviețuire care demonstrează în același timp sublimitatea și importanța Tradiției dacice. Încă o dovadă, printre atâtea altele, că era Tradiția primordială însăși, căci numai hamsa pot păstra o Tradiție primordială; subliniem de asemenea că nu se poate vorbi

¹⁰² *Ibidem*, p. 36

de *esoterism dacic*, exoterism și esoterism fiind în *indistincțiune* în această Tradiție.

*Reprezentantul Zeului suprem nu poate fi decât Regele Lumii sau unul din aspectele sale; acesta a fost șeful suprem al marelui Centru Spiritual care a subzistat în Dacia după deplasarea Centrului Suprem spre Orient. Zalmoxis, funcțiune saturniană, desemnează deci pe Regele Lumii*¹⁰³.

Vasile Lovinescu merge până acolo încât descoperă că funcțiunea de Rege al Lumii este în Tradiția română, *populară și încă vie*. Este momentul când Lovinescu reunește două sintagme – *Tradiția dacică* și *Tradiția românească* – divulgând ideea unei continuități netulburate a Tradiției vernaculare, pe care o consideră cu mult mai pură decât Tradiția celtică.

Lovinescu găsește zece nume desemnând în Tradiția geto-romană funcțiunea de Rege al Lumii:

1) Bătrânul Crăciun. 2) Ion-Sânt-Ion. 3) Bătrânul Novac. 4) Iovea, fiul și urmașul său. 5) Manea. 6) Orpheu. 7) Zalmoxis. 8) Ler Împărat. 9) Căli-man. 10) Caraiman¹⁰⁴.

Interesantă este și trimiterea la *rohmanii*, de unde ar deriva și numele de român:

Nu trebuie să se creadă că numele de Român este nou. În popor, român e echivalent cu țăran autohton. Când a reorganizat Imperiul, Dioclețian a numit România toate ținuturile supuse locuite de Geto-Traci; dacă acest nume venea de la Roma el s-ar fi potrivit mai bine Italiei. Adevărul e că Roma, Romania, România sunt nume pelasge. Resturile unor vechi triburi trace din peninsula balcanică se numesc Aromâni și vorbesc Româna.

*Noi credem că toate aceste nume se trag din acei Arimoii homerici, și aceștia au o legătură cu Ram. În mitologia română se vorbește de un Ram-Împărat*¹⁰⁵.

Capitolul al doilea se încheie cu considerații extrem de interesante plecând de la *curiosul monument arheologic Brazda lui Novac*, despre care amintea și prințul Cantemir.

¹⁰³ *Ibidem*

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 39

¹⁰⁵ *Ibidem*

Identificat cu Saturn, Novac a tras această brazdă *pentru a învăța pe Români agricultura*, concluziile lui Vasile Lovinescu fiind fascinante.

*Mai există și un mit admirabil care se referă în mod vizibil la această brazdă: Era odată un șarpe uriaș care păzea **porțile de fier** ale Dunării; el îi ucidea pe toți cei care voiau să treacă. El pustia tot ținutul... Dar bătrânul **Novac** îl atacă în peștera lui, îl răni și-l sili să iasă afară... Șarpele o luă la fugă urmărit de **Novac**... La Craiova el îi tăie cu o săgeată o bucată din coadă, la Olt o alta și la fel la Pitești, la Ploiești, la Brăila. Era gata să-i taie capul când acesta se aruncă în Mare acolo unde este insula Șerpilor (Alba) și o otrăvi toată... De atunci se numește Marea Neagră... Șapte localități cu totul...¹⁰⁶.*

Vasile Lovinescu definește conceptul de *geografie sacră operativă*:

*Din punct de vedere microcosmic, operațiunea pare un aspect mai curând malefic al trezirii lui **Kundalini**. Dar faptul se petrece evident în Lumea Mare. Se poate vedea ce era geografia sacră **operativă**. Numai pe hărțile noastre un kilometru pătrat este asemenea cu un alt kilometru pătrat. Pământul e un organism spiritual, subtil și corporal. El are linii de forță, noduri de putere care trebuiau dezlegate, canalizate, sublimate, resorbite (și nu distruse desigur), operațiuni supreme între toate rezervate Zeilor sau reprezentanților lor; Novac, Ler¹⁰⁷.*

Monede, inscripții, legende, întemeierea Țării Românești reprezintă capitolul al treilea al *Daciei Hiperboreene*. Considerând că studierea numismatică ar deschide *nebănuite porți*, Vasile Lovinescu stabilește ca premisă de lucru trei categorii de monede dacice:

- monede cu legenda Armis sau Sarmis, Basil (Eus), având pe avers dublul cap al lui Ianus, iar pe revers inscripția Sarmis Basil (regele Ianus) și caduceul pus pe carapacea broaștei țestoase a lui Mercur;

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 41

¹⁰⁷ *Ibidem*

- o a doua categorie o reprezintă monedele care, în locul capului de Ianus, au un mistreț, cu o săgeată în gură, simbol strict primordial;
- în sfârșit, ultimul tip de monedă îl reprezintă cele care au pe avers un cap simplu cu inscripția *Armis Basil*, iar pe revers o citadelă cu un cap de taur pe zidul din dreapta și swastika în fața porții.

*O carte n-ar fi de ajuns pentru a adânci admirabilul simbolism al acestor monede*¹⁰⁸ – în această afirmație este cheia care deschide o interpretare fabuloasă a simbolurilor, o adevărată **descriere epică**, dacă această sintagmă ar fi permisă.

Pentru că Vasile Lovinescu stabilește conexiuni surprinzătoare, mișcându-se natural în lumea simbolisticii culturale, considerând, spre exemplu, swastika un simbol special prezent, în spațiul nostru tradițional, mai mult decât în orice alt spațiu cultural. O regăsește, așa cum se poate observa, în cimitire, în biserici, pe broderii, pe pergamente voievodale:

*Nu se poate găsi în mitologia unui popor o doctrină metafizică; n-ar putea să fie așa pentru că ar fi o contradicție în termeni, mulțimea fiind lunară, iar adevărurile metafizice depășind sfera Lunii. Totuși, în legendarul românesc se pot găsi fragmente dintr-o înțelepciune cosmologică pură*¹⁰⁹,

opinează Vasile Lovinescu, sfârșind prin a afirma că românescul *scu* nu face decât să desemneze soarele *din limba primordială* și aceasta printr-o *întunecare* a cuvântului, corespunzând întunecării inerente legii de desfășurare a ciclului. Ajunsă aici, demonstrația lovinesciană surprinde

*un moment capital al tradiției dacice: acela în care suferă o readaptare impusă de desfășurarea ciclului. Dar ceea ce ne interesează cu adevărat este modul acestei readaptări. A existat o altă tradiție, occidentală, ieșită de asemenea din Tradiția primordială, deși mai puțin direct decât cea dacică: e vorba de **tradiția celtică**. Aceasta a*

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 46

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 48

*suferit o adaptare creștină; vom vedea dacă se poate spune același lucru despre tradiția dacică*¹¹⁰.

Paralela cu Tradiția celtică, ieșită tot din Tradiția primordială, deși mai puțin direct decât cea dacică, reliefează existența în Dacia a unui centru suprem al unei Tradiții mult mai puternice și mai pure decât s-a crezut.

Dacismul, după Vasile Lovinescu, a subzistat ocupației romane fără să fie tulburat. Centrele spirituale ale dacilor se găseau în masivele centrale, cele mai sălbatice din Europa și, normal, de nepătruns. O mie de ani s-au scurs momente cruciale, brăzdate de invaziile barbare, lăsând tradiții netulburate, astfel că întemeierea celor trei principate găsește *Dacia neatinsă de istorie [...] în aceeași stare ca pe timpul în care domnea peste ea Ler-Împărat*¹¹¹.

Concluzia lui Vasile Lovinescu este că întemeierea celor trei principate românești nu semnifică o readaptare a Tradiției Dacice la creștinism, acesta pătrunzând foarte târziu în Dacia, doar către secolul al XII-lea, limba română întărind limba greacă într-o încercare considerată în afara Tradiției. Asupra acestei opinii, Vasile Lovinescu va reveni, argumentând existența creștinismului străvechi prin numeroase studii.

*Mai târziu, Vasile Lovinescu și-a amendat această primă părere și a argumentat existența creștinismului străvechi pur, pe aceste meleaguri, prin numeroase studii [...] în îndelungi convorbiri, corespondență și chiar în însemnări de Jurnal*¹¹².

Pregătind trecerea spre capitolul *Întemeierea Transilvaniei și a Moldovei*, Lovinescu ia în discuție *Legenda Meșterului Manole*, plecând de la varianta cu șase companioni profitabilă demonstrației sale, la finele căreia concluzia este că ne aflăm în fața

vechii arte regale a masonilor operativi, Negru-Vodă fiind un inițiat superior/un misionar realizând un suport

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 49

¹¹¹ *Ibidem*, p. 50

¹¹² *Ibidem*, p. 53

*spiritual, o manifestare pantaculară a misterelor din nou înstitute de el, care au fost în definitiv o readaptare a Tradiției dacice. Symbolismul masonic al legendei nu trebuie să ne facă să credem într-o influență occidentală*¹¹³.

Finalul capitolului este unul retoric, stil, de altfel, propriu lui Vasile Lovinescu, menit să tulbure, să incite, să angajeze plenar cititorul: *Ianus nu prezida, oare, collegia fabrorum?*¹¹⁴.

*Nimic mai obscur, mai greu de descurcat decât începuturile Principatelor române. Este absolut imposibil să se reconstituie filiația exactă a voievozilor. Puține documente, puține evenimente, nimic altceva decât legende*¹¹⁵.

Pare că ne aflăm în fața unor probleme imposibil de descifrat, dar *nu atât din cauza lipsei de fapte, ci pentru că sunt inefabile*¹¹⁶.

În absența unei abordări inițiatice, e adevărat că istoria nu dă răspunsuri la întrebările noastre; aplicând, însă, tiparul ezoteric, lăsând imaginația pradă celor mai tulburătoare analogii, Lovinescu deschide drumuri pe care, însă, nu toți sunt chemați să le străbată. Cum să nu te opui rigorilor critice, când toată demonstrația este o explozie seducătoare de speculații inițiatice? E ca și cum Vasile Lovinescu scrie o altă istorie, cu alte unelte decât cele tradiționale, redesenând axe, trasând altfel scara anilor, încercând – însă – cu obstinție, să demonstreze profunzimea și continuitatea Tradiției pe spirala teritoriului românesc, abordare în care se găsește singur, fără alte punți cu trecutul decât legendele, Densușianu și Hasdeu. În lumina unei atari exegeze, Ioan Corvin de Huniade este un Rosa-Cruce, făcut Conte de Saint-Germain de către Teosofiști, Dragoș – este inițiatul suprem, Drago, Uroboros-ul, Miniera; Negru-Vodă, un

¹¹³ *Ibidem*, p. 52

¹¹⁴ *Ibidem*

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 59

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 63

nume colectiv, o *funcție inițiatică sacerdotal-regală*.

Legendele celor trei principate sunt rezultatul Artei regale a întemeierii statelor ce ține de Tradiție și *nu se fac ca o republică americană căci întemeierea lor constituie Marea Operă*¹¹⁷.

Pentru Vasile Lovinescu, simbolismul legendelor de întemeiere este unul *numai hermetic*, un hermetism simbolic impus de faptul că fondarea statelor e, în fond, o funcțiune a războinicilor. Această întemeiere *nu e decât aspectul cel mai exterior al unei reînnoiri tradiționale dacice*¹¹⁸.

Pe urmele lui Hasdeu, Vasile Lovinescu demonstrează că Basarabia e numele unei caste; descompunerea în Bas-Saraba înseamnă *Sarabos purtând tiară*, desemnând casta supremă, perpetuată de o mie de ani în munții de nepătruns ai Transilvaniei. *Identitate de castă deci, identitate de Tradiție, în speță Tradiția daco-hiperboreană*¹¹⁹, conchide Vasile Lovinescu.

Negrul este un simbol hiperborean pentru că este culoarea lui Satan. Dacii – ca popor hiperborean – descind din Pelasgos, fiind născuți din *Pământul Negru*, Marea dacică este *Neagră*, Valahii au fost denumiți *Valahi negri*. Funcțiunea tradițională supremă la valahi este Negru-Vodă. Împăratul Filip Arabul a fost dac, între *arab* și *sarab* nefiind decât o simplă *asimilație fonetică* (de tipul Apollon Lukos – socotit din Leukos, Apollo Lupul).

În poeziile populare ale vecinilor, Românii sunt numiți *Arabi*, iar ținutul, *Țara Arabilor* – toate în legătură cu simbolismul satanian al culorii negre – tradiție păstrată până în timpurile noastre.

Analiza pe care Vasile Lovinescu o aplică simbolisticii monarhului Radu Negru este incitantă; peste aceste simboluri

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 58

¹¹⁸ *Ibidem*

¹¹⁹ *Ibidem*

ale Centrului Spiritual, Lovinescu descoperă *nodul vital al tradiției daco-romane* în misterioasa silabă **IO**, socotit, de fapt, a fi **ION**:

*Acest Ion nu e nici un om, nici un personaj istoric: este o funcțiune. Acest Io este Regele Dacilor: **Tatăl Nostru Ion – sânt – Ion** desemnare în Tradiția română a lui Ianus: este deci Regele Lumii sau aspectul său de Rege al Cerului (Căliman), din care se trag imediat Negru-Vodă, Dragoș și urmașii lor*¹²⁰.

Odată cu Revoluția de la 1848, pașoptiștii fiind considerați *podoabe ale cursurilor lui Edgar Quinet și Michelet*, se instituie o fractură în istoria României, o fractură a Tradiției. Ca urmare, românii *au devenit stăpâni pe destinele României, preferând investitura prin voință națională, aceea a Regelui Lumii. Se va observa că în Europa ceilalți suverani au fost mediați, în timp ce principii români au fost imediați*¹²¹.

Demonstrația lui Vasile Lovinescu duce la ideea că în funcțiunea sacră a voievozilor români a fost infuzată o esență de o cu totul altă natură decât cea politică.

*Toate acestea demonstrează că funcțiunea sacră a voievozilor români a fost de o cu totul altă natură decât politică și că manifestarea acestei funcțiuni semnifică înainte de orice o reînnoire misterică, o readaptare a tradiției dacice, impusă nu de Creștinism, ci de legile ciclice, ceea ce i-a permis să rămână dacică. De aici o mulțime de indicații pe care nu ne putem gândi să le dezvoltăm: **climatul** hiperborean actual al poporului – ceea ce sociologii numesc **păgânismul** său*¹²².

Vasile Lovinescu aduce dovezi interesante în sprijinul teoriei conform căreia centrul tradițional dacic a dispărut relativ recent:

*Marile sărbători hiperboreene păstrate încă și astăzi cu religiozitate: Sfântul Ion, Paștele Blajinilor, **Arminden** (Sărbătoarea lui Hermes), Sărbătoarea lui Ilion (Helios),*

¹²⁰ *Ibidem*, pp. 61-62

¹²¹ *Ibidem*, p. 62

¹²² *Ibidem*

Sfânta Maria Mare și Sfânta Maria Mică, nenumăratele și încă vii ritualuri și obiceiuri păgâne, folosirea swasticei, confreriile de masoni până în secolul XVII, starea de barbarie supraistorică a principatelor, toate acestea și încă multe alte lucruri ne fac să ne gândim că dispariția acestui Centru de tradiție daco-hiperboreană este cu totul recentă¹²³.

Ultimele două capitole ale *Daciei Hiperboreene, Basmele și simbolismul lor*, respectiv *Omul universal* comunică între ele; primul construiește premisele, al doilea consfințește, prin Harap-Alb, conceptul de om universal, chintesență a întregii demonstrații anterioare.

Pentru Vasile Lovinescu, basmele românești oferă cercetătorului o arie de studii de o importanță ineluctabilă, dublată de o vechime mai puțin obișnuită. Lăsând deoparte polemica lui Vasile Lovinescu în legătură cu *așa-zisul folk-lor român*, lumina observațiilor lui Guénon se reazăză protector asupra întregii perspective. Simbolismul basmelor noastre este atât de clar, încât pentru un cititor cât de cât informat descoperirea sensului ezoteric devine o operațiune lesnicioasă.

Capitolul *Omul universal* pleacă de la premisa guénoniană ca *un om să fie ales de o organizație inițiativă [...] pentru a expune anumite mituri inițiatice [...] fără să fie necesar să își dea exact seama de semnificația reală a operei sale¹²⁴.*

Omul ales de Vasile Lovinescu este Ion Creangă, căruia îi face un portret memorabil. *Harab-Alb* este un profund simbol inițiativ, de vână hiperboreană, ce arată, între altele, că nu e mijloc mai bun pentru a ascunde sensul profund al unui mit decât să se facă din el o operă de geniu¹²⁵.

Vasile Lovinescu descoperă două planuri principale ale basmului: unul care se referă la o realizare inițiativă deplină

¹²³ *Ibidem*

¹²⁴ *Ibidem*, p. 71

¹²⁵ *Ibidem*, p. 72

(călătoria infernală, Micile și Marile Mistere) și un altul care privește un simbolist avataric, în speță cel al lui Parashu-Rama. Harap-Alb este Yin-Yang, negrul având o importanță ce depășește hermetismul și se referă la *indestincțiunea Prakriti*, nume androgenic desemnând Omul Universal Cosmic; eroul va trebui să împlinească efectiv posibilitățile integrale când îl va primi într-un fel inițiativ.

Toate datele legate de semnificația culorii *negru* îl determină pe Vasile Lovinescu să afirme că România a fost una dintre Etiopii și că funcția sacerdotală *Negru-Vodă*, reprezentând Șeful Suprem al Centrului dacic, era aceea a unui preot Ioan, cum o arată silaba **Io** de investitură.

Coroborând toate datele asupra cărora a insistat de-a lungul studiului său, Vasile Lovinescu conchide că *Harap-Alb este mitul autentic hiperborean al unui Sarab Alb, ceea ce este de o excepțională importanță*¹²⁶.

Într-o largă paranteză asupra semnificației rădăcinilor *bar* și *var* ale cuvântului **Sarab**, trecând prin studiul lui René Guénon, *Mistrețul și Ursul*, Vasile Lovinescu demonstrează că Harap-Alb este Domnul Mistreț Alb; mai mult, semnalând importanța *ursului* în Tradiția românească, autorul opinează că *Europa, Pământul Taurului* și, în mod exact, Dacia, devenind la un moment dat al ciclului sediul Centrului Suprem, s-a identificat prin forța lucrurilor cu *pământul mistrețului*¹²⁷.

Hermeneutica basmului este absolut surprinzătoare, neavând niciun corespondent în clasificări sau în alte interpretări ale folclorului. Inclus în Catalogul Aarne-Thompson (ediția 1961), *Harap-Alb* are variante în toată Europa, în India și în țări ale Americii Latine, unde a ajuns prin coloniști. În realitate, Bolte-Polivka și, după el, Thompson au inclus în acest tip toate variantele ce conțineau ideea centrală a tipului – strădania impostorului în a cauza pierderea

¹²⁶ *Ibidem*, p. 73

¹²⁷ *Ibidem*, p. 74

adevăratului moștenitor.

Cuplul frățesc – un împărat și un crai –, aflați la capete de lume, corespunde unei polarizări a Autorității Supreme în Putere Sacerdotală și Putere Regală. Prima nu produce, nu acționează în afară, ceea ce este simbolizat prin sterilitatea cu totul exterioară. Funcțiunea războinică este cea care trebuie să o protejeze.

În Tradiția Română, perechea Împăratul Verde – Craiul îl constituie pe Ianus cu două capete. Travestirea Craiului în Urs, specifică foarte bine că e vorba de Puterea Războinică. Și traseul eroului, care, din fiu de Crai devine Împărat Verde, simbolizează cele două Puteri în Principiul lor comun și în aceeași persoană.

Sfânta Duminică este Zeul Solar Apollon, hiperboreanul, cea care alege eroul și îl anunță că va deveni cel mai mare împărat al lumii, având atributele Carității cosmice, ale Gloriei, ale Forței, cu alte cuvinte, Stăpânul celor trei lumi (Cauzală, Intermediară și Corporală). Hobotul alb în care se ridică Sfânta Duminică în văzduh este Marea Autoritate Supremă, semn al revelației avute de erou.

Calul năzdrăvan îl duce pe Harap-Alb până la nori, la lună și la soare, ocazie cu care acesta ia în mod virtual în stăpânire cele trei lumi, a căror cucerire efectivă face subiectul întregului basm.

Spânul – prin aceea că este sterp, gol, uscat – simbolizează Piatra sau Sarea, dublu aspect al *Principiului de Sezisabilitate* sau de Fixare, după expresia lui Böhme.

Nu este realizare efectivă fără Sare și fără Piatră, aspecte ale fixării condiției sine-qua-non a efectivității. Piatra, aflată în măruntaiele pământului, trebuie readusă și scoasă din starea de *cădere* și pregătită, acesta fiind scopul fundamental al *coborârii în infern*. Eroul rectifică piatra – simbolistica masonică este evidentă – și, ca în mișcarea unei imense balanțe, coboară lucid în fântână, ridicându-l pe spân, făcându-și-l Stăpân aspru și nemilos, pe măsura aspirației sale

absolute. Harap-Alb se lasă pradă unei robii necesare, căci numai prin moartea și învierea inițiativă știe că va birui.

O simplă lectură a ritualului masonic de gradul întâi ar așeza lumina corectă asupra interpretării lovinesciene; este o interpretare căreia – să spunem – nu i te poți opune cu armele de neinițiat. Pur și simplu te-ai afla în situația unui profan care, cu uneltele sale, nu poate străpunge misterul inițierii, orice judecată aspră rămânând într-un univers paralel. Din această incongruență a planurilor vin – pe de-o parte – neglijarea/neînțelegerea și – pe de alta – admirația fără rezerve pentru Maestrul lor, a celor care dețin sau – cel puțin – au sentimentul că dețin cheile înțelegerii sale.

Eroul primește în momentul coborârii numele inițiativ Harap-Alb, *cel mai înalt care poate exista deoarece este de asemenea al Omului Universal*¹²⁸. Spânul este un alt aspect al Ursului care îl împiedică pe erou să plece, negrul uzurpând locul albului simbolizând, în cheia lui Vasile Lovinescu, revolta Kshatriy-lor contra autorității supreme, dominația rasei negre asupra celei albe. Cel care pune capăt acestei stări este Parashu-Rama – Mistrețul Alb, ales de Zeul Solar pentru a deveni Suveran Pontif și Rege al Lumii.

Ostrovul verde în care eroul caută salatele este Centrul Suprem. Harap-Alb fură *minunatele salăți* din Grădina Ursului, considerate a fi esențele grădinii, esențe vegetale, ceea ce identifică Grădina Ursului cu Paradisul pământesc, aflat la *încrucișarea drumului*, deci în centrul crucii orizontale. În furtul esențelor, Vasile Lovinescu vede gestul eroic de a salva Tradiția în timpul epocilor tulburi, acoperit de pielea de urs, această *cuvertură* fiind, în fapt, principala funcție a luptătorilor rămași în legitimitate.

În episodul omorârii cerbului, Lovinescu regăsește mitul lui Perseu și al Meduzei:

Într-adevăr, Perseu are un cal năzdrăvan, Pegas, la fel

¹²⁸ *Ibidem*, p. 80

ca **Harap-Alb**. El se apropie de Gorgona Meduza în timpul somnului și o omoară, la fel cum Harap-Alb ucide cerbul pe când dormea. Privirea Meduzei ucide, ca și aceea a Cerbului. Dar nestemata frontală a acestuia, adică cel de-al treilea ochi al său, este **normal**. [...] **Harap-Alb** se folosește de sabia și de obrăzarul, masca lui Statu-Palmă-Barbă-Cot. La fel și Perseu se slujește de **Sabia (Harpè)** fermecată și de casca lui Hades, care îi asigură invizibilitatea, ca și obrăzarul. **Harap-Alb** este condus de Sfânta Duminică – Apollon, iar Perseu de Hermes și Atena. Toate acestea ne duc la identitatea celor două personaje¹²⁹.

Continuând mitanaliza, Vasile Lovinescu ajunge la o constatare surprinzătoare, marcată stilistic de interogații și puncte de suspensie, autorul urmărind obținerea unui puternic efect asupra cititorului:

*Perseu, după isprava sa, zboară pe Pegas în Etiopia. Ar trebui să se știe însă de care Etiopia e vorba... Acolo el eliberează pe Andromeda care era neagră dar, fără îndoială, ea era neagră la fel ca Sarabii... Acesta ni se pare că este sensul lui **Harap-Alb** în istoria tradițională a umanității¹³⁰.*

Interpretarea *interioară* și microcosmică a celor trei episoade – o încercare vegetală, una animală și o alta minerală – este asimilată cu cele trei mari subîmpărțiri ale lumii infraumane. Referitor la această afirmație, Vasile Lovinescu afirmă în notele de final ale capitolului: *Se știe că embrionul înainte de a deveni om, trece prin stările de cristal, de vegetal și de animal¹³¹*. Acest *se știe* este, probabil, din punct de vedere al rigorii critice, o opinie perfect amendabilă. Și totuși, acest fel de hermeneutică este una cu totul specială, inițiativă, adresată cu siguranță acelor *intelectuali în duh*, pe care Vasile Lovinescu îi socotea chemați să păstreze și să transmită Tradiția.

Conceptul de *analogie inversă* este exemplificat

¹²⁹ *Ibidem*, pp. 83-84

¹³⁰ *Ibidem*, p. 84

¹³¹ *Ibidem*, p. 96

printr-o demonstrație în cheie ezoterică/masonică, știut fiind că *V.I.T.R.I.O.L.* este formula pe a cărei înțelegere se zidește statutul intelectual al unui mason. *Visita Interiora Terrae, Rectificando Inveries Occultum Lapidem* (vizitând interiorul pământului și rectificând vei găsi piatra ocultă), cu varianta *VITRIOLUM* (*veram medicinam* – adevăratul remediu) este formula ce desemnează celebra piatră filozofală a alchimiștilor, printr-o operație analogică de mare încărcătură inițiatică.

Călătoria infernală a lui Harap-Alb se încheie cu imaginea eroului întors la împărăție, părând că aduce soarele, fiind *în același timp foarte complet, ceea ce ține de înalta lui ținută intelectuală*¹³².

Încercarea de a o aduce pe fata Împăratului Roș înseamnă pentru Harap-Alb realizarea efectivă a Micilor Mistere, *care se împlinește cu ajutorul diferitelor ființe elementare pe care le întâlnește în drumul său*¹³³. Cu ajutorul a cinci fâpturi, Harap-Alb biruiește: Gerilă distruge Focul, Flămânzilă distruge Pământul, Setilă distruge Apa, Păsări-Lăți-Lungilă distruge păsările din Aer, cu observația că simbolismul acestuia din urmă este mult mai vast:

*El figurează mai întâi Crucea cu trei dimensiuni (Lățime, Lungime, Înălțime); el epuizează spațiul prin ubiquitatea sa și, prin analogie, toate punctele posibile (păsările) ale planurilor de existență, ca și verticala care le leagă între ele prin centrele lor (el ajungea cu mâna la lună, la stele și la soare și cât voia de sus). Distrugător al păsărilor (stări superioare ale ființei), el este fața care resoarbe Cicurile. Și din orice punct s-ar găsi, prin omniprezența sa, din orice plan, el proiectează ca Arcașul o indefinitate de raze vectoare prin săgețile arcului său, reunind între ele toate punctele posibile și stabilind astfel indefinite sisteme de coordonate (ca Hercule pe lacul Stimpale). [...] Este Vortexul Sferic Universal*¹³⁴.

¹³² *Ibidem*, p. 86

¹³³ *Ibidem*

¹³⁴ *Ibidem*, pp. 88-89

Cât despre Ochilă, cu unicul său ochi frontal, Linceu, pentru care materia nu există, acesta nu acționează, dar vede și călăușește totul. Supuși *probei focului*, eroii izbândesc grație lui Gerilă. Lovinescu vede în acest episod simbolul *Athanor-ului*, trecerea de la căldura extremă la frigul extrem simbolizând intervenția a două principii – solve et coagula.

Probele Pământului și ale Apei, trecute cu bine, sunt urmate de alte încercări al căror sens pare a fi următorul:

*într-un moment al căii inițiatice, toate forțele de iluzionare se strâng într-un ultim efort și simulează, pentru a înșela, lucrarea inițiativă însăși. E nevoie de promptitudinea și atenția furnicii, finețea și discernerea albinei pentru a deosebi și alege bine (*separabis suaviter et cum ingegno, din Tabula Smaragdina*)¹³⁵.*

Proba Aerului este și ea trecută, iar înțeleșurile sunt mai complexe: *Harap-Alb se găsește într-o stare de fiiință*, în acest caz starea umană, pe care trebuie s-o realizeze. Fata Împăratului Roș, a Sulfului Roșu, Farmazoana, Pasărea Măiastră simbolizează perfecțiunea acestei stări. *Centrul* său, trebuind a fi cucerit, după încercările elementare. Dar acest centru se găsește peste tot și în nicio parte. Farmazoana e Pasăre evanescentă:

Pasărea se așază pe vârful Muntelui polar, ax veritabil și loc al tuturor centrelor stărilor de fire. Luna, unde este prinsă pasărea, figurează punctul de incidență al acestei verticale polare cu planul stării de fiiință, aici starea formală, care arată chiar simbolismul Lunii. Păsărilă nu se proiectează în acest caz special, în Înălțime, pentru că nu depășește Luna, deși era, în realitate, Stăpân al întregii Verticale polare (el atingea Luna, Soarele, Stelele și tot ce voia). Avem aici o specificare, în cadrul Micilor Mistere, a Vortex-ului Sferic Universal, proiecția sa pe un plan. Dar Păsărilă n-ar fi putut face nimic fără Ochilă, Clarvăzătorul, cel care toate le vede și peste tot, dar care nu acționează. El e motorul imobil, Quintesența; el făptuiește fără să acționeze și regentează astfel toată starea de fiiință¹³⁶.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 90

¹³⁶ *Ibidem*, pp. 91-92

În Farmazoana, fiica Împăratului Roș, Vasile Lovinescu pare ispitit să vadă o iluzie la sacerdoțiul feminin al predominanței unor Kshatriyas revoltați, cărora le-a pus capăt Parashu-Rama. Faptul că ea și tatăl său sunt roșii este o aluzie la rasa Atlantă, producătoare de mari mișcări anti-tradiționale ale Vârstei de Aramă. Harap-Alb păstrează, după ce va fi răpit, esența Împărăției Roșii, în vederea apropiatei catastrofe care așteaptă această civilizație. Acest fapt îl identifică pe Harap-Alb cu Parashu-Rama; Harap-Alb nu distruge, ci rectifică, făcând un gest de răscumpărare, atitudine eminentemente avatică.

Întoarcerea cu prețioase cuceriri la Împăratul Verde este punctul culminant al mitului, realizarea, prin transpoziție, a Marilor Mistere. Readus la viață după lovitura de moarte dată de spân, eroul trece de a doua moarte psihică, marcând trecerea în Universal.

Concluzia lui Vasile Lovinescu reînscrisie lumea românească în Tradiția Lumii:

*În rezumat: acest mit reprezintă în principal reuniunea puterii regale și a puterii sacerdotale în aceeași persoană și, vom spune noi, în aceeași funcțiune, aceea a Împăratului Verde, una din denumirile Regelui Lumii în tradiția românească: acest lucru e simbolizat printr-o realizare inițiativă completă. Este interesant de observat că această realizare are un caracter tantric. Coborârea în Infern este una din cele mai violente căi care pot să existe: cele cinci fapte care-l ajută pe **Harap-Alb** să realizeze Micile Mistere sunt forțe destructive; cât despre Marile Mistere, e inutil să subliniem caracterul imediat și resorbiv¹³⁷.*

Finalul *Daciei Hiperboreene*, unul într-o cheie retorică, este departe de a trage concluzii definitive. Suntem în fața unui *studiu deschis* a cărui intenție a fost una dublă: fixarea, pe de o parte, coordonatelor unui spațiu românesc sacru, iar, pe de alta, deschiderea către noi ipoteze asupra unei realități istorice și

¹³⁷ *Ibidem*, p. 94-95

spirituale pentru care nu am găsit întotdeauna motive suficiente să ne aplecăm.

Elaborat între 1970 și 1976, studiul de istorie sacră *O icoană creștină pe Columna Traiană* dezvăluie mistere ale formării poporului nostru, într-un demers intelectual de o certă profunzime, plecând de la Columna Traiană și sfârșind cu *Divina Comedie* a lui Dante. Este un eseu care face o necesară legătură între *Dacia Hiperboreană* – operă de tinerețe a lui Vasile Lovinescu – și studiul despre *Ciubăr Vodă*, publicat în studiul *Monarhul ascuns*. Împreună, cele trei studii constituie *un adevărat Triptic de istorie mitică a României*¹³⁸.

2.3. *O icoană creștină pe Columna Traiană.*

Glose asupra *catholitei*

Subtitlul operei lovinesciene este inspirat de *un pasagiu* din Goethe, definitiv pentru felul cum Maestrul și-a conceput opera și viața; faptul că mesajul este transmis doamnei Roxana Cristian, căreia Lala Lovinescu îi *interzice* starea de consolare, folosind persoana întâi plural a verbului, vădește nu doar metafizica lovinesciană, ci și existența, mai presus de realitatea imediată, a unui grup inițiat, între ai cărui membri s-a făcut deja un pact ireversibil. Acela de a tinde spre încercări inaccesibile, printr-o depășire continuă a propriei condiții: *Dépasse-toi même. Nul, quand bien même il posséderait beaucoup, ne peut subsister sans nostalgie; mais toute vraie nostalgie doit être aiguillé vers un but inaccessible*¹³⁹.

Având ca sorginte reprezentările de pe un basorelief figurat pe Columna Traiană, Vasile Lovinescu adună *considerații în jurul unui centru imuabil*¹⁴⁰, urmărind stabilirea unei pluralități de perspective în problema *irumperii*

¹³⁸ *Idem, O icoană creștină pe Columna Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1996, p. 8

¹³⁹ *Ibidem*, p. 191

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 109

creștinismului în lumea antică. Autorul își propune să răspundă la două întrebări. Prima ar fi legată de moștenirea preluată de creștinism, iar cea de-a doua privește avantajele obținute în urma acestei dizlocări spirituale. Vasile Lovinescu așază studiul sub semnul *catholitei* care păstrează în textura sa imaginea paradisiului pierdut, spre deosebire de tristețe, o expresie tamasică, în opoziție cu irizările de curcubeu ale melancoliei sattvice.

Precizăm că am optat pentru această maladie constituțională de care este încercat românul, încurajați de perspectiva optimistă a lui Constantin Noica (cu privire la *orientarea omului către ceea ce nici natura, nici înțeleșurile imediate ale vieții nu-i pot da, către ordinea lor mai generală și rostul lor secund*¹⁴¹. Cu o *dreaptă și omenească măsură, pierderea în act și excesul acțiunii*¹⁴², pe care Constantin Noica le releva la *cei încinși de căutarea generalului, se îmblânzesc și devin faptă de vrednicie, dar una care-și caută și învrednicirea; faptă deschisă către înțeleșul ei mai bine rostitor*¹⁴³. Prin urmare, în *catholită*, Constantin Noica nu recunoaște *starea înfrigurată a celui care, cu orice preț și conștient ori nu, caută generalul, ci și cea care-l urmărește cu spunerea deschisă a faptei în vederea lui*¹⁴⁴. Spiritul românesc, așa cum a putut fi el *încercat de catholită se remarcă prin faptul că el*

*n-a înfăptuit cu exasperare, dar nici nu a rămas în sedentaritatea a ceea ce îi era dat, ci – dacă pastoralul a precumpănit totuși asupra agrarului în lumea noastră, cum s-a spus – la fel cum oierii, ca niște navigatori ai uscatului, au plecat spre alte zări să caute iarbă mai bună, fapta omului de aici a trimis și ea statornic spre alte zări, cu înțeleșuri mai bine rânduite*¹⁴⁵.

¹⁴¹ Constantin Noica, *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan*, Editura Univers, București, 1978, p. 164

¹⁴² *Ibidem*

¹⁴³ Vasile Lovinescu, *O icoană creștină pe Columna Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1996, p. 157

¹⁴⁴ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 164

¹⁴⁵ Vasile Lovinescu, *O icoană creștină pe Columna Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1996, p. 157

Sintetizate de Constantin Noica, simptomele catholitei – *exuberanța posibilului, obsesia acumulărilor, pluralitatea oarbă, proliferarea pură și simplă* – au putut căpăta o *față luminoasă*, cu extraordinara experiență în posibil pe care a făcut-o spiritul românesc, ca și cu *blânda pluralitate, cu acel înțelept politeism al credințelor sale naturale, sau bogăția creativității lui folclorice și cu îngăduința lui față de diversitatea credințelor și a lumilor*¹⁴⁶.

Capitolul de început al eseului Iovinescian – *Traian și Ripheus Traianus* – lansează o ipoteză atât de surprinzătoare, încât acceptarea ei ar putea răsturna axa lumii: pe Columnă limbajul mut al imaginii de piatră mărturisește momentul în care *Hristos înființează o lojă a Sf. Ioan*¹⁴⁷.

Plecând de la broșura ilustrată a arhitectului Cerchez – *Cea dintâi icoană creștină*– în care arhitectul afirmă că *cea dintâi icoană a lui Hristos se găsește pe unul din registrele Columnei Traiane, numerotat XVI de către Chichorius în lucrarea sa monumentală asupra operei lui Apolodor din Damasc*¹⁴⁸, Lovinescu susține, într-o surprinzătoare hermeneutică, afirmațiile lui Cerchez.

Trei personaje se află în spatele a ceea ce s-ar putea numi trei fantome de templu, purtând pe chip *o expresie de dezolațiune, asupra căreia se aplică un al patrulea personaj, într-un gest de indicibilă mizericordie, de tămăduitor al sufletelor și al trupurilor, de o caritate cosmică*¹⁴⁹, pe acesta din urmă arhitectul Cerchez identificându-l cu Hristos. *Figura aduce cu imaginea convențională a Mântuitorului care exprimă probabil tradiții orale din prima generație creștină*¹⁵⁰.

¹⁴⁶ *Ibidem*

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 117

¹⁴⁸ Dumitru Manolache, *Nedescifratele taine de pe Columna lui Traian*, în Ziarul *Lumina*, <http://ziarullumina.ro/nedescifratele-taine-de-pe-columna-lui-traian-7517.html>, accesat la data de 4 iunie 2017

¹⁴⁹ Vasile Lovinescu, *O icoană creștină pe Columna Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1996, p. 111

¹⁵⁰ *Ibidem*

Nedeosebindu-se de dacia bărboși și pletoși figurând pe coloană, Hristos poate semăna cu ei, *rămânând el însuși*¹⁵¹.

Personajul identificat cu Mântuitorul ține mâna pe coarnele unui berbec, după berbec aflându-se un taur, după o succesiune pe care o regăsim în zodiac.

A indica primele semne zodiacale, afirmă Vasile Lovinescu, este un fel de *et caetera* sculptural, ceea ce, din punct de vedere al logicii argumentării, pare hazardat. Unul dintre titlurile esențiale ale lui Hristos este acela de *Bătrân al Timpului* sau *Bun păstor*, dar, la fel de bine i se poate spune conductor sau Dux. Dux este, în același timp, persoana din vârful axului polar – Columna Traiană – pentru că dux este numele dat în vechea Romă comandantului suprem al armatei.

Vasile Lovinescu revine la studiul atitudinii celor patru personaje sculptate pe columnă:

*Ajungem acum la acele semne precise ce au izbit pe arhitectul Cerchez care le consideră, pe drept, ca având un caracter de evidență și obligativitate. Toga, roba sau cum s-ar putea numi haina pe care o poartă personajul aplecat formează încrețituri firești, ca orice haină purtată de o ființă vie care, din această cauză, nu atrag atenția; ori este o tehnică nedeținută tradițională de a strecura simboluri importante în dedalul unor ornamentații fără semnificații; se derulează astfel curiozitatea și indiscreția; având în vedere că de atunci au trecut 1800 de ani, putem spune că și de data aceasta procedeul a fost eficace*¹⁵².

Încrețiturile hainei, într-o imagine inversată, se vădesc a fi două simboluri din cele mai importante pentru creștinism: unul e Crucea Sfântului Andrei, în egală măsură inițiala numelui lui Hristos, iar celălalt, un unghi ascuțit, pus pe brațul din stânga al crucii, care, prin același procedeu, inversarea, dă aparența literei A. În realitate, afirmă Vasile Lovinescu, litera nu este decât un vârf de lance redus la schema lui geometrică,

¹⁵¹ *Ibidem*

¹⁵² *Ibidem*, p. 112

procedeu de mare clasă în simbolism. A indica o parte înseamnă a indica întregul, așa că, în opinia lui Lovinescu, *creșturile robei arată cele două instrumente ale Patimilor – Crucea și Lancea – dublu simbol pe care îl găsim imprimat ca o pecete în Centrul prescurei, în inima inimii simbolului creștin*¹⁵³.

Sprrijinit pe axul crucii, unghiul lancei formează litera A, care, împreună cu X, care urmează, dau începutul cuvântului Axis, *adică tocmai ce sunt coloana și prelungirea ei umană, Traian și a fortiori Hristos*¹⁵⁴.

O concluzie parțială însoțește definiția hermeneuticii lovinesciene:

*cum în știința tradițională interpretările nu se exclud, ci se completează una pe cealaltă, vom adăuga că e firesc să găsim Crucea Sfântului Andrei pe un monument concernând o țară care, după tradițiile patristice, a fost evanghelizată de apostolul Andrei, mai ales când crucea acestuia coincide cu inițiala numelui Domnului*¹⁵⁵.

Lângă litera X, Lovinescu descoperă litera grecească P/Rho, a doua literă a numelui grecesc al lui Hristos, formând astfel monograma lui Iisus sau chrisma lui Constantin, aflată pe Labarum, steagul împărăției de răsărit, o mie de ani. La întrebarea retorică privind poziția celor două litere, răspunsul este că ele au fost săpate pe columnă în anul 113, la începutul unui proces ce va fi desăvârșit de Constantin, peste două secole:

*Astfel vorbind, succesiunea XP s-a transformat în simultaneitate. E posibil chiar ca Apolodor din Damasc să fi fost un mare arhitect nu numai în sensul modern al cuvântului, ci și acela al Artei sacerdotale care era atunci Arhitectura și, ca atare, să fi știut ce sculptau lucrătorii lui pe coloană. Că la anul 113 se aflau printre aceștia creștini este o probabilitate care, în fapt, e o certitudine. E știut că așa-numitele **Collegia Fabrorum** aveau un*

¹⁵³ *Ibidem*, p. 113

¹⁵⁴ *Ibidem*

¹⁵⁵ *Ibidem*

caracter net inițiativ; prin ele s-a operat transferul insensibil al unor simboluri din religia veche în religia nouă. De altminteri, creștinismul s-a răspândit în prima sa expansiune prin proletariatul vremii, prin humiliores.

După cele arătate, s-ar părea că printre constructorii coloanei erau oameni conștienți de unitatea fundamentală a celor două religii și de semnificația adâncă a simbolurilor și că aveau o stare spirituală care le permitea transferul și readaptarea de simboluri¹⁵⁶.

În cele trei personaje de pe Columnă, Vasile Lovinescu îi descoperă pe șefii supremi ai ierarhiei inițiatice dace, asupra cărora se revarsă sollicitudinea tămăduitoare a Verbului încreat.

Pe când toți dacii de pe coloană sunt reprezentați așa cum îi știm din istorie, bărboși și pletoși, personajul cel mai apropiat al lui Hristos este un adolescent imberb, așa cum e reprezentat tradițional Sf. Ioan Evanghelistul, ucenicul iubit, eternul adolescent. Se poate presupune că războaiele dacice au fost prilejul, au marcat fixarea bisericii iohanite în noua provincie, Iisus așezând pe apostolul Ioan în ternarul inițiativ suprem dacic¹⁵⁷.

Scena de pe Columnă este *una din cheile lui Io din colinde și din investitura domnilor români*¹⁵⁸.

Tradițiile despre Apostolul Ioan, prezența lui la Efes, permutațiile secretului de la Efes în Dacia Felix sunt motive pentru Vasile Lovinescu de a vorbi despre existența unei *loji masonice* a Sfântului Ioan, pe teritoriul Daciei, evident în spiritul ei. În continuarea acestei idei, Lovinescu amintește că Forumul construit de Apolodor din Damasc are forma unui dreptunghi, reamintind o lojă:

în perspectiva masonică avem în coloană un substitut al firului cu plumb care atârână de plafonul ei, e un simbol axial. Statuia lui Traian din vârful axului e o continuare umană a lui, care arată calitatea sa de Pol. Că Cezarul roman, cu dublul lui caracter sacerdotal și regal era polul necesar și vizibil al lui Orbis romanorum este evident [...]

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 116

¹⁵⁷ *Ibidem*, pp. 116-117

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 117

*dar titularul aparent al funcțiunii nu coincide cu imperatorul efectiv [...]. Uneori, în clipele astrale ale omenirii, ambele aspecte ale funcțiunii corespundeau și erau reprezentate de aceeași persoană; sunt indicii că acesta a fost cazul lui Traian, care purta dublul cap al lui Ianus prin funcția sa*¹⁵⁹.

În Columnă, Vasile Lovinescu identifică prezența lui Traian cu litera I, deci cu Ianus, socotit în realitate zeul suprem al romanilor, cel care, potrivit lui Ovidiu, rostește: *Eu veghez la porțile Cerului. Însuși Jupiter nu poate să intre și să ia fără voia mea. Eu singur am dreptul să învățesc polul cerului*¹⁶⁰.

Pentru Vasile Lovinescu, războiul dacic a fost un război sacru în care este expusă o doctrină metafizică, exemplul cel mai potrivit fiind cel al luptei de la Kurukșetra, oglindit în *Bahagad Gita*. În Occident, nicăieri această doctrină nu e mai clar evidențiată ca în Columna Traiană:

*Războiul dacic e războiul întregului cosmos, al desfășurării spirale a devenirii, în jurul Axului imuabil al lumii. E chiar superior luptei de la Kurukșetra care nu se desfășoară decât pe un singur plan; războiul dacic se desfășoară de-a lungul stărilor indefinite ale Firii, încolăcindu-se ascendent în jurul axului lor comun, ca șarpele în jurul Arborelui din Paradisul terestru. Totodată, simbolismul coloanei, cu forma ei cilindrică e același cu al cilindrului universal din tradiția extrem orientală*¹⁶¹.

Simbolistica Columnei Traiane merge până la descoperirea Polului Getic la care face referire și Nicolae Densușianu:

*Avem deci, în Forumul Traian, Axa Lumii, mișcarea ascensională a stărilor de fire în Cilindrul Universal; cerul e sus preexistent. Pe vârful coloanei avem pe **Wang, Imperatorul** intermediar între cer și pământ, administrând schimburile dintre ele, Traian, **Șen Jen, Imperator Mundi**. În acest sens imediat, Columna lui*

¹⁵⁹ *Ibidem*

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 118

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 119

*Traian este o reprezentare, o exteriorizare în Roma a lui **Geticus Polus**; pentru aceasta, a fost necesară anexarea Daciei la Imperiu, făcând posibilă acea minune istorică, secolul Antoninilor. Expresia **geticus polus**, e nevoie să o mai spunem?, nu e a noastră, circula în antichitate. Referințe se găsesc în **Dacia preistorică** a lui N. Densușianu¹⁶².*

În ce privește sintagma *Ripheus Traianus*, Lovinescu, pe urmele lui Dante, îl așază pe Ripheo Traiano lângă Traian, în ochiul acvilei în Paradis. *Având în vedere și descendenții romanilor din troieni, e posibil ca Ripheus Traianus să fi fost denumirea Șefului suprem al ierarhiei inițiatice romane care, într-un moment de grație, sub Traian, a coincis cu șeful vizibil al Imperiului, chiar ca nume¹⁶³.*

Traianus este, în realitate, Trans-Ianus, cu alte cuvinte *Ianus transcendent*, care a trecut podul ce leagă pământul cu cerul. Sunt tradiții care afirmă că Ianus a fost un rege al Daciei, înainte de a coborî în Italia. Traianus a făcut drumul invers, ca argonauții, dar pe uscat.

Traian și-a luat numele de Dacicus, motiv pentru care are dreptul de a fi numit și *Ripheus*, pentru că acesta este numele mitic al Carpaților. Dar, cum o spun și basmele noastre, Traian a devenit Troian și atunci se întrebă retoric Vasile Lovinescu *Pe cine desemnează Troiano Ripheo al lui Dante?*¹⁶⁴

Pe doi titulari ai aceleiași funcții: Fie *justissimus unus*, conform lui Virgiliu, fie pur și simplu justițiarul celebrat de Dante; Traian conferă funcției un sens mesianic, *justiția celei de-a șaptea zi*¹⁶⁵. *Veacul al șaptelea al lui Traian* – sintagmă descoperită de Vasile Lovinescu în *Oastea lui Igor*, primul moment al literaturii ruse, este un veac mesianic, sălbatic, *veacul Antoninilor; ultimul substituit, în ciclul nostru*

¹⁶² *Ibidem*

¹⁶³ *Ibidem*, p. 120

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 126

¹⁶⁵ *Ibidem*

(*Kali-Yuga*) al celei de-a șaptea zi de la sfârșit¹⁶⁶.

Finalul primului capitol, *Traian și Ripheus Traianus*, primul în ordinea interesului nostru, se concentrează asupra personalității lui Traian, considerat exemplar pentru spiritul său de dreptate, motiv pentru care Dante îl pune – într-o magistrală chintesență – în ochiul Acvilei pe Ripheus Traianus – ca și pe Traian pus în Paradis tocmai datorită dreptății lui, într-un demers de subliniere a înruderii lor.

Amintind noveletta italiană *Dreptatea lui Traian*, Lovinescu trece prin simbolul suprem al Masoneriei – Văduva lui Hiram – pentru a sublinia numirea pentru un fapt de justiție (așezarea postumă a lui Traian în Cerul lui Jupiter), *o minune așa de mare*, pentru unul care are atâtea mii de echivalente printre păgâni. Dante, afirmă Vasile Lovinescu, îi dă o mare importanță simbolică lui Traian, înțelesurile fiind acelea ale unei organizații inițiatice, în sens mai larg – lumea lipsită de Logos, așteptându-l, totuși. Trebuia să se ajungă la un *modus vivendi*, pe planurile invizibile, la o complicitate tacită între ambianță și noua religie prin care Imperiul Roman să devină un germinator al creștinismului. Traian a fost deschizătorul acestui proces, un portar – Janitor – la confluența primului secol cu începutul celui al Antoninilor.

Vasile Lovinescu se lasă pradă unui vârtej care îl coboară în istorie, între simboluri profunde, *mânduind* cu o inteligență scilpitoare, speculând, trasând noi înțelesuri în planșa sa de arhitectură. Tot ce este rutină dispare sub asaltul speculațiilor sale neașteptate; nu există metodă, totul este opera unui inițiat. Lectura cere cu necesitate o altă lectură, până la o eventuală *limpezire a înțelesurilor*. Vârtejul simbolurilor, greutatea intelectuală fac lectura pe cât de captivantă, pe atât de grea, aceasta fiind – probabil – explicația *indiferenței* de care a avut parte Vasile Lovinescu în receptarea operei sale.

Finalul de capitol readuce în atenție *Dacia*

¹⁶⁶ *Ibidem*

Hiperboreană într-o ipoteză încă o dată seducătoare, dar care își așteaptă o analiză mai aplicată.

Traian [...] a fost, în același timp, șeful vizibil și invizibil al imperiului și este posibil ca el să fi procedat împreună cu șefii ocuși ai creștinismului la un modus vivendi existențial [...]. A aplica Arta Balanței înseamnă a face dreptate Văduvei. Dar în această operație trebuiau angajate și centrele hyperboreene ale Daciei. Trebuia stabilită o endosmoză între Dacia și Imperiu și aceasta a putut fi rostul ocult al anexării. Creștinismul grecizat și romanizat a fost alăturat pe trunchiul Tradiției Primordiale. Scena de pe coloană e categorică. De aceea îl găsim pe Hristos aplecat într-un gest de înfinită mizericordie asupra ternarului suprem al tradiției dacice¹⁶⁷.

Capitolele ce întregesc studiul *O icoană creștină pe Columna Traiană* urmăresc pătrunderea creștinismului în Imperiul Roman, încheindu-se cu o privire substanțială referitoare la reflectarea funcțiunii imperiale în opera lui Dante, numit de Vasile Lovinescu *marele ghibelin*, opera sa fiind considerată un adevărat testament al Evului Mediu, al cărui conținut ocult pare greu detectabil sub învelișul religios: *Papa conduce pe oameni în Paradisul Ceresc, Împăratul, în Paradisul pământesc*¹⁶⁸ – iată rezumatul lovinescian al mesajului dantesc.

Admirația lui Lovinescu pentru Evul Mediu, cu deosebire pentru Dante, poate primi un sprijin substanțial, tocmai de la principalul critic al lui Guénon, Umberto Eco. În *Scrieri despre gândirea medievală*, Eco pleacă de la analiza lui Huizinga referitoare la simbolismul medieval, în care explică în ce mod disponibilitatea pentru o viziune simbolică a lumii poate surveni și la omul contemporan:

*N-a existat niciun adevăr mare de care spiritul medieval să fie mai convins decât cel din cuvintele Sfântului Pavel către corinteni: **Videmus nunc per***

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 129

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 158

speculum în enigmată, tunc autem facie ad faciem – Căci acum vedem ca într-o oglindă, în chip întunecos, dar atunci vom vedea față în față. Evul Mediu n-a uitat niciodată că orice lucru ar fi absurd, dacă semnificația lui s-ar epuiza în funcția și formele sale de manifestare directe, că toate lucrurile se extind în bună parte până în lumea cealaltă. [...] Mai poate să ne umple, și ne va umple ades cu certitudinea calmă și reconfortantă că participă la sensul tainic al lumii¹⁶⁹.

Definiția dată de Eco omului universal pare să pună alături spiritul lovinescian de cel al marelui ghibelin, această apropiere fiind, credem, un unghi de vedere nou și profitabil pentru înțelegerea complexității vieții și operei lui Vasile Lovinescu:

omul medieval trăia efectiv într-o lume populată de semnificații, trimiteri, suprasensuri, manifestări ale lui Dumnezeu în lucruri într-o natură care vorbea neîncetat un limbaj heraldic, în care un leu nu era doar un leu, o nucă nu era doar o nucă, un hipogrif era tot atât de real ca un leu pentru că la fel ca acesta era un semn, neglijabil din punct de vedere existențial, al unui adevăr superior¹⁷⁰.

Mai curând, afirmă Eco, s-ar putea vorbi de o mentalitate primitivă, de aptitudinea de a prelungi activitatea mito-poetică a mitului antic, producând noi simboluri și semnificații, în concordanță cu ethos-ul creștin. Vasile Lovinescu are, fără îndoială, mentalitatea simbolistică de care vorbește Eco ca un scurtcircuit al spiritului: gândirea spiritului medieval nu caută raportul între două lucruri urmând vobletele conexiunilor lor cauzale, ci îl găsește printr-un salt brusc, ca raport între semnificație și scop¹⁷¹.

În ultimele trei capitole, autorul încearcă o privire generalizantă, fără să revină asupra *Daciei Hiperboreene*.

¹⁶⁹ Umberto Eco, *Scrieri despre gândirea medievală*, Editura Polirom, Iași, 2016, p. 63

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 64

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 65

Această abordare, chiar dacă pare să nu intereseze demersul nostru punctual, este deosebit de interesantă, putând oricând să suscite un interes major. În spatele unui discurs hermeneutic, cel mai adesea ritos, dar de o profunzime inițiativă genuină și incitantă, Vasile Lovinescu lansează idei care merită atenție și sunt absolut necesare într-un proces de dreaptă definire a operei sale. Autorul insistă asupra mesianismului – chintesență de ezoterism – la evrei și la romani, pentru că acestea sunt popoarele care au constituit *dimensiunea mesianică – primii pentru că au dat ființă lui Mesia [...], ceilalți pentru că au înființat aria de răspândire a Noului Legământ*¹⁷².

În opera lui Dante, Vasile Lovinescu descoperă modul cum a preluat creștinismul ideea imperială, cum a asimilat-o și cu ce rezultate, în Evul Mediu. Cât despre subzistența Imperiului, autorul opinează că acest lucru s-a încheiat odată cu prăbușirea monarhiei habsburgice, în 1918, dar nu și în lojile masonice, unde ideea imperială trebuia salvată *deoarece la sfârșit tot ce este cantitate trece prin foc*¹⁷³. Apelul la rolul și valorile masoneriei este, de altfel, o constantă a întregului Opus Magnum lovinescian, *Magul de la Fălticeni, acest adevărat psihopomp în Apele Superioare, stăpân al ambelor ape*¹⁷⁴, după modelul lui Dante comportându-se, paradoxal, ca un inițiat, în ciuda faptului că nu a fost mason, în înțelesul masonismului, organizațional. Fără nicio urmă de maliție, Opera lui Vasile Lovinescu este aceea a unui înalt inițiat, mai bine zis, a unui auto-inițiat, căruia nu i-a trebuit o apartenență, în sensul obișnuit al termenului, pentru a-și îndeplini misiunea. Am fi naivi să credem că Vasile Lovinescu nu era la curent cu toate frământările masoneriei române interbelice; tocmai această cunoaștere l-a făcut, spre exemplu, să vorbească foarte puțin, totuși, despre Sadoveanu, în raport cu care a preferat ocultarea.

¹⁷² Vasile Lovinescu, *O icoană creștină pe Columna Traiană*, Editura Cartea Românească, București, 1996, p. 135

¹⁷³ *Ibidem*, p. 138

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 168

O icoană creștină pe Columna Traiană rămâne un studiu încărcat de informație, deschideri și ipoteze, așteptându-și un exeget mai aproape de nașterea și istoria creștinismului. Nu întâmplător, însă, în încheierea studiului său, Lovinescu face considerații profunde de adevărat inițiat asupra masoneriei anglo-saxone, asupra relației sale cu această organizație inițiativă rămânând să ne pronunțăm într-un alt segment al lucrării.

2.4. *Monarhul ascuns*. O (re)lectură ezoterică a literaturii moldovene

După aproape patru decenii de la apariția *Daciei Hiperboreene*, eseu sclipitor al unei tinereți aflate sub proaspăta înrâurire a lui René Guénon, ajuns la profunzimea pe care ți-o dau atâția ani de trăire simbolică a lumii, Vasile Lovinescu împlinește defnirea mitică a spațiului românesc în două abordări hermeneutice remarcabile pentru cititorul profund, învățat să caute dincolo de suprafața textelor: *O icoană creștină pe Columna Traiană* și *Monarhul ascuns*.

O lectură atentă *ca metodă de recuperare a înțelesului ascuns*¹⁷⁵ dezvăluie un tip de cunoaștere ce constituie *privilegiul prețios al minorității de inițiați*¹⁷⁶ din care, fără îndoială, se selectează cititorii lui Vasile Lovinescu. În privința politicii interpretării, Matei Călinescu remarcă faptul că *aidoma oricărui sistem de codificare a gândirii, scrisul a avut dintotdeauna rolul de a furniza informații cunoscătorilor codului și numai acestora. Dar, în măsura în care scrisul este o codificare sofisticată, de gradul al doilea (codificarea unei gândiri deja codificate prin limbaj) potențialul de a bloca*

¹⁷⁵ Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 194

¹⁷⁶ *Ibidem*

*informația pe care o conține față de necunoscătorii codului este mai mare decât acela al limbii vorbite*¹⁷⁷.

De vreme ce nici Matei Călinescu nu găsește reguli pentru a deosebi enunțurile ezoterice de cele exoterice, în fața secretivității simbolice a textului soluția cea mai înțeleaptă pare a fi cea sugerată de Jean Starobinski – amintit de Matei Călinescu – conform căreia e preferabil să ignorăm ceea ce este scris în favoarea a ceea despre care se scrie¹⁷⁸. Or, din această perspectivă, opera lui Vasile Lovinescu cuprinde idei fundamentale și profunde, aflate, încă, în așteptarea dezbaterei.

Dacă despre *O icoană creștină pe Columna Traiană* ne-am permis să avansăm opinii, critic-sintetic, ciopliind cu băgare de seamă piatra sub care se ascunde o bogăție de sensuri și de interpretări, mărturisim surpriza – în sensul rafinat al cuvântului – care ne-a însoțit pe durata (re)lecturii eseului *Monarhul ascuns*.

Într-o paralelă cu Eliade, Petru Bejan, cel care prefățează ediția din 1992, apărută la Institutul European din Iași, consideră că hermeneutica lui Vasile Lovinescu are un alt accent axiologic decât aceea practică de Mircea Eliade. Referindu-se la metoda și la anvergura raportării, Petru Bejan opinează că Vasile Lovinescu adaugă arsenalului clasic strategia schematizării simbolurilor în linia tradiției primordiale, polare, într-o dublă cheie – istorică și națională – în timp ce Eliade practică o hermeneutică rece, erudită și impersonală.

Am adăuga acestei opinii și pe aceea că în *Monarhul ascuns* Vasile Lovinescu deschide cu o altă cheie istoria literaturii moldovene, vorbind despre Asachi, Nicolae Istrati, Creangă, Alecsandri, Hogaș sau Costache Negruzzi, descoperind în opera acestora elemente ezoterice de primă mărime.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 172

¹⁷⁸ *Ibidem*, p. 179

Dacă în *Dacia Hiperboreană* Vasile Lovinescu pune în valoare, printr-o abordare mitică, opera istorică a lui Densușianu, pe linia descrisă de Hasdeu, în *Monarhul ascuns*, recursul la istorie se face în cheia literaturii culte, fără a abandona o clipă preocuparea pentru a dezvălui înțeleșurile folclorului național, o constantă a crezului ce însufleșește Opera Magna.

Monarhul ascuns este un studiu sclipitor ce își ia substanța din interacțiunea a două câmpuri opuse de raportare la realitate, câmpuri aflate într-o continuă tensiune. Macrocosm și microcosm, continuitate organică și discontinuitate deasupra conceptelor regentează mitul a cărui natură este aceea de a opera continuități organice, aidoma unui țesut, între basm, legendă, istorie, fără a fi posibilă o compartimentare, în opoziție cu gândirea conceptuală, care aduce fractura, disoluția întregului.

Abordarea lovinesciană este, așteptat am spune, una lipsită de o metodă clasică, verificată. E suficientă sintagma *spun datinile că...*, pentru a intra în tainele societății arhaice *țesută în mituri, crescută în ele ca unghia în carne*¹⁷⁹, societate ce se actualiza periodic prin ritual, corelativul mitului, urmărind suspendarea timpului.

În opoziție cu omul contemporan, *instalat comod într-un cimitir de concepte, într-o rețea logică, într-o cămașă de forță*¹⁸⁰, aidoma unui Laocoon instalat confortabil în nodul de șerpi, omul vechi străbătut de nevoia de absolut

aproape incomprehensibilă evului nostru se neliniștea la gândul rupturii dintre titularul unei anume funcții și funcția ca atare: de ce titularul nu poate dura cât funcția? de ce un Domn, Rege, Împărat, nu era tot atât de peren ca și demnitatea pe care și-o asumase [...]. Omul accepta greu efemerul, dar și mai greu disocierea dintre efemer și

¹⁷⁹ Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*, Editura Institutul European, Iași, 1992, p. 18

¹⁸⁰ *Ibidem*

*permanența care-l iluminează o clipă*¹⁸¹.

Cristalizarea năzuințelor colective în jurul unei ființe, uneori vie, de cele mai multe ori *asfințită*, are, în opinia lui Vasile Lovinescu, trei grade diferite: eroii locali, funcții mai vaste, cum ar fi cea imperială și – în final – funcția lui Manu, Inteligența cosmică, formulând legea lumii noastre: *Rector al unui ciclu de existență umană, Manu, după tradiția hindusă, regentează perpetuu Manvantara nostru, având totuși reprezentanți reînnoiți la fiecare generație*¹⁸².

Astfel, în perioadele de întunecare ciclică, anumite funcții spirituale se ocultează fără să se stingă, *împăcând astfel simbolic taina și actul de prezență*¹⁸³. Inițiatul înalt trăiește mizeria lumii pentru ca printr-o aparentă comună măsură să se producă osmoza între el și lume.

Acesta este înțelesul mitic al monarhului ascuns, o realitate obiectivă *pentru că impregnează toată firea cu ecuația lui*¹⁸⁴. În consecință, afirmă Vasile Lovinescu, este o continuitate *sanguină și limfatică* între Făt-Frumos, Albă ca Zăpada pe de-o parte și Carol cel Mare, Alexandru Macedon sau regele Arthur, spre exemplu, pe de alta. În aceeași serie, la capătul aceluiași fir logic stă *eroul moldovean de care vom vorbi*, surprinzătorul Ciubăr Vodă, în jurul căruia se construiește demonstrația lovinesciană.

Înainte, însă, de a ajunge la subiectul propriu-zis, Vasile Lovinescu își propune să illustreze afirmațiile prin pilde ceva mai depărtate; trimiterile acoperă o zonă spirituală întinsă țesută substanțial în mitul *Graalului*, într-o *questă* intelectuală lovinesciană profundă și diversă. Numele de referință sunt F. S. Hatland, Walter Scott, Bernard Töpfer, J. Evola, F. Kampers, iar hermeneutica autorului are rafinament, consistență, fiind, încă o dată, răpitoare.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 17

¹⁸² *Ibidem*, p. 19

¹⁸³ *Ibidem*

¹⁸⁴ *Ibidem*

Plecarea lui Arthur în legendara expediție de cucerire a Romei, la capătul căreia ar fi urmat să se încoroneze ca Rege al lumii, se încheie cu moartea sa; dus de zâne pe insula Avallon, regele este vindecat; deși rana i se redeschide în fiecare an, credincioșii nu încetează să îl aștepte. Plecând de la substanța mitului amintit, Lovinescu nuanțează conceptul *monarhului ascuns*, văzut ca un parangon al perfecțiunii *norma omului pur și potența de exaltare pentru cei care-l invocă și așteaptă*¹⁸⁵.

Plecând de la o afirmație a lui Malory în *La morte d'Arthur*, Lovinescu se întreabă retoric: *Nu se poate indica mai bine că ființa sa (a lui Arthur n.n.) a fost transmutată într-o substanță susceptibilă să trăiască într-o gură de rai?*¹⁸⁶. Este – în această întrebare – o ilustrare a unei formule echivoce – *vivit non vivit* – arătând starea de adormire, de latență, de permanență însoțită de ocultare, comună tuturor eroilor dispăruți, dar care se vor manifesta la sfârșitul timpurilor – iată sensul cuprins în sintagma ce dă titlul studiului lovinescian.

Odată trecut în revistă *alaiul potrivit* unei mari personalități creștine din legendă și istorie, Lovinescu își stabilește punctul de plecare în studiul unei icoane, aleasă pentru marea ei valoare simbolică și pentru vădita probă că înfățișarea creștină *este masca dată de perioada istorică în care ne aflăm, unei doctrine perpetue, pro și supra confesionale*¹⁸⁷.

Ca și în *O icoană creștină pe Columna Traiană*, Vasile Lovinescu practică o *mitanaliză iconologică*, sintagmă pe care ne-o dorim potrivită pentru lucrarea noastră, conform distincției operate de Erwin Panofsky: *Descoperirea și interpretarea unor valori simbolice (care, uneori, îi sunt necunoscute artistului însuși și s-ar putea chiar să difere substanțial de ceea ce a intenționat în mod deliberat să*

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 22

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 21

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 28

*exprime) constituie obiectul a ceea ce am putea numi iconologie, prin opoziție cu iconografie*¹⁸⁸.

Icoana ce face obiectul studiului lui Vasile Lovinescu este aceea a arhanghelului Mihai, trecută din pronaosul bisericii din Văleni, Neamț, în muzeul mănăstirii Văratec, *păzitorul de Dumnezeu al țării*, cum stă scris pe icoană.

Mihai – Mi-Ka-El – este echivalentul lui Manu în tradiția iudeo-creștină, cel ce administrează într-o lume pe care o regentează. Această distribuire de contrarii este posibilă doar unei ființe care reprezintă și însușește direct Unitatea, situându-se, simbolic, în punctul de incidență *al axului lumii cu planul de fire propriu-zis*¹⁸⁹:

Acest centru și funcțiunea care îl însușește sunt pomenite și fac parte integrantă din toate tradițiile autentice ale lumii, René Guénon consacrand acestei idei o carte întreagă, *Le roi du monde*.

*Titul de Rege al Lumii, luat în accepțiunea lui cea mai ridicată, cea mai completă și în același timp cea mai riguroasă, se aplică în mod propriu lui Manu, Legislatorul primordial și universal, al cărui nume se găsește sub forme diverse la un mare număr de popoare vechi: să reamintim numai pe Mina sau Menes al egiptenilor, Menu al Celților și Minos al Grecilor, regele Numa al Romanilor (la noi i se spune Manca, în basme și balade n.n.). Acest nume, de altminteri, nu desemnează deloc un personaj istoric, mai mult sau mai puțin legendar; ceea ce desemnează în realitate este un Principiu, Inteligența cosmică, oglindind lumina spirituală pură, formulând Legea (Dharma) proprie condițiilor lumii noastre sau ciclului nostru de existență; este în același timp arhetipul omului considerat special ca ființă gânditoare (în sanscrită manava)*¹⁹⁰.

¹⁸⁸ Erwin Panofsky, *Iconografia și Iconologia*, p. 4, <https://ro.scribd.com/doc/114351717/Erwin-Panofsky-Iconografia-Si-Iconologia>, accesat la data de 12 iunie 2017

¹⁸⁹ Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*, Editura Institutul European, Iași, 1992, p. 30

¹⁹⁰ *Ibidem*

Sub picioarele îngerului se află un voievod încoronat, figurând brațul orizontal al crucii. Deși icoana a fost poruncită de Vasile Lupu, voievodul din cavernă nu poate fi altul decât Ștefan cel Mare; spiritul de observație al lui Vasile Lovinescu descoperă aici o imagine simbolică a funcției principatului moldovenesc, de la întemeiere, până la Vasile Lupu. În intenția autorilor icoanei, voievodul reprezintă, în primul rând, o funcție, lucru dovedit de *anonimatul imaginii*; firesc, opinează Vasile Lovinescu, ca această funcție să fie reprezentată *în afară* de cel mai strălucit titular al ei:

*Am subliniat în afară, pentru că vicisitudinile acestei lumi nu permit o perfecțiune exterioară continuă. Înăuntru, funcția este totdeauna perfectă și egală cu ea însăși, ca toate marile funcții spirituale perene*¹⁹¹.

O dovadă în plus pentru Vasile Lovinescu o constituie și prezența particulei *IO* din titulatura lui Vasile Lupu, emblemă a întregului principat românesc, de la descălecători până în secolul al XIX-lea, printre altele, un omagiu feudal față de Ioan Botezătorul: *este de ajuns să semnalăm posibilitatea unei influențe, a unei prelungiri precreștine în titulatura Domnilor români, prin vișorul veacurilor, fără exclusiunea zestrei creștine*¹⁹².

Ochiul atent descoperă că *mortul nu are ochii deschiși, mortul nu e mort, dar totuși nu e viu, fără să fie mort*¹⁹³. Această asociere paradoxală ascunde amintitul *vivit non vivit*: ocultarea lui Ștefan, coroborată cu mantaua care îl înfășoară – revelația – înseamnă *învăluire și dezvăluire în același timp a teofaniei, a doctrinei sacre*¹⁹⁴.

Faptul că Ștefan cel Mare nu a murit, că se integrează în familia monarhilor ascunși, dar fără moarte, este *afirmat cu*

¹⁹¹ *Ibidem*, pp. 32-33

¹⁹² *Ibidem*, p. 33

¹⁹³ *Ibidem*

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 34

*tărie de tradițiile populare moldovenești*¹⁹⁵. Lovinescu citează în acest sens cartea lui Simion Kirileanu, *Ștefan cel Mare și Sfânt*, invocațiile cu tâlc fiind surse de inspirație pentru Eminescu, *acest mare culegător de folclor*¹⁹⁶:

Invocație care nu este o vagă aspirație, ci o conjurare, o tehnică de actualizare, ca toate invocațiile către monarhii ascunși, dar cu menire de revenire la sfârșit. Încrederea pe care ne-o inspiră Eminescu ne face să credem că actualizarea lui Ștefan, din matricea unde doarme, va avea trei etape:

***De-i suna din corn odată
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Îți vin codri-n ajutor
De-i suna a treia oară
Toți dușmanii or să piară
Din hotară în hotară.***

Și dacă ne întrebăm cum vor veni codrii în ajutorul lui Ștefan, tot Eminescu ne răspunde, foarte consecvent și riguros în inspirația lui.

*Se vede cât de solidară este revenirea lui Ștefan cu **renovatio mundi**, condiționându-se una pe alta. De asemenea, nașterea oamenilor din lemn (xylogeneză), sau din piatră (lithogeneză), este una din marile teme mitice ale lumii*¹⁹⁷.

Demersul iconologic al lui Vasile Lovinescu duce la concluzii surprinzătoare, capabile să dezvolte câmpuri de analiză, să nască polemici, să intrige. Nu le putem nega, însă, farmecul nouității și seducția unor adevăruri filtrate mitic.

Examinând icoana, afirmă Vasile Lovinescu, putem constata cu ușurință care era funcția Principatului moldovenesc, *în principialitatea lui exteriorizată în rare ocazii*, cum este cazul lui Ștefan cel Mare:

Din motive de prudență elementară, un principiu spiritual exteriorizat în epoca noastră nu trebuie să bată

¹⁹⁵ *Ibidem*

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 35

¹⁹⁷ *Ibidem*, pp. 35-36

la ochi; este necesar să se manifeste în țări și prin principii mici. Un punct, un focar este suficient ca să reflecte soarele în lume. Evident, ideea că Moldova regenta lumea e absurdă și ridicolă. Vrem numai să spunem că în epoci grele ale omenirii, principiul spiritual ascuns al organizării materiale a putut să se exprime în țărișoare mici, cărora nimeni nu le dădea atenție, fără știrea lor; cu excepția unor organizații secrete foarte închise¹⁹⁸.

Ștefan ar fi putut exercita un mandat de Cosmocrator, caracteristică a vârstei de fier; Moldova poate fi acea prezență ignorată, acel martor neștiut de nimeni și nu o stăpână efectivă a globului, mai ales că o conducere se poate executa pe căi subtile, nedetectabile.

Cât despre însumarea celor două puteri – sacerdotală și regală – de către Ștefan cel Mare și Sfânt, indicând foarte bine acest dublu caracter, speculația lui Vasile Lovinescu este, o dată în plus, surprinzătoare:

De ce nu numiți sfinți și alți voievozi români, tot atât de evlavioși, cu teamă de Dumnezeu, citori de mănăstiri și biserici ca și Ștefan cel Mare? Nu e vorba de o sfințenie obișnuită [...]. Se poate spune că cele două capete de pe umăr [umărul îngerului, n.n.] sunt capete de ciobani, dar se poate spune și mai bine că sunt capete de daci; o simplă privire pe Coloana traiană și pe bustul lui Decebal de la muzeul Termelor din Roma ne-o arată cu ușurință. Căciulile nu sunt făcute din blană de oaie, ca la ciobani, ci cușme de pâslă, ca la regii și la pileații daci. Nu se poate exagera importanța acestei constatări, căci sugerează firesc ideea continuității unor tradiții precreștine până în secolul al XVII-lea, mascate de un fard de creștinism¹⁹⁹.

Interpretarea iconografică a lui Vasile Lovinescu continuă pe aceeași coordonată retorică:

De altminteri, continuitatea e insinuată și altfel: Ștefan stă ascuns în caverna lui, după cum stă Zalmoxis în

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 38

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 41

peștera din muntele sfânt. Avem aici prelungiri zalmoxiene până în secolul al XVII-lea? Dacă cele două capete sunt dacice, după ce model le-a pictat cu atâta exactitate zugravul nostru? Căci asemănarea este impecabilă, ceea ce nu era obiceiul picturii din acel secol. [...] Întrebarea totuși subsistă: de unde această riguroasă asemănare cu capetele strămoșilor daci? Răspunsul nu poate fi decât unul: o continuitate tradițională, un același costum ritual, liturgic, trecut din veac în veac, de la Deceneu la Vasile Lupu, o dată cu inițierea de care depindea, vehiculând-o sub pecetea tainei²⁰⁰.

Pentru un popor, nimic nu este mai binefăcător decât prezența în centrul lui ocult, mitic, a unui personaj arhetipal, veșnic viu, pătimind odată cu neamul său, adunând într-un focar al chintesențelor toate valorile latente, suferințele, bucuriile, plasat între soare și lună în locul Luceafărului.

Ștefan este, pentru Vasile Lovinescu, arhetipul românesc, *specificarea omului universal în poporul nostru, permanența noastră națională*²⁰¹. Recursul la folclor este, încă o dată, necesar. Toate legendele, toate cântecele converg simultan, în opinia lui Vasile Lovinescu, spre un centru nedetectabil, locul de unde se va naște miracolul solicitat mai întâi de un grup restrâns de veghetori, sprijinit, la rândul său, de aspirațiile profunde ale unui neam.

O admirabilă poveste de datină basarabeană, culeasă și publicată de Tudor Pamfile și apărută în Revista *Ion Creangă*, în anul 1910, întrecește sensul sintagmei definitorii în concepția istorico-mitică a lui Vasile Lovinescu:

Vedem că Monarhul ascuns are două fețe: una involuntivă, reprezentată prin ocultarea, prin reducerea lui la un germen în oul lumii, și una expansivă, sincronizată cu bătăile inimii țării; o față patibilă și alta impatibilă. E natural să fie așa, pentru că Monarhul ascuns este o expresie specificată a Omului Primordial, a inimii lumii, prin urmare și a sistolei și diastolei ei, limită

²⁰⁰ *Ibidem*, pp. 41-42

²⁰¹ *Ibidem*, p. 43

între Principiu și Manifestare, Mijlocitor, Primul și Ultimul în creațiune, după cum Principiul e Primul și Ultimul în planul cauzal. Numai că Alfa și Omega exprimă principial o tautologie, un scurtcircuit etern, pe când la Omul Universal ele sunt la începutul unei Anabaze și terminarea unei Katabaze²⁰².

*

* *

Un capitol de trecere poate fi semnalat prin *Frumoasa adormită*, Vasile Lovinescu alegând acest titlu pentru a-i indica pe toți eroii adormiți care apar în basme. Autorului i s-a părut interesant să completeze considerațiile privind mitul lui Ciubăr Vodă, exemplificând ocultarea funcției reprezentată de o entitate feminină:

*La prima vedere, pare contradictor ca un punct central să fie simbolizat de o femeie; totuși, nimic mai firesc. Dacă centrul în el însuși este imuabil și masculin, strălucirea, radianța și prezența lui țin de **Șakti** a sa, deci sunt feminine. E vorba, în mitul ocultării feminine, de latența Prezenței Reale, de învăluirea Șechinei. Când strălucirea Cetății Soarelui înnoptează, există în câmpurile invizibile ale spectrului solar, și nici o fință nu mai vede Curcubeul pe cer, Paredrul, tovarășul ei pozitiv, este proiectat centrifug în întunericul din afară, într-o stare de pribegie și nemernicie sacrificială, până ce, la capătul Căutării, își regăsește soața (atunci poate să arunce pe cei doi luminători în cerul sideral). Este cheia căutării Ianei Sânziana de către Făt-Frumos²⁰³.*

Această parte a studiului lovinescian pare să răpească din substanța ezoterică a primei părți, fiind o trecere prin lumea complexă a basmului universal, punând alături, grație firului roșu al mitanalizei, *Frumoasa din pădurea adormită* a lui Perrault sau *Albă ca Zăpada* a fraților Grimm, de basme românești culese de Ispirescu, *Aliman Voinicul*, *Ileana*

²⁰² *Ibidem*, pp. 47-48

²⁰³ *Ibidem*, p. 50

Sânziana sau Băietul cu cartea în mână născut, ca să nu luăm decât câteva exemple.

Interesantă e apropierea făcută de Vasile Lovinescu între tema adormirii în basmele lumii și folosirea termenului în simbolistica masonică:

*E interesant de semnalat că o lojă masonică ce nu mai lucrează, nu este considerată ca desființată; i se spune tehnic **intrată în adormire** (sau ocultată). Se poate vedea până unde merge simbolismul **Frumoasei din pădurea adormită**. Masonii își spun **Fiii Văduvei**, adică ai Inițierii văduvite prin supliciul lui Jacques de Molay și prin desființarea Ordinului Templului; simbolul merge și mai departe într-o formă derivată: inițiații se socotesc fiii Văduvei Maria și, prin asta, frații adoptivi ai lui Hristos²⁰⁴.*

Nu am închide considerațiile asupra acestui capitol al studiului lovinescian fără a semnala o inserție auctorială neașteptată; e vorba de o notă cu caracter politic, scrisă cu umor și amărăciune, dar integrată perfect în țesătura hermeneutică.

Vorbind despre basmul *Aliman Voinicul*, Lovinescu amintește episodul în care ursul *face chisăliță* întreaga familie regală, realitate nu departe de aceea a U.R.S.S. față de societatea pe care o declara fericită prin ordine ministeriale:

*Ursul de Fier este cu evidență vârsta de fier, a patra și ultima din ciclu. Este terminusul fatal al impulsului descendent, subversiv și ireversibil. O dată urnit la vale, tăvălugul nu se mai poate opri până la punctul de impact; cine s-a aruncat de pe acoperiș nu poate pretinde rezonabil să se oprească în aer, la înălțimea primului etaj. În ciclul primordial, ursul simboliza pe Kșatria, răsculată contra puterii sacerdotale. La sfârșitul ciclului, Ursul de Fier, vârsta de fier, trebuie să-și facă mendrele, pulverizând și integrând **in inferis** o umanitate unde domnește numai cantitatea. [...] Ce să zicem de acest urs al cărui nume se poate buchisi U.R.S.S., care face chisăliță sub el toate clasele sociale, de-a valma; sub a*

²⁰⁴ *Ibidem*, pp. 50-51

căru domnie, fericirea este obligatorie prin constituție și H.C.M. guvernamental iar oamenii trebuie să fie veseli la consemn, în cor și pe căprării? Zice basmul: Iacă așa pătimeau din pricina toanelor păgânești ale ursului, căci duceau o viață legată de ață, c-un picior în groapă și unul afară²⁰⁵.

Pentru Vasile Lovinescu, un popor este un organism macrocosmic, cu o istorie vizibilă și una ocultată, nu arareori, un detaliu ce pare neglijabil din istoria exterioară, putând fi sensul unui rug arzător în plan superior. Trebuie să ai *ochiul de linx* al lui Vasile Lovinescu ca să străbați zidurile groase ale istoriei aparente, pentru a ajunge în sanctuarul unei entități, în inima ei vie, unde se aud șaptele ursitoarelor ei:

Când Principatele cerești imobile își iau ca suport de manifestare o ființă vie din lumea noastră, sau o cufundă într-un întuneric de nepătruns, sau o fac să evolueze incomprehensibil pentru oameni, în moduri tribulante, în sensul vast al cuvântului, adică rătăcind nu numai în exterior, dar și în mentalul lor, nebunia lor simulată ia forme grotești, pentru a șterge cea mai vagă bănuială asupra caracterului lor real, dar mai ales pentru a pune o cât mai mare distanță între polul lor esențial și cel substanțial²⁰⁶.

Ciubăr Vodă este o entitate fabuloasă și inconsistentă, iar fuga după această năluca pâlپând ca un foc albastru deasupra folclorului atinge în chip fundamental însăși istoria Moldovei.

Vasile Lovinescu începe, totuși, prudent căutările sale, fie și pentru că informațiile sunt puține și sărace. Doar o mențiune a lui Ureche pare a nu fi de ajuns. Asimilarea ciubărului cu o cupă sacră definește locul eroului: *Deci, în demnitate, din punct de vedere ezoteric, cupa și ciubărul sunt egale, cu toată diferența de aspect și destinație din perspectivă profană [...]. Este și Ciubăr Vodă... și Cupă Vodă!*²⁰⁷

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 69

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 77

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 78

Hermeneutica lui Vasile Lovinescu, în absența dovezilor concrete sau în a insuficienței acestora, înseamnă recuperarea/reinterpretarea folclorului. Figura lui Ciubăr Vodă a intrat emblematic în folclor și, de aici, fără a se stabili o filiație clară, în literatura cultă, însă doar aparent: *Acum intrăm, aparent, în pură literatură. Să fie însă numai literatură, când Alecsandri introduce pe Ciubăr Vodă în drama sa **Despot Vodă**, în mod anacronic?*²⁰⁸

Observația lui Vasile Lovinescu este corectă, atâta timp cât Despot a domnit la o sută zeci ani după Ciubăr, alegerea lui Vasile Alecsandri fiind explicată prin *cunoașterea anumitor tradiții orale despre perpetuitatea personajului*²⁰⁹. Supoziția lui Vasile Lovinescu este că Vasile Alecsandri a avut știre despre vreo datină necunoscută nouă, în care Ciubăr Vodă – a se citi *Monarhul ascuns* – este considerat nemuritor, manifestându-se atunci când astrele o dictează. Ciubăr Vodă ar fi un spirit reîncarnat, trimis pe pământ să împlinească anumite slujbe, manifestându-se în plan extern în felurite variante: *de la sacerdot și domnitor la cerșetor și nebun*²¹⁰.

În drama lui Vasile Alecsandri, Ciubăr Vodă este, de fapt, adevăratul personaj central, Despot nefiind decât o simplă fantoșă în mâna *nebulului*, acest rol rezervat lui Ciubăr reprezentând opțiunea Tradiției ocultate și nu a inițiatului Alecsandri:

*Asemenea lucruri nu le poate inventa o individualitate; ele se găsesc în ambianță, în tradiții oculte și, în realitate, preced apariția omului, căci ating de aproape ideea **Centrului** necunoscut [...] prin masca de nepătruns a demenței și a absurdității pe care și-o pun reprezentanții lui*²¹¹.

Cu alte cuvinte, o posibilă concluzie este aceea că Ciubăr Vodă precedă Moldova; literatura cultă poate vehicula

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 79

²⁰⁹ *Ibidem*

²¹⁰ *Ibidem*

²¹¹ *Ibidem*, p. 80

elemente ezoterice, atâta timp cât, în folclorul obișnuit, *cele elaborate de Alecsandri nu se găsesc*²¹².

Caracterizarea lui Ciubăr Vodă drept *un hop-deoparte* este cu totul ieșită din tiparul lui Alecsandri, atras ca un magnet de imagini clare. Hermeneutica lovinesciană a lui *hop-deoparte* este inspirată de mișcările pieselor de șah – nebunul și calul; ca *deoparte*, Ciubăr este alături cu drumul, ca *hop*, are întotdeauna posibilitatea să-l interfereze.

În fața pericolului reprezentat de un aventurier ca Despot, ființa Moldovei este amenințată. Nu doar ființa vizibilă a țării este primejduită, ci și esențialitatea, perpetuitatea ei, simbolizată de zimbrul devenit un simplu bou ajuns în iarmaroc.

În fața pericolului, principiul legitimat de Dragoș, Bogdan și Ștefan se refugiază într-o funcțiune tribulantă și a unui fals nebun, care îl ocrotește prin chiar demența falacioasă.

Dacă ne reamintim că, în opinia lui Vasile Lovinescu, popoarele mari sunt conduse de mituri, este evidentă preocuparea sa de a proiecta imaginea unei țări sacre, cu mult peste înțelegerea prudentă și, adesea, nedreaptă a istoriei. Din perspectiva istoricului profesionist, Vasile Lovinescu poate fi *desființat* în repetate rânduri. Din punctul de vedere al celui ce vede, însă, dincolo de izvoare și documente, Lala Lovinescu este cel ce deschide drumurile istoriei, ca un uriaș supraveghetor al Tradiției:

*Trebuie să reamintim mereu, pentru că niciodată nu se poate insista prea mult asupra acestui subiect capital, că există anumite funcții cosmice care nu pot părăsi niciodată lumea, deoarece aceasta s-ar prăbuși fără ele. În vremurile de întunecare spirituală, aceste funcții se ocultează, rămânând în lume, în virtutea legii de analogie inversă, un reziduu, o nălucire fabuloasă și derizorie a lor, prilej de poticnire și perplexitate pentru aproape toți oamenii. [...] În asemenea momente, **Anima Mundi***

²¹² *Ibidem*

*devine în mod necesar Văduva simbolică, Fiul legitim, întâiul născut – pribeag și dezmoștenit, el **Desdichado**, Cheia de boltă a universului – piatra azvârlită-n șanț, Monarhul Universal, Regele Lumii – rege de mascaradă și deținătorul Cupei Graalului: Ciubăr Vodă!*

*Ciubăr Vodă, regele Graalului? Cuvintele urlă că se regăsesc împreună împerecheate. De aceea, lucrul este adevărat!*²¹³.

Ocultarea marilor inițiați – Charlemagne, Ștefan – simbolizează, pentru Vasile Lovinescu, ocultarea însăși a vârstei de aur, ai cărei reprezentanți tardivi erau:

*Inadecvarea acestor personaje cu lumea noastră, latența lor, este de obicei simbolizată și de o **diminutio capitis**, de o servitute care grevează facultățile lor de inițiativă; rana care îi simbolizează, o letargie sau o inerție care-i face pe acești supraoameni să fie inferiori chiar unor argați. Neputința este un simbol al ocultării. Dar e o inferioritate sacrificială, inferioritatea unor ființe care au acceptat sacrificiul pentru a ajuta lumii să scape de păcate, cum a făcut și Hristos*²¹⁴.

Partea studiului lovinescian cuprinzând hermeneutica dramei lui Alecsandri se încheie cu următoarele concluzii: *Explicația acestei stări de lucruri poate fi faptul că Alecsandri a vorbit nu numai în numele lui, ci și în acela al unei colectivități secrete, dezvăluind și învăluind o parte a tainei*²¹⁵.

O altă operă literară avându-l în centru pe Ciubăr Vodă este *Povestea poveștilor* a lui Constantin Stamati, pe care George Călinescu îl socotea

*un scriitor eminent, mai mare în privința limbii decât Bolintineanu, în câteva puncte comparabil doar cu Eminescu. [...] Urmând pe Asachi, Stamati cultivă miturile naționale, însă cu mijloace artistice superioare. Numai Eminescu a pus atâta invenție verbală în viziunile lui*²¹⁶.

²¹³ *Ibidem*, pp. 85-86

²¹⁴ *Ibidem*, p. 86

²¹⁵ *Ibidem*, p. 94

²¹⁶ George Călinescu, *Istoria literaturii române*, vol. II, Editura Academiei, București, 1968, pp. 229-230

Poemul lui Stamatî este *șesut pe elemente de basm, autorul vrând, evident, să arate că în istoria hieratică mitul și istoria sunt urzeala și băteala unui covor unic*²¹⁷. Mai mult, autorul își intitulează poemul *Povestea poveștilor*, subliniind astfel că nu are numai o tangență cu folclorul, ci este însăși chintesența, miezul lui, dându-i semnificația reală și adâncă.

Citându-l pe maestrul său, René Guénon, Vasile Lovinescu (re)definește noțiunea de folclor, într-o totală contradicție cu accepția științifică modernă:

*Spunem dintr-un început, citând pe Guénon, că departe de a fi de origine populară, nu e nici măcar de origine umană; că organizațiile inițiatice pe cale de dispariție încredințează memoriei populare, masei etnice lunare, învățământul secret al organizației, sub formă de basme și de mituri, pentru ca să nu se piardă totul iremediabil și pentru ca acei care vor putea să le reinterpreteze, când va fi momentul, să aibă la îndemână materialul*²¹⁸.

Organizațiile inițiatice dezgroapă, când socotesc de cuviință, tezaurul ezoteric, alegând purtătorii de mesaj dintre membrii lor ce au talent și notorietate. Dezvăluirea este, însă, cu totul relativă, pentru că se manifestă în moduri mitice și are nevoie de chei pentru deciptare. Oricum, afirmă Vasile Lovinescu, tendința centrifugă de explicitare este incontestabilă, nume cunoscute ce ilustrează literatura cultă moldovenească intrând în această categorie extrem de rarefiată, făcând parte din istoria secretă a întemeierii Moldovei:

Și atunci avem exemple de literatură ce nu poate fi deloc considerată populară: Despot Vodă, istorioarele și replăsmuirile de doine ale lui Neculai Istrati, legendele asupra Dochiei puse în circulație de grupul lui Asachi, opera lui Creangă, mai târziu, Prin munții Neamțului, de Calistrat Hogaș – literatura cultă, totuși cu elemente ezoterice de primă ordine, în prea mare cantitate și prea bine închegate, prea consecvent inițiatice, ca să ne putem

²¹⁷ Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*, Editura Institutul European, Iași, 1992, p. 97

²¹⁸ *Ibidem*, p. 110

*permite presupunerea că redactorii lor le-au cules de pe drum, ca pe niște pietre, la întâmplare*²¹⁹.

Obârșia voievodatului moldovean trebuie căutată printre vechii inițiați, deveniți cu timpul cavaleri ai Graalului. Ciubăr Vodă este unul dintre ei, un tribulant cu funcție ocultă, păzindu-și țara care s-ar pulveriza fără actul lui de prezență ascunsă, într-o permanentă readaptare la tradiție, care înseamnă, de fapt, o readaptare de condiții ezoterice la noi condiții de viață (interogația retorică a lui Vasile Lovinescu, despre calitatea de Ciubăr Vodă a lui Burebista și Decebal este, deși în logica lucrurilor, explozivă...).

O altă mențiune a lui Ciubăr Vodă este aceea din Scrisoarea a XII-a *Păcală și Tândală* a lui Costache Negruzzi, *o limbuție așternută pe șase pagini*, socotită doar o acoperire exterioară a unei discipline a tăcerii, în care poate fi vorba de *o lojă masonică intrată în adormire, pe o perioadă nedeterminată de ocultare*²²⁰.

Partea finală a studiului îl are în centrul său pe Ion Creangă și pleacă de la povestirea *Moș Nichifor Coțcariul*, cea mai bine construită nuvelă din literatura română, în opinia lui Vasile Lovinescu, care, plecând de la începutul povestirii, opinează că Ion Creangă l-a scris pentru alte motive decât literare: *humuleșteanul nu are pereche în literatura noastră în stăpânirea completă a meseriei scriitoricești, în sobrietate, chiar atunci când este sfătos*²²¹.

Menționarea lui Ciubăr Vodă, inutilă artistic, este un truc scriitoricesc prin care humuleșteanul îi aduce în prezent, alături de Moș Nichifor, pe Ciubăr Vodă și Moș Dediu, titulari noi ai vechilor funcții. Cuvântul cheie este *cumetre*, decriptat de Vasile Lovinescu ca *un mister inițiativ periodic, reînnoindu-se ciclic, prin noii titulari ai vechilor funcții, până*

²¹⁹ *Ibidem*, pp. 110-111

²²⁰ *Ibidem*, p. 126

²²¹ *Ibidem*, p. 129

*la vremea dezvăluirii lui Creangă, o agapă, o Cină de Taină*²²².

Tehnica literară a lui Ion Creangă este aceea de a cripta ceva în cimilitura cu care începe povestirea, misterul fiind învăluit în farsă, o manevră altfel frecventă, prin care se obține ocultarea ezoterică.

Sensurile hermeneuticii lovinesciene, plecând de la semnificația *cumetriei*, sunt provocatoare prin diversitatea lor profundă. Ele definesc o Moldovă fabuloasă, vegheată de mari inițiați, de cavaleri ai Graalului, de păstrători ai Tradiției. Oricum, o altă istorie construită într-o diacronie mitică, cercetată în lumina miturilor fondatoare ale începutului de lume:

*Această scenă de inițiere este întovărășită de anumite episoade cu trăsături caracteristice de ritual, care prin amploarea lor depășesc cu mult integrarea unui individ într-un lanț inițiativ, oricât de calificat ar fi el. Sunt aparențe că evenimentul are o importanță macrocosmică, angajând o colectivitate tradițională – Moldova de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*²²³.

Cele 49 de mioare dăruite de Moș Dediu lui Ciubăr Vodă, urmare a unui raport de la vasal la suzeran, sunt prilejul unor speculații ezoterice asupra magiei numerelor; turmă și păstor sunt simboluri mesianice, apocaliptice, semnificând schimbarea ciclurilor, iar Ciubăr Vodă este *ciobanul nocturn, care va redeveni diurn la sfârșitul timpurilor*²²⁴.

Vasile Lovinescu încearcă o conectare a timpului istoric moldovean cu cel european – sfârșitul secolului al XVIII-lea, momentul izbucnirii Marii Revoluții Franceze:

primă etapă pentru Moldova a unui lanț de neînchipuite tribulații, de invazii ale dușmanilor, ale veneticilor, înaintea modernismului, a pierderii Basarabiei – este posibil ca șefii supremi ai inițierii în Moldova, să fi procedat la o readaptare a organizațiilor inițiatice,

²²² *Ibidem*

²²³ *Ibidem*, p. 132

²²⁴ *Ibidem*, p. 133

potrivită cu condițiile aceluși moment ale ciclului. [...] Moș Dediu reprezintă deci puterea regală, inițierea războinică pe treapta imediat mai sus; Ciubuc Clopotarul, care, după cuvintele lui Creangă a fost popă la cumătrie, reprezenta autoritatea sacerdotală cu inițierea aferentă; la rândul lor, cei doi stau de-a dreapta și de-a stânga lui Ciubăr Vodă, suzeranul lor, reprezentând Principiul unic și comun al celor două inițieri, Mare Cumătru²²⁵.

Ciubăr Vodă este domnul fără moarte, tainic, al Moldovei, care, din cauza nenorocirilor neamului său a fost obligat să-și pună obrăzarul de abjecțiune, precum Domnul Hristos, *cârpa roșie pe spate, coroana de spini, sceptrul de trestie* pentru a ocroti lumina ce mai pâlăia pe altar.

Ciubăr Vodă se manifestă exterior prin Ciubuc Clopotarul, prin Moș Dediu și prin Moș Nichifor. Este posibil, și aici teoria lui Vasile Lovinescu devine incitantă, ca o a treia exteriorizare a Voievodului să fie în Ion Creangă, cu misiunea de a exprima în basme și mituri o înțelepciune non umană:

Vorbeam de afinitatea dintre Ciubăr Vodă și Moș Nichifor Coțcariul. Aceeași afinitate există între acești doi și Ion Creangă însuși. Toată viața a făcut-o pe măscăriciul și pe coțcariul printre boieri: expansiv, jovial, aparent fără secrete; dar nici unul din jurul lui, cu excepția poate a lui Eminescu, nu a trecut dincolo de masca lui insondabilă, de Silen lucid și de beția lui înțeleaptă.

Este posibil ca humuleșteanul să fi primit o inițiere de măscărici, cea mai înaltă și cea mai adâncă din câte există, în primul rând pentru că masca hilară este o oglindire a măștii lui Brahma, care a creat lumea jucând în arșice – cum spun hindușii; iar gnosticii învățau că Universul a fost creat printr-un hohot de râs al Demiurgului²²⁶.

Concluzia asupra lui Ciubăr Vodă îi prilejuiește lui Vasile Lovinescu un eseu remarcabil, adresat celor care posedă

²²⁵ *Ibidem*, pp. 133-134

²²⁶ *Ibidem*, p. 139

l'intellecti sani și au în fața ochilor o mostră din *marea parodie*, din *subversiunea definitorie a sfârșitului de ciclu*. Deghizarea *scelerată* a lui Ciubăr, îmbrăcarea lui de bună voie în ridicol, ascunde – sub *obrăzarul multiplicității* – încercarea de a separa ce se mai poate salva din lumile pierdute. Dubla mișcare a Apelor Primordiale, atracție și respingere, se poate simboliza, prin orice cuplu de complementare, între altele prin masca dublă a Râsului și a Plânsului: *O găsim în spectacolele care pot concentra și chintesența o stare cosmică, în mod obișnuit difuză și sleită. De aici, caracterul demiurgic al spectacolului tradițional*²²⁷.

Metafora este aceea a cercului, care precede teatrul, *pentru că cercul precede semicercul, care este o derivație a lui*²²⁸. Schema cercului este raza unui con, cuprinzând toate stările de fire dintr-o regiune a universului înfășurate în jurul axului vertical. Arena, conul superior, are în vârf, de fapt Poarta Cerului, ochiul lui Dumnezeu și cheia de boltă a Universului, în timp ce conul inferior este Abisul. În punctul critic al acestui sistem de coordonate, Ciubăr Vodă *se află în elementul lui, purtând toate măștile pe care și le dorește, în special cele mai absurde și mai ridicole*²²⁹.

Spectatorii nu înțeleg nimic din spectacol pentru că nu e acela al lumii de toate zilele; lumea mijlocie în care trăim nu se manifestă niciodată în arenă; toropiții din jurul hârdăului magic rămân veșnic în întuneric.

Eseul filologic cu care se încheie *Monarhul ascuns* are substanță, are adâncime și se încheie cu un citat remarcabil din Frithjof Schuon, încheiat sentențios: *Totul este absurd, afară de Dumnezeu*²³⁰. Restul, în opinia lui Vasile Lovinescu, este *impermanența lumilor; caracterul lor zadarnic, de nălucire,*

²²⁷ *Ibidem*, p. 184

²²⁸ *Ibidem*

²²⁹ *Ibidem*, p. 185

²³⁰ Frithjof Schuon, *Le Demiurge dans la mythologie nord-américaine*, în *Études Traditionnelles*, nr. 1, 1967, p. 3

ceea ce este întovărășit de elemente cosmice și absurde²³¹.

Apariția în lumea circului a echivalentului german al lui Ciubăr, August der Dumme, la confluența secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, nu e o cădere, ci o ocultare, și exteriorizează o concepție de sorginte masonică:

Ideea și funcția imperială, cheia de boltă a marilor civilizații tradiționale din lumea antică și lumea medievală, fusese măturată de Revoluția Franceză și dispăruse în 1806. [...] Marile principii tradiționale fundamentale, din cauza decăderii ciclice, nu se mai puteau manifesta în exterior. Era de ajuns ca, deocamdată, sămburele de foc să fie păstrat în conventicole foarte secrete, până când va veni timpul ca rugul lumii moderne să fie aprins din nou. Ideea tradițională a Imperiului va fi încredințată, la timpul ei, aceluia care pregătește Parusia. Este Mult Așteptatul.

*În anul 1877, a fost constituit în Marele Orient Consiliul împăraților (Orientului și Occidentului). Se vede cât de colo că au fost identificați cu **Les Grands Architectes de l'Orient et de l'Occident**. Acolo se află ocultat sămburele Imperiului și titularul funcției. Dar este nevoie ca uneori să se manifeste criptic și sacrificial în afară. Atunci **Imperator Caesar Augustus** devine August Prostul, iar Mușatinul cel fără de Moarte și Rege al Graalului, Ciubăr Vodă²³².*

Dispariția funcției imperiale, temă ce constituie substanța eseului anterior discutat – *O icoană creștină pe Columna Traiană* – este una din axele gândirii lovinesciene, cerând, credem, atenția elitei noastre intelectuale. Așa cum întregul Opus Magnum lovinescian ar trebui să fie reconsiderat și supus atenției spiritualității românești.

Dincolo de posibile reproșuri metodologice, dincolo de dificultatea unei lecturi exhaustive, Vasile Lovinescu își merită un loc important în areopagul spiritualității românești. Mitizarea săvârșită de Lovinescu a surprins contemporanitatea care a

²³¹ Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*, Editura Institutul European, Iași, 1992, p. 169

²³² *Ibidem*, p. 170

preferat tăcerea, în locul unei hermeneutici obiective. Poate că starea lui capricantă, ocultarea căreia i s-a supus au făcut dificil dialogul. Dar, peste timp, opera lui pare să dezvăluie străluciri neașteptate. A încărca mitic un popor pe cale să își piardă sensul, făcându-l astfel capabil să treacă peste dificultățile timpului este, iată, înțelesul tulburător al întregii sale creații.

Într-un eseu publicat în 2004, Umberto Eco, criticul acerb al lui Guénon opinează:

Se cochetează tot mai mult cu ceea ce se numește gândirea Tradiției, conform căreia, de-a lungul Istoriei, nici vorbă să ne apropiem mai mult de adevăr; ci dimpotrivă: tot ceea ce era de înțeles au înțeles vechile civilizații deja dispărute și doar întorcându-ne cu smerenie la acel tezaur tradițional și neschimbător vom putea să ne reconciliem cu noi înșine și cu propriul destin. În versiunile cele mai exagerat ocultiste ale gândirii tradiționale Adevărul era cel cultivat de către o civilizație de care nu se mai știe nimic, cea a Atlantidei înghițite de mare, a rasei hiperboreene de arieni pur 100%, trăitori pe o calotă polară veșnic temperată, a înțelepților unei Indii pierdute, și alte năzbâtii care, fiind nedemonstrabile, îngăduie unor prețioși filosofi și romancieri grafomani să recicleze mereu aceeași maculatură ermetică pentru desfătarea mulțimilor estivale și a sofiștilor amatori²³³.

Pare nedrept să încheiem cu această acerbă critică a lui Eco, dar poate că din această ciocnire de forțe se va naște o altă înțelegere a operei lui Vasile Lovinescu. În fond, nu avem decât să alegem.

²³³ Umberto Eco, în *L'Espresso*, iulie 2004

Capitolul III

Consens și diferențiere cu privire la Tradiția Primordială

3.1. Apokatastasis-ul Iovinescian. O tentativă de (re)aducerea lumii în starea primară

Pentru o bună înțelegere a demersului nostru, o definiție a conceptului de *Tradiție Primordială* ni se pare extrem de utilă.

În accepția guénoniană, istoria sacră a omenirii este traversată și legată de un *lanț spiritual* care își are începutul și sfârșitul în Iisus Hristos.

Transmiterea acestei *Tradiții perene* – socotite a fi chintesența spiritualității universale – s-a făcut, în creștinism, pe două căi – una sacerdotală și una regală – ambele intersectându-se în centre spirituale și marcând cicluri ale umanității²³⁴.

Tradiția primordială este – în esență – tradiția primară comună din care decurg toate tradițiile autentice și ortodoxe, marcate prin vestigii și semne foarte clare, reprezentate prin simboluri, ritualuri și mituri consacrate. Mai mult, Tradiția primordială este imuabilă, singurul care suportă modificări fiind instrumentul utilizat ca vector de transmisie, respectiv ritualul, limbajul analogic și simbolul²³⁵.

²³⁴ Ahile Z. Verescu, *Guénon și Tradiția finală*, Ed. Civitas, București, 2015, p. 15

²³⁵ *Ibidem*, p. 38

Vorbim, aşadar, despre un mesaj transmis – de regulă – prin intermediul analogiei, preluat din trecut și îndreptat către prezent. Doar Tradiția primordială este aceea care face legătura umanului cu adevărul divin, cu acel concept privind transcendența spiritului, absolutul spre care aspiră omul, indiferent de epoca istorică, indiferent de locul unde ființează.

Viziunea guénoniană referitoare la Tradiția primordială admite diferențierea ulterioară a acesteia în mai multe variante (forme) tradiționale, care, însă, provenind din aceeași sursă sunt în mod natural, corelabile, complementare și echivalente, fără însă a fi identice²³⁶.

Această lămurire conceptuală este foarte importantă pentru înțelegerea hermeneuticii lui Vasile Lovinescu. Extras din acest cadru conceptual, demersul său devine fragil și vulnerabil, atacabil cu mijloacele tari ale unei rigori critice consacrate.

Vorbind despre Vasile Lovinescu, Ahile Z. Verescu îl socotește pe autorul *Daciei Hiperboreene* singurul care, în spiritualitatea românească, a subscris întru totul la concepția guénoniană, lucrând

*cu asiduitate și convingere, toată viața sa, la interpretarea ezoterică a basmelor, colindelor și a denumirilor toponimice lăsate nouă drept moștenire de înaintașii noștri care au viețuit pe aceste meleaguri. Astfel, se naște **funcțiunea tradițional românească** și acel ansamblu de enunțuri ale discipolilor lovinescieni despre maestrul lor ca fiind principalul exponent al acestei concepții²³⁷.*

Considerăm că o (re)definire a acestui concept esențial ar fi, în egală măsură, necesară și interesantă, luând în discuție rolul de echilibru al funcțiunii tradiționale: apropiate de doctrina apokatastasică a lui Origen, potrivit căreia armonia lumii, dezechilibrată prin păcatul originar al primilor oameni,

²³⁶ *Ibidem*

²³⁷ *Ibidem*

va fi restabilită la *sfârșitul timpului* prin (re)aducerea în starea ei originară, în perspectiva unei mântuirii universale, prin harul lui Hristos.

Apokatastasis-ul Iovinescian, ca tentativă de readucere a lumii în starea primară, s-ar putea traduce ca

o categorie arhetipală de asigurare a continuității Tradiției, care se manifestă periodic prin inițiați și prin intelectuali în duh, pentru a redescoperi și redefini adevărurile tradiționale, pentru a le face cunoscute și a determina o influență a lor asupra mediului ambiant sau cel puțin asupra unei elite.

*Pe de altă parte, o funcțiune tradițională cu rol de echilibru în istorie și de menținere vie a adevărurilor tradiționale, asigură **legitimitatea spirituală și prezența în lume a unui Principiu, fie și în mod ascuns, [...] atașată Centrului și Regelui Lumii***²³⁸.

În ciuda reliefului ditirambic, pasajul ce urmează are acoperire în creația Iovinesciană. Prea adesea, reproșul privind lipsa metodelor critice sau – mai bine zis – imputarea refugiului într-un alt set de concepte decât cele consacrate – a așternut o umbră nemeritată asupra studiilor lui Vasile Lovinescu:

*Prin viața, gândirea și opera sa, Vasile Lovinescu radiază o lumină impresionantă și neașteptat de scilipitoare asupra tradiției spirituale românești și universale, deopotrivă, cu extindere de orizont înspre raporturile și întrepătrunderile acestora*²³⁹.

Deocamdată, nu vom trece la analiza de fond, fără a ne referi la opiniile unuia dintre cunoscătorii avizați ai operei Iovinesciene, Florin Mihăescu. Articolul său, *Unicitatea lui Vasile Lovinescu*, publicat în volumul colectiv *Discipoli guénonieni din România* este fundamental pentru înțelegerea lui Lala Lovinescu, cu atât mai mult cu cât mărturia vine de foarte aproape, dintr-un univers respirat și împărtășit

²³⁸ *Idem, Discipoli guénonieni în România*, Editura Civitas, București, 2012, pp. 203-204

²³⁹ *Idem, Guénon și Tradiția finală*, Editura Civitas, București, 2015, p. 38

deopotrivă:

*Lovinescu a folosit doctrina și simbolismul tradițional ca să lumineze sensurile basmelor noastre, în **Creangă și Creanga de Aur**. [...]*

*Pe lângă basme, Vasile Lovinescu a răspândit o nouă lumină asupra baladelor și colindelor noastre. Astfel, **Miorița** a căpătat un sens nu numai păstoresc ci și **metafizic**, prin proiectarea ei în strălucirea contemplativă a cerului stelelor fixe, depășind sensurile cosmice și apropiindu-se de paradisul dantesc. [...] Tot așa cum **Legenda Meșterului Manole** este un ecou creștin al masoneriei operative. Cât despre colinde, ele capătă în interpretarea simbolică a lui Lovinescu nu numai un sens creștin, cunoscut de altfel, dar și unul precreștin²⁴⁰.*

Un an mai târziu, Florin Mihăescu rafinează textul de mai sus, turnându-l într-un cofraj ezoteric:

*Revigorarea tradiției a început cu interpretarea simbolică a basmelor noastre, încă vii în secolul al XIX-lea, începând cu Ion Creangă, ale cărui basme și povești au căpătat semnificații noi, fiind adunate în volumul **Creangă și Creanga de Aur**, cel mai uluitor basm fiind Harap-Alb, un simbol al yin-yang-ului.*

*În afară de basme, Lovinescu s-a aplecat și asupra **Colindelor** vorbind despre aspectul încântător al unor colinde, în care apar, în afară de personajele cunoscute ale Nașterii lui Iisus Hristos, și alți eroi ca Adam, Cel vechi de zile, Sf. Vineri, Ion Sânt Ion, Ler Împărat. După Lovinescu, colindele sunt **membra disjecta** ale unui apus astăzi pierdut.*

*Alte elemente ale eposului tradițional, despre care a scris Lovinescu sunt **Baladele**, care pentru el reprezintă trei categorii de inițieri: sacerdotală (**Miorița**), cavalească (**Iovan Iorgovan**) și masonică (**Meșterul Manole**)²⁴¹.*

Tripticul *istorie, geografie mitică*, respectiv, *revigorarea tradiției naționale* este o constantă a gândirii

²⁴⁰ *Idem, Discipoli guénonieni în România*, Editura Civitas, București, 2012, p. 22

²⁴¹ *Idem, Guénon, criza și domnia cantității*, Editura Civitas, București, 2013, pp. 90-91

creatoare lovinesciene, în sensul amintit al funcțiunii tradiționale românești. Cele trei direcții se întrepătrund, se completează, își desăvârșesc împreună logica. Cu toate acestea, studiile propriu-zise dedicate folclorului românesc apar relativ târziu, după ce în 1964, Lovinescu se reîntoarce la uneltele scrisului. Cele două opere definitorii sunt: *Creangă și Creanga de Aur*, respectiv *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*.

Ambele studii beneficiază de o punere în temă ezoterică: generoasă în cazul primului volum, sintetică, în cazul celui de-al doilea, fiecare purtând pecetea unei polemici cordiale.

În *Creangă și Creanga de Aur*, Vasile Lovinescu se distanțează de Ovidiu Bârlea, a cărui lucrare – *Poveștile lui Creangă* – apărută în 1967, este doar un pretext pentru hermeneutul fălțicenean de a pătrunde *adâncuri* străine gândirii folclorice a lui Ovidiu Bârlea. Este, în fond, o confruntare de metode, de abordări, de înțelegere, de lumi, dacă nu e prea mult spus. Cu precizarea că:

*Numeroasele variante culese de O. Bârlea sporesc valoarea simbolică a prototipului pentru că evidențiază aspecte ale mitului care sunt, în realitate, perspective diferite ce se exclud, pentru acela ce se mărginește numai la sensul literal*²⁴².

Mai mult, de la înălțimea unei înțelegeri superioare, Vasile Lovinescu îi dă un sfat lui Bârlea și, prin el, tuturor celor cu care se află într-un *conflict* neostoit, idee asupra căreia vom reveni: *Cercetătorul care caută la substantifique moelle, cum o spune un alt scriitor criptic, atât de asemănător cu Creangă, Rabelais, nu se găsește într-un impas*²⁴³.

Polemica este mai apăsător evidențiată în capitolul *A fost odată...*, cu care se deschide volumul *Interpretarea ezoterică a*

²⁴² Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 8

²⁴³ *Ibidem*, p. 9

unor basme românești. Plecând de la ideea conținută în studiul asupra *Crailor de Curtea-Veche*, conform căreia *procesul de transformare a succesiunii în simultaneitate este mai izbitor în așa-zisa literatură populară*²⁴⁴, Vasile Lovinescu își declară dezacordul față de *doctrina universitară*, apărând substanța nucleică a folclorului, gest care explică, în bună măsură, *răceala* folcloriștilor contemporani față de Lovinescu:

*Teoriile asupra originii și naturii folclorului sunt nenumărate, inepuizabile. Cea mai cunoscută este ipoteza originii populare: geniul etnic creează mituri care fabulează fenomene cosmice și evenimente istorice, mitul în cazul acesta având un caracter net de suprastructură onirică. Este doctrina universitară, oficială. Nu ne face nici o impresie*²⁴⁵.

Căutând alte perspective asupra literaturii populare, Vasile Lovinescu intră în contradicție cu Mircea Eliade, a cărui definiție referitoare la mitul considerat *o istorie sacră, relatând un eveniment care a avut loc în timpul primordial, în timpul fabulos al începuturilor*²⁴⁶ îi prilejuiește lui Vasile Lovinescu introducerea, în opoziție cu *illo tempore*, a noțiunii de *illud tempus* (definit ca *non-timp, în eternul prezent*²⁴⁷ sau sinonim cu *eternitatea și cu principialitatea*²⁴⁸), a relației de continuitate a mitului. Întrebarea retorică pe care Vasile Lovinescu i-o adresează, mult mai târziu, lui Eliade, este dacă *illud tempus* este o suprastructură proiectată oniric de jos în sus sau în plan causal, considerând că deslușirea acestei probleme ar fi problema incontestabil fundamentală a înțelegerii creației populare.

Plecând de la o comparație între tradițiile antice indiene și basmul românesc *Iana Sânziana*, Lovinescu conchide:

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 7

²⁴⁵ *Ibidem*

²⁴⁶ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, Editura Univers, 1978, pp. 5-6

²⁴⁷ Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 207

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 270

*basmelor sunt o exteriorizare mitologică a unor ceremonii culturale, a unor liturghii precreștine, la noi probabil predacice*²⁴⁹.

În absența acestei înțelegeri, studiul basmelor este o *deșertăciune* pentru Lovinescu, a cărui ironie, în termenii lui Montesquieu, la adresa lui Eliade, este covârșitoare: *Fără această perspectivă, studiul basmelor este o deșertăciune. Cum poți fi persan, cum poți fi folclorist?*²⁵⁰.

Este de presupus că această polemică târzie se dorea un răspuns al lui Vasile Lovinescu la un articol al lui Eliade – *Folclorul ca instrument de cunoaștere* – apărut în 1937 și publicat apoi în *Insula lui Euthanasius*. În articolul citat, Mircea Eliade admite că orice creație etnografică și/sau folclorică poate sluji, în cadrele filosofiei culturii, la cunoașterea unui stil sau la descifrarea unui simbol, *acest instrument de lucru mult gustat azi*. Autorii vizați sunt René Guénon și J. Evola, numiți *diletanți*, pe considerentul că ar încerca să demonstreze existența unei tradiții spirituale unice, a unei viziuni primordiale a lumii, împotrivindu-se concepțiilor organiciste și istoriciste ale filosofiei culturii.

Simplul verb *a se strădui*, alăturat numelui lui René Guénon – *René Guénon și ceilalți se străduiesc să stabilească unitatea tradițiilor și a simbolurilor care stau la baza vechilor civilizații orientale, amerindiene și occidentale*²⁵¹ – aprinde spiritul polemic, altfel, unul calm-superior, al lui Vasile Lovinescu, fie și după atâția ani.

Dincolo, însă, de o posibilă hermeneutică a lui *illud tempus*, pentru a încheie această secvență, ni se pare nimerit să adăugăm concluziile lui Petru Bejan, cuprinse în prefața la *Mitul sfâșiat*:

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 9

²⁵⁰ *Idem*, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 9

²⁵¹ Mircea Eliade, *Insula lui Euthanasius*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 29

Neținând seamă de rădăcinile divine ale mitului, profesorul din Chicago îl rupe de unitatea sa principială și, implicit, de fondul său metafizic originar. În lipsa acestuia, **mitologia este un haos de puerilități, un muzeu de superstiții, o magazie de recuzite**. Reducând valoarea apodictică a mitului doar la confirmarea prin ritualuri, scăpăm din vedere tocmai esențialitatea lui, care îl face a fi o replică a absolutului. În felul acesta, Eliade amputează mitului verticalitatea solară, pentru a-l înnoda spațial și temporal de lumea prototipurilor terestre.

Pe lângă scrierile lui Guénon și Coomaraswamy, care au studiat mitul **in divinis**, opera lui Eliade este recomandată doar ca **instrument de lucru pentru staza lui proliferantă**. Iată, așadar, imputându-i-se acestuia tocmai imposibilitatea de a se transpune funciar obiectului analizat²⁵².

La o (re)lectură în oglindă se vor putea evidenția *înrudiri mai profunde* decât poziții *conjuncturale*, semnalate în pasajele de mai sus. Pentru că atât Mircea Eliade, cât și Vasile Lovinescu, par să fi avut ca punct de pornire aceleași premise, din care însă au tras concluzii diferite. Oricum, preocupările lor intelectuale erau apropiate și cunoscute în ferventa *intelighentsie* bucureșteană a anilor '30. Ele vizau pasiunea comună pentru studiul folclorului românesc, a mitului și a magismului compozit ori a religiilor și a inițierii; sau, în alt plan, istoria națională în momentele ei aurorale, de la descălecări la întemeieri.

Diferența este dată de *methodă*, în sensul că Mircea Eliade va aborda aceste domenii într-o lumină raționalistă și pozitivistă, în vreme ce perspectiva lui Vasile Lovinescu se menține într-o lumină apocatastazică, *nebulosvizionară*; în sensul că Lala Lovinescu va căuta să afle și să extragă miezul viu din toate domeniile asupra cărora și-a manifestat curiozitatea intelectuală și trăirea mistică.

...Quo modo caecidisti de caelo, Lucifer?

²⁵² Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 63

*
* *
*

Am avut o copilărie normală, adică fabuloasă. Legende și basmele mi-au fost mai întâi povestite: a fost vârsta de aur. Pe la șapte ani, le-am citit: vârsta de argint. Spre doisprezece ani, a venit noaptea. [...] Când, vreo cincisprezece ani mai târziu, am descoperit opera ordonatoare a lui Guénon, palimpsestul și-a recăpătat spontan vechea sa scriere, ca sub efectul unui reactiv. [...] Am fost foarte impresionat de concordanțele folclorului românesc cu cele câteva date, expuse de Guénon, despre Tradiția Primordială sau cea Hyperboreană, presupusă origine a tuturor celorlalte tradiții²⁵³.

Textul citat este fundamental pentru înțelegerea relației lui Vasile Lovinescu cu folclorul, cu atât mai mult cu cât este un *text în urcare* – de la primul contact cu orizontul culturii populare și până la decantarea guénoniană.

Misiunea lui Vasile Lovinescu – în termenii maestrului său din Blois – este una apokatastazică, de a remanifesta Centrul lumii și Centrul său secundar, ca reprezentant al funcțiunii tradiționale. Cum centrul hiperborean a lăsat urme pe teritoriul dacic – în arheologie, folclor și în formațiuni megalitice – este datoria acestui *abstractor de chintesențe* să (re)lumineze centrul inițial, dezvăluindu-i înțelesurile, desăvârșind sensul simbolic al creațiilor populare culese de alții, actualizând vremea lor de aur și împlinind apokatastasis-ul.

Anii '30 sunt un moment de efervescență pentru întruparea unui curent tradițional și național, ale cărui preocupări merg până în trecutul îndepărtat. Tema dacismului îi era la îndemână unui intelectual pentru care filonul istoric devenise esențial pentru formarea sa culturală.

Vasile Lovinescu se simte atras de scrierile lui Pârvan, a

²⁵³ *Ibidem*, pp. 62-63

căruia monumentală operă, *Getica*, apare în 1926. (Re)descoperirea originii traco-getice se cere, însă, abordată, în altă cheie; în orice caz, nu în cea strict-pozitivistă, a analizei logice bazate pe documente de netăgăduit. Înclinația lui Vasile Lovinescu este spre abordarea mitico-simbolică, prin care trecutul, greu de pătruns pe calea științifică, se dezvăluie cu bogăția sa divină de înțeleșuri pe cale apokatastasică.

Iată de ce Vasile Lovinescu se simte, mai degrabă, continuatorul lui Ion Heliade Rădulescu, al lui Asachi sau urmașul unui spirit enciclopedic cum a fost Hasdeu. Dar cel sub a cărui înrâurire și-a gândit opera istorică este, fără îndoială, N. Densușianu, autor al op-ului *Dacia Preistorică*. Lovinescu îl continuă pe Densușianu, reșezând în plan simbolic strădania acestuia, definindu-se ca singur reprezentant al ezoterismului tradițional, într-un deceniu pe cât de fabulos pentru cultura română, pe atât de atomizat, între tradiționalism, naționalism sau politică:

Mai întâi, în anii '30, existența unui curent tradițional și național admirator al trecutului traco-geto-dac părea să favorizeze o renaștere tradițională autentică. Din păcate, acest curent nu era cu adevărat tradițional, ci tradiționalist, cu puternice accente naționaliste și deci politice.

Personalități cu adevărat tradiționale ca M. Avramescu și M. Vâlsan, nu s-au raliat lui Lovinescu fie pentru că au trecut în domeniul exoteric, fie pentru că s-au exilat și n-au mai avut legătură cu lumea românească. Mircea Eliade, care a luat contact direct cu India, n-a folosit acest prilej pentru o inițiere, ci pentru o documentare erudită și aventuri personale²⁵⁴.

Cât despre Vasile Lovinescu,

rămas singur, [...] s-a concentrat, cu o admirabilă dăruire și consecvență, asupra formării doctrinei, asupra realizării spirituale, și asupra pregătirii unei opere și a unor discipoli, acțiuni care aveau să dea roade

²⁵⁴ *Ibidem*, p. 59

mai târziu, chiar după moartea lui. Iată încă o dovadă a persistenței misiunii sale²⁵⁵.

*
* *
*

Într-o scrisoare adresată unui prieten din grupul de studii și meditații tradiționale, datată iulie 1972 și publicată în tulburătoarele *Scrisori crepusculare*, Lovinescu, ajuns în *aerul transcendent* al Fălticeniilor, se întreabă, retoric și grav, dacă eforturile sale privind aducerea la lumină a basmelor lui Creangă își va găsi, cu adevărat, cititori pe măsură:

*Nu m-am pus încă pe lucru, pentru că în privința lui Creangă (căci pe el l-am luat aici) principalul e făcut. Prin urmare, nu ar fi decât să-l adaptez la mentalitatea unui public cititor ceva mai răsărit, admițând că acesta există [...] Dar ai cui vorbi?*²⁵⁶.

Vor trece aproape două decenii până când lucrarea va fi publicată. În ceea ce îi privește pe cititori, Vasile Lovinescu pare să fi avut dreptate. Ei nu (prea) există... Sau, dacă se găsesc, grila pe care o aplică lecturii este una grăbită și vădind o rigoare în totală opoziție cu trăirea simbolică a lumii care însuflețește Opus Magnum-ul lovinescian.

După publicarea *Daciei Hiperboreene*, în 1936, Lovinescu întrerupe scrisul. Îl va relua în 1964, din nevoia de a fixa adevărurile tradiționale, pe cale să se piardă într-o lume tot mai desimbolizată, tot mai depărtată de Tradiție, tot mai agresivă. Dacă acceptăm ideea unei *tăceri gestante* în toți acești ani de acumulare intensă, aceasta este sinonimă cu un *discurs amânat*, în sensul în care vorbește Derrida în *L'écriture et la différence*. Când interlocutorii nu par pregătiți, discursul se întoarce la sine, cum inspirat opina Sorin Antohi, în așteptarea unui *Kairos* al comunicării. Într-o lume fără speranța

²⁵⁵ *Ibidem*

²⁵⁶ *Idem, Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 24

unei posibile și necesare vindecări, în anii cei mai încrâncenați ai comunismului, Vasile Lovinescu pare a se defini, în termenii lui Ortega y Gasset, ca un utopist preocupat să construiască *mituri istorice* ca formă supremă de rezistență, de păstrare încă vie a flăcării Tradiției:

Un bun utopist este obligat mai întâi să fie un realist consecvent. Numai după ce a privit realitatea în față, așa cum este ea, fără să-și facă vreo iluzie, el se întoarce împotriva ei și încearcă s-o transforme în sensul imposibilului²⁵⁷.

În opinia lui Bronislaw Baczko,

cea mai curentă interpretare a poziției utopistului față de societatea în care trăiește este următoarea – scriitorul sau reformatorul se află în conflict cu lumea lor, pe care o văd ca o actualizare a valorilor negative²⁵⁸.

Dacă adăugăm și opinia lui Henry Corbin care, vorbind despre secretul cetății personale, afirmă că *utopia în sensul ei comun, își pierde vocația spirituală pentru a coborî în istorie, acolo unde, sabotând-o și încercând s-o înlocuiască, scrie adevăratul destin al cetăților ideale²⁵⁹*, avem un posibil portret al unui utopist singular în istoria gândirii românești. În condițiile în care acceptăm ideea unei sabotări, nu a istoriei contemporane lui, ci a unui întreg ciclu al decăderii – vârsta de fier – putem avansa această ipoteză, dacă nu seducătoare și înaltă, înțeleasă măcar ca o altă nouă fațetă a personalității atât de complexe și de fascinante a lui Vasile Lovinescu.

Exprimabilă doar în termenii mitului, potrivit lui Northrop Frye, utopia este înțeleasă ca o viziune imaginativă asupra *telos-ului* (chiar atunci *când se ocupă de origini²⁶⁰*).

Mai explicit, termenul consacrat de Sorin Antohi este acela de *utopie regresivă*, concept care l-ar putea defini și pe

²⁵⁷ Bronislaw Baczko, *Les imaginaires sociaux. Mémoires et espoirs collectifs*, Edition Payot, Paris 1984, p. 124

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 56

²⁵⁹ Henry Corbin, *En Islam iranien. Aspects spirituels et philosophiques*, I et II (Bibliothèque des Idées), Paris, Editions Gallimard, 1971, p. 20

²⁶⁰ Sorin Antohi, *Civitas imaginalis*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 123

Vasile Lovinescu, într-o descendență intelectuală extrem de interesantă:

*E util, cred, să reamintesc aici tezele asupra trecutului național formulate de Bălcescu, Heliade și Russo, Locusteanu, Gh. Asachi (cu fantasmеle sale paseiste atât de bine fixate în litografiile didactice), Hasdeu (cu metoda falsurilor patriotice)*²⁶¹.

Se poate vorbi, cu îndreptățire și de o puternică legătură ideatică, de o continuitate evidentă a ideilor eminesciene în substanța opus-ului lovinescian. Oriunde apare la Eminescu, opinează Sorin Antohi, *istoria se contaminează cu elemente mitice și utopice*²⁶², întrupând o adevărată utopie etnopedagogică, asumție prin care se dezvăluie o *marcă* a întregii creații a lui Vasile Lovinescu.

În linia intelectualilor amintiți, adăugându-l, evident, pe Nicolae Densușianu, Vasile Lovinescu se poate defini ca un

*intelectual al unei națiuni moderne ce abia fusese descoperită de Occident [...] ce se întoarce în trecut pentru a-și legitima mesianismul, pentru a-și educa scepticii contemporani în spiritul unei demnități naționale de importanță vitală*²⁶³.

A-l așeza pe Vasile Lovinescu în această vecinătate intelectuală este, credem, corect, fără a fi însă, și suficient. Perspectiva lui Vasile Lovinescu asupra *Tradiției românești*, dincolo de contribuția fiecăruia dintre cei menționați, este una diferențiată, marcată de o profundă gândire metafizică și înnobilită de o condiție intelectuală remarcabilă. Ar fi nedrept să mărginim totul la influența guénoniană (în volumul său de amintiri *La Apa Vavilonului*, Monica Lovinescu îi dăruiește lui Vasile Lovinescu o singură remarcă, lapidară și nedreaptă: *Lala și-a făcut din Guénon chip cioplit*²⁶⁴).

Ghidat într-o început de René Guénon, Vasile Lovinescu

²⁶¹ *Ibidem*, p. 128

²⁶² *Ibidem*, p. 129

²⁶³ *Ibidem*, p. 128

²⁶⁴ Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 367

găsește o viziune proprie asupra realității noastre, construiește o mitologie națională cu care încarcă – simbolic – un popor aflat într-o fază terminală a desimbolizării sale. Iar în ceea ce privește abordarea utopică, aceasta nu este, nici pe departe, o *abatere*, ci vine în completarea viziunii sale despre *mundus imaginalis*, idee conceptualizată de Henry Corbin în marginea islamului iranian, [...] *monde qui este en quelque sorte la doublure de notre monde sensible mais à l'état subtil*²⁶⁵.

Termenul *imaginal* este un epitet aplicat evenimentului care nu e nici *istoric*, nici *imaginar*; lumea imaginală, în accepția lui Corbin, este *lumea cetăților de smarald din sufismul iranian, oarecum dublul subtil al lumii noastre, intermediar între lumea sensibilă și lumea spirituală pură*²⁶⁶.

Cetatea imaginală ce ține de un *ubique*, un pretutindeni, în *quarta dimensio*, nu poate fi văzută decât de inițiații admiși după probe severe, care apoi nu mai sunt în măsură să descrie cele văzute.

Vasile Lovinescu este, poate, singurul în gândirea noastră ce viețuiește în *mundus imaginalis*. Neputând povesti trăirea de la capătul inițierii sale, încearcă să reconstruiască o lume cerească deasupra cetății terestre imperfecte prin însași natura ei. Viziunea apokatastasică, axată pe forța mitului și pe descătușarea simbolului, îi completează demersul singular.

3.2. (Re)interpretarea folclorului național – constantă a *opusului* lovinescian

Odată ce am admis că modelul conceptual este Guénon și că *Tradiția*, respectiv funcțiunea *Tradiției Primordiale*, constituie esența gândirii lui Vasile Lovinescu, ni se pare evident că acesta nu poate fi încadrat în canoanele unei școli de gândire folcloristică. Pentru simplul motiv că hermeneutica

²⁶⁵ Sorin Antohi, *op. cit.*, p. 17

²⁶⁶ *Idem*, *Utopica*, Editura Științifică, București, 1991, p. 40

lovinesciană este unică, agnostică și polemică, în egală măsură. Așa că nu îl putem apropia științific prea mult nici de Nicolae Densușianu, pentru care basmele și legendele *intrau în sfera superioară de gândire*; după cum nu îl putem încolona alături de I. Candrea, care vorbește de *structură primordială* în concepțiile poporului, fără a defini termenul și, cu atât mai mult, nu îl putem atașa de autorii celor mai noi definiții din cadrul școlii sociologice de la București, sub înrâurirea lui D. Gusti.

Ca urmare, am încerca, mai curând, să apropiem concepția lui Vasile Lovinescu de aceea a lui Ralph Waldo Emerson, pentru care *noi suntem simboluri și trăim în interiorul simbolurilor*. Cel mai de preț ajutor vine, însă, din partea unui filosof contemporan cu Lovinescu, apropiat modului său de gândire. Este vorba de Anton Dumitriu, al cărui eseu *Terra mirabilis sau întâlnirea cu pământul natal* are multe puncte comune cu *Dacia Hiperboreană*, doar șapte ani despărțind apariția celor două lucrări. Pentru Dumitriu, problema timpurilor ne-istorice nu este o problemă de istorie:

*Ochiul nostru trebuie să se deschidă larg față de valorile autohtone, cuprinse în legendele noastre, în pietrele și în cursul apelor noastre, în munții noștri, în limba noastră, în sufletul nostru, în **paideuma** din Terra mirabilis. Să sondăm propriul nostru trecut, fiindcă în el se află toate forțele noastre spirituale și să ne integrăm în paideuma noastră și, prin aceasta, în propriul nostru pământ [...] și să ne luăm, ca Anteu, noi puteri pentru realizarea propriului nostru viitor*²⁶⁷.

Vasile Lovinescu deschide două linii polemice în interiorul studiilor sale dedicate basmelor și baladelor românești: una, cu școala oficială, academică, de studiu a folclorului, iar cealaltă, mult mai acută, cu linia directoare a istoriei naționale moderne, *in rem*, mai degrabă decât *in personam*.

²⁶⁷ Anton Dumitriu, *Criza Occidentului*, Editura Tehnică, București, 1991, p. 28

*Noi, cărora nici nu ne trece prin gând să fim folcloriști (retro Satanas) și nu credem în creația spontană a poporului...*²⁶⁸ confirmă delimitarea netă față de cei ce nu reușesc să discearnă *la substantifique moelle* a lui Rabelais, de cei ce nu au știința simbolurilor, fiind deposedați de Creanga de Aur și de firul Ariadnei, rămânând în întuneric, *pe câmpul plin de vestigii ironice ale mitului*²⁶⁹.

Pentru Lovinescu,

*mitul țese basmul, istoria, legende, socialul, într-un covor cosmic omogen, unde se întrepătrund, illo tempore, pururi prezent și din care nimic nu se putea sustrage. Este lucrul pe care îl poate înțelege cel mai puțin epoca noastră compartimentală*²⁷⁰.

În sfârșit, vorbind despre identitatea conceptuală dintre Meșterul Manole și *Manea Manole*, Lovinescu sublinia suficiența unor interpretări folclorice ale unei școli sociologice:

*Aceste asemănări nu se pot explica prin împrumuturi, cum încearcă s-o facă o anumită școală folclorică și sociologică, pentru că, în prealabil, ar trebui stabilit centrul lor comun, filiațiunile, antecedentele și prioritățile lor; or, până acum, lucrul s-a dovedit imposibil*²⁷¹.

O a doua linie polemică este cea istorică, evidentă în ceea ce privește interpretarea modernă a Revoluției de la 1848. Vasile Lovinescu se apropie de concepția lui Nicolae Iorga, pe care îl socotește moderat atunci când îi consideră pe unioniști și pașoptiști *secături entuziaste*:

Până la acest punct crucial, fuseserăm menținuți într-o prelungire a Evului Mediu, printr-o adevărată binecuvântare a Providenței [...]. Renașterea, Reforma, Secolul Luminilor ne-au atins doar cu o aripă [...]. Odraslele lumii moderne au alungat din Occident: viața tradițională sustrasă timpului cantitativ, depozitul tradițional, ezoterismul, mitologia trăită în viața de toate

²⁶⁸ Vasile Lovinescu, *Steaua fără nume*, Editura Rosmarin, București, 1994, p. 18

²⁶⁹ *Idem*, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 206

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 180

²⁷¹ *Ibidem*, p. 209

zilele. [...] Că Principatele se aflau în starea Evului Mediu recent e puțin spus; se aflau în starea Galiei merovingiene, cu lipsa ei aproape totală de viața urbană²⁷².

Ritmul prefacerilor a fost unul superficial, până la 1877:

Schimbările au fost făcute foarte lent la început și superficiale până în 1848, chiar până la Unire și la dinastia străină, până la războiul de Neatârnare. De-abia atunci, masa imuabilă, Materia Primă a neamului nostru, a fost cuprinsă de frigurile progresului, încorporându-se vârtejului lumii moderne, în a cărui trombă ne aflăm astăzi, pe deplin integrați, solidari cu civilizația contemporană, să sperăm că numai în straturile voastre periferice, nu și în obârșiile neamului²⁷³.

Aflat în conflict cu tot ceea ce este academic și oficial, Vasile Lovinescu este marginalizat. Adăugând și dificultatea intelectuală de a-i pătrunde opera, avem imaginea relativ clară a statutului său în ultima jumătate de secol de gândire românească. Cu observația că aceia care îl înțeleg îl iubesc necondiționat.

*
* *
*

Recurgând la o butadă, despre *Creangă și Creanga de aur* s-a scris mult mai mult decât s-a citit. Abordarea noastră cu iz polemic vine dintr-o observație simplă: în afara unor teme recurente sesizate, în general, de critică, fiecare basm se bucură de o analiză profundă, scoțând la iveală interpretări surprinzătoare, care au dreptul de a fi (re)puse în discuție. La o privire unificatoare, generală, detaliile sunt puse în umbră. Și tocmai de aici străfulgerează lumini, idei care își caută dezbateră. Iată de ce, ca și în cazul *Daciei Hiperboreene*, am ales *calea cioplitorului*, atent la fiecare rând, atent – în egală

²⁷² *Ibidem*, p. 178

²⁷³ *Ibidem*, p. 179

măsură – să nu știrbească armonia pietrei de boltă.

În logica Sfântului Augustin, cel care vorbea despre două entități complementare, respectiv *civitas terana* oglindind *civitas coellectis*, Vasile Lovinescu este filosoful îndrăgostit de cunoașterea pură *atent la semnele venite de sus și care cultivă, în natura lor muritoare, partea nemuritoare a ei – gândirea*²⁷⁴. Adăugând naturii metafizice pedagogia îndemnului adresat unui cititor condus pe drumul inițierii, avem conceptul diriguitor, rostul demersului atât de elaborat al lui Lovinescu.

*Prezenta lucrare nu este ceea ce se numește în mod obișnuit un studiu de folclor; basmele lui Creangă sunt doar un punct de plecare, pretext și materie primă ale unor considerații strict adecvate și țesute pe știința simbolurilor; disciplina tradițională caracterizată ca imuabilă, unanimă, perenă, cu legi proprii coexistente cu acelea ale unui univers semnificativ și ierarhizat, misterios, dar nu absurd*²⁷⁵.

Încărcarea mitică a unui grup de intelectuali, a unui popor, în perspectivă, este un act salvator:

*Imprudenții care demitizează lumea sunt strict solidari cu mănuiitorii neprevăzători ai dezintegrării nucleare. Neîngrădită de paradigme și scheme transcendente, energia dezlănțuită transformă cosmosul în haos*²⁷⁶

(o actualizare a devizei masonice a Ritului Scoțian Antic și Acceptat – *Ordo ab Chao!*).

Pentru că, în plan orizontal, tribulația miturilor se rătăcește în labirint, adăugarea unei dimensiuni verticale, admiterea posibilității ca monogeneza să fie Tradiția primordială, simultan transcendentă și fundamentală, devine obligatorie.

Vasile Lovinescu va clarifica acest concept, făcând apel la un text fundamental al lui René Guénon – *Mitul sub cerul*

²⁷⁴ Gabriel Liiceanu, *Utopia intelectului și utopia filozofiei*, Editura Dialog, București, pp. 115-116

²⁷⁵ Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 5

²⁷⁶ *Ibidem*, p. 6

stelelor fixe – care răstoarnă concepția despre folclor din care se nutresc toate abordările academice:

Concepția însăși a folclorului, așa cum e înțeleasă, se bazează pe o idee radical falsă, ideea că există creații populare, produse spontan de masa poporului [...] interesul profund al tuturor tradițiilor zise populare rezidă mai ales în faptul că nu sunt de origine populară; și vom adăuga că, dacă e vorba, cum e cazul aproape întotdeauna, de elemente tradiționale, în adevăratul sens al cuvântului, oricât de deformate, micșorate sau fragmentate ar fi ele uneori, ca și de lucruri având o valoare simbolică reală, toate acestea, departe de a fi de origine populară, nu sunt nici măcar de origine umană. Poate fi popular numai faptul supraviețuirii când elementele acestea aparțin unor forme tradiționale dispărute [...]. Astfel, poporul împlinește funcția unei memorii colective, mai mult sau mai puțin subconștientă, al cărui conținut vine vădit din altă parte²⁷⁷.

La început orale, aceste relicve ale tradițiilor au căpătat formă scripturală; de aceea, gradul de conștiință și luciditate al redactorilor – în ce privește tâlcul profund al miturilor așternute pe hârtie – are o importanță secundară.

E posibil ca Ion Creangă să fi fost o piesă de racord între lumea exterioară și o organizație secretă de povestași cu caracter inițiatic, ceea ce implică, din partea lui Creangă, un grad de conștiință și de luciditate asupra basmelor apărute sub emblema lui; e posibil ca alți culegători să fi fost cu totul lipsiți de ea; faptul nu are importanță. Valoarea miturilor e intrinsecă, independentă de ignoranța sau cunoașterea redactorului²⁷⁸.

În completarea teoriei lui René Guénon, Vasile Lovinescu avansează interpretarea conform căreia basmul și doctrina inițiatică prezentată mascat sunt concomitente. Doctrina, în mod aparte, este rezervată unui cerc foarte restrâns, capabil să primească lumina direct, în timp ce basmul era destinat celorlalți, care vedeau doar umbrele *ca în caverna*

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 11

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 13

platoniciană, în măsura gradului de permeabilitate²⁷⁹. Unii primesc adevărul direct, ceilalți, prin parabole, căci și *basmul și parabola vehiculează influențe spirituale în alt mod, real însă și el*²⁸⁰.

În concluzie, basmul și inițierea vehiculând o dublă circulație a adevărului, basmele românești își au elementul esențial în Moarte și Transfigurare, specificul definitoriu, elementul central, esențial al tuturor religiilor, y *compris* al creștinismului.

În natura adâncă a basmelor lui Creangă nu se poate intra/ieși decât cu Creanga de Aur în mână. Trecând prin J. G. Frazer (*The golden bough*) și Sadoveanu, Vasile Lovinescu dezvăluie simbolul Crengii de Aur, socotită a fi *legitimația pe care o arăți lui Charon, dar și celor mai înalți îngeri*²⁸¹ în drumul inițiat de la *regressum in utero*, pe care îl presupune *descendus Inferni*, până la Grădina Raiului. *Reflexul temporal al acestei continuități este perpetuitatea funcțiunii tradiționale de-a lungul veacurilor*²⁸². Oricine cucerește Creanga de Aur este și Grădinarul, *cel mai vechi conducător ocult* al omenirii; dar oricine a zărit Arborele lumii reflectat în apele superioare o poate găzdui în inimă, pentru că este în inima lumii, răsărită în vârful copacului cosmic.

*Studiul basmelor lui Creangă este exemplar; normele lui fiind valabile pentru folclorul universal*²⁸³, opinează Vasile Lovinescu.

*Incantațiunea literară este un val în plus, acoperind tainele; [...] astfel, prindem rădăcini în una din grădinile fermecate ce înconjoară burgul Graalului. Făt Frumos primește strașnică poruncă de la calul său să le străbată fără popas, pentru că, altfel, ar adormi pe veșnicie în livezile Nălucirii. **Amintirile** continuă realitatea imediată*

²⁷⁹ *Ibidem*

²⁸⁰ *Ibidem*

²⁸¹ *Ibidem*, p. 20

²⁸² *Ibidem*, p. 21

²⁸³ *Ibidem*, p. 42

[...] se produce o abia sensibilă mișcare de translație la poveștirile cu mască de nuvelă din a căror seducție trebuie să te smulgi ca să le găsești la *substantifique moelle*²⁸⁴.

Trecem cu Lala Lovinescu de cealaltă parte a oglinzii, într-o lume căreia i s-a greșit o patra dimensiune, o lume în care personajele, locurile, ambianța au un caracter simbolic agonistic, dacă nu chiar agresiv.

Pătrundem într-un univers făcut din arbori inversați, iar cercetătorul, tot mai afundat în *selva oscura* dantescă, are unica șansă de a putea constata că devine nictalop, condiție care nu poate aparține lumii obișnuite, ci uneia în care se țese suprafirescul.

Nouă basme vor fi supuse hermeneuticii lovinesciene, de la circumferință spre centru, începând cu *basmelor* – *nuvele* considerate o acoperire exterioară,

*incinte concentrice ale unui sanctuar constituit din cele două mari basme – Povestea porcului și Harap-Alb. Totul constituie acel Magnum Opus, plecând de la realitatea imediată țesută în țărâniile lui Creangă din ambianța satului moldovenesc, doar o bază pentru un altoi care nu aparține lumii noastre*²⁸⁵.

3.3. (Re)lectura poveștilor lui Ion Creangă

3.3.1. Povestea porcului și Harap-Alb – fețe complementare ale aceluiași mit

În primul basm, fata îl caută pe Mistrețul Alb, în cel de-al doilea, Mistrețul o răpește pe fata Împăratului Roșu, chintesența Împărăției Roșii, într-o confruntare cu Tradiția atlantă, socotită a rasei roșii.

Ne-am mărgini, pentru început, la câteva observații privind basmul *Povestea porcului*. Departate de a (re)povesti

²⁸⁴ *Ibidem*

²⁸⁵ *Ibidem*, p. 43

basmele, încercăm să scoatem la lumină ceea ce este cu adevărat remarcabil în concepția lui Vasile Lovinescu, oferind, poate, un punct de plecare pentru o nouă interpretare, menită să dea strălucire operei lui Creangă.

De la început, am remarcat două aspecte definitorii pentru exegeza lovinesciană: bogăția culturală a observațiilor, strălucirea lor intelectuală, construite – și aceasta ar fi a doua observație – pe jocul inteligent al digresiunii – *nu ne temem de digresiune, ba chiar o vom solicita*²⁸⁶. Simbologul este atât de prins de mitanaliza sa, încât pare, pentru o clipă, să încalce convențiile:

Acest basm coroborează cu prisosință doctrina originii nonumane a mitului. E atât de răspândit pe toată suprafața pământului, încât e imposibil să ajungi la centrul său, să dibui ovarele labirintului de unde porcede.

*Tema basmului este aceea a tribulațiilor feminității pe graficul crucial al celor trei gune, la care se adaugă tezaure mitice nesecate murmurate de datinile cele mai auguste și mai tainice ale actualei umanități*²⁸⁷.

Basmul este (și) o istorie a celui de-al treilea Avatar al lui Vișnu, *Mistrețul Alb*, care a dat numele lui Șakte, Centrul spiritual al Lumii, depozitar al Tradiției Primordiale. De cercetat dacă numele supraciclului compus din paisprezece Manvantara – Sri Sveta Varaha – poate fi pus în legătură cu vechea denumire a Vrancei – Varanha – și apropierea între Manole și Manea, izvorât din *Adi Manu*, Manu Primordial în cultura hindusă. Am adăuga observația lui Constantin Giurescu, conform căreia, după *tabula pentingeriană*, *Vrancea se numea mai demult Varanha, țara Mistrețului, locul unde s-a împlinit jertfa ciobanului din Miorita*²⁸⁸.

Făt-Frumos Mistrețul însumează funcțiunea de Manu, dispersând din Centrul Suprem Legea Veșnică (Lex Perennis),

²⁸⁶ *Ibidem*, p. 207

²⁸⁷ *Ibidem*

²⁸⁸ *Ibidem*, p. 224

centru cunoscut prin diferite nume, pe care nu ar fi lipsit de importanță să le amintim:

Agarttha (inviolabila) Ciang-Samba-le (Sambala din Nord), Salem (Pacea), Luz (Migdala), Paradesa (Ținutul Suprem) de unde Pardes și Paradis, Tula (Balanța), Varahii (Țara Mistrețului), Munții Rifei, Monsalvat, Muntele Qaf, Meru, la noi Tărâmul Celălalt, Gura de Rai, Țara Rohmanilor sau a Blajinilor, Tinerețe fără Bătrânețe și Viață fără de Moarte, Împărăția Verde, Insula Albă, antică Levke, astăzi Insula Șerpilor, Nedeia Cetate, Mănăstirea de Tămâie, ceea ce ne readuce la basmul nostru [...]. Mistrețul e un sacerdot – rege sau, în terminologie creștină, un Rege Mag [...]. Basmul nostru povestește evenimente cufundate într-un trecut abisal, dar poate avea și un iz profetic²⁸⁹.

Gestul prin care nevasta aruncă în foc pielea de porc (învelișul extern imund) este sancționat de Agni (eroul) prin părăsirea lumii; fata este Anima Mundi înrobită în vârsta de fier (fusesse prinsă într-o strânsoare de fier, de către soțul său); pribegia în căutarea acestuia se face sub semnul unui alt simbol care apare frecvent în exegeza lui Vasile Lovinescu – acela al văduvei – *văduva simbolică* tuturor inițierilor, având ca obiect *căutarea* lui Osiris, Iisus în colinde, Adonis, Tamuz ș.a. Symbolismul venit din Tradiția Primordială înseamnă *eul* feminin căutând *sinele* masculin, semn al derivației hiperboreene a acestei teme:

Calea spre recuperarea jumătății masculine, care e principiul rațiunii suficiente al ființei sale, e în mod firesc aceea a trecerii de la circumferință la centru. Împărăteasa trebuie să străbată, în mod necesar, cercurile planetare, din care Creangă menționează trei, orbitele lui Mercur, Venus și ale Soarelui, secte, Sf. Miercuri, Sf. Vineri și Sf. Duminică în formă populară²⁹⁰.

În centrul celor trei cercuri concentrice se află Mănăstirea de Tămâie, unde se ajunge *cu dorul, printr-o*

²⁸⁹ *Ibidem*, p. 223

²⁹⁰ *Ibidem*, p. 232

*aspirație intensă, vitală, existențială*²⁹¹. În concepția lui Vasile Lovinescu, Mănăstirea de Tămâie este identică cu Mănăstirea Albă Mare cu nouă altare care revine atât de des în colindele noastre.

Împăratul își bea cupa cu lapte dulce

*în lumina lină a înserării, în ceasul Luceafărului, al ciobanului moldovean din Miorița sacrificat ritual de cei doi frați ai lui, în momentul cel mai sfânt al zilei, când, după tradițiile orientale, Regele Lumii celebrează subteran Misterele Cosmice în cupa euharistică [...]. Prin cupa euharistică, element esențial al ritului, Făt-Frumos ni se dezvăluie ceea ce este în realitate: Rege al Graalului*²⁹².

Sfârșitul basmului – un ospăț de nemurire – îmbinat cu o hierogamie indică o Cină de Taină perfectându-se deasupra timpului. Copilul nou născut semnifică Vârsta de aur a noului Manvantara, *ceea ce arată că basmul se referă la adâncimile abisale ale trecutului, dar și la viitor, având un caracter profetic: deoarece Vârsta de aur nu s-a întors încă pe pământ*²⁹³. Iar ce a făcut, în basmul nostru, al treilea avatar o va face mai târziu și al nouălea avatar, Iisus Hristos, sfărâmând porțile Iadului și dezrobind pe cei din el.

În final, Vasile Lovinescu se întreabă retoric – o altă tehnică stilistică recurentă – dacă basmul *Povestea Porcului* nu este prototipul hiperborean al ciclului Graalului, în stare pură. Este sau poate fi. Așa cum și Mănăstirea Albă de Tămâie se poate identifica fericit cu Mănăstirea Neamț, numită în timpuri voievodale, Mănăstirea Albă...

La 25 decembrie 1935, în perioada postathonită, Vasile Lovinescu mărturisește:

Sunt din ce în ce mai convins că tradiția dacică s-a prelungit târziu până dincolo de Evul Mediu la noi. Harap-Alb ar putea fi cheia misterului. În el, doctrina

²⁹¹ *Ibidem*, p. 235

²⁹² *Ibidem*, p. 259

²⁹³ *Ibidem*, p. 268

este completă. Ce era Creangă? Un inițiat sau un expunător? Dar în ambele cazuri existența unei tradiții autentice²⁹⁴.

Este etapa în care Lovinescu scrie *Dacia Hiperboreană*, încheiată cu un studiu consistent al basmului lui Creangă. Peste câteva decenii, Lovinescu reia hermeneutica lui *Harap-Alb*, îmbogățind-o, adăugând interpretări noi, care impun o necesară (re)analiză.

Alături de *Ivan Turbincă*, *Harap-Alb* a fost elaborat și redactat în frământările provocate de criza Războiului de Independență, ca anexe ale acestuia, opinează Lovinescu. Anumite doctrine considerau anii 1877-1878 ca punct de plecare al ultimului subciclu al Manvantarului, când Cheile Orientului, puterea de solve-coagula, vor fi în mâinile rușilor și ale anglo-saxonilor. A stăpâni aceste chei înseamnă, pentru Vasile Lovinescu, în linia lui René Guénon, deținerea cheilor cunoașterii tradiționale, dublată însă de o stăpânire exclusiv cantitativă, geografică, o simplă diviziune, o uzurpare și o profanare. Este ceea ce *Apocalipsul numește urâciunea pustiirii în Sfânta Sfintelor*²⁹⁵. La un secol după, e limpede că *sinistra misiune* a rușilor s-a împlinit, chiar dacă unui cititor neobișnuit cu aceste ordine de realități i-ar fi greu să înțeleagă adevărul. Pentru Lovinescu, *lumina pur intelectuală a cunoașterii directe s-a întunecat*²⁹⁶; recursul la istorie nu face decât să lumineze personalitatea lui Creangă care, în *Harap-Alb* a creat *cântecul de lebedă și sinteza vechilor tradiții de pe cuprinsul țării noastre*²⁹⁷; *Ivan Turbincă* întregeste atitudinea lui Creangă, fiind socotit *cea mai lucidă, cea mai adâncă judecată de valoare ce s-a făcut poporului rus din perspectiva tradițională*²⁹⁸.

²⁹⁴ Roxana Cristian, *Agartha fălțiceneană*, Editura Rosmarin, 2012, p. 38

²⁹⁵ Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 180

²⁹⁶ *Ibidem*, p. 181

²⁹⁷ *Ibidem*

²⁹⁸ *Ibidem*

*
* *
*

Harap-Alb este socotit locul de întâlnire a nenumărate simboluri, venind din toate orizonturile tradiționale, fără, însă, a-i conferi prin aceasta un caracter heteroclit. Basmul este un pelerinaj spre unitate, plecat dintr-o lume preexistentă, căzută în haos, regentată virtual de două principii, subordonate unul altuia – Împăratul Verde și Craiul – constituind un Ianus Bifrons. La capătul pelerinajului, Harap-Alb va fi el însuși Ianus, desfășurând dualitatea inițială.

Excepțională trimiterea pe care o face Vasile Lovinescu la René Guénon, punând în paralel două pasaje separate în timp, cu aproape aceleași vorbe despre o lume a altor înțelesuri. Replica rostită de Sfânta Duminică: *Știu dinainte ceea ce au de gând să izvodească puternicii pământului* se regăsește în concepția guénonistă despre Regele Lumii, aflat în legătură cu gândurile tuturor acelor care conduc destinele omenirii.

Alternanța de strălucire și stingere, de umilință și de măreție a Sfintei nu este, afirmă Vasile Lovinescu, întâmplătoare.

*Din punct de vedere al literaturii profane este inutilă și nu o găsim în basme mai simplificate. E specifică lui Creangă și denotă la el o cunoaștere efectivă a naturii reale a entității de care este vorba*²⁹⁹.

Din păcate, stăpânit de superba efervescență intelectuală, hermeneutul nu adâncește sintagma *literatură profană*, de altfel, de neregăsit în celelalte lucrări.

Pentru Vasile Lovinescu, Ion Creangă nu este doar *povestașul* hâtru din Humulești, ci un inițiat, un depozitar al adevărului Tradiției:

Ceea ce izbește în mit, așa cum e redactat de Creangă, este nuanțarea epifaniei [...] care îi mărește caracterul enigmatic [...]. Or, memoria populară nu reține asemenea

²⁹⁹ *Ibidem*, p. 279

rafinamente; prin urmare, ele sunt deliberate la Creangă, altfel spus, lucide și conștiente. În adevăr, în basm apar sfinte sub aspect umil, ceea ce implică dublul aspect menționat; dar formularea lui doctrinară deliberată depășește cu mult folclorul și datori suntem să ne întrebăm ce anume știa Creangă³⁰⁰.

Lovinescu găsește înțelesuri fabuloase într-un pasaj al basmului, asociat ideii de teofanie: *Și pe când vorbea, baba aceasta, o vede învăluită într-un hobot alb ridicându-se în văzduh³⁰¹*. De ce Ion Creangă a pus cuvântul decisiv *hobot* care putea perfect să lipsească, într-o narațiune populară, se întrebă Vasile Lovinescu. Răspunsul – *e vorba de o inițiere* – vine să sporească înțelesurile adânci ale narațiunii și ale personalității naratorului. Creangă compune versuri ad-hoc, încifrează, folosește metoda tuturor ezoteriștilor, aceea de a ascunde un lucru, spunându-i pe nume – în cazul întâlnirii cu spânul. Acesta din urmă rostește din fundul fântânii cele mai enigmatice versuri din opera lui Creangă:

*Ei, da' ce răcoare-i aici
Chimia Răului
Pe malul pârâului³⁰²,*

socotite o măsluire a simbolului pentru a-i rătăci pe profani, deci o tehnică narativă ce ține de statutul de inițiat al lui Creangă.

Numele nou căpătat de eroul basmului, Harap-Alb, îi prilejuește lui Lovinescu reluarea considerațiilor privind semnificația cuvântului *negru*. Față de ideile conținute în *Dacia Hiperboreană*, discursul lovinescian este mai nuanțat, ajungând la afirmații ce nu au ajuns să fie discutate în spațiul nostru cultural:

se justifică intuițiile obscure ale unor Hasdeu și Neculai Densușianu, intuiții care nu au mers până la sensul suprem metafizic al termenului, din cauza lipsei de

³⁰⁰ *Ibidem*, p. 280

³⁰¹ *Ibidem*, p. 281

³⁰² *Ibidem*, p. 295

*informație doctrinară. Reiese, în principal, că țările românești și locuitorii lor se numeau negri, primele, pentru că erau sediul unui centru spiritual, ceilalți, pentru că participau prin proximitate, la culoarea lui supremă [...]. Șeful acestui centru trebuie să fie neapărat un **negralb**, ca să însumeze cele două trăsături esențiale ale centrului³⁰³.*

Pentru Vasile Lovinescu, trei personaje istorice ale țării își dublează istoricitatea cu dimensiunea mitică a alb-negrului, stăpânind cele trei țări ce formează Țara: Ion Corvin, Ștefan cel Mare și Negru-Vodă, *Le chevalier Blanc de Valachie*, Bourul Alb al Moldovei și Neagu, cuvânt izvorât din *negru*.

Harap-Alb este numele necesar al Șefului Suprem al unei ierarhii inițiatice, *piatra din vârful unghiului*, un simbol masonic fundamental, între alte simboluri masonice luminând Opus Magnum al lui Lovinescu.

În îndemnul pe care Calul îl adresează lui Harap-Alb, versuri considerate de Lovinescu făurite de Creangă, simbolologul găsește hierogamia din *Miorița* și exaltarea spre slăvi a Luceafărului către Tatăl Ceresc:

*În înaltul ceriului
Văzduhul pământului
Pe deasupra codrilor
Peste vârful munților
Prin ceața măgurilor
Spre noianul mărilor
La crăiasa zânelor
Minunea Minunilor
Din ostrovul florilor
În înaltul ceriului
Văzduhul pământului
De la nouri către soare
Printre lună și luceferi
Stele mândre lucitoare³⁰⁴.*

Gestul cu care Virgiliu acoperă capul lui Dante cu mantaua sa, la vederea Meduzei, își are echivalentul – în lumea

³⁰³ *Ibidem*, p. 306

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 320

mitică în *illud tempus* – în gestul cu care Sfânta Duminică acoperă fața lui Harap-Alb cu obrăzarul lui Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Genialitatea inițiativă – să-i spunem – a lui Ion Creangă este pentru Vasile Lovinescu evidentă:

*Toate nuanțările, toate accentele și sugerările tacite [...] întăresc bănuială că Creangă era conștient și lucid despre cele privitoare la simbolurile esențiale pe care le expune în formă țărănească. [...] Versurile acestea sigur nu sunt populare, ci făcute de Creangă. Ele descriu o călătorie izbăvitoare în care întreg cosmosul e luat de martor și complice. La fiecare din ceruri, Harap-Alb primește un omagiu și o investitură. Încă o dată, nu e vorba de o călătorie orizontală, ci de salturi calitative [...]. Ca mărturie a întregii firi, se poate compara numai cu hierogamia Ciobanului din **Miorița** și cu exaltarea spre slăvi a Luceafărului către Tatăl ceresc³⁰⁵.*

În fine, în gestul de a scoate capul cerbului din tainița lui și a-l duce la împărăție, Lala Lovinescu descoperă o posibilă dezocultare a unor enigme din istoria Moldovei; considerațiile asupra sigiliului vechiului oraș Baia apar nu doar în *Creangă și Creanga de aur*, ci și în *Incantația sângelui*, de care vom da seamă în alt capitol al lucrării.

Basmul are o excepțională importanță istorico-tradițională: Mistrețul Harap-Alb se unește în hierogamie cu chintesența, cu sufletul Atlantidei, întrupată de *farmazoana completă*, fata lui Roș-Împărat. Întârziind pe drum, devenim solidari cu Harap-Alb în *questa* lui, iar interpretarea basmului devine catharsis pentru Lala Lovinescu.

Un Creangă *lucid și complice* săvârșește pagini de o mare frumusețe – *Pamirul prozei românești* – în care apare tulburător – pentru cunoscător – contrastul între rigoarea tehnică și doctrinară a simbolurilor folosite și dilatarea lor verbală, fără ca ultima să dăuneze primei.

Creangă dă glas, consistență și densitate unui vârtej

³⁰⁵ *Ibidem*

*cosmic. [...] Și totuși absurdul se încarnează prin geniul lui Creangă, nălucirea se încheagă într-o ființă atât de consistentă ca un țăran din Humulești. [...] Creangă exprimă existențial Misterul, rezolvând incredibil nerezolvabilul*³⁰⁶.

Descrierile ființelor de care are nevoie Harap-Alb în ultima lui căutare, socotite de Vasile Lovinescu *excepționale*, sunt o operă migăloasă, de artizan, dar și o lucidă preocupare a unuia care vorbește competent și în cunoștință de cauză despre mistere încredințate lui³⁰⁷.

La capătul digresiunii sale seducătoare, Vasile Lovinescu rezumă, didactic, basmul – *Rassembleur ce qui est épars* – adunând ceea ce părea risipit pentru a avea imaginea fabuloasă a întregului:

*Am crezut necesar să fundamentăm doctrinal începutul, mijlocul și finalul pelerinajului lui Harap-Alb spre propriul lui bine; [...] este necesar ca și noi să luăm parte la Festinul de Nemurire ca să ne identificăm complet cu Mitul. E un ospăț cosmic la care toată firea participă ca în Miorița*³⁰⁸.

Dacă *Harap-Alb* este socotit *cântecul de lebedă* și sinteza vechilor tradiții, *Ivan Turbincă*, apărut un an mai târziu, în 1878, este considerat de Vasile Lovinescu *cea mai adâncă judecată de valoare ce s-a făcut poporului rus din perspectivă tradițională*³⁰⁹. Pentru cititorul atent, motto-ul guénonian *Quant à l'intellectualité des Slaves mieux vaut n'en parler pas* anunță sentința.

Ivan este un Kșatrya – războinic – care trebuie să-și însușească un caracter sacerdotal, trecând la Centru; trecerea lui este una din ciclul vieții active în cel al unei vieți contemplative. Eșecul este total; pe eroul nostru nici moartea nu-l vrea, el neputând muri pentru că, de fapt, nu a trăit

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 347

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 351

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 380

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 181

niciodată: *Tot basmul nu face decât să demonstreze necalificarea congenitală a lui Ivan, necorespunderea cu funcțiunea ce i-a căzut pe cap, din cauza decadenței ciclului sumbru*³¹⁰.

Vasile Lovinescu descoperă în Ion Creangă un spirit acid, un judecător aspru al istoriei deviate de la rostul Tradiției:

*Marea originalitate și îndemânare a criticii lui Creangă este că nu procedează direct polemic – agresiv, că nu are violențe exterioare; că e chiar indulgentă dacă ne lăsăm luați de aparențe; are acea bunăvoință exterioară care se acordă celor iremediabil inferiori, indulgență care desfigurează mai rău decât vitriolul. Acest mod de ironie țărănesc e superior ironiei **burgheze**. Critica nu se exercită de-a dreptul asupra unei colectivități, ci asupra unei entități reprezentative. [...] Niciodată un rechizitoriu nu a fost rostit cu mai multă bonomie*³¹¹.

Interesant să descoperim observațiile lui Vasile Lovinescu asupra tehnicii narative și/sau atitudinilor din spatele textului lui Creangă, în paralel cu exegeza mitică a basmelor, prilej de inițiere intelectuală, rostiri critice care rămân în actualitate – *illud tempus* – atâta timp cât substanța mitică va continua să acopere, ca un *hobot* al Mayei, tot ce ne umple de viață, într-o lume simbolic asumată.

Dincolo de hazul povestirii *aureolate de focul bengal al geniului humuleștean*, Vasile Lovinescu descoperă o bizară aplicare a lui *Finis coronat opus* – un Ivan începând pe dos călătoria inițiativă, *cu capul în latrină și cu picioarele spre stele*; incapacitatea lui Ivan de a parcurge și *de a slei* prima parte a călătoriei inițiatice, coborârea în Infern, este o *descalificare majoră, principială și inițiativă*³¹². *Șmichiriile* lui Ivan Turbincă vorbesc despre faptul că adevărata longevitate nu este accesibilă *bețivanilor și afemeiaților, care văd în ea*

³¹⁰ *Ibidem*, p. 185

³¹¹ *Ibidem*, p. 182

³¹² *Ibidem*, p. 197

numai posibilitatea de prelungire a tarelor lor morale³¹³.

În final, Dumnezeu restabilește ordinea cosmică răvășită de un zăpăcit și un prost. Politic, în sensul amintit de Dante, basmul este

destituirea oraculară a Rusiei din funcțiunea uzurpată, temporară, de vătaf al lumii. Cauzele acestei nedemnități sunt nemăsura, deritmia, incapacitatea de a prinde natura exactă a lumii între cei doi poli ai ei, Paradisul și Infernul [...], convingerea că buna invenție este suficientă pentru bunul mers al lumii, când în realitate ea duce de-a dreptul la o niagară de sânge³¹⁴.

3.3.2. Țărănizarea mitului: *Dănilă Prepeleac* și *Povestea lui Stan Pățitul*

Dănilă Prepeleac și *Povestea lui Stan Pățitul* sunt considerate de Vasile Lovinescu două *mituri țărănizate*,

*în care este pusă problema Răului și a pactului cu diavolul, explicit, sub forma unui rămășag, în primul, și implicit în al doilea, pentru că nu a fost în intenția lui Satan, nici în aceea a servitorului său, Satan e obligat să se conformeze unei rânduiei cosmice, fiindcă este unul din păzitorii ei. Aici nu mai este ca entitate **Care mereu vrea Răul** cum apare în *Faust*³¹⁵.*

Citatul din Goethe cere o cheie pe care nu mulți o au la îndemână. Căci Răul este numai o specificare limitată a forței tenebroase, compactantă la început, apoi dizolvantă, care e rădăcina lumii, fără de care Universul este de neconceput.

Tot ce este în lume se stinge. Rămâne numai Fața lui Dumnezeu – iată textul din Coran de la care pleacă Vasile Lovinescu, pentru a demonstra necesitatea Dizolvantului Universal a cărui acțiune duce la afirmația unicității lui Dumnezeu.

Lala Lovinescu remarcă absența *elementului de turment*

³¹³ *Ibidem*, p. 200

³¹⁴ *Ibidem*

³¹⁵ *Ibidem*, p. 122

psihologic în snoavele țărănești privitoare la problema răului, fiind de ajuns *simplicitatea și umorul* pentru a-l nimici pe Ducă-se-pe-pustii. Două exemple uriașe sunt aduse în discuție în sprijinul afirmațiilor lovinesciene: Faust și Ivan Karamazov. Primul și-ar fi pierdut ființa dacă nu ar fi fost salvat de *eternul feminin*, iar al doilea își pierde iremediabil mințile.

Aceste opere colosale nu rezolvă problema răului,

*pe când mitul veșnic care fulgeră în oglindirea moldovenească, cu numele nătânge Dănilă Prepeleac și Stan Pășitul, dezleagă problema, dacă sunt bine întrebate [...]. Cititorul va ridica din umeri, va râde, se va scandaliza când va vedea numele lui Faust și al lui Ivan Karamazov cu acelea ale lui Dănilă Prepeleac și Stan Pășitul. Tocmai acest scandal poate să dea de bănuț celui cu ochi ascuțit că în limpezimea apei se ascunde o adâncime abisală*³¹⁶.

Ar fi interesant de semnalat *raționamentul lui Lovinescu* legat de superioritatea abordării mitice, în opoziție cu viziunea psihologică asupra Răului. Tirania Satanei, afirmă Vasile Lovinescu, se desfășoară în domeniul intermediar al psihicului – afirmație a ezoterismului musulman. Lumea mijlocie se manifestă prin clasa de mijloc și prin expresia ei tipică – literatura psihologică. Or, literatura fiind *mijloci(r)e*, se exprimă în mod necesar prin sentimente, care nu pot ajunge niciodată la un adevăr prim. Mizăm pe alegația potrivit căreia, în realitate, psihologia nu duce la adevăr, ci la literatură, iar cele două ilustre exemple alese demonstrează teoria lovinesciană și pun într-o lumină neașteptată forța mitică ascunsă în *snoavele țărănești* ale lui Creangă.

În *Dănilă Prepeleac*, eroul folosește arme intelectuale, directe, sintetice, succinte, *pur calitative*, în lumina și temperatura cărora Satana se topește. În *Stan Pășitul*, procesul de elucidare merge până la limita lui conceptibilă: dracul servindu-l pe Satan (Scaraoschi), numai pentru că el, dracul, a

³¹⁶ *Ibidem*, p. 124

încălcat o lege cosmică.

Vasile Lovinescu nu crede că putem vedea în cele două basme acțiunea unor forțe duale complementare, pentru că opoziția presupune o echivalență, o egalitate de valoare în disimilitudine, ca în principiul zi-noapte sau masculin-feminin. Nu este complementarism între Dănilă și Stan, pe de o parte, și drac, pe de alta, ceea ce ar da un iz manifest miturilor. Cei doi eroi ai lui Creangă au dreptul de a întrebuița aceeași forță, să o oblige să-i servească, tocmai pentru că nu au o măsură comună și nu sunt complementari cu aceasta.

Dănilă este un exilat în această lume ca toți marii spirituali care-și iau măști pentru a-și ascunde misiunea. *Prepeleac* este o poreclă și un simbol axial: în gestul cu care înfige crucea pentru a dura biserica, Vasile Lovinescu vede o ceremonie masonică esențială – aceea de consacrare a Templului, inițializând astfel un centru spiritual; toate acestea îl califică pe Dănilă ca Mare Arhitect/Mare Dulgher al Universului. Zidirea Bisericii este expresia arhitecturală a transformării Haosului în cosmos, iar Dănilă nu îl învinuiește pe diavol de existența lui, ci de faptul că a pus stăpânire pe lucrurile din lume, ceea ce îi depășește misiunea.

Trimiterile culturale pe care le săvârșește Vasile Lovinescu sunt edificatoare; toată mitologia lumii participă la hermeneutica lovinesciană într-o rețea articulată, impecabilă, surprinzătoare. Spre exemplu, în explicația pe care Dănilă o dă hotărârii de a nu arunca buzduganul în lună, pentru a nu fi oprit acolo *de frații din cea lume*, Vasile Lovinescu găsește prilejul unei abordări comparate, de o mare originalitate:

În tradiția hindusă, luna este locuința Pitri-lor, a strămoșilor generatori ai actualei umanități. Pe ei îi serbează în țara noastră, sărbătoarea, în realitate precreștină, a Moșilor [...]. Exprimându-se în termenii tradițiilor românești creștine, pitri, strămoșii din lună, sunt cei doi frați, Cain și Abel. În adevăr, în tradițiile noastre petele din lună reprezintă pe cei doi fii ai lui Adam; Cain poartă în spate, ca pedeapsă, trupul fratelui

asasinat. Abel sângerează întruna, picătură cu picătură. [...] Nu e greu de văzut că se identifică în acest oficiu mântuitor cu sângele lui Hristos, iar luna în divinis e prototipul cupei Graalului. E cel puțin curios că interpretarea lui Guénon corespunde exact cu simbolismul legendei românești, pe care autorul nu avea de unde să o știe³¹⁷.

Dacă frații lui Dănilă sunt Cain și Abel, conchide Vasile Lovinescu, el nu poate fi decât al treilea fiu al lui Adam, *ceea ce arată că mitul moldovenesc se altoiește pe marea tradiție hyperboreană*³¹⁸.

În basmul românesc, cupa Graalului este luna, iar lăncii – un alt simbol complementar – îi corespunde buzduganul, trimis, în mod ideal, în lună, de către eroul lui Creangă. Măscăriciul îl întrece în bufonerie pe maestru:

Măscăriciul Dănilă, Rege al Graalului supralicitează în bufonerie pe părintele lui spiritual, coțcariul Creangă, prima dar nu ultima tangență cu Graalului al purtătorului Crengii de Aur, cu toate că e asimțibilă și în primele trei basme. Vom regăsi Graalul și Tradiția Primordială în Povestea porcului, în Harap-Alb și în alteceva... Dacă Făt-Frumos se ascunde sub pielea unui porc, de ce n-am avea un Rege al Graalului în flenduri? Suntem la sfârșit de ciclu...³¹⁹.

Povestea lui *Stan Pășitul* schimbă paradigma; nu mai poate fi vorba de adversitate; complementarismul devenind colaborare, Satan își ridică și mai mult vălul.

Vasile Lovinescu surprinde, o dată în plus, abilitatea *diabolică* a autorului basmului de a da o *fățuială țărănească, cordială* doctrinelor, în *obrăzarul de haz* așternut peste fața Abisului.

Partea senzațională a mitului este că diavolul nu mai poate fi identificat cu îngerul rebel, el fiind acela care a călcat rânduiala cosmică a lui Dumnezeu.

³¹⁷ *Ibidem*, pp. 143-144

³¹⁸ *Ibidem*, p. 145

³¹⁹ *Ibidem*, p. 146

*Problema nu mai apare faustiană, fiindcă nici urmă de răvășag, de pact nu se găsește între Stan și Chirică. Stan este cu inima curată, ca o față a naturii, la fel cu apa, vântul, focul*³²⁰.

Prin analogie inversă, Stan, orfanul, este simbolic complementar cu văduva, este, în fapt, *fiul văduvei*, un simbol masonic despre care am mai scris. Fixarea acestui orfan pribeag este un simptom al începerii multiplicării, vizibilă și într-o gospodărie țărănească, pentru că *tot cosmosul e cuprins într-o ogradă*³²¹.

Interesantă și dizertația lui Vasile Lovinescu asupra sensului ezoteric al cuvântului *pătit*; ca și în cazul lui *Prepeleac*, exegetul consideră că sub vălul poreclei, în realitate, al doilea nume, se ascunde o înaltă semnificație simbolică, cu caracter inițiativ.

Dacă acceptăm ideea că mason nu te faci, ci ești, pur și simplu, idee ce a infiltrat gândirea masonică românească, aflată, ea însăși, într-o criză identitară, putem lesne afirma că Lala Lovinescu este un mason fără organizație; textele lui sunt comentarii ale principalelor simboluri ale organizației, atitudinea sa este masonică, fie și dacă socotim doar înțelesul întregii sale vieți ca o răspândire a luminii către ceilalți. De fapt, Vasile Lovinescu se găsește într-un neobosit proces de inițiere, pe de o parte, și de dezvoltare a înțelesurilor acestei lumi, pe de alta. Amândouă aceste axe sunt într-o tensiune creatoare pilduitoare:

*Natura reală a relațiilor dintre Dumnezeu și Satan e arătată de Goethe de la început în **Prologul în Cer** din Faust, ceea ce ar putea însemna nu o influență a lui Goethe asupra lui Creangă cu totul neverosimilă [...], ci natura mai mult folclorică a lui Faust decât se crede, infiltrată în organizațiile inițiatice din care făcea parte autorul lui*³²².

Ion Creangă pune problema mult mai profund decât o

³²⁰ *Ibidem*, p. 151

³²¹ *Ibidem*, p. 153

³²² *Ibidem*, p. 159

fac legendele relativ moderne, adică cele aduse în Europa după triumful Creștinismului, în care Satan reprezintă exclusiv răul. Alianța dintre Chirică și Satan este un pact mitologic, mergând dincolo de rădăcina răului și a păcatului originar.

*Aparține tradițiilor de-a dreptul metafizice, mai vechi și mai fine decât acelea cu formă religioasă. [...] În tradițiile metafizice, cum a fost de pildă aceea a vechilor daci, ca să nu ieșim din cadrul poporului nostru, este o continuitate logică și ontologică, o colaborare consecutivă între Stăpânul lumilor de Sus și Formatorul lumilor de jos, impecabil redată în mitul nostru*³²³.

Planul pus la cale de diavol pentru a vindeca neîncrederea lui Stan în femeie este expresia unui demers excepțional:

*Ceea ce este uluitor e faptul că diavolul desăvârșește ce a început Dumnezeu. O atare libertate de gândire ne duce mult dincolo de creștinism. Chirică face Evei ce a făcut Dumnezeu în rai lui Adam, adică îi scoate o coastă. Continuitatea e fără știrbire. Chirică completează opera lui Dumnezeu*³²⁴.

Crearea femeii, deci a unui cuplu, e o decădere față de unicitatea androgenică prealabilă, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu:

*Dumnezeu a creat pe Eva în vederea transgresiunii ei, care a fost prilejul proliferării genului uman. Mărginit de aceste limite, mitul scripturar are ceva sinistru. Așa cum este el justificat și completat în mitul reprodus de Creangă, își capătă justificarea*³²⁵.

În creștinism, femeia (elementul negativ) este reabilitată de Maria. Acest *opus hierarhicum et catholicum*, această rectificare a întregului Univers este posibilă doar printr-o decontare. Otrava Șarpelui e transmutată în licoare beatificată, în coroana cu stele a Fecioarei, Eva răscumpărată.

Stan Pășitul e cu o octavă mai sus decât *Dănilă*

³²³ *Ibidem*, p. 169

³²⁴ *Ibidem*, p. 171

³²⁵ *Ibidem*

Prepeleac, opinează Vasile Lovinescu, iar mitul ce îl animă are o puritate intelectuală de *apolog taoist*, sub haina de snoavă.

3.4. Basmul-nuvelă – studii de caz

Numite *basmе-nuvelе* – pentru că *supranaturalul se altoiește pe cea mai precisă, pe cea mai riguroasă realitate rurală românească*³²⁶ – *Soacra cu trei nurori*, *Capra cu trei iezi*, *Punguța cu doi bani* și *Fata babei și fața moșneagului* sunt, mai degrabă, o *acoperire exterioară*, incintele concentrice ale unui sanctuar constituit de cele două basme – *Harap-Alb* și *Povestea porcului*.

Mici tragedii familiale devin printr-o logică ascunsă, dar reală, prin filiație și genealogie oglindirea unei deveniri cosmice. *Suntem constrânși să căutăm simbolismul, care nu e o suprastructură subtil distilată subiectiv de noi, ci e obiectiv în natura lucrurilor, în ordinea firii și în existențial*³²⁷.

Având metoda și obiectul hermeneuticii, Vasile Lovinescu decelează în *Soacra cu trei nurori* *gelozia mamei divine*, fapt ce *izbește* în toate miturile de geneză. Opera lui Creangă dezvăluie două fețe ale feminității – una inferioară și o alta superioară. Aspectul negativ este evidențiat în *Soacra cu trei nurori*, în baba vecină cu moșneagul din *Punguța cu doi bani*, în baba și fata ei din *Fata babei și fata moșneagului*, în codoașa din *Stan Pățitul*, în mama fetei de împărat și în scroafa din *Povestea porcului*, în Talpa Iadului din *Ivan Turbincă*. Chiar când finalitatea e benefică, femeia începe prin a fi sub puterea malefică, spre exemplu, cumplita *farmazoană* din *Harap-Alb*, înainte de a fi *transmutată* de dragostea eroului.

Revenind la *Soacra cu trei nurori*, Vasile Lovinescu consideră basmul-nuvelă *Nadirul mitologiei lui Creangă*, în legătură cu Zenitul ei, exemplificat în *Capra cu trei iezi*.

³²⁶ *Ibidem*, p. 51

³²⁷ *Ibidem*, p. 44

E interesant că *Soacra cu trei nurori* a fost așezată printre basme, pentru că, din perspectivă profană, nimic nu motivează această situație; povestea nu are nimic supranatural; călinescian vorbind, este doar o nuvelă narând o dramă rurală. *Baba humuleșteană* a depus pe pământ trei fii, simbolizați în cele trei gune, armături ale Cosmosului: Sattwa, Rajas și Tamas (alb, roșu, negru), aflați în căutarea de soții, *după chipul și asemănarea lor*.

Cele trei nurori sunt, de fapt, ielele, care, în tradițiile românești, personifică cele trei gune din tradiția hindusă:

*Li se spune Iele, Dâsele, nu pentru că nu ar avea nume, ci pentru că acesta e prea transcendent, deci prea primejdios pentru a putea fi rostit fără pedeapsă de profani. Tradiția noastră dă nu adevăratul lor nume care e indicibil, ci substitute. Li se spune Margalina, Rujalina, Savatina (alb, roșu și negru). Cât despre desinența *lina*, e forma populară a Elenei, deci a Selenei, luna³²⁸.*

Mortificarea limbei babei e un rit de moarte și de reînviere, prefigurare a înmormântării și a călătoriei pe lumea cealaltă; cele trei nurori stabilesc un adevărat *ghid oral de călătorie* pentru sufletul în tribulațiune. Asemănarea o găsește Lovinescu în *Cartea morților* tibetană, același sens descoperind și în bocetele românești.

Pentru Vasile Lovinescu, mitul cuprins în *Soacra cu trei nurori* atinge o epocă foarte veche, când încă ființau sacrificii umane, fiind, totodată, o reminescentă a unui sacerdoțiu feminin, provenit, pare-se, din Atlantida. Basmul revelează vechi ritualuri preistorice; cât despre aspectul uranic al ritului complementar, acesta este, în opinia lui Vasile Lovinescu, cuprins în *Capra cu trei iezi: Cele două basme sunt două jumătăți ale unui tot, când sunt privite simbolic*³²⁹.

Lumea din *Capra cu trei iezi* este una astrală, pentru că această capră este Amaltheea, doica lui Zeus copil, pe muntele

³²⁸ *Ibidem*, p. 52

³²⁹ *Ibidem*, p. 57

Ida din Creta. În exegeza tradițională a mitului, Cronos, regentul cerului intelectual, înghițindu-și copiii, îi reînnoiește, îi transfigurează, întărind în ei caracterul olimpic, idee regăsită în celebrul *Stirb und werde (mori și devino!)* goethean.

E adevărat, spune Lala Lovinescu, că, în varianta lui Creangă, nu se arată că lupul i-a vărsat pe cei doi iezi mai mari, dar, în alte variante, faptul este afirmat, spre exemplu, varianta lui Grimm. *Prin urmare, colecționarea lor e îngăduită și putem spune, contrar aparențelor, că lupul i-a vărsat până la sfârșit pe cei doi frați mai mari*³³⁰.

Cumetria dintre capră și lup ar putea avea și un aspect ciclic, alianța celor doi venind dintr-o epocă străveche, când fiara avea *aspectul luminos* (personificându-l pe Apollo Lykios, termen ce desemnează atât lupul, cât și lumina). Printr-o paralelă a basmului lui Creangă cu *Divina Comedie* a lui Dante, Vasile Lovinescu ajunge la concluzia că, în ambele situații, lupul apare sub aspectul negativ, în opoziție cu simbolismul său universal, luminos și pozitiv. Concluzia este că *lupul mănâncă pe cine trebuie să mănânce*³³¹, fie din cauza salubrității cosmice, fie că e vorba de ființe ce trebuie să renască, regenerate, cu alte cuvinte, *din elita ciclului*.

Simbolismul lupului e macrocosmic – când e vorba de sfârșitul unei lumi – și microcosmic, atunci când privește moartea și transfigurarea unei ființe în stare de realizare inițiatică.

Inițierea în pântecul lupului e un *regressum in utero*, concept alchimic fundamental prezent pe tot parcursul exegezei lovinesciene, dar redus caricatural la traumatismele psihice, la psihanaliza modernă. Un alt concept inițiatic determinant pentru mitanaliza lovinesciană este cel al *văduvei simbolice*.

Pregătirea răzbunării caprei semnifică restabilirea ordinii năpădite de haos, de către văduva simbolică – Isis, Demeter, Maica Domnului – văduvită de principiul ei

³³⁰ *Ibidem*, p. 59

³³¹ *Ibidem*, p. 67

*solar, un symbolism corolar cu cel al Orfanului*³³².

Lupul arde în Iad, în *Athanorul hermetic*, în care arde focul mocnit imperios cerut de Arta Regală, revenind la elementul său original, Materia Primă; prin acest final, basmul se definește ca un ritual de inițiere, a cărui finalitate este o *regeneratio*, o a doua naștere, simbol găsit în sărbătoarea romană Lupercalia, menționată de Ovidiu în *Faste*. Asemănările sunt excepționale, culminând cu acel *Festin d'Immortalité*, ritual cu caracter euharistic amintit de G. Dumezil:

*Creangă, în Capra cu trei iezi, desăvârșește actualizarea Axei lumii, vârful interior fiind înfipt în tenebrele Soacrei cu trei nurori, care astfel se situează la solstițiul de vară, la Ianua Inferni. [...] Or, marea sărbătoare păgână a Sânzienelor se plasează la solstițiul de vară, la Ianua Inferni. Vârtejul lor sumbru restabilește echilibrul. Mi se pare semnificativ că humuleșteanul a descris cei doi poli, unind Ianua Inferni cu Ianua Coeli, în două basme consecutive*³³³.

Plecând de la *faimoasa tradiție a Atlantidei*, Vasile Lovinescu își definește conceptul pe care construiește întregul său Opus – credința în tradiție ca sursă credibilă de informație, în opoziție cu superficialitatea cercetătorilor moderni. Este, *mutatis, mutandis*, o *antiteză* cu ceea ce este *critically correct* și mai mult decât o posibilă explicație la reticența receptării lui Vasile Lovinescu:

Suntem reduși la cele mai sumare informații când vrem să studiem preistoria, din cauza lipsei progresive, pe măsură ce ne urcăm în timp, a documentelor scrise și preistoria începe foarte devreme, prin secolul VII înaintea erei noastre. Ne rămân doar tradițiile orale și cele așternute pe hârtie, cu milenii mai târziu după ce au avut loc evenimentele pe care le povestesc. Și pentru ca lucrurile să se încurce și mai mult, întâmplările au o coloratură mitică, ceea ce permite primului venit să le

³³² *Ibidem*, p. 70

³³³ *Ibidem*, p. 73

*respingă în bloc, în numele sacrosanctului bun simț și a experienței de toate zilele. Personal, admitem autenticitatea și valoarea informatorie a predaniilor sale [...] și considerăm ca un semn de extremă superficialitate neatenția cercetătorilor. [...] Se simte că legenda și istoria formează un tot*³³⁴.

Basmelor humuleșteanului au o puternică moștenire atlantă, *concernând lumea intermediară*. Iar *Capra cu trei iezi* este un basm *eshatologic*, structurat pe tema Morții și Transfigurării; viața ne-a fost dată pentru trăirea lor, restul fiind deșertăciune, cum poruncește Goethe: *Stirb und Werde!* și *Bist du nur ein trüber Gast/Auf der dunklen Erde!* Altfel spus: *Mori și revino* căci *Ești numai un oaspete turbure pe pământul întunecat!*

3.5. Ipostazele perechii vetuste și fără vârstă și interfața ezoterică

În trei din basmele lui Creangă, perechea vetustă și fără vârstă apare în ipostaze diferite, dar, în toate, ca martoră a carierei basmului, în realitate, condiționând-o. În *Punguța cu doi bani* perechea e ostilă, după un fel de maniheism care separă taberele, prin uitarea principiului comun. Dezordinea, opinează Vasile Lovinescu, este cu mult mai gravă în *Fata babei și fata moșneagului*, războiul fiind dezlănțuit în aceeași gospodărie. În primul basm, într-o dezordine ciclică, moșul *emite* Cocoșul, iar Baba, forțele ostile ce încearcă să nimicească opera lui de restaurare solară și virilă. În cel de-al doilea, feminitatea covârșește aproape total masculinitatea, ca în vremea Amazoanelor, dar tot o femeie restabilește demnitatea feminității – fata moșneagului.

Punguța cu doi bani este un basm care își atinge scopul principal prin transmutarea, conviețuirea și transfigurarea

³³⁴ *Ibidem*, pp. 73-74

puterii sexuale. Caracterul solar și cel falic sunt solidare în cazul cocoșului.

Expediția în care acesta pornește este egală în mijloace și în rezultate cu expedițiile eroilor solari din mitologii. *Punguța cu doi bani* este, în opinia lui Vasile Lovinescu, *punguța cu Sol-Luna, polarizare a unui principiu unic, cuprinzând toată bogăția lumii, toate posibilitățile ciclului, izvor și covor de abundență materială, dar mai ales spirituală*³³⁵ și, în egală măsură, Athanorul alchimic, conținând principiile complementare fundamentale sau piatra din vârful unghiului/cheia de boltă. Referindu-se la simbolismul masonic al acestei pietre azvârlite și fără rost pentru cei ce aveau misiunea să-l înțeleagă, Vasile Lovinescu vorbește despre *decăderea intelectuală a ciclului respectiv*, prezentul (re)calificându-l ca pe un contemporan prețios. Hermeneutica în cheie masonică este o constanță a gândirii lui Vasile Lovinescu. Astfel, purificările la care este supus cocoșul nu sunt decât etape ale unei inițieri masonice, având ca final *proba milosteniei* sau a *despuierii de metale*, moment esențial al unui ritual masonic.

Prin cântecul său exploziv, cocoșul manifestă verbul și creează *Lumina Inteligibilă care va polariza lumile de jos în soare și lună*³³⁶. În final, cocoșul, ca un Hermes psihopomp, cu ceata lui de suflete răscumpărate, se întoarce în ograda moșului, unde se realizează făgăduința *unei turme și a unui păstor*. Aidoma unei planșe masonice de arhitectură, basmul lui Creangă își găsește în Lovinescu un strălucit hermeneut al tâlcurilor.

Perechea primordială care veghează asupra ciclului se întregește cu aceea a ființei solare, a vestalei unui sanctuar în care arde focul perpetuu – fata moșneagului.

Baba este fixată, mortificată și devine, fără să vrea și

³³⁵ *Ibidem*, p. 84

³³⁶ *Ibidem*, p. 92

fără să o știe, rădăcina arborelui axial, temelie de Dom în simbolism mineral. Până când se va resorbi întunericul din ea, moșneagul și fata lui sunt hărțuiți; gestul de răscumpărare extramundană îl va săvârși fata moșului printr-o peregrinare la Sfânta Duminică, dincolo de toate tribulațiile.

În căutarea echivalentă cu *Questa Graalului*, fata dovedește că s-a pătruns de adevărul acela fundamental, analogia dintre toate stările de fire, în sens invers: ce e mare sus, e mic și nemernic jos și ceea ce e mare jos, e mic sus³³⁷. Fata moșneagului lucrează în lumina celor trei virtuți teologale – Fides, Spes, Caritas, ceea ce arată impecabila poziție tradițională a basmului și **poziția deliberată, conștientă și lucidă a povestitorului nostru. Creangă mai era încă diacon, în felul lui**³³⁸.

*
* *

Vasile Lovinescu reia în *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești* conceptul celor patru sensuri ale textului. Prin René Guénon³³⁹ ajunge la Dante, ocolind surse patristice și scolastice îndepărtate. Pentru a reîmprospăta studiul nostru, să amintim că sensurile – în viziunea lui Dante – sunt: literal, filosofico-teologic, politic și social și, în sfârșit, sensul inițiativ, ezoteric, ținând de metafizică.

*Nu există vreun sens inițiativ care să nu-și divulge această structură concentrică. La dimensiunile unei întregi opere însă, fiecare din scrieri este o etapă necesară de tatonare a drumului spre centru. În cazul lui Creangă, de pildă, Amintirile duc la Basme și basmele, acolo unde se pot aproxima soluțiile*³⁴⁰.

³³⁷ *Ibidem*, p. 107

³³⁸ *Ibidem*, p. 111

³³⁹ René Guénon, *L'ésotérisme du Dante*, Ch. Bosse, Paris, 1925

³⁴⁰ Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 19

Căsătoria din dragoste cu ambiguitatea, cum a scris Lovinescu, convingerea sa în superioritatea mitului asupra filosofiei, mitul nefiind chemat să explice inexplicabilul, ci să îl semnifice, ar putea fi de natură să *compromită pretenția de științificitate*³⁴¹, făcând loc unei hermeneutici labile, fără criteriu.

Răspunsul – opinează Petru Bejan – se găsește *acolo unde se previne asupra statutului paradoxal al simbologiei, prin care se acceptă convența dintre știință și mister*³⁴², concepție amintind de doctrina medievală a *doctei obscurități*, în care prezența într-un text a semnelor obscure nu era altceva decât un semn clar al prezenței unui sens superior:

*Ceea ce în mituri se prezintă neverosimil este tocmai ceea ce deschide calea spre adevăr. Cu cât mai extraordinară, mai paradoxală este enigma, cu atât este un îndemn pentru noi să nu ne încredem în vorba surdă, ci să trudim în căutarea adevărului ascuns*³⁴³.

Truda în căutarea acestui adevăr este firul care leagă cele două exegeze lovinesciene asupra folclorului, cu deosebire asupra basmului popular românesc. Având în vedere țesătura comună, este firesc ca unele idei să treacă dintr-un studiu în altul, dând impresia unui *împrumut*. Justificarea o oferă tot Petru Bejan, în studiul introductiv la *Mitul sfâșiat*:

*Mai toate exercițiile hermeneutice ale lui Vasile Lovinescu se înscriu aceluiași scenariu argumentativ, astfel încât ele vin în întâmpinarea unor idei reiterate frecvent; materialul investigat este însă totdeauna altul. Fiecare text este un argument în plus la programul anticipat încă de la prima lucrare. Am spune că restul sunt lungi ocoluri, perifraze în jurul unui pol nevăzut. De aceea, cititorii vor întâlni pe alocuri pasaje sau idei **împrumutate** altor lucrări [...]. Poate dacă ar fi avut timp, scriitorul ar fi pus mai multă ordine. În fapt, nu ne dovedește, o dată în plus, că nu prin asalt forțat se*

³⁴¹ *Ibidem*, p. 20

³⁴² *Ibidem*

³⁴³ *Ibidem*, p. 42

*cucerește Cetatea, ci prin lungi și istovitoare învăluri, mergând în horă centripetă*³⁴⁴.

3.6. Alte interpretări ezoterice (*Lostrîța; Povestea găinușii de aur; Povestea viei; Poama Roșie; Făt-Frumos din lacrimă; Mistricean; Miorița*)

Basmul *Lostrîța* – cules de Nicolae Labiș, în satul Baia și predat profesorului Vasile Popa, prieten al lui Vasile Lovinescu – este ilustrarea mitului lui Oedip

*în care omorârea tatălui și incestul [...] nu trebuie înțeles în sensul curent al cuvântului, acela de **păcat** sau **delict**, ci un mod de a concretiza și, în același timp, de a oculta unitatea inițială pe care spiritul o caută și o reanalizează după ce a trecut prin furcile caudine ale dualității antagoniste*³⁴⁵.

Tradiția noastră, care a precedat creștinismul, este una cu formă mitologică, alături de brahmanism, hinduism și vechea tradiție greacă. Supremul nu face *ce vrea* nu din inferioritate, ci din superioritate, pentru că El e cel ce dă Legea cosmică. Așa se explică de ce, în basmele noastre, Ursitoarele sunt trimise de Dumnezeu, pe când în mitul relatat, însuși Dumnezeu coboară și profetizează în casa fatală.

O altă observație extrem de interesantă este aceea pe care Lovinescu o face plecând de la existența în gospodăria eroului din basm a macilor semănați de Dumnezeu:

*Într-un text al lui Pausanias, citat de Nicolae Densușianu, în **Dacia preistorică**, se spune că locuitorii din Delfi povesteau că Apollo a trimis la Hyperborei un templu pe care-l făcuseră albinele din ceară și din planta numită mac*³⁴⁶.

³⁴⁴ *Ibidem.*, p. 24

³⁴⁵ *Idem*, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 47

³⁴⁶ *Ibidem*, p. 58

Adăugând că într-o inscripție din Apullum din Dacia, Diana poartă numele de *mellifica*, ajungem să trăim sentimentul tulburător pe care, cu siguranță, Alexandru Paleologu i l-a împărtășit lui Vasile Lovinescu, după lectura *Daciei preistorice: carte pasionantă, pe care, dacă o citești fără o pregătire prealabilă, poți să te smintești*³⁴⁷. Din acest unghi de vedere, este evident că Vasile Lovinescu își păstrează *calmul superior* (al intelectualului *pur-sânge*).

Un alt simbol dominant în hermeneutica lovinesciană este cel al *Văduvei*, în corelație cu cel al *Fiului*. Văduva reprezintă vidul organizațiilor inițiatice, lipsite de *verbele lor spermatice*, de împlinirea lor profundă. Fiul văduvei este chemat să îplinească acest vid. În *Lostrița*, eroul e și fiu și soț, iar mama este văduvă înainte de a-i deveni soție, ceea ce conferă complexitate mitică basmului.

Topologia *Lostriței* – un sat uitat, sustras timpului și spațiului, înconjurat de codrul nepătruns de numele divin – îl face pe Vasile Lovinescu să creadă că *lostrița* este numele ocult al unei *Băi oculte*, datorită elementului *apa din fântână* (Apa vieții, în căutarea căreia au săpat solomonarii, care *cioplesc piatra ca masonii primitivi*) al cărui substitut exterior și vizibil este Satul Baia, prima capitală a Moldovei. Că acesta este un subiect recurent o dovedește (și) ultimul studiu cuprins în *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești, De la cerbul lunar la bourul solar*. Atenția lui Vasile Lovinescu se îndreaptă asupra sigiliului orașului Baia, pe care îl dorește plasat *într-o altă dimensiune*, aceea a simbolismului heraldic. Blazonul este definit *ca o știință vie, plină de semnificații ce pot părea absurde, dar care atunci aveau valoare de adevăruri vitale*.

O cumințenie elementară îl îndeamnă pe hermeneut să țină seama de părerea celor vechi; cu alte cuvinte, sursa identificată este difuză, dar credibilă pentru Lovinescu: *Din*

³⁴⁷ *Idem, Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 12

*bătrâni, din oameni buni*³⁴⁸, iar a refuza mesajele simbolice ale hermetismului este *un flagrant delict de rea credință*³⁴⁹.

Secțiunea verticală a Athanorului, blazonul, este ținta heraldiștilor, numiți, nu foarte inspirat, ce-i drept, *scafandri calitativi*.

Descrierea sigiliului datat în secolul al XIII-lea este un prilej, încă unul, de hermeneutică simbolică țesută pe remarcabila cultură a lui Vasile Lovinescu, conectată întotdeauna la spațiul spiritual autohton. Interpretarea unui pasaj din *Harap-Alb* îi prilejuiește lui Lovinescu defineri memorabile:

*Mitul țese basmul, istoria, legenda, socialul într-un covor cosmic omogen unde se întrepătrund, în illo tempore pururi prezent și din care nimic nu se putea sustrage. Este lucrul pe care îl poate cel mai puțin înțelege epoca noastră compartimentată*³⁵⁰.

Ideea că făuritorii sigiliului de la Baia și Creangă au avut ochii asupra aceluiași arhetip supratemporal, mitic – cerbul – se regăsește în alte legende, colinde sau basme populare și în *Cronica anonimă* editată de Ioan Bogdan.

Studiul este nu doar prilejul unei aplicate demonstrații privind heraldica/simbologia, dar și (încă) o dovadă a profunzimii creației folclorice ca funcțiune a Tradiției românești. Legat de sensul inițiativ al vânătorii bourului, Lovinescu ia în discuție opinia lui Eliade cuprinsă în *De la Zalmoxis la Genghis-Has*, opinând că interpretarea acestuia

*este mai mult etiologic-socială, mai puțin inițiativă. Îl interesează mitul, mai ales când este în funcție de o colectivitate pe care o plasticizează, la început și în devenirea ei. Nimic mai firesc. Dar mitul are mai ales o valoare în sine, independentă, așa putea spune indiferentă față de seria de evenimente pe care o generează*³⁵¹.

³⁴⁸ *Idem, Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 171

³⁴⁹ *Ibidem*, p. 173

³⁵⁰ *Ibidem*, p. 180

³⁵¹ *Ibidem*, p. 193

Misterul Bourului a fost de la început *depus ca taină în inima unor aleși*. Stema Moldovei însoțită de versuri dedicatorii, în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir și dedicată fratelui Antioh, toate vorbesc despre o societate inițiativă: *Herbul țării vechi și-au fost ales buăr/Numele vestindu-i ca tunul prin nuăr*³⁵² sunt versurile a căror *tălmăcire* îi prilejuiește lui Vasile Lovinescu o concluzie seducătoare: *Faptul că un grup uman se adună cu **Numele Bourului**, rostindu-i numele, este un semn infailibil că avem de-a face cu o autentică generație inițiativă*³⁵³.

În finalul acestui surprinzător studiu, Lovinescu își exprimă crezul, destinul intelectual, autodefinindu-se memorabil:

*Pentru adulmecarea urmei Bourului, se impun tenacitatea, perseverența, subtilitatea mirosului căței Molda. Nu sunt calificări de toate zilele... Cățeaua Molda este aspectul feminin al Ogarului, Veltro, cum îi spune Dante, analoagă în fond cu el și cu aleșii, cărora pasiunea le-a prins toți ganglionii, iar șarpele le-a mușcat din leagăn călcâiul*³⁵⁴.

Povestea găinușii de aur, un pământ negru din care crește Arborele Lumii, i-a fost comunicată lui Vasile Lovinescu tot de profesorul V.G. Popa. Este prima oară când Lovinescu își anunță tematica analizei, într-o formulare didactică – *Ca de obicei narăm basmul, oprind curgerea lui cu precizări, reflexii și comentarii*³⁵⁵ – într-o expresie superior intelectuală a noțiunii de *digresiune*.

Gospodăria întemeiată de eroul basmului este un templu la poalele Arborelui Lumii, amintind de *Mănăstirea mare, cu*

³⁵² Dimitrie Cantemir, *Divanul*, 1698, apud Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 195

³⁵³ Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 198

³⁵⁴ *Ibidem*, p. 202

³⁵⁵ *Ibidem*, p. 85

nouă altare din colinde, mai ales de modul cum acesta derivă și se identifică, de fapt, cu cerbul și Axul Lumii, simbolismul popular al arborelui îmbinându-se cu cel solar, soarele fiind considerat fructul Arborelui Lumii. Lala Lovinescu *are toate motivele* să creadă că simbolismul Arborelui, în acest basm, aparține Tradiției Primordiale, *derivând din datele ce ne-au rămas despre tradițiile dacice intrinsece povestirii*³⁵⁶.

Caracterul excepțional al basmului *Povestea găinușii de aur* consistă în aceea că întreaga povestire

*se identifică în fapt cu marea Tradiție Primordială a actualei noastre umanități. Cum miturile apar într-o ambianță similară cu ele, se poate spune că ambianța românească precreștină era de natură Primordială*³⁵⁷.

Vasile Lovinescu simte nevoia unei (re)definiri a conceptelor. În spatele unui demers de fixare a noțiunilor, profesional în esența lui, se dezvoltă clarificări, definiții memorabile pentru înțelegerea concepției ce traversează opera sa:

*Fiecare tradiție a prezentei umanități formează un tot perfect, cel puțin în revelația ei primă, pentru că este instituită divin. Adevărul este imuabil, absolut, deasupra timpului și spațiului; când se manifestă într-o omenire în continuă devenire descendentă. Adevărul trebuie să ia coloritul momentului ciclic în care coboară; în mod necesar se înveșmântă cu servituțile temporale și spațiale, printr-un proces de adaptare la ambianță. [...] Faptele istorice ele însele, dar mai ales acelea ale istoriei sacre, traduc în felul lor adevăruri de ordin superior, din cauza legii de corespondență care este fundamentul însuși al simbolismului și unește toate lumile în armonia totală și universală*³⁵⁸.

Basmul este situat în tradiția hyperboreană, deoarece numai în acel timp apare mărul atlant, substituit al primului arbore, amintit întru început.

Exegeza *Poveștii viei* se deschide cu o pagină

³⁵⁶ *Ibidem*, p. 98

³⁵⁷ *Ibidem*, p. 105

³⁵⁸ *Ibidem*, pp. 110-112

emoționantă închinată profesorului și prietenului Vasile Popa, un cercetător dedicat al basmului moldovenesc. Lirismul lui Lovinescu este tulburător și, completat cu paginile din *Scrisori crepusculare*, încheagă portretul intelectualului de o sensibilitate nebănuită, tulburătoare, pilduitoare:

*Eram prieteni și în sensul uman al cuvântului, pe motive ce nu se pot explica, dar incontestabile, **parce que c'était moi, parce que c'était lui**, cum spunea Montaigne³⁵⁹.*

Povestea viei și basmul anterior menționat, Găinușa de aur, au aceeași sursă și același culegător. Asemănarea consistă în faptul că în ambele creații elementul central îl constituie Arborele Lumii. În basmul de față, mitul se desfășoară după ce Arborele a fost dăruit lumii, în timp ce, simbolic vorbind, este anterior ei³⁶⁰.

Hermeneutica lovinesciană nu încetează să surprindă – prin mobilitatea conexiunilor și/sau prin impactul lor total neașteptat. Făcând referire la *focul viu*, amintire a *Rugului arzător* zărit de Moise pe muntele Horeb, Lovinescu opinează că așezarea scaunelor în jurul focului lui Sumedru arată *rădăcinile folclorice și inițiatice ale Mesei Tăcerii brâncușiene*³⁶¹.

Plecând de la un alt basm, *Poama Roșie*, creație absolut excepțională, Vasile Lovinescu descoperă în formulele *Iana Sânziana, Floare albă, nu de nalbă*³⁶² (formulă hieratică) și *Ileana Cosânzeana, din costiță ruja-i cântă, nouă împărați ascultă, Dumnezeu se minunează*³⁶³, referințe alchimice la cele două *opere*, Albido și Rubedo, a transmutației poamei albe în poamă roșie în împlinirea euharistiei și în planul Tradiției, a trecerii de la cea nordică, la cea atlantă, a cărei culoare este roșul: *O civilizație care are drept mijloc un centru inițiativ și*

³⁵⁹ *Ibidem*, p. 115

³⁶⁰ *Ibidem*, p. 119

³⁶¹ *Ibidem*, p. 129

³⁶² *Ibidem*, p. 131

³⁶³ *Ibidem*, p. 132

ca băutură euharistică vinul este solidară cu vița de vie, practic și spiritual³⁶⁴.

Oprirea la ușa Ianei a trei ființe – un bătrân, o femeie tânără cu un copil în brațe – este expresia unui mit în care Sfânta Familie ia direcția contrară axului Betleem-Piramide.

Alăptarea pruncului Iisus de către fecioara imaculată, Iana, este un semn mai stringent al dependenței noii tradiții de Marea Tradiție Primordială decât omagiul celor trei magi, căci în cazul din urmă magii vin la Betleem, iar în basmul românesc Sfânta Familie trece Dunărea spre nord³⁶⁵.

Nu putem încheia aceste considerații fără a aminti studiul *Sunt lacrimae rerum*, în care Lala Lovinescu ia în discuție două basme, păstrând perspectiva metafizică a lacrimii.

*Lacrima devenită unul din elementele fundamentale ale transfigurării și palingenezei [...] a fost exprimată în tânguirea nemuritoare a lui Făt-Frumos, în unele basme al căror prototip este **Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte** care inițiază glorioasa colecție a lui Ispirescu³⁶⁶.*

Copilul de împărat este o corporificare a melancoliei, a plenitudinii virtuale. *E o forță, nu un deficit, pe care Împăratul, nu numai tatăl fizic, ci și Maestrul spiritual, o întinde ca un fel de oglindă magică fătului³⁶⁷.*

Lacrima apare chiar în titlul *Făt-Frumos din lacrimă* a lui Eminescu. Basmul este considerat straniu și îi deșteaptă vechi amintiri lui Lovinescu – *revolta clasei războinice contra castei sacerdotale³⁶⁸* – temă frecventă în basmele românești. Revenind în finalul studiului, Lovinescu conchide:

aspectul cel mai pur metafizic al lacrimii tot în basmul românesc îl găsim [...]. Făt-Frumos din lacrimă se

³⁶⁴ *Ibidem*, p. 134

³⁶⁵ *Ibidem*, p. 137

³⁶⁶ *Idem*, *Steaua fără nume*, Editura Rosmarin, București, 1994, p. 37

³⁶⁷ *Ibidem*, p. 39

³⁶⁸ *Idem*, *Creangă și Creanga de Aur*, Ed. Cartea Românească, Buc., 1989, p. 400

*zămislește imaculat, dintr-o lacrimă picurată din sânul
Mariei [...], iar finalul basmului Iana Sânziana din
cosiță ruja-i cântă...*³⁶⁹

publicat de Miron Pompiliu, e de o frumusețe transcendentă.

Căutând o călăuză, căutând *Creanga de Aur*, Lovinescu o găsește mai întâi în basmele culese de Petre Ispirescu, *Cele 12 fete de împărat și palatul fermecat* și *Fiul vânătorului*, a căror analiză este cuprinsă în deschiderea volumului dedicat lui Creangă. Este o recunoaștere a meritelor culegătorului-tipograf Ispirescu, predecesorul lui Creangă, căruia i-a dedicat mai multe studii, amintite de Roxana Cristian în *Agartha fälticeneană*³⁷⁰.

Distinsa colaboratoare a lui Vasile Lovinescu definește în studiul *Ispirescu și Cosița de aur*³⁷¹ statutul celor doi povestași în hermeneutica lovinesciană:

*Între Eminescu și Creangă, Vasile Lovinescu găsește o diferență nu numai de la folclorist la literat, de la culegător la creator, ci una de la iubitor al basmului la un cunoscător al sensului acestor basme. Altfel spus, diferența de la cel care adună ce e risipit (formula alchimică atât de apreciată de Lovinescu) la cel care **extrage chintesenta** [...]. Ca Vasile Lovinescu să numească pe cineva **povestitorul tribulațiilor Duhului și ale suflurilor** înseamnă mare glorie, căci el nu punea nicio virgulă și nicio silabă gratuită într-un text sau o convorbire; el știa ce spunea și scria, căci scria pentru Eternitate*³⁷².

Pentru un neam fără epoei, basmele sunt, în credința lui Vasile Lovinescu, *membra disjecta* care furnizează – de fapt – epopeile noastre mai bogate și mai metafizice decât orice epoeie³⁷³.

Singura baladă pe care o cercetează Lovinescu în

³⁶⁹ *Idem, Steaua fără nume*, Editura Rosmarin, București, 1994, p. 59

³⁷⁰ Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 91

³⁷¹ *Ibidem*, pp. 85-94

³⁷² *Ibidem*, p. 87

³⁷³ *Ibidem*, p. 88

Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești este *Mistricean*, a cărei temă principală șochează prin *absurditatea ei inițială*³⁷⁴, fiind o confirmare a spuselor împăratului filosof Iulian, după care *ceea ce în mituri se prezintă neverosimil reprezintă ceea ce deschide porțile adevărului*³⁷⁵.

Formula inițială *Departe, vere, departe/Nici departe, nici aproape* așază balada într-un hiatus al spațiului și al timpului obișnuit, hiatus care este *un timp-spațiu mioritic*, când se săvârșesc mistere pe un plan cauzal diferit de al nostru, plan care ne pune în fața alternativei contemplare/fugă. *Ființa principală* din baladă este șarpele, al cărui simbolism este explicat de Lovinescu prin apelul la *paginile magistrale* ale lui Ernst Junger³⁷⁶.

Subiectul baladei este unul ce ține de alchimie, în sensul că în același sanctuar/vas se manifestă două substanțe antinomice ce trebuie împăcate (nuntite). *Mistricean* este *Mistrețul*, numele celui de-al treilea Avatara al lui Vișnu, *Mistrețul Alb*, simbolul prin excelență al Tradiției Primordiale.

Apoftegama lui Coomaraswamy – *Balaurul trebuie pacificat și făcut prietenul nostru* – se aplică perfect luptei lui *Mistricean* cu șarpele: *În Mistricean competiția se reduce la Unitate, chiar în planul exterior*³⁷⁷. Unul, *ființa umano-ofidiană*, reunește virtual puterile cerului și ale pământului, ale soarelui și lunii. În factura clasică a mitului, Făt-Frumos omoară balaurul, pe care astfel îl moștenește și-l însușește.

Într-o paralelă total neașteptată, Vasile Lovinescu pune alături textul baladei și pasaje din Apostolul Pavel, descoperind o cvasi-identitate între cele două texte, între eroul baladei și

³⁷⁴ Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 142

³⁷⁵ *Ibidem*

³⁷⁶ Ernst Junger, *Approches, drogues et ivresses*, Gallimard, Paris, 1991

³⁷⁷ Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 161

Melchisedec, Regele biblic al justiției: *Ca fiu al Pietrei, voinicul fără nume și fără părinți era fiu al bunicului pământului, al Omfalosului*³⁷⁸.

Versurile unei colinde românești, culese de Simion Florea Marian, vin în sprijinul ideii că voinicul fără nume din baladă este finul lui Dumnezeu, amintind bătălia din cer a Arhanghelului Mihail cu balaurul (de reținut, spune Lovinescu, că numele ceresc al lui Melchisedec este Mikael).

Moartea la asfințit a eroului este asemenea morții ciobanului mioritic, fără a avea însă nimic din seninătatea acestuia:

*Aici însă, spre deosebire de **Miorița** ne reprezintă un sfârșit de ciclu, dar fără să vorbească de începutul următorului. Totuși, acesta este sugerat de faptul că Mistricean va fi îngropat lângă o cumpănă care-i semnul Balanței (Tula, în sanscrită), anunțând venirea acestui nou ciclu*³⁷⁹.

*

* *

Întrebându-se, la 1927, *de ce nu avem roman*, Mihai Ralea descoperă cauzele acestui *neajuns literar* în lipsa odiseelor, în raport cu dominația baladelor în literatura folclorică românească, acestea fiind socotite generatoarele unui epic minor.

Amintind că ne-am permis, în această lucrare, să punem în circulație ideea școlii lovinesciene, conform căreia basmele noastre constituie o adevărată epopee a poporului român, vom aduce la lumină considerațiile lui Vasile Lovinescu despre două dintre miturile fondatoare: *Legenda Meșterului Manole* și *Miorița*. Nu insistăm asupra sintagmei *mit fondator*. Nu e cazul și pentru că s-ar putea să intrăm, iarăși, cu toată modestia

³⁷⁸ *Ibidem*, p. 166

³⁷⁹ *Ibidem*, p. 170

noastră, într-un conflict de idei cu profesorul Lucian Boia, pentru care *exceleța mitului fondator garantează exceleța viitorului României în ciuda mediocrității prezentului*³⁸⁰. Cu alte cuvinte, nimic substanțial, nicio urmă de popor mare, doar un stigmat de tip Cioran, menit să-l descurajeze pe cel care caută sens și rosturi în trecut.

Pe urmele lui Vasile Lovinescu, ne întoarcem la întemeierea Valahiei de către Negru-Vodă Basarab, care și-a stabilit capitala la Curtea de Argeș, locul unde s-a ridicat Mănăstirea.

Remarcând că *Mitologia română este plină de biserici care se prăbușesc și care nu pot fi terminate decât dacă este zidită Fata Împăratului sau dacă este adusă în clopotniță Pasărea Măiastră*³⁸¹, Vasile Lovinescu deslușește questa:

*Artistul trebuie să pună în Opera sa tot ce e mai bun în ființa lui; dar aceasta este o interpretare literară și destul de profană*³⁸². Căutând alte sensuri, hermeneutul descoperă, în soția meșterului, nodul vital al bisericii, fără care nicio realizare arhitecturală nu poate să existe.

Perspectiva este una masonică: *Ce perspectivă asupra vechii arte regale a Masonilor operativi!*³⁸³ Shaktia (Ana lui Manole) trebuie să urce și să resoarbă șase centre (variante pe care o discută Lovinescu este aceea cu șase meșteri), reprezentate de cei șase meșteri, Manole fiind Sahasrâra, *lotusul capului*. Ei își fac aripi și mor succesiv, resorbiți de Shaktia, transformându-se în izvoare, element fluid:

*Acesta este aspectul microcosmic al legendei. Negru-Vodă ca inițiat superior și ca misionar a realizat aici un suport spiritual, o manifestare pantaculară a misterelor din nou instituite de el, care au fost în definitiv o readaptare a tradiției dacice*³⁸⁴.

³⁸⁰ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 148

³⁸¹ Vasile Lovinescu, *Dacia Hiperboreană*, Editura Rosmarin, București, 1996, p. 52

³⁸² *Ibidem*

³⁸³ *Ibidem*

³⁸⁴ *Ibidem*

Perspectiva inițiativă rămâne aceeași în exegeza *Mioriței*. Textul, consemnat sub dictare, apare în *Scrisori crepusculare* și este prefațat de un text din *Tabula smaragdina*, a cărui traducere românească schițează înțelesurile:

*Se urcă de pe pământ în cer
Și din nou se coboară pe pământ
Și primește puterea celor de sus și de jos*³⁸⁵.

Faptul că, în simbolistica românească, plaiul reprezintă o categorie de materie sacră, o dovedește un admirabil bocet oltenesc, *Cântare pentru cel dus*, unde mortul ajunge într-un ținut paradiziac – *pe drumul de plai* –, prezența acestui simbol comun făcându-l pe Vasile Lovinescu să se întrebe dacă *Miorița* nu a fost în realitate un bocet, unul pentru *ocultarea superficială a Regelui Lumii*³⁸⁶.

Din *Gura de rai* – reunind într-un mod vital cele trei dimensiuni ale spațiului, redistribuite în lumea noastră, se cobor la vale trei procesiuni solemne, cele trei gune, cu trei ciobănei, regenții acestora, șefi supremi ai ierarhiei inițiatice. Balada dă și un exemplu de geografie sacră, actualizând Vrancea – Varanha – aspect mitologic despre care am discutat.

Unicitatea baladei, opinează Vasile Lovinescu, stă în termenul *Mări*, care implică ideile de Mărire, Maria și Marea. Apusul soarelui este momentul când soarele și lumina se jertfesc într-o liturghie misterioasă, când Luceafărul e punct de fixare al tuturor derivatelor timpului. Cât despre *ortoman*, într-o etimologie simbolică, poate fi *Manu cel drept*, identificând această funcțiune cu Polul. *Mări se vorbiră* poate fi și un colocviu ritual, iar prezența termenului *ortoman* poate duce cu gândul la Tradiția Primordială.

Miorița este un *paraedru* al ciobanului; ea face cuplu cu ciobanul moldovean care, în acest caz, îl simbolizează pe Iisus, mielul lui Dumnezeu. Mioara, Anima Mundi, sensibilizează orice dezordine ciclică; baciul, care este ortoman, deci ax

³⁸⁵ *Ibidem*, p. 130

³⁸⁶ *Ibidem*

vertical, este informat de elementele pozitive și negative ale lumii pe care o regentează prin *tremorul lui Anima Mundi*, miorița având deci o funcțiune informatorie deosebită de aceea a baciului. Pentru a ușura această teurgie (contactul cu divinitatea), mioara îi cere ciobanului să se adăpostească într-o indistințione deasupra oricăror alternanțe și să-și cheme un câine *bărbătesc și frățesc*, posibilă aluzie la fraternitățile inițiatice, o aluzie la Veltro, pe urmele lui Dante.

Celebra sintagmă *de ești năzdrăvană* ar indica o cunoaștere ezoterică prin excelență. E năzdrăvană, pentru că știe despre sacrificiul mielului. Toate până acum amintite sunt doar o *proscomidie* a liturghiei ce va veni – sacrificiul, nimic altceva decât *frângerea pâinii euharistice în cupa Graalului*. După cum desăvârșirea sacrificiului lui Hristos implică îngroparea Lui, tot așa ciobănașul își fixează cu precizie ritualul de înmormântare, într-un punct – *aice pe-aproape* – echivalent cu *Mijlocul Lumii*. Semnificația celor trei fluierașe îi prilejuiește lui Vasile Lovinescu o excepțională călătorie simbolică; o alegem pe cea mai seducătoare:

*Fiecare fluieraș are o funcțiune deosebită de specifi care a curentului spiritual care exaltează lumile. Incantația celor trei fluierașe sensibilizează elementele caracteristice ale nostalgiei: drag, duios, foc*³⁸⁷.

Lacrimile de sânge sunt aceleași pe care Iosif din Arimateea le-a cules în cupa Graalului, ideea fiind reluată de Lovinescu în eseu *Sunt lacrimae rerum: În lacrimile de sânge se coagulează disperarea împietrită*³⁸⁸.

Mireasa – Moartea este *Anima Mundi*, Mireasa tuturor inițiaților, la care nu se poate ajunge decât *după ce s-a băut licoarea de lacrimi, sânge și lapte și s-a pășit peste pragul morții*³⁸⁹.

Hierogamia are martori soarele și luna care se află la

³⁸⁷ *Ibidem*, p. 135

³⁸⁸ *Idem*, *Steaua fără nume*, Editura Rosmarin, București, 1994, p. 49

³⁸⁹ *Idem*, *Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 136

cele două colțuri superioare ale imaginii, brazii și păltinașii – martorii din paradisul terestru, munții – coloane de susținere a templului cosmic, păsări lăutari – limba păsărilor e limba paradisiacă, stele făclii – ochii apelor superioare.

Măicuța bătrână – ca toate mamele ezoterismului – rătăcește în căutarea Fătului ei Frumos, amintind de Maica Domnului. Identificarea ciobănașului cu Hermes pare, pentru Vasile Lovinescu, a fi justificată; cu atât mai justificată, cu cât Hermes se regăsește în tradiția dacică sub numele de Sarmis Vasilevs, iar Sarmisegetuza e orașul lui Hermes, păstor al oilor vii, dar și păstorul morților.

Finalul hermeneuticii lovinesciene (con)duce construcția de idei într-un plan superior, aflat într-o mecanică universală dincolo de înțelegerea comună:

*Curentele subtile care sunt inerente microcosmosului se află în virtutea analogiei și în macrocosm sub formă de linii de forță, curentele subtile ale unei țări. În țările noastre ele ni se par indicate de așa zisa transhumanță, într-un mers sacral și inițiatic, eveturând latențele spirituale ale țării*³⁹⁰.

Lectura lovinesciană a *Mioriței* dezvăluie o baladă excepțională, dincolo, poate, de sintagma de *mit fondator*, purtând înțelesurile unei lumi pe care inteligența noastră carteziană nu o poate pătrunde. E sigur că Lala Lovinescu știa de afirmația lui Cioran, care vedea în *Miorița* un blestem poetic și național; privind, însă, către stele, aidoma lui Dante, Vasile Lovinescu găsește, echilibrat și profund, sensul strălucitor, dincolo de orice polemică inutilă.

Prin studiul *Simboluri din ghicitori, cimilituri, frământări de limbă, particule elementare*, publicat în *Mitul sfâșiat*, Vasile Lovinescu desăvârșește aria faptelor de folclor studiate. Practic, hermeneutica folclorică acoperă întreg spectrul.

Unic, original, stârnind controverse sau eliberând

³⁹⁰ *Ibidem*, p. 137

energii intelectuale, Vasile Lovinescu nu poate fi socotit un autohtonist aparținând *vulgatei etnonaționale*, de care vorbește Sorin Antohi în *Civitas imaginalis*. Ce este, însă, o poate spune doar acela care se desăvârșește inițiativ de-a lungul hașialăcului tot mai uimit prin Opus Magnum.

Capitolul IV

Trăirea simbolică – cheia de boltă a metafizicii lovinesciene

Trăirea simbolică este cheia de boltă a metafizicii lui Vasile Lovinescu, înțelegând prin ființare atât viața, cât și creația lui, *ființa ca ființă*, în variantă aristotelică. Nu se poate trasa, însă, o frontieră între aproximarea posibilităților de manifestare a gândirii noastre (Kant) și sondarea suprasensibilului de dincolo de lumea exterioară (Thomas d’Aquino), pentru că, în varianta propusă de Vasile Lovinescu, ele se completează, se întrepătrund, se definesc și se redefinesc reciproc și consistent.

*Situarea ecuației simbol – mit – mirare este una din cele mai gingașe operațiuni, stoarsă în întregime în teasc calitativ, toarsă dintr-un caier fermecat*³⁹¹. De la această definiție intenționăm să plecăm în analiza noastră, propunându-ne să evidențiem accepția lovinesciană asupra fiecărui concept.

Cel mai simplu pare să vorbim despre *uimire*, instrument care nu face parte din arsenalul obișnuit al hermeneutului modern (sau, cel puțin, nu este menționat ca atare).

Vasile Lovinescu amintește despre o formă superioară de uimire, *aceea când descoperi că ești o parte din cosmos, un*

³⁹¹ *Idem, Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 40

*fir de nisip în raport cu întregul pământ*³⁹², mergând tot mai adânc în cunoașterea tainelor cosmice și *stabilind o legătură tot mai strânsă cu Creatorul nostru*³⁹³.

Didactic, asumându-și modestia deplină, în opoziție cu *trufia erudiției*, Vasile Lovinescu îl citează pe Aristotel – părintele raționalismului – pentru care iubitorul de mituri (filomithos) – care sunt concentrări de mirări (thaumasion) – este totodată un iubitor de înțelepciune (filos-sofos). În completare, Vasile Lovinescu aduce în demonstrația sa afirmația apodictică a lui Platon – *în mirare stă adevărul*³⁹⁴. Lovinescu își va nuanța afirmațiile, într-o formulare la fel de directă și fără echivoc: *Când facultatea de mirare a murit în noi și sufletul e mort*³⁹⁵.

Convingerea care l-a ghidat pe Vasile Lovinescu de-a lungul întregului său demers hermeneutic este aceea că simbologia rămâne o știință exactă, *chiar mai riguroasă decât celelalte științe*, căci porcede din *principii axiomatice imuabile, vechi de când lumea*³⁹⁶.

Motivată *de facto*, printr-o *arhitectură nomologică* internă, simbologia nu poate fi obligată să își dovedească legitimitatea. Simbolurile, prin natura lor, *flori ale Abisului*, sunt imposibil de fixat, sensul lor fiind eminamente volatil. Alegerea lui Vasile Lovinescu, în termenii lui Goethe, este limpede: tot ce este trecător, având, cu alte cuvinte, rațiune suficientă pentru a se justifica prin sine, este numai simbol. *Nimic în lumea noastră nu-și are rațiune în el însuși, ci, imediat, în plan superior lui; orice amănunt al vieții este în mod necesar simbolic, pentru că este reprezentativ*³⁹⁷.

În planul nostru existențial, *sleirea devenirii* intervine

³⁹² *Ibidem*, p. 38

³⁹³ *Ibidem*, p. 39

³⁹⁴ *Ibidem*

³⁹⁵ *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 140

³⁹⁶ *Idem, Al patrulea hagialâc*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 9

³⁹⁷ *Idem, Incantația sângelui*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 38

doar atunci când *timpul se spațializează*, creându-se a patra dimensiune, despre care vorbește Henry Corbin și despre care am amintit și noi, atunci când am definit conceptul de *imaginal* în hermeneutica lui Vasile Lovinescu.

Deoarece orice este un simbol, timpul și spațiul simbolizează Eternitatea și Atotprezența în Principiu, adică tocmai caracterul absolut și totalitar al Principiului, al imposibilității Altei-existențe-decât-EI³⁹⁸.

Ca să înțelegem simbolul, opinează Vasile Lovinescu, trebuie să considerăm șarpele o secțiune a Vortexului Sferic Universal; astfel, totul se armonizează în jurul unui *Fiat cosmogonic*, un punct care proiectează din/prin el un sistem echilibrat de coordonate polare. În manifestare, orice are un Nume și un Număr, prin urmare totul e simbolic și nu se poate să decizi ce are o prezență mai mare sau mai mică, *mai ales că prezența în realitate e totală în orice, privit de la Dumnezeu în jos³⁹⁹.*

A trăi lumea simbolic – opinează Vasile Lovinescu – înseamnă a o recunoaște ca gândire analogică, adesea de sens invers, a unui plan superior.

Despre ceea ce numește *știința semănăturilor și a simbolurilor*, Lovinescu vorbește nu doar în termenii lui Goethe, dar și în aceia ai lui Toma din Aquino, acesta reluând definiția dată de Sfântul Augustin operației simbolice:

Simbolul este un lucru care, pe lângă înfățișarea ce o prezintă simțurilor noastre, aduce în gândire altceva decât pe el însuși, așa cum numele unui animal ne informează despre trecerea lui⁴⁰⁰.

Pentru Lovinescu, un animal sau orice alt lucru reprezintă ceva, *fie de Sus, fie de Jos, pe care acela care are l'intelletto sano știe să îl descifreze⁴⁰¹.*

³⁹⁸ *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 33

³⁹⁹ *Ibidem*, p. 211

⁴⁰⁰ Toma din Aquino, *Summa Theologiae*, III, www.medievalscruces.com, accesat la data de 7 iunie 2017

⁴⁰¹ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 40

Cele două căi care fac posibilă descifrarea, sunt *asimțirea și inteljecțiunea*, asumptie inspirată din René Guénon, care le cerea lectorilor și interlocutorilor săi introspecție și intuiție, pentru a descătușa încărcătura simbolică a lumii.

A gândi simbolic reprezintă un fel aparte de a înțelege lucrurile, de a înțelege raporturile omului cu lumea, de a evalua o variantă surprinzătoare de eligibilitate alternativă și complementară a discontinuității. Întrebându-se care e deosebirea dintre a gândi în concepte și a gândi în simboluri, Vasile Lovinescu conchide că utilizarea rațiunii ca mijloc de explicare a lumii a fost posibilă doar *în stadiul de lene mintală a omenirii actuale*⁴⁰².

Hermeneutul se plasează în postura *omului tradițional*, judecând aidoma lui, în opoziție cu modernii, care și-au luat libertatea de a reduce semnificațiile metafizice ale miturilor și ale simbolurilor la simple codificări culturale sau la unele ce țin de ideologii religioase particulare. Identificând valorile ontologice din perspectiva Tradiției Primordiale, Lovinescu restituie simbolului dimensiunea metafizică, readucând într-un prezent continuu *omul tradițional*, în a cărui viață transcendentul era o prezență definitorie. Această continuitate metafizică, *completă meditațiune pe plan orizontal*, este posibilă doar prin (re)situarea într-o stare paradisiacă:

*Într-o lume decăzută ca a noastră, această meditațiune sintetică nu e posibilă decât simbolic, pe când pe axa verticală e un veșnic Paradis, acolo funcțiunea de sintetizator și de mediator e eternă și deplin efectivă*⁴⁰³.

Dincolo de orice definiție, însă, actul simbolizării înseamnă (și) elaborarea unui limbaj accesibil unui grup de inițiați în semnificația acestuia, care pare, de la un moment încolo, să ne vorbească în loc să fie vorbit. În sensul că *simbolistica imaginilor ne confruntă cu o alteritate care ne*

⁴⁰² *Ibidem*, p. 90

⁴⁰³ *Ibidem*, p. 85

*amintește de propria noastră finitudine*⁴⁰⁴. Sub puterea simbolului, suntem confrunțați cu o alteritate ce ne amintește de condiția noastră muritoare, pe de o parte, dar care ne face să trăim într-o legătură indestructibilă cu aceia cu care ajungem să împărtășim profunzimea acestui fel de cunoaștere a realității. Este, poate, explicația cea mai convingătoare a existenței, dincolo de dispariția pământească a Maestrului, a intelectualilor din grupul său inițiativ. Din această perspectivă, putem vorbi despre o *forță dinamică* a simbolului, *menit să lege oamenii de o totalitate investită cu dimensiunea sacrului*⁴⁰⁵.

Pentru Vasile Lovinescu, intențiile zilnice ale omului trebuie exercitate ca *acte mistic-simbolice în serviciul lui Dumnezeu*⁴⁰⁶. Avem toate motivele să descoperim, în spatele afirmației, o mărturie despre sine, cu atât mai mult cu cât existența lui Vasile Lovinescu vine să confirme opinia lui Wunenburger, pentru care *valoarea simbolică depinde mai mult de privire decât de lucrul văzut*⁴⁰⁷.

Precaut, urmând pe bună dreptate concepția lui Frithjof Schuon – *totul e să nu confunzi materialitatea simbolului cu esența sa ontologică*⁴⁰⁸ –, Vasile Lovinescu vorbește despre *materialitatea simbolului*, despre ceea ce-l maschează, cu alte cuvinte, *despre ceea ce-l acoperă și ceea ce-l revelează*, găsind răspunsul în *aspectul de realizare descendentă a lucrului simbolizat*⁴⁰⁹. Celor trei caracteristici ale simbolului, așa cum apar la G. Durand⁴¹⁰, le corespund: *simbolul, lucrul simbolizat și comunitatea de măsură, continuitatea esențială dintre simbol*

⁴⁰⁴ Jean-Jacques Wunenburger, *Viața imaginilor*, Editura Cartimpex, Cluj, 1998, pp. 31-32

⁴⁰⁵ Daniel Cojanu, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Ed. Lumen, Iași, 2009, p. 20

⁴⁰⁶ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Ed. Rosmarin, București, 2000, p. 85

⁴⁰⁷ Daniel Cojanu, *op. cit.*, p. 27

⁴⁰⁸ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Ed. Rosmarin, București, 2000, p. 201

⁴⁰⁹ *Ibidem*

⁴¹⁰ Gilbert Durand, *Figuri mitice și chipuri*, Editura Nemira, București, 1998, p. 17

și ce reprezintă⁴¹¹ acesta; pentru că, în spatele unui limbaj aparent lipsit de modernitate, se dezvăluie metafizica simbolului. *Prin integrațiune, printr-un salt în vid, treci de la relativ la Tot. E riguros, principiul căii negative (a teologiei negative), e apofază*⁴¹².

Este – mai rezervat, e drept – ceea ce afirmă, de altfel, și Gilbert Durand: *Toate misticile și căile de iluminare au folosit cu precădere simbolul*⁴¹³. Într-o altă formulare, la fel de axiomatică, Vasile Lovinescu clarifică lucrurile, considerând că *arta de a desemna adevăruri inefabile prin noțiuni și obiecte concrete, topite de însuși conținutul lor, este cheia întregului simbolism*⁴¹⁴.

Nu e, însă, suficient să înțelegi sensul simbolurilor, ci trebuie să le încarnezi, să găsești în tine un principiu de sesizabilitate, o bază în care cunoașterea să se încarneze [...]. *Aceasta este deosebirea fundamentală între Filosofie și Inițiere*⁴¹⁵.

Superioritatea trăirii inițiatice vine din caracterul ei deopotrivă integrativ și integrator. Este o trăire/cunoaștere de tip luciferic, în termenii consacrați de Lucian Blaga, *negativă, apofatică, ce se redeschide spre fondul magic, încercând să-l redea ca atare*⁴¹⁶, aducând laolaltă lumea și misterele ei.

4.1. Dezvrăjirea lumii

Ni s-a părut potrivit să limităm incursiunea în teoria simbologiei, optând pentru scoaterea la lumină a valențelor textului lovinescian, în care problematica simbolului este

⁴¹¹ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Ed. Rosmarin, București, 2000, p. 201

⁴¹² *Ibidem*

⁴¹³ Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 18

⁴¹⁴ Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 40

⁴¹⁵ *Ibidem*, p. 69

⁴¹⁶ Corin Braga, *Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare*, Editura Institutul European, Iași, 1998, p. 61

împrăștiată de-a lungul studiilor sale.

Și, cum principiul Maestrului este acela de a pune, alchimic, alături tot ce e risipit, am ales această cale mai trudnică. O constantă a întregului nostru demers, de altfel, aceea de a urma îndeaproape și cu prioritate textul lovinescian.

Propunându-ne să urmărim – în concepte – trăirea simbolică în viziunea lui Vasile Lovinescu, am admite, în primul rând, sintagma *mentalitate tradițională*, însuflețitoare în sensul ei înalt pentru hermeneutul moldovean – un mod aparte de a simți și de a judeca, în totală opoziție cu acela al omului modern:

*Gândirea simbolică se întemeiază pe cunoașterea intuitivă, nu pe rațiunea discursivă și realizează propriu-zis o traducere sensibilă, figurativă a modelului arhetipal suprasensibil [...]. Tradiția sacră este exprimabilă în imagini, simboluri și mituri, care [...] răspund unei necesități spirituale profunde legate de comunicarea cu niveluri transcendente*⁴¹⁷.

Lumea tradițională – înțeleasă ca un set de valori, atitudini, viziuni, practici sau comportamente – este condiția de posibilitate a exercitării unei cunoașteri analogico-simbolice, în termenii exprimați de Max Weber – valorile spirituale, religioase și morale le întemeiază pe cele politice, economice și materiale – termeni care dezvăluie importanța decisivă a valorilor metafizice în construirea unei civilizații.

Respingerea transcendenței și a gândirii analogico-simbolice a dus la dezvrăjirea lumii, la văduvirea vieții contemplative. Raportarea cognitivă, de tip cartezian, a făcut ca simbolurile lumii moderne să nu mai constituie revelațiile unei lumi transcendente aflate sub veghea intelectualilor în duh și a inițiaților: *E foarte greu omului modern, bântuit concomitent de romantism și de cartezianism să înțeleagă că organicitatea, omogenitatea vieții lumii și geometria sunt solidare*⁴¹⁸, afirma

⁴¹⁷ Daniel Cojanu, *op. cit.*, pp. 54-55

⁴¹⁸ Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 27

Vasile Lovinescu, amendând sever aserțiunea despre romantizare a lui Novalis, care vedea în această operațiune simbolică doar *o potențare calitativă*, prin care *dăm finitului apariția infinitului*⁴¹⁹.

Genul uman se definește însă, prin *existența întru mister și pentru revelare*⁴²⁰, cum afirma Lucian Blaga în *Geneza metaforei și sensul culturii*. În ciuda victoriilor repetate asupra naturii, înlesnite de cuceririle tehnologice vădind puterea de adaptare a omului, cu toate că bisericile sunt afectate de secularizare și de pierderea referințelor simbolice, se constată că rațiunea experimentală nu poate răspunde marilor întrebări privind sensul vieții, moartea, iubirea sau frumusețea.

Dezvrăjirea lumii, în accepția lui Max Weber, care, la rândul său, preia termenul de la Friedrich Schiller, aceea de *înlăturarea magiei, ca tehnică a salvării*⁴²¹ sau, în sens mai larg, *sfârșitul domniei invizibilului*⁴²² este o realitate pe cât de evidentă, pe atât de înșelătoare, am spune. Studiul lui Marcel Gauchet s-a dovedit a fi unul remarcabil, considerat o referință fundamentală, care se bazează pe o concluzie din hățișul căreia, aparent, nu putem ieși: *Creștinismul va fi fost religia ieșirii din religie*⁴²³. Cetatea trăiește deja fără zei, incluzându-i chiar și pe aceia care continuă să creadă în ei; zeii supraviețuiesc, ceea ce moare e puterea lor.

În opinia lui Marcel Gauchet, *ceea ce supraviețuiește în prezent din credința creștină nu mai are nimic de-a face cu situația care i-a hotărât nașterea*⁴²⁴. Dezrădăcinarea pe care am trăit-o vine din *milenii de religie împotriva politicii* și de tot

⁴¹⁹ Novalis, *Între veghe și vis*, Editura Univers, București, 2008, p. 100

⁴²⁰ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 169

⁴²¹ Marcel Gauchet, *Dezvrăjirea lumii*, Editura Științifică, București, 1995, p. 8

⁴²² *Ibidem*

⁴²³ *Ibidem*

⁴²⁴ *Ibidem*, p. 9

atâtea secole de politică împotriva religiei, pentru a ajunge, de regulă, la **extenuarea acesteia** (n.n. a religiei) și la resorbția celei mai grele și mai obsedante moșteniri din trecutul nostru cel mai îndepărtat⁴²⁵.

În pofida obiceiurilor sau a distanței între mitologii, recompunem un sistem coerent al societăților anterioare, având în centru religia. *Nimic din ceea ce ne ține [...] nu vine de la noi. Tot ce avem de făcut e să păstrăm lecția sacră*⁴²⁶. Dezvrăjirea lumii înseamnă (și) a ieși din cadrul unei origini integral și invariabil moștenite, căci *puterea oamenilor asupra oamenilor a luat o parte din locul guvernării exclusive a religiei*⁴²⁷.

Două tipuri de mutații se întrepătrund pe fondul *decreștinării* tot mai evidente: o mutație religioasă a societății și una socială a religiilor, antrenând, printre alte consecințe, o degradare a formelor sacrale, între care ezoterismul.

Știința și filosofia au ieșit de sub tutela teologiei, pe care, însă, nimeni nu o împiedică să se dezvolte liberă. Se naște o nouă scientologie, iar rațiunea vrea să-și aproprieze natura: *A gândi înseamnă pentru noi a-ți apropria, a te identifica. În universul mitului înseamnă a primi, a pune în actul de gândire separația principiului de ceea ce gândești*⁴²⁸.

În articolul *A mărturisi într-o societate secularizată*⁴²⁹, Olivier Clément, convertit la ortodoxism la 30 de ani, după ce a fost ateu, conchide asupra cărții lui Marcel Gauchet, angajată în problema secularizării:

Secularizarea este fiica Atenei și a Ierusalimului, a contemplării ordinii cosmice și a liberei slujiri a fraților; de aceea creștinismului nu-i e frică de secularizare; el

⁴²⁵ *Ibidem*, p. 16

⁴²⁶ *Ibidem*, p. 20

⁴²⁷ *Ibidem*, p. 21

⁴²⁸ *Ibidem*

⁴²⁹ Olivier Clément, *A mărturisi într-o societate secularizată*, în *Contacts*, nr. 144/1988, www.nistea.com/secular.html, accesat la data de 8 iunie 2017

*poate să o înțeleagă din interior, poate să se ferească de excesele ei și să o orienteze altfel*⁴³⁰.

Opinia lui Olivier Clément este oarecum apropiată de concluzia formulată de Marcel Gauchet în finalul prezentării sale, convins că atunci când este *condusă din interior, cea mai savantă istorie a creștinismului ne-ar putea învăța o sumedenie de lucruri indispensabile*⁴³¹. Problema, pentru Marcel Gauchet, este să te menții în limitele unei critici a rațiunii istorice, acceptând ca lumina din acele cărți vechi *să ne lumineze când aproape nimic nu mai ține, în termeni de știință strictă*⁴³². Mai mult, Marcel Gauchet recunoaște *ireductibila fecunditate a acestei tradiții vii de înțelegere a lucrurilor de la care sarcasmul sceptic și injoncțiunea scientistă [...] s-au îndârjit să ne abată*⁴³³.

Concluzia cu care Marcel Gauchet încheie prezentarea eseului său deschide înțelesurile pentru Opus Magnum-ul unui revrăjitor al lumii, cum este Vasile Lovinescu: *Suntem niște pitici care au uitat să se urce pe umerii giganților. Dacă altitudinea reușitelor lor ne este interzisă, ni se oferă sprijinul înălțimii lor*⁴³⁴.

Acceptând metafora lui Marcel Gauchet, putem să-l imaginăm pe Vasile Lovinescu în pelerinajul său mitic spre înălțimile lumii, deopotrivă un *homo symbolicus* și un *homo religiosus* regentând lumea vrăjită, întrezărită la capăt de ciclu, ascunzând sub vălul Mayei înțelesurile Tradiției Primordiale în așteptarea Parusiei.

Ca un alchimist într-un Ev Mediu contemporan, Vasile Lovinescu are acea *imaginatio vera* care îl face să vadă însuflețirea substanțelor și a elementelor, aflate sub puterea astrelor corespondente. Această imaginație a alchimistului,

⁴³⁰ *Ibidem*, p. 3

⁴³¹ Marcel Gauchet, *op. cit.*, p. 27

⁴³² *Ibidem*

⁴³³ *Ibidem*

⁴³⁴ *Ibidem*

dincolo de fantezie sau de creație poetică, îi îngăduie lui Vasile Lovinescu contemplarea aspectelor calitative ireductibile ale lumii. Percepția spirituală revelează operatorului că *Tot ceea ce e jos este ca și ceea ce e sus, iar ceea ce e sus este ca și ceea ce e jos, pentru a împlini miracolul lucrului unic*⁴³⁵.

*
* *
*

*Interpretări inedite ale simbolismului din două snoave aparținând lui Ion Creangă*⁴³⁶ este, din perspectiva inteligibilității analogico-simbolice, un text fundamental pentru înțelegerea lui Vasile Lovinescu.

Plecând de la definirea trăirii simbolice a lumii – deja amintită în lucrarea noastră – hermeneutul fălticenean deosebește, într-o primă ordine, treptele înțelegerii simbolice:

*A vedea divinitatea lui Hristos când se transfigurează pe Tabor [...] este lucru ușor; dar s-o vezi în acel ce mânca cu vameșii și pescarii [...] este mult mai greu, deoarece Dumnezeu se ocultează pe el însuși, pentru ca lumea să poată exista; și mai greu este simbolismul bufoneriei, al râsului*⁴³⁷.

Sub obrăzarul didactic, de lup moralist, Creangă seamănă istorioare și snoave care, privite într-o lectură de adâncime, arată că anumite readaptări la medii pot fi, uneori, mesaje din alte lumi. Primul text analizat este *Prostia omenească*, o snoavă desfășurată în jurul unui punct central – drobul de sare, de fapt, piatra sfântă, *petra autem erat Christum*⁴³⁸, având la capătul inferior copilul *reprezentant paradisiac al genului uman*⁴³⁹.

Aparent, omul plecat în căutarea prostiei parcurge un

⁴³⁵ *Tabula Smaragdina*, 2, apud Daniel Cojanu, *op. cit.*

⁴³⁶ Vasile Lovinescu, *Incantația sângelui*, Ed. Institutul European, Iași, 1993, p. 38

⁴³⁷ *Ibidem*, p. 39

⁴³⁸ *Ibidem*, p. 40

⁴³⁹ *Ibidem*

ciclu, fără însă a-l epuiza, *el sleiește prostia prin răsfoirea ei*⁴⁴⁰; în realitate, răsfoiește Cartea Vieții, cu mesajele ei transcendente, *care pentru lumea noastră par niște nebunii*⁴⁴¹.

Peregrinul *deștept* sparge bordeiul, pe unde intră soarele *a toată lumea, soarele proștilor*⁴⁴², distrugând Magnum Opus, căci ocluziunea vasului ermetic – Athanorul – este condiția sine qua non a lui Magnum Opus.

Dezmembrarea carului făcut în casă – gest *care ar fi făcut bucuria lui Descartes*⁴⁴³ – înseamnă *dezvrăjire*, căci, prin *magia albă* carul se putea subția subtil prin horn, confundându-se cu prototipul său, Carul Mare. În absența cartezienei dezmembrări, *casa ar fi fost la capătul pământesc al lui Axis Mundis, un sanctuar, un temenos*⁴⁴⁴.

Un alt *prost* încearcă să ridice în pod, cu furca, niște nuci, stârnind reacția – *Vai, lucrul nu mai este posibil în lumea noastră*, căci nu mai este cu putință să nimerеști *punctul chintesențial al unui lucru și să-l fixezi în pod, adică în Excelsis*⁴⁴⁵.

În accepție simbolică și sapiențială, afirmă Vasile Lovinescu, lucrul este însă posibil, *adică perfect real și realizabil pe planul cauzal*⁴⁴⁶. Încercarea *prostului* este împiedicată de intervenția *deșteptului*, o prăbușire de înțelesuri, o anulare de simboluri.

În lectura lovinesciană, călătorul a sleit ciclul prostiei, *așa cum o înțelege lumea noastră. În fond a demitizat (dezvrăjit) lumea, adică i-a tăiat rădăcinile cerești cu un bun simț care e adevărata prostie, coexistentă cu păcatul contra Sfântului Duh*⁴⁴⁷.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p. 41

⁴⁴¹ *Ibidem*

⁴⁴² *Ibidem*

⁴⁴³ *Ibidem*

⁴⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁴⁶ *Ibidem*, p. 42

⁴⁴⁷ *Ibidem*

Dacă omul ar fi știut să *tâlcuiască* semnele, ar fi coborât drobul pe podea, la capătul axului, iar punctul s-ar fi transformat în *Făt-Frumos născut din Piatră*. Finalul este retoric: Vasile Lovinescu se întreabă la cine s-a gândit Ion Creangă scriind snoava, cu neclintita convingere că proștii, readuși cartezian la ordine, nu s-au străduit decât să atingă perfecțiunea.

Aceeași cheie de lectură descuie și *Povestea unui om leneș*, cu observația că tâlcuirile despre *piatra unghiulară* sunt cu totul surprinzătoare, în ciuda recurenței simbolului în hermeneutica lui Vasile Lovinescu.

Realitatea este că într-o lume cu totul robită acțiunii, cum este cazul timpurilor noastre, contemplativul apare ca un leneș și înțeleptul, ca un nebun. Inițiatul vindecă lumea, îi elaborează un nou țesut conjunctiv și nobil, iar atitudinea contemplativului presupune o muncă mai grea decât muncile lui Herakles⁴⁴⁸.

Simbolismul *pietrei unghiulare* poate fi socotit o adevărată *ars simbolica* a lui Vasile Lovinescu, cheia de boltă a înțelegerii gândirii sale. Astfel, *piatra unghiulară*, aflată în afară și deasupra edificiului, este însuși principiul clădirii, pe care o condiționează și o transcende prin lipsă de comună măsură cu ea. *Piatra din vârf înmănunchează vital toate puterile edificiului, fiind un punct de interferențe non spațial, fără de care întreaga operă arhitectonică s-ar risipi. Așadar, fiind în afara planului de înțelegere pur materialist, este ca și inexistentă pentru ființele care nu depășesc acest plan, deci incomprehensibilă și inutilizabilă⁴⁴⁹.*

În afara înțelegerii zidarilor, *piatra din vârful unghiului* zace azvârlită în drum; transpus în plan uman, acest simbolism este contemplativul imobil, în afară de acțiune, dar condiționând-o;

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p. 45

⁴⁴⁹ *Ibidem*, p. 46

*el contribuie la armonizarea energiilor întregului cosmos, inclusiv cel social. Dar aceasta o știe doar acel care a atins, cel puțin virtual, o anumită treaptă superioară de realizare spirituală; pentru ceilalți oameni, contemplativul este un estropiat moral, un neadaptabil, un parazit social*⁴⁵⁰.

Contemplativul rămâne un neînțeles, *un fenomen inutilizabil în mijlocul unei termitiere, unde fiecare își are rostul și explicația*⁴⁵¹.

Contemplația directă, prin asceză și rugăciune, în care *nous*-ul ajunge la o evidență lipsită de contradicții, subiectul stând *în fața* lui Dumnezeu, având evidența prezenței Sale, este calea apofatică, îmbrățișată de Vasile Lovinescu și al cărei simbol este *lumina taborică*, socotită țelul suprem al vieții spirituale a isihăștrilor.

Viața lui Vasile Lovinescu a fost o continuă împărtășire de darul luminii inteligibile a lui Dumnezeu, cu mintea eliberată și nematerială, o asceză intelectuală asumată, senină, o continuă metanoia. Întoarcerea către Dumnezeu l-a făcut pe Vasile Lovinescu să-și regăsească ființa autentică, eul adevărat. Această convertire – a vedea îndărătul/în adâncul lucrurilor – desemnează nu atât pocăință în sensul moral, cât o altfel de gândire, *meta-noetică*, la *gândul lui Hristos*, de natură a defini un altfel de comportament, o altfel de atitudine de viață. Contemplativul trăiește într-o locuință severă, eliminând din ordinea vizualului orice prezență care s-ar putea afla în contradicție cu imaginea invizibilă a lui Dumnezeu, se îmbracă aproape sacerdotal: *Intențiile zilnice ale omului, îmbrăcatul, mersul pe stradă, considerarea lucrurilor din lumea de afară trebuie exercitate ca acte mistic-simbolice în serviciul lui Dumnezeu*⁴⁵².

Completa *mediațiune a omului* nu e posibilă decât

⁴⁵⁰ *Ibidem*

⁴⁵¹ *Ibidem*

⁴⁵² *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 84

într-o stare paradisiacă. Într-o lume decăzută ca a noastră mediațiunea sintetică nu e posibilă decât simbolic⁴⁵³, prin extinderea momentului nașterii pe tot parcursul vieții căci oamenii obișnuiți trăiesc numai în clipa nașterii, apoi mor toată viața⁴⁵⁴.

În incitantul studiu dedicat simbolului, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Daniel Cojanu asimilează imaginației simbolice sintagma *imaginație noetică: Imaginația simbolică nu e (doar) o funcție psihică [...] nu e funcția transcendentă a lui Jung [...] ci e o imaginație noetică, motivată arhetipal de esențe transcendente*⁴⁵⁵. Arhetipul este definit ca întemeind propriul lucrului (ireductibilul) lui, în esență, neanalizabil discursiv și necuantificabil, deci nemanipulabil, în opoziție cu realitatea construită de științele pozitive ale naturii cu reducția ontologică operată de acestea, prin care lucrurile sunt văduvite de transcendență; or, lucrurile au această valoare doar dacă se află într-o ordine metafizică.

Această luptă contra *dezvrăjirii lumii* înseamnă cumulara alchimică a două valori de referință – *imaginatio vero* și *imaginația noetică* – ceea ce ne îndreptățește să punem în discuție categoria de *hermenoetică*, adusă în planul ideilor de Cornel Mihai Ionescu⁴⁵⁶, cu speranța că o atare noțiune, hibridă categorial, poate defini mai nuanțat tipul de hermeneutică practicat de Vasile Lovinescu.

Cum bine se cunoaște, noetica este definită ca o ramură a filosofiei metafizice, care se ocupă de studiul despre spirit și intuiție, în relație cu intelectul divin, cuprinzând gânduri sugestive, exprimate în scris sau verbal și care, recepționate de alte persoane, determină modificări pozitive sau negative în personalitatea acestora; aceste modificări devin cauze ale unor

⁴⁵³ *Ibidem*, p. 85

⁴⁵⁴ Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 176

⁴⁵⁵ Daniel Cojanu, *op. cit.*, p. 187

⁴⁵⁶ Cornel Mihai Ionescu, *Mentalitate alchimică și hermenoetică*, în *Caiete Silvane*, Zalău, anul 5, nr. 7, 2002, pp. 119-124

atitudinii prin care se produc modificări în realitatea înconjurătoare.

Nu însă această definiție este cea mai potrivită pentru înțelegerea *hermenoeticii* lui Vasile Lovinescu. Ci, mai degrabă, perspectiva din care analizăm amintitul concept critic se referă la *stațiunea minții în inimă*, constituind miezul trăirii mistice. Rugăciunea noetică face posibilă transformarea omului în persoană și a persoanei în om veritabil, toate aceste etape caracterizând evidența spirituală a lui Vasile Lovinescu, definit prin cele trei ipostaze noetice, în care omul este, totodată, minte, cuvânt și duh. Această *trăire noetică* este strâns legată de renașterea omului și de înaintarea sa către realizarea crucială, fiind socotită de neoplaticianul Plotinus *doctrina Divinului Intellect*.

Interesant este că pentru autorul *Daciei Hiperboreene*, studiul mitului este condiționat de o mișcare noetică:

Studierea mitului cere o situație pe un punct echidistant între cei doi poli, cu implicația necesară unei duble convergențe: una de jos în sus, care reintegrează lumea în Arhetipurile ei imediate (și la aceasta se mărginesc cercetările mitologilor actuali), dar și de sus în jos, deoarece înseși Arhetipurile, sunt o oglindire limitativă a Absolutului. Numai prin această dublă mișcare noetică [...] mitul este fixat în sens alchimic⁴⁵⁷.

Poate că nicio altă concluzie nu ar fi mai potrivită decât aceea formulată de Constantin Noica, cel pentru care filosofia nu era altceva decât o rugăciune pe care o murmuri viața întreagă (o rugăciune noetică, am putea adăuga): *Dacă există Dumnezeu, lumea asta are sens*⁴⁵⁸.

⁴⁵⁷ Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 43

⁴⁵⁸ Constantin Noica, *Jurnal de idei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 23

Capitolul V

Trei eseuri despre mit: *Adnotări despre mit; Mitul sfâșiat;* *Mit și uimire*

Ecuația care îl pune în evidență pe Vasile Lovinescu este împlinită prin *mit*, concept care luminează întreaga sa existență creatoare și asupra căruia el revine în permanență, definind și (re)definind raportările, în interiorul acestui concept fascinant. Trei sunt eseurile a căror analiză este obligatorie și fundamentală: *Adnotări despre mit*, *Mitul sfâșiat* și *Mit și uimire*, grupate în volumul *Mitul sfâșiat*.

Adnotări despre mit constituie o *ars mitica* a lui Vasile Lovinescu; dragostea sa pentru meditație asupra mitului este o hierogamie sub semnul ambiguității: *A medita asupra mitului înseamnă să faci o căsătorie din dragoste cu ambiguitatea*⁴⁵⁹.

Aflat între două lumi, mitul își dezvăluie ambiguitatea: una din fețele lui, întoarsă spre *lumea sublunară* este un *obrăzar nedescifrabil*, iar cealaltă este îndreptată spre *cerul stelelor fixe*. Calea spre mit este una singură – cea a metamorfozei pelerinului aflat în ascensiune, *când fiecare batere din aripi face să crească zece aripi noi*⁴⁶⁰.

⁴⁵⁹ Vasile Lovinescu, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 25

⁴⁶⁰ *Ibidem*

Spiritul lovinescian nu poate rezista *făgăduințelor primejdiei*: cercetarea mitului se face nu *când mitul arămește în soarele de amiază*, ci, mai curând, *în staza lui virulentă [...]* când, *între cer și pământ, face și desface lumile, uimind zeii nemuritori*⁴⁶¹.

Pe boltă mitul *geometrizează inefabilul* și acest fapt constituie *transcendența și legitimitatea față de Apollon Geometrul, din care procede*⁴⁶². De aceea, conchide Vasile Lovinescu, *mitul se explică prin mit; el este propria lui justificare și finalitate, își ajunge sieși*⁴⁶³.

Omul modern *bântuit de romantism și de cartezianism*, înțelege cu greu că Dionysos și Apollon *nu sunt în realitate despărțibili* și că miturile *însuflețesc lumea ca niște fulgurații spermatică*. Pentru că, în fond, *lumea este un Om Mare, iar miturile sunt glandele lui endocrine*⁴⁶⁴.

Mitul este un *agent ordonator* fundamental: primit/iubit sau refuzat/hulit, el continuă să țeară organic lumea, păstrându-și rădăcinile stelare. Tocmai această plasare *in divinis* îl face indefinibil, pentru că *uimirea nu se teoretizează*⁴⁶⁵. Soluția aleasă de Vasile Lovinescu este aceea a exemplificării continue, *singurul mijloc de a comunica cititorului freamătul fabulei*⁴⁶⁶, *exemplificarea fiind un substitut al viziunii primordiale a omului, când o realitate este privită deodată în toate fațetele ei, în simultaneitate*⁴⁶⁷.

Pe de altă parte, *exemplificarea este mijlocul superlativ de a ajunge la adevăr*⁴⁶⁸, pentru că, în concepția lui Vasile Lovinescu, *la adevăr se ajunge prin conjecturi, nu prin negație*

⁴⁶¹ *Ibidem*, p. 26

⁴⁶² *Ibidem*

⁴⁶³ *Ibidem*, p. 27

⁴⁶⁴ *Ibidem*

⁴⁶⁵ *Ibidem*, p. 28

⁴⁶⁶ *Ibidem*

⁴⁶⁷ *Ibidem*

⁴⁶⁸ *Ibidem*

sistematică, nici prin credulitate⁴⁶⁹.

Hermeneutul moldovean refuză teoretizarea conceptului, ieșind deliberat din spațiul incomplet al abordării teoretice, cu mijloacele provenite din știința literaturii. Mai mult, prin asimilarea intelectuală a operei riguros doctrinare a lui René Guénon, se apropie și de Ananda K. Coomaraswamy:

*Mitul este Adevărul penultim [...] altfel spus, este Adevărul Ultim în staza sa sacrificială, creând dimensiunile conceptuale ale Devenirii. Orice trăire este precedată de o rostire in divinis*⁴⁷⁰.

Aici se asimte integrarea *in dottrina que s'asconde*, în miezul Ființei:

*Hristos Sacrificator, Sacrificiu și Altar. E Holocaustul veșnic în fața lui Dumnezeu. Ca Sacrificator (Mare Preot) în fața Celui Veșnic, face liturghia cosmică, care, în același timp, e o laudă perpetuă Domnului și un sacrificiu. Sub acest aspect, Hristos se identifică cu Omul Universal (Adam Kadmon). Dar Sacrificiul nu are numai un caracter de laudă Domnului, ci și de jertfă perpetuă necesară pentru menținerea și susținerea întregii făpturi. E sacrificiul perpetuu al Mielului, al cărui sânge vivifică și întregul Univers, alcătuindu-i substanța primordială. Sub acest aspect, Mielul e asemănat și cu o inimă ale cărei pulsații alternative (sistola și diastola) trimit sângele divin în toată Creațiunea, animând-o (inima lumii)*⁴⁷¹.

Nu putem înțelege pe deplin axa astrală a gândirii lovinesciene – mit – simbol – fără a face necesare considerații asupra unei aparente polemici pe care acesta a purtat-o, cordial și retoric, cu Mircea Eliade, în eseu *Mit și uimire*. Lovinescu reafirmă valabilitatea definiției date de Ananda K. Coomaraswamy, nuanțând definiția anterior amintită:

Cea mai bună definiție a mitului mi se pare aceea a lui Ananda K. Coomaraswamy: este adevărul penultim față de care orice experiență este un reflex temporal.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, p. 29

⁴⁷⁰ *Ibidem*

⁴⁷¹ *Idem, Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 89

Adevărul ultim se refractează în lume pe planul mitic, suferind – El, Necondiționatul – prin acest pogorământ, o crucificare [...] o sfâșiere prin și în condițiile definiției ale lumii sublunare. Sfâșierea sa este mântuitoare pentru aceasta. Altfel spus, [...] mitul îi înmănușează imaginea, pe care o redistribuie în jos, sub formă de cauze secunde [...] deoarece mitul îi dă nu numai existența, ci și subsistența⁴⁷².

Prin acest punct de refracție se produce – în sens invers – integrarea, sistola – diastola inimii lumii sau Coagula-Solve al hermetiștilor. *Mitul exprimă modul de coborâre și urcare a Esențelor, [...] sfâșiat de tendințele divergente ale Universului [...] fără să-și înceteze originea sublimă⁴⁷³.*

În concepția lui Vasile Lovinescu, poziția mediană a mitului – prototipial și activ față de lume, dar oglindire pasivă față de principiu – reclamă cercetătorului situarea pe un punct egal între poli, cu implicația necesară unei *duble mișcări convergente*: una de jos în sus, reintegrând lumea în Arhetipurile secunde (cea ce fac mai toți cercetătorii de până în deceniul al optulea al secolului trecut) și una de sus în jos, căci Arhetipurile sunt o oglindire a Absolutului. Această *dublă mișcare noetică* fixează mitul în sens alchimic. În absența acestei perspective, duble și unice, mitul se transformă în fabulă, *adică flecăreală⁴⁷⁴.*

Citatul din Mircea Eliade, regăsit în prefața volumului *Aspecte ale mitului*, îi pare suficient lui Vasile Lovinescu *pentru a arăta ce salt calitativ s-a făcut în știința miturilor, prin și după lucrările ilustrului nostru mitolog⁴⁷⁵.*

S-a terminat cu mitul personificând forțe ale naturii [...], preconizat de iluștri savanți, a căror erudiție nu este egalată decât de inteligența lor⁴⁷⁶, decretează Vasile

⁴⁷² *Idem, Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 41

⁴⁷³ *Ibidem*, p. 42

⁴⁷⁴ *Ibidem*, p. 43

⁴⁷⁵ *Ibidem*, p. 44

⁴⁷⁶ *Ibidem*

Lovinescu, rupând, după o tehnică amintită, toate punțile în urma lui. Orice studiu comparativ devine, practic, inutil, pentru că ar pune față în față două concepții incompatibile. Ceea ce ar însemna doar o trecere, mai mult sau mai puțin documentată, într-o altă lume ideatică decât aceea care face obiectul atenției noastre.

Revenind la opțiunea lui Mircea Eliade, V. Lovinescu exprimă o judecată intransigentă: *Totuși mitul, în viziunea lui Mircea Eliade, este amputat de jumătatea superioară a lui*⁴⁷⁷.

Abordarea eliadescă a mitului, privit întotdeauna de jos în sus, corespunde unei *declinări de competență în domeniul metafizic*⁴⁷⁸ a lui Eliade, căreia Vasile Lovinescu îi va contrapune observația că *totul este metafizică*⁴⁷⁹. Superior și polemic, Lovinescu dă sentința: *Fără primul fond metafizic, mitologia este un haos de puerilități, un muzeu de superstiții, o magie de recuzite*⁴⁸⁰.

O altă observație la adresa lui Eliade vizează lipsa unei explicații a termenului *Supranatural*, atunci când vorbește despre personajele mitului ca despre ființe supranaturale. Rigoarea ar fi trebuit să însoțească definiția lui Eliade, ea fiind *cu atât mai indispensabilă, cu cât nu trebuie dat niciun pretext cititorului să-și închipuie și să conchidă că Supranaturalul este numai o ipoteză de lucru, ba chiar o proiecție onirică, un inconsistent țarm al unei vagi aspirații de evaziune*⁴⁸¹.

În toată opera lui Mircea Eliade, pe care Vasile Lovinescu a consultat-o, menționează că a găsit această imprecizie, timiditate chiar, asupra *problemei capitale a planului cauzal*⁴⁸².

O nouă observație a lui Vasile Lovinescu ar fi aceea că

⁴⁷⁷ *Ibidem*

⁴⁷⁸ *Ibidem*

⁴⁷⁹ *Ibidem*

⁴⁸⁰ *Ibidem*

⁴⁸¹ *Ibidem*

⁴⁸² *Ibidem*

Mircea Eliade *reduce valoarea apodictică a mitului numai la o confirmare a ei de către ritualuri*⁴⁸³, ignorând faptul că viziunea Absolutului, în care mitul *se mistuie* alături de restul lumii, *este și mai apodictică din cauza raportului de ireversibilitate dintre planul causal și lume*⁴⁸⁴. În fine, ceea ce Mircea Eliade înțelege prin *simboluri ale Eternității*, acestea sunt, pentru Vasile Lovinescu, *simboluri ale Perpetuității, nu ale infinitului, ci ale indefinitului, ceea ce este radical altceva (s.n.)*⁴⁸⁵.

Finalul analizei este amar – *Erau promisiuni în Mircea Eliade care îndreptățeau să-i cerem să fie incomparabil mai mult decât un mare cărturar*⁴⁸⁶ – și sentimentul ratării apokatastazei nu poate fi atenuat de încheierea vădit condescendentă a lui Vasile Lovinescu:

*Cu toate aceste rezerve – care sunt mai degrabă precizări – pe lângă Guénon și Coomaraswamy, pentru studiul în divinis al mitului, opera lui Mircea Eliade rămâne un incomparabil instrument de lucru pentru staza lui proliferantă*⁴⁸⁷.

O temperată dezamăgire se ascunde dincolo de verdictul lui Vasile Lovinescu, pentru faptul că opera lui Mircea Eliade, de o atât de mare complexitate culturală, este lipsită de exaltare intelectuală, *in divinis*. Lovinescu a transmis, se pare, apropiaților săi această fină atitudine rezervată pentru limitele cu care Mircea Eliade a operat în studiul mitului. Pentru o mai bună înțelegere, se cuvine a aminti intervenția doamnei Roxana Cristian, susținută la Simpozionul *Mircea Eliade și Vasile Lovinescu*, desfășurat la Fălticeni, în 2007 și reluat în *Agartha fălticeneană*, Editura Rosmarin, 2012. Concluziile Roxanei Cristian pot fi punctul de plecare al unui studiu comparativ de mare interes pentru cultura română.

⁴⁸³ *Ibidem*, p. 45

⁴⁸⁴ *Ibidem*

⁴⁸⁵ *Ibidem*

⁴⁸⁶ *Ibidem*

⁴⁸⁷ *Ibidem*

Prima distincție cu care operează autoarea este aceea dintre *marele cunoscut* al culturii românești – Mircea Eliade – și *marele anonim* al gândirii românești și chiar europene, *necunoscutul și puțin înțelesul Vasile Lovinescu*⁴⁸⁸.

Cu toate că au aparținut aceleiași generații, cei doi cărturari *au avut tipuri diferite de gândire și de metodă de realizare a condiției umane*⁴⁸⁹.

În contrast cu *gloria lui Eliade*, meritată, indiscutabil, Lovinescu *și-a ascuns atât lucrarea, cât și viața*⁴⁹⁰, rămânând să trăiască, până la capăt, în țară, *deconturându-și ființa pentru a se face una cu tremorul, cu vibrația Fiat-lux-ului*⁴⁹¹. Observația, de o mare finețe, a Roxanei Cristian se referă la timpurile mărturisite de cei doi gânditori. Dacă Eliade a cercetat timpul istoric, Vasile Lovinescu s-a ancorat în starea supratemporală, fiind *omul timpului intern*, asumându-și *cu prețul neclintirii, integrarea timpului*⁴⁹².

În timp ce Eliade – naratorul – a visat, Vasile Lovinescu – martorul – a vegheat. *Mutatis mutandis*, ca un Mare Maestru dincolo de vremelnice și imperfecte condiționări terestre, Vasile Lovinescu a vegheat la păstrarea Tradiției Primordiale, ceea ce nu este doar o asumție seducătoare.

Studiul *Mit și uimire* deschide numeroase căi programatice, fiind esențial pentru înțelegerea operei și a gândirii *in divinis* a lui Vasile Lovinescu. Sentimentul pare a fi acela că o abordare critică exhaustivă rămâne un vis imposibil de atins; orice drum se ramifică, la rândul său, deschizând hermeneutici noi, neașteptate uneori.

Cu toată această perpetuă provocare intelectuală, ni se pare potrivit să luăm în discuție o temă pe care nu am întâlnit-o în analiza operei lui Vasile Lovinescu – aceea a condiției

⁴⁸⁸ Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 11

⁴⁸⁹ *Ibidem*

⁴⁹⁰ *Ibidem*

⁴⁹¹ *Ibidem*, p. 12

⁴⁹² *Ibidem*, p. 13

inițiatului, în funcție de care magul moldav definește și, în egală măsură, se definește, închegând un adevărat *crez inițiativ*, asupra căruia se cuvine a ne opri.

*Nu există test mai riguros pentru calificările inițiatice ale unui om, decât capacitatea lui de a sensibiliza mitul, de a adera la el prin entuziasm, care în hermeneutica platoniană înseamnă en theos en umon, un zeu în noi*⁴⁹³.

Intuiția ideilor pure și virginitatea perpetuă a substanței sunt cele două condiții ale împlinirii. În dimensiunile mitice, pentru Vasile Lovinescu, nu poți truca o matrice ofilită, căci *mitologia constrânge la probitate*⁴⁹⁴.

Deosebirea între profan și inițiat este aceea că, în cazul celui din urmă, procesul se face conștient. Dacă la început vocația inițiativă este reală, intervine apoi entuziasmul, *angajând partea superioară a Psyheii, până la răpirea totală*⁴⁹⁵. Dacă pentru profan e vizibil doar Iisus-omul, după cum, pentru el, Numele înseamnă doar literele lui, *pentru acela care știe, Uniunea ipostatică între cele două naturi e indivizibilă, dar fără confuziune; tot așa și Numele – în el, Dumnezeu, se face una cu Numele lui*⁴⁹⁶.

Toate *probațiunile* inițiatice sunt organice, deoarece intervin pentru purificarea elementelor deficiente, izolate, neexpresive, din ființa individuală. În egală măsură, pentru Vasile Lovinescu realizarea inițiativă *constă în a reintegra succesiunea temporală a aspectelor arhetipurilor, într-o trăire simultană, anihilând timpul și spațiul*⁴⁹⁷. În sfârșit, concluzia poate fi trasă în termeni masonici, căci masoneria și-a revendicat simbolul complex al pietrei: *Șlefuirea pietrei brute e performanța cea mai grea din lume, pe lângă care toate sforțările sunt simple jucării*⁴⁹⁸.

⁴⁹³ Vasile Lovinescu, *Scrisori crepusculare*, Ed. Rosmarin, București, 1995, p. 62

⁴⁹⁴ *Ibidem*, p. 62

⁴⁹⁵ *Idem*, *Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 204

⁴⁹⁶ *Ibidem*

⁴⁹⁷ *Ibidem*, p. 92

⁴⁹⁸ *Ibidem*, p. 93

O observație care, judecată în sine, nu pare a fi spectaculoasă, dar care deschide drumul unui text remarcabil, construit de Vasile Lovinescu în jurul conceptului de *secțiune transversală*: *Realizarea inițiativă este condiționată de capacitatea pelerinului de a intui tangentele pe care Jünger le numește secțiuni transversale*⁴⁹⁹.

În *Exerciții de meditație* regăsim un text tulburător prin amestecul savant și rafinat al conceptelor metafizice, de un lirism asemănător țesăturii din *Scrisori crepusculare*:

*În zori, cu mult înainte de răsăritul soarelui, mă grăbesc spre geamurile dinspre răsărit ale casei bătrânești și pe întinsele lacuri, fără ceață încă, respiră o altă ceață, metafizică, șoptind de la gură la ureche: Și pe apa lacurilor/Doarme umbra veacurilor*⁵⁰⁰.

În clipele în care oglinda *dinafară* și cea *dinăuntru* a lacului sunt calme ca și Tăria, se ridică din adâncuri germeii celor ce-au fost, așteptând *Învierea*.

*Lacul devine o secțiune transversală, pe care poposesc temporar lucrurile ce vor să fie. Potolirea valurilor potolește timpul. Dacă din fiecare germen din lac ridicăm o verticală, ea înțeapă o stea. De aceea, inițiații le culeg cu mâna: **Stele-mi scânteie pe lacuri***⁵⁰¹.

O metafizică irizată reflexiv cu ecouri barbiene regentează textul:

*Mă simt înclinat să fac elogiul nunților sterpe care suprimă timpul, spațiul și viața [...]. Contemplarea lacului provoacă o judecată în mine la fiecare boare care îmi intră lin în piept*⁵⁰².

Crezul lovinescian se definește în vibrația interioară a întâlnirii cu Taina lumii:

Trebuie să separăm fața lacului de adâncimea lui, cu o incredibilă subtilitate, ținându-ne respirația, cu aceeași subtilitate cu care iei năframa de pe fața lumii [...] ca s-o pui ca eșarfă pe umerii unei ființe iubite [...]. Lacul

⁴⁹⁹ *Ibidem*, p. 63

⁵⁰⁰ *Ibidem*, p. 216

⁵⁰¹ *Ibidem*, pp. 216-217

⁵⁰² *Ibidem*, p. 219

trebuie smântânit de Eternitatea lui [...]. Vorbind ca moș Creangă, trebuie să jupești piatra morii [...]. E o cheie a Absolutului, care tichuește întreaga aventură a omului și creația artistică de pe culmi [...]. E taina realizării descendente și a Sacrificiului perpetuu al Mielului⁵⁰³.

Textul este o adevărată chintesență a metafizicii lovinesciene în care, cumva neașteptat, alături de Dante și Eminescu, numele lui Creangă este amintit cu o superioară complicitate, vădind, o dată în plus, credința lui Vasile Lovinescu într-o filieră inițiativă moldavă.

S-a vorbit mult și grăbit despre inițierea sufită a lui Vasile Lovinescu, despre statutul său plenar de inițiat, ajungându-se până la acuzația difuză, ce-i drept, și absolut nefondată, a trecerii sale la mahomedanism. Acest tip de etichetare neatentă l-a aruncat pe Vasile Lovinescu într-un fals con de umbră, de unde nu îl poate recupera decât pelerinul plecat, cu bună credință, în hagialâcul operei sale și cu deschiderea intelectuală pe măsură.

Perspectiva cea mai apropiată de realitate, asupra căutărilor inițiatice ale lui Vasile Lovinescu, o regăsim într-un interviu al lui Florin Mihăescu⁵⁰⁴, *marele apropiat* al Maestrului din Fălticeni, ce i-a stat alături în ultimele trei decenii de viață.

În opinia lui Florin Mihăescu, Vasile Lovinescu era interesat de problemele spirituale, *atât cele religioase, cât și cele para-religioase [...] în sensul că îl interesau nu numai religiile creștine*⁵⁰⁵. Descoperirea lui René Guénon și a cărții sale *Le roi du Monde* în 1934, a însemnat găsirea unui azimut; din inițierea islamică a maestrului din Blois, Lovinescu a înțeles că toate doctrinele tradiționale oferă celui inițiat *o înțelegere profundă a aspectelor interioare, ezoterice a tuturor*

⁵⁰³ *Ibidem*

⁵⁰⁴ Alexandru Anghel, *Interviu cu Florin Mihăescu în Rost cultural, politic, religios*, anul III, nr. 23, ianuarie 2005

⁵⁰⁵ *Ibidem*

*doctrinelor*⁵⁰⁶.

A încercat să obțină inițierea în mediul ortodox, ca și poetul Sandu Tudor, aflat și el în căutarea isihasmului. În anii '30, însă, isihasmul era o mișcare retrasă, iar Lovinescu nu a găsit calea de a se integra în mediul monahal. Drumul la Athos, în 1935, a însemnat o lună de conviețuire cu călugării români, dar ideea de a rămâne acolo și de a se călugări nu a fost în intenția sa. După o corespondență susținută cu René Guénon, pleacă în 1936 la recomandarea acestuia, în Franța, la Amiens, unde intră în legătură cu Frithjof Schuon, care îl va iniția în 1936, în Franța, după ce va fi fost pregătit de ucenicul lui Schuon, Titus Bruckhardt, cunoscut pentru studiile sale de artă tradițională, un renumit exeget al Islamului.

Ritul de inițiere săvârșit(ă) de Schuon nu a însemnat pentru Vasile Lovinescu doar comunicarea unor simboluri, ci, mai ales, transmiterea unor influențe spirituale de care se vor bucura, fie și doar printr-o osmoză de proximitate, prietenii lui, știut fiind că maestrul, ca și René Guénon, n-a conferit nimănui, niciodată, o inițiere în sensul strict al cuvântului.

Revenit în țară, în 1936, Vasile Lovinescu va continua Opus Magnum, pe care o va așeza la confluența a două axe complementare: dragostea pentru tradiția românească, venerația pentru Iisus și modelul cristic de viață și – pe de altă parte – practicarea invocației sufite, operând ca întotdeauna, de altfel, cu forța infailibilă a simbolului, a trăirii mitice, păstrând uimirea ca definiție interioară supremă. În linia lui Guénon, Vasile Lovinescu este convins – afirmă Mihăescu, în interviul său – că

*marile tradiții au o unitate metafizică, deci pleacă de la principii transcendente care au același sens în toate marile religii, chiar dacă sunt prezentate în forme diferite ca să se poată adapta la popularitate sau continentele unde au fost revelate*⁵⁰⁷.

⁵⁰⁶ *Ibidem*

⁵⁰⁷ *Ibidem*, p. 23

Pentru buna înțelegere a acestui capitol important din viața lui Vasile Lovinescu, eseul intitulat *Ecourile începuturilor*, publicat de Roxana Cristian în volumul *Agartha fâlticeneană*⁵⁰⁸ este esențial. Apropiata maestrului dezvăluie starea de spirit a lui Vasile Lovinescu înaintea plecării la Muntele Athos, în căutarea unui *Fiat lux*, stare definită ca un *prolog* al timpului ardent de dinaintea împlinirii a trei decenii. Însemnările lovinesciene dezvăluie tulburător căutările sale spirituale, definind, în egală măsură, crezul intelectualului (textul fiind din 1934).

Doamne, dă-mi flacăra! Să fiu sau cald sau rece, ca să nu mă scuipi din gura ta! Iată ce-mi trebuie: 1) Ordinea, ziua bine organizată. 2) O luciditate perpetuă, o veghe continuă ca să nu dau răgaz germeilor răului să se dezvolte, deci să devină irezistibili, ca să-iucid în găoace. 3) Dar, plăcere, iubire de muncă. 4) Flacăra, iubire, elan, nostalgie înflăcărată.

Presentimente imense: gestațiuni în suflet.

S-a isprăvit cu fantezia. Mușchii și voința încleștate.

Aș vrea ca fiecare clipă să fie plină de Tine! [...]

Se simte o maturizare. Chinul constă în aceea că presimt perfect ce e desăvârșirea, dar simt și norii opacizați dintre ea și mine. Le dau târcoale prin toate părțile, dar nu știu cum să-i tai și să intru înăuntru.

Concentrare, densitate, flacăra!

*Repulsie pentru tot ce e cu desăvârșire antrenat în Roată. Și în mizerie vreau o feerie*⁵⁰⁹.

Textul este o mărturie a unei trăiri arzătoare, înaintea descoperirii miraculoase a icoanei cu Maica Domnului:

Încă o dată, aprinde-mă, Doamne! Dă-mi Apa vie! Dă-mi Cuvântul vieții! Dă-mi Veșnicia și Iubirea! Fără Tine sunt păcătos, sărac, ticălos, gol și orb! Fă să răsară peste mine lumina Feții Tale, Doamne!

M-am rugat. Și întâi mă rog pentru intensitate, incandescență, densitate, nevoie respiratorie de Dumnezeu. Îndepărtează, Doamne, mediocritatea! [...]

⁵⁰⁸ Roxana Cristian, *op. cit.*, pp. 14-50

⁵⁰⁹ *Ibidem*, p. 33

*Dă-mi, Doamne, acele străluciri pe care tu le-ai promis celor ce Te iubesc pe Tine!*⁵¹⁰.

Pelerinajul athonit i-a prilejuit lui Vasile Lovinescu descoperirea icoanei Maicii Domnului Portaitissa, moment care îl încredințează de prezența Maicii Domnului în viața sa. Evlavia față de Maica Sfântă se împletește cu o emoție unică:

*Singurele momente în care l-am văzut lăcrimând au fost când, vorbind despre Ea, zicea – **Nădejdea deznădăjduiților**. Apoi, ca și când ar fi trebuit să-și retragă declarația prea fășisă la care eram martoră, față de predarea lui totală în fața Maicii Domnului, adăuga **Ce zici de asemenea metafizică?**⁵¹¹.*

Adevărat trăitor al mariologiei, Vasile Lovinescu consideră că Fecioara Maria inițiază în toate religiile, numind-o adesea *cheirița*, deținătoare a tuturor cheilor inițiatice. Poate, însă, că ultimele cuvinte rostite de Maestru înaintea morții – *Mi-e sete!* – *dezvăluie ultima exprimare formală a acelei **Imitatio Christi***⁵¹², simbolizând deplin trecerea sa prin lume.

O altă mărturisire a unui apropiat vine să lumineze ipostaza i(n)luminării. Domnul Samos, de care amintește doamna Roxana Cristian⁵¹³, a fost singurul supraviețuitor al vechiului grup inițiativ al domnului Lovinescu și triplu inițiat din trei surse diferite de inițiere autentică. Portretul, pe care acesta i-l încheagă lui Vasile Lovinescu, aduce lumina trebuitoare în privința Inițiatului:

*Inițierea alawită a lui Lala a fost un fapt providențial, atât pentru el, cât și pentru întreaga ambianță în care a trăit, căci acest tip de spirituali face parte din categoria **îsawîyyun**, calificativ derivat din numele islamic al lui Iisus, adică aceia care se dezvoltă după modelul christic. Dar, ceea ce este și mai important este că decurge din modelul christic, în cadrul inițierii **alawite** calificarea **aissawie** este foarte rară și apare mai ales în condiții de*

⁵¹⁰ *Ibidem*, pp. 33-34

⁵¹¹ *Ibidem*, p. 46

⁵¹² *Ibidem*, p. 59

⁵¹³ *Ibidem*, p. 20

*contact efectiv (deci și exoteric și esoteric) cu sensibilitatea chistică*⁵¹⁴.

Profund preocupat de Numele lui Dumnezeu, metafizicianul Vasile Lovinescu a intuit că, deși omul nu se poate concentra direct asupra Infinitului, se poate concentra, în schimb,

*asupra simbolului Infinitului și atinge, astfel, Infinitul Însuși; când subiectul individual s-a identificat cu Numele [...]. Esența divină a acestuia se manifestă spontan [...]. Unirea cu Numele divin devine unitatea cu Dumnezeu Însuși*⁵¹⁵.

Și de aici, poate, unicitatea lovinesciană, de care dăm seamă.

⁵¹⁴ *Ibidem*, p. 22

⁵¹⁵ Vasile Lovinescu, *Jurnal alchimic*, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 47

Capitolul VI

Al patrulea hagialâc: Craii de Curtea-Veche – un landmark timbrat zodiacal cu semnul Capricornului

O afirmație de tipul *ceea ce scriu e neconformist și inactual la un grad care e o sfidare față de lumea modernă*⁵¹⁶, poate stârni nedumeriri unui cititor grăbit în decodarea hermeneuticii lui Vasile Lovinescu. Dacă termenii *nonconformist* și *inactual* își pot găsi echivalentul într-un avangardism insensibil la ceea ce este efemer și/sau modern cu orice preț, *sfidare* pare o formulare neașteptat de tare pentru ascetul pe care sintagma *e de ajuns să facem tăcere în noi* îl definește.

Ne place să credem că *sfidarea*, pentru Vasile Lovinescu, înseamnă provocarea pe care inițiatul o adresează pelerinilor plecați în hagialâcul cărților/ideilor sale și pe care acesta îi așteaptă, după ce vor fi trecut *probele*, metamorfozați pe deplin: *Nu este decât o singură cale spre mit: metamorfoza pelerinului pe măsura ascensiunii, când fiecare batere de aripi face să crească zece aripi noi*⁵¹⁷ – aflăm din paginile opului *Mitul sfâșiat*. Cu alte cuvinte, așteptarea pe care maestrul o

⁵¹⁶ *Idem, Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 25

⁵¹⁷ *Idem, Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 25

dorește aspirantului aflat la poarta Templului umanității, e gata să se aștearnă pe drumul *artei regale*.

Două observații se cuvin a fi făcute înainte de a intra în substanța hermeneuticii lovinesciene la *Craii de Curtea-Veche, carte stranie pentru că are în ea lucruri stranii, atingând prin natura ei internă puncte nevralgice din om și univers*, și pe care hermeneutul, doar un *obrăzar* între multe altele – o socotește un landmark (altfel spus, *piatră de poticnire*), timbrat zodiacal cu semnul Capricornului, poartă a Cerului, urmând a înmănunchia moduri de vedere *capricante* într-o sinteză.

Prima observație necesară creionării demersului nostru este aceea pe care o face Dan Stanca, în *Contemplatorul solitar: Cine să înțeleagă că toată opera și viața lui Vasile Lovinescu perfect sudate formează oglinda unei inițieri?*⁵¹⁸

A doua observație (con)stă în modul în care Vasile Lovinescu trăiește lumea; o trăire simbolică, găsind înțelesuri noi în fiecare clipă, căci universul se creează neîncetat în fața privirii noastre magic transformate: *Superioritatea trăirii simbolice a lumii stă în faptul că prin ea cantitativul dispare și rămâne calitativul*⁵¹⁹. Ipostaza unui Kesarion Berb aflat la sfârșitul drumului inițiativ și aplecat, cu o altă lumină, asupra cotidianului, cum remarca Liviu Cuțitaru, este, cu siguranță, potrivită.

Al patrulea hagialâc, singura operă apărută în timpul vieții lui Vasile Lovinescu, este construită pe o logică surprinzătoare pentru timpurile apariției, respectiv anul 1981. Hermeneutul din spatele obrăzarului vorbește deschis despre masonerie, templierism, desenând o rețea neașteptată de idei fără egal în critica vremii. Este tocmai ceea ce, în epocă, împiedica abordarea din această perspectivă, pentru că subiectul nu era doar unul *tabu*, ci, mai mult, lipsit de o viziune din interior. Se vorbește, cu îndreptățire, despre Vasile

⁵¹⁸ Dan Stanca, *op. cit.*, p. 128

⁵¹⁹ Vasile Lovinescu, *Jurnal alchimic*, Editura Institutul European, Iași, 1994, p. 199

Lovinescu mitograful, folcloristul, istoricul, etnologul, simbologul, eseistul, abordări perfect îndreptățite. Ni se pare nimerit să adăugăm acestui corolar hermeneutic și ipostaza integratoare a tuturor acestor măști critice: aceea de maestru, de inițiat, de prinț al arcanelor, de *purtător al măștii*.

În capitolul *Obrăzarul*, Vasile Lovinescu aduce în discuție despărțirea oamenilor în două mari categorii primordiale, depășind în importanță orice clasificare imaginabilă. În prima categorie se află *acei ce știi că poartă o mască* iar în a doua, *acei ce nu o știi, care se identifică cu accidentul. Se poate lesne vedea că în prima se găsește un pumn prizărit de oameni; în a doua, nisipul mării*⁵²⁰.

Necesitatea măștii este inevitabilă atunci când individul se consacră unei activități interioare ascunse, neavând nicio tangență cu ființa lui socială. Este aici o dublă ipostază a lui Vasile Lovinescu: el însuși și, totodată, cel ascuns după un obrăzar sau *altul*, scriind despre oameni și idei oculte, într-o patrie mitică. Cel ce interesează este celălalt Lovinescu, scriind pentru a depozita adevărurile Tradiției, înțeleasă ca un ansamblu de valori spirituale, pragmatice și culturale ale poporului care își demonstrează trăinicia istorică și morală.

Statutul lui Vasile Lovinescu este acela al unui mărturisitor, al unui ascet chemat să lumineze calea. Nimic pentru sine, nimic orgolios, polemici cenzurate la timp, nicio urmă de calofilie căutată. Așa cum afirmam anterior, această textură are ceva din rigoarea desenului de pe *Planșa masonică*, arhitectura fiind una încărcată de simboluri care îl cheamă pe *acustikoi* la o nouă ordine morală și intelectuală.

O (re)lectură în această cheie este necesară și posibilă, îmbogățind, completând alte posibile demersuri hermeneutice, chiar dacă o asemenea perspectivă se poate dovedi a fi una oarecum fragilă, raportată la demersuri critice similare. Mai mult, opinăm că o asemenea perspectivă de lectură se poate

⁵²⁰ *Idem, Al patrulea hagialăc*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 56

dovedi a fi definitorie în completarea unui posibil puzzle al demersurilor critice.

În eseu *A citi, a reciti. Către o poetică a lecturii*, Matei Călinescu afirmă că

*pe lângă motivația poetică, epistemologică și psihologică din spatele rătăcirii de dragul secretului, un rol important îl poate avea plăcerea de a rezolva un puzzle complex sau de a juca jocul propus de text*⁵²¹.

Fără îndoială, *Craii de Curtea-Veche* este o carte de recitat, având acea **qualité mâtresse** – relizibilitatea, definită ca *acea forță asupra imaginației cititorului de calitate care îl face să vrea să recitească*⁵²².

Pentru Matei Călinescu, textul lui Mateiu Caragiale are ceva din *cucernicia care se manifestă prin recitirea interioară a textului*⁵²³. Deși sancționează superior hermeneutica lui Vasile Lovinescu la *Craii de Curtea-Veche*, Matei Călinescu acceptă că romanul este *autoficționalizare cu măști*, autorul *vorbînd despre sine prin trei măști*⁵²⁴, ceea ce nu este diferit de opiniile lui Vasile Lovinescu în capitolul *Obrăzarul* al exegezei sale.

Craii de Curtea-Veche – conchide Matei Călinescu – este un *Aleph*, un *infiniț mic*, conținând nu o lume dispărută, ci într-o stare de *perpetuă dispariție*⁵²⁵, ceea ce, iarăși, poate fi socotit un punct de contact cu concepția lovinesciană, fără a avea, însă, țesătura metafizică pe care se întregește *Al patrilea hagialăc*.

Trecerea făcută de Lovinescu, aceea de la masoneria operativă la cea speculativă, cu alte cuvinte momentul nașterii Ordinului, este rodul unei viziuni din interior:

În civilizațiile tradiționale nu se putea concepe o activitate profană. Toate meșteșugurile erau suportul unei

⁵²¹ Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 171

⁵²² *Ibidem*, p. 187

⁵²³ *Ibidem*, p. 196

⁵²⁴ *Ibidem*, p. 201

⁵²⁵ *Ibidem*, p. 224

realizări spirituale, prin simbolismul lor imediat. Acesta era și cazul zidarilor. Înălțarea unui edificiu mergea mână în mână cu o edificare interioară, prin care toată ființa zidarului se **transmuta** într-un **magnum opus** arhitectural. **Legende**le privitoare la clădirea Templul lui Solomon, ale Sfintei Sofii, iar la noi ale bisericii de la Curtea-de-Argeș, ale Mănăstirii Putna, cu marii lor arhitecți, Manole și Ștefan cel Mare, au această cheie. Recrutată în primele ei perioade numai printre oamenii de meserie, adică dintre zidari, de unde și numele, pe la începutul secolului al XVIII-lea, organizația și-a pierdut caracterul artizanal și a primit oameni din toate clasele și profesiunile. Originar, existau trei grade, zise simbolice: *ucenic, companion și maestru*⁵²⁶.

Istoricul ritului de Malta rus, ramură a Ordinului de Malta, este rodul aceleiași viziuni din interior, acuratețea interpretărilor neputând fi doar rodul lecturii. Capitolul *Spațializarea timpului* ar merita să fie citat în întregime. Concluzia formulată de Vasile Lovinescu este tulburătoare, susținută de apelul la Platon:

După părerea noastră, cartea de care ne ocupăm este caverna platoniciană în fundul căreia umbre divagante dănuiesc procesional. Sunt proiecțiunile sumbre ale unei lumini din spatele nostru. Să fim pe vecie condamnați să nu ne putem întoarce capul? Măcar să încercăm...

*E partea cea mai grea a lucrării pentru că nu mai e vorba de fapte, ci de realizări și de niveluri interioare. Poți oare să le faci înțelese? Dar, ne apropiem o formulă de blazon, **fais ce que dois, advienne que pourra***⁵²⁷.

Toate incursiunile în istoria masonică/templieră ale lui Vasile Lovinescu sunt rezultatul unor lecturi și înțelegeri profunde a fenomenului în sine. În egală măsură, ele nu pot fi disociate, însă, de *un certain regard* venind din interiorul inițiatului care povestește despre lucruri familiare, cu care rezonează, pe care le simte și pe care le trăiește. Dar, dincolo

⁵²⁶ Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialăc*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 93

⁵²⁷ *Ibidem*, pp. 100-101

de toate acestea, dincolo de didactica sensibilă, de trimiterile culturale sau de înțelesurile ce se deschid *celor care știu*, stau adevăratele simboluri ce însoțesc demersul hermeneutic al lui Vasile Lovinescu, proprii universului masonic: Curtea-Veche, Păzitorul Cetății Sfinte și Văduva; mai apoi Călătoriile și trecerea prin Labirint și exercițiile de heraldică în care se criptează/ocultează înțelesuri adânci ce stau în așteptare.

Reducând simbolurile la esență, încercând o privire, să-i spunem, temperată, nu avem decât a vorbi despre *fiii văduvei* trecuți prin *călătoriile inițiatice*, aflați sub pecetea tainei și sub puterea jurământului de a apăra Templul.

Înainte de a cerceta mai atent simbolurile de natură masonică, ar fi interesant să amintim *arhitectura* cărții, fațetele ce anunță și, în egală măsură, ascund, sensul profund al *Crailor de Curtea-Veche*, în opinia lui Vasile Lovinescu.

De la *piatră de poticnire* la *carte stranie*, de la basm la poem în proză, capodopera mateină are o evidentă virtute alchimică: *Virtutea alchimică a operei se răsfrânge și asupra autorului*⁵²⁸, în sensul că el se transformă în *daimon*, în *dimensiunea interioară a cărții*. Creația lui Mateiu Caragiale este o *operă criptată*, un *mit cosmogonic*, unul întârziat în secolul al XX-lea; dar peste tot și toate, integrator și înalt, *Craii de Curtea-Veche* este pentru Vasile Lovinescu un *opus heraldicum*: *Între imuabilitatea uranică a blazonului și Niagara Apelor inferioare, se irizează o zonă-limită crepusculară, zona mateină, de un farmec indicibil, domiciliul, ca să întrebuițez stilul astrologic, Luceafărul, cimierul acestui opus heraldicum care sunt Craii*⁵²⁹.

Lectura cărții nu va fi altceva decât *o dănțuire a ielelor*, acest joc devenind hagialâcul crailor, construit după principiul *solve-coagula*, punând alături înțelepciunea și nebunia în Opus Magnum hermetic.

⁵²⁸ *Ibidem*, p. 12

⁵²⁹ *Ibidem*

Făcând legătura între hermetism și heraldică, Vasile Lovinescu aduce în discuție semnificația blazonului, considerând-o expresia plastică a alchimiei umane, o secțiune verticală a vasului hermetic al Athanorului, a Oului Lumii și *mobila* din el reprezintă, dus la perfecțiune, *Orient fără greș, compostul original de pus în el, hermetic închis, destinat transmutațiunii care e miracula rei unius*⁵³⁰.

Incursiunea heraldică este necesară demersului lovinescian pentru înțelegerea universului

*pe care Mateiu Caragiale și l-a creat din propria lui substanță. Pentru el, blazonul era încadrarea cea mai potrivită; toată opera și personalitatea lui au fost structurate de un elan, prin transmutație și endosmoză, spre imuabilitatea ierarhică a viziunii heraldice a lumii*⁵³¹.

Mateiu Caragiale nu mai are nevoie să i se confere, din afară, blazonul *pe care și-l cucerise singur tot atât de legitim ca și un cruciat*⁵³². (Se poate observa câtă diferență este între concepția lui Vasile Lovinescu și cea a unchiului său, Eugen Lovinescu, pentru care Mateiu Caragiale a fost un învins, refugiat în studii himerice în heraldică. Și pentru ca prăpastia dintre cei doi Lovinești să fie și mai profundă, nepotul vorbește posterității, în dialect tarkovskian, despre o *zonă-limită crepusculară*, numită de el *zona mateină*).

Revenind la simbolurile ezoterice de sorginte masonică, ne oprim pentru început la *Curtea-Veche*. Aceasta este *terminusul necesar al Labirintului vechii capitale valahe*, este Curtea Primordială unde sfârșește *graficul rătăcirilor, probațiunilor, suferințelor, pe care le încearcă inițiatul înainte de a ajunge la Centru*⁵³³. Curtea-Veche rămâne simbolul Centrului și *întortoacherea străzilor, o proiecțiune exterioară a*

⁵³⁰ *Ibidem*, p. 30

⁵³¹ *Ibidem*, p. 31

⁵³² *Ibidem*

⁵³³ *Ibidem*, pp. 67-68

căutării interioare⁵³⁴. La capăt, în centrul ei, se găsea, spune Lala Lovinescu, Masa Rotundă unde oficiau cei trei crai, *mari egumeni*, cumulând sintetic puterea regală și puterea sacerdotală.

Ceea ce trebuie bine reținut, fără de care cele ce vor urma devin incompreensibile, este că urmărirea acestui punct general, la queste du Graal, cum i se spune în ciclul arthurian, căutarea centrului lumii mergea mână în mână cu căutarea centrului personal al pelerinului⁵³⁵.

Acesta este încă un argument pentru teza pe care o susținem, aceea cu privire la însemnele masonice din *Craii de Curtea-Veche*.

Ajuns la acest punct, Vasile Lovinescu întreprinde un excurs în creația populară românească, plecând de la afirmația conform căreia *Craii de Curtea-Veche* sunt o lucrare folclorică, reunind tradiții care se găsesc la toate popoarele în același spirit cu care am publicat o colecție de basme, descântece, superstiții ș.a.m.d. din aria de cuprindere a imaginarului răsăritean, în speță, balcanic.

În basmele noastre, spune Lovinescu, acest regat subteran este cunoscut sub numele de *celălalt tărâm* (**tărâm** e același cuvânt ca țărâm, totuși nimeni nu îl întrebuițează decât în sensul basmului⁵³⁶, afirmă Lovinescu).

Citând câteva colinde culese de Nicolae Densușeanu, Vasile Lovinescu vorbește despre *Mănăstirea Mare Albă din al Mării Negre Prund*, socotită o amintire a vechiului templu apolonian:

În colindele române, imne religioase populare, a căror origine se reduce la cele mai obscure timpuri antecreștine, se celebrează și astăzi sfințenia și magnificența miraculoasă a unui templu preistoric numit Biserica cea mare cu nouă altare sau Mănăstirea Albă sfântă. După colindele române, această ilustră Mănăstire

⁵³⁴ *Ibidem*, p. 69

⁵³⁵ *Ibidem*, p. 70

⁵³⁶ *Ibidem*, p. 71

*Albă mare și sfântă, se afla în părțile de răsărit ale țărilor române: în prundul Mării Negre, în ostrovul mărilor*⁵³⁷.

Pereții mănăstirii sunt făcuți din lemn de tămâie, ușile sunt de alămâie, iar pragurile sunt de alămâie sau de marmură (așa cum precizam, în paginile dedicate *Poveștii Porcului*, Ion Creangă o numește Mănăstirea de Tămâie).

În hermeneutica basmelor lui Creangă, Vasile Lovinescu consideră Mănăstirea de Tămâie aflată în centrul a trei cercuri concentrice ale lui Mercur, Venus și al Soarelui, aidoma oricărui *centru inițiatic, reprezentat cu trei incinte protectoare, fie circulare, fie rectangulare*⁵³⁸. Imaginea este a celui *terzo cielo dantesco și paulian*⁵³⁹, la care Vasile Lovinescu face dese referiri.

În altă ordine de idei, la Mănăstirea de Tămâie *se ajunge numai cu dorul, cu alte cuvinte, printr-o inspirație intensă, vitală, existențială*⁵⁴⁰:

*Pe sub nouri, pe sub mare
Răsărit-a mândru soare.
Da' nu-i soare răsărit,
Că-i o sfântă mănăstire;
Mănăstirea slujba ține.
Iacă vine-o corăbioară
Încărcată d-îngerei,
În mijlocul îngerilor
Șade bunul Dumnezeu
Cu veșmânt
Până-n pământ.
În ostrovu mărilor
Mănăstirea Domnilor
Mănăstirea dalbă, sfântă*⁵⁴¹.

Un alt capitol fundamental pentru înțelegerea demersului nostru este cel vizând pe străjeri, *Păzitorii Cetății*

⁵³⁷ *Ibidem*, p. 73

⁵³⁸ *Idem*, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 253

⁵³⁹ *Ibidem*

⁵⁴⁰ *Ibidem*

⁵⁴¹ *Idem*, *Al patrulea hagialăc*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 76

Sfinte, unul din atributele ordinelor cavaleresti fiind acela de a păzi *Țara Sfântă*:

*Există tot atâtea Țări Sfinte câte tradiții ortodoxe, fiecare din ele nefiind decât un substitut, o reprezentare a adevăratei Țări Sfinte, a Curții Supreme, cu porecla de Veche sau Primordială, indicând nu atât vârsta, cât principalitatea ei*⁵⁴².

Rolul acestor paznici este unul dublu: pe de-o parte, apără *Țara Sfântă*, în sensul că interzic accesul celor care nu posedă calificările cerute ca să pătrundă în ea și îi constituie acoperirea exterioară⁵⁴³, adică o ascund profanilor, iar, pe de alta, asigură anumite legături cu dinafara ei, fiind verigi ale lanțului inițiativ universal, veghetori ai continuității. Pentru înțelegerea ideii de la care am plecat, să spunem că Templul masonic/Curtea-Veche este apărat de doi acoperitori – unul extern și unul intern –, iar intrarea/ieșirea se fac după reguli precise.

*De aceea, în Centrul Suprem, ca și în centrele secundare emanate direct din el, trebuie să fie două categorii de inițiați: una cu o misiune exclusiv contemplativă, de păstrarea depozitului tradițional, situată simbolic în centru, în paraclisul cetății; alta, pe incintă, apărând cetatea contra atacurilor dinafară, dar asigurând printr-un fel de canale intermediare transmiterea Doctrinei, celora dinafară, capabili să o înțeleagă*⁵⁴⁴.

Decodarea pe care Vasile Lovinescu o săvârșește asupra înțelesurilor reprezentate de personajele din *Craii de Curtea-Veche* este absolut surprinzătoare doar pentru un hermeneut neobișnuit cu opera lui Vasile Lovinescu (sau în dezacord cu ea, după ce va fi cunoscut-o). În *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Matei Călinescu consideră că alegoria mateină nu are nimic în comun cu alegoriile ezoterice propuse de un Vasile

⁵⁴² *Ibidem*, p. 83

⁵⁴³ *Ibidem*, p. 84

⁵⁴⁴ *Ibidem*, p. 82

Lovinescu în *Al patrulea hagialâc*⁵⁴⁵, optând pentru formula *alegorie psihologică-fantasmatică*⁵⁴⁶. Folosirea articolului nehotărât *un* dovedește o privire superioară nejustificată și nedreaptă la adresa lui Vasile Lovinescu, din partea unui critic de talia lui Matei Călinescu, al cărui studiu asupra *Crailor de Curtea-Veche* este, fără îndoială, unul de excepție.

Pentru a închide, însă, intenția enunțată la început, să amintim considerentele lui Vasile Lovinescu asupra personajelor, de natură să deschidă o cale a interpretării inițiatice, în linia începută cu Ciubăr-Vodă: *Cei trei crai se comportă în hagialâcul timpului ca niște S. I. (Superiori Necunoscuți), prezenți la evenimente [...], dar neparticipând la ele cu masca frivolă dar nepătrunsă*⁵⁴⁷.

Între inițiați contemplativi (Pașadia) și păstrători ai depozitului tradițional (Pantazi) își găsește locul Pîrgu, *maestru spiritual și psihopomp*⁵⁴⁸ sub masca bufonului:

*Ca să ne minuneze până la sfârșit, autorul ridică valul o clipă și imediat îl lasă, asupra momentului, poate cel mai incredibil din carte: Pîrgu, în ipostaza de bufon, maestru spiritual și psihopomp*⁵⁴⁹.

De fapt,

*haina bălțată a bufonului e curcubeul. Dar, scuipat de toate așezările sociale [...], nebunul e la punctul lor de interferență și le ține toate ițele. [...] Și după toate tradițiile, sforile păpușilor le ține Demiurgul, care, printre altele, este și regentul lui Tamas, moșind creațiunea*⁵⁵⁰.

Aidoma lui Janus, *Pîrgu conduce pe Crai mergând de-a-ndăratelea, stăpân pe amândouă sensurile Drumului*⁵⁵¹.

Un citat din Meyrink, un alt scriitor inițiat, din *Îngerul*

⁵⁴⁵ Matei Călinescu, *op. cit.*, p. 196

⁵⁴⁶ *Ibidem*

⁵⁴⁷ Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialâc*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 103

⁵⁴⁸ *Ibidem*, p. 121

⁵⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁵⁰ *Ibidem*

⁵⁵¹ *Ibidem*

de la fereastra de vest vine să întrească spusele lui Vasile Lovinescu: *Tu, frate, ai pășit pragul Inițierii, cu capul întors spre spate*⁵⁵². Și de-aici poate începe o discuție într-o cu totul altă lumină.

Aceasta este și organizarea structurilor inițiatice mondiale și, de ce n-am admite, ele se recunosc în *teoria lui Guénon*, după care Masoneria, cu toate imperfecțiunile ei, rămâne singura în stare să transmită ritualic adevărul inițiaților ei: *Transmiterea unui asemenea depozit se face totdeauna măsluit și criptic sub formă de fabulă, în general în limbaj folcloric, dar și prin intermediul literaturii culte*⁵⁵³. Este evident că pentru Vasile Lovinescu, Mateiu Caragiale este un inițiat, un intelectual în duh, capabil să înțeleagă, să apere și să transmită Adevărul.

Un al treilea simbol merit să sprijine ipoteza noastră este acela al *Văduvei*. El vine să întrească conceptul de *landmark* pe care se sprijină capitolul privitor la exegeza *Crailor de Curtea-Veche*. Într-o lojă masonică se fixează repere de natură să delimiteze intruziunea profanului în spațiul sacralizat, în care se desfășoară, urmând mersul soarelui, lucrările. Legilor și regulamentelor care definesc lucrarea îi iau locul, în opus-ul lui Vasile Lovinescu, conceptele metafizice care trasează lumea pe care o regentează Maestrul, sprijinite pe Biblia deschisă la Evanghelia după Ioan. Masca/obrazarul, căutarea Centrului, locul unde renaște speranța și de unde începe construcția Templului, fiii văduvei, piatra unghiului, VITRIOL, călătoriile simbolice, hermetismul, iată simboluri masonice recurente în creația și gândirea lui Vasile Lovinescu.

Simbolul văduvei, în egală măsură expresia unei absențe îndurerate și a unei organizații văduvite de marele ei maestru, căutat neîncetat și regăsit cu fiecare din inițiați, domină *Craii de Curtea-Veche*, fiind, de fapt, principalul actor

⁵⁵² *Ibidem*

⁵⁵³ *Idem, Incantația sângelui*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 113

ce îi animă pe toți ceilalți.

*Văduva e principalul actor din Craii, principalul agent în sensul de motor imobil, sau de acid chimic, dând ființă celorlalți numai prin simplă acțiune de prezență, fără necesitatea unei intervenții directe, precum **Prakriti** nu e afectată, în indistințiuinea sa, de produsele ei. Pena Corcodușa e cheia de boltă, martorul mut, masca superlativă a dramei. Apare numai la începutul și la sfârșitul ei, cum se cuvine într-o adevărată fabulă sacră, în marginea omenirii obișnuite⁵⁵⁴.*

Simbolismul reprezentat de acest sugestiv simbol al Tradiției Perene este acela al găsirii jumătății pierdute, ce duce la reconstruirea Androgenului:

*Găsirea **jumătății** pierdute reconstituie Androgenul și e ușor de înțeles cum simbolismul **Văduvei** a devenit cea mai directă, mai stringentă, mai evidentă imagine, a desăvârșirii inițiatice, trecerea de la rana nevindecabilă a dualității, în ea însăși, la sinteza unitară⁵⁵⁵.*

*Șefii ordinului de care vorbim sunt desemnați ca **fii văduvei**, ca descendenți spirituali ai lui Hiram Abif, unul din arhitecții templului lui Solomon, **fiu al unei văduve din tribul lui Naphtali**, cum se spune în Cartea I Regi, 7, 13-15. În realitate, Masoneria însăși este **Văduva** tuturor ordinelor inițiatice stinse, a căror moștenire a cules-o; și se știe că aceste ordine sunt extrem de numeroase⁵⁵⁶.*

Într-un exercițiu excepțional de întoarcere către lumea tradițională românească, Vasile Lovinescu găsește înțelesul termenului în spațiul sacru național:

În tradițiile noastre, Doamna e Maica Precista jeluind pe Mântuitorul răstignit, Doamna din Insulă de mai sus. Cu privire la expresia Doamna ascunsă în Piatră, e foarte semnificativă legenda unui personaj eminentemente enigmatic, Petru Rareș, Măjerul, Regele Pescar; năpădit de păgâni, care își adăpostește Doamna și Comorile, Chivotul Alianței, pe vârful Rarăului (identice cu Ararat și

⁵⁵⁴ *Idem, Al patrulea hagialac*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pp. 111-112

⁵⁵⁵ *Ibidem*, p. 108

⁵⁵⁶ *Ibidem*, p. 109-110

fonetic), la locul ce și azi i se zice Pietrele Doamnei. E Doamna ascunsă în piatră și prin faptul că e Doamna lui Petru, care e Piatră. După aceea, Petru fuge în Ardeal și întâlnește pe drum Bourul Alb⁵⁵⁷.

Văduva mândrului cavaler gvard, deci a mândrului cavaler de Malta și, prin asta, a ordinului în stază de sleire, de mistuire în Curtea primordială, își jelește iubitul; mai exact, mai adânc, îi mărturisește absența timp de 33 de ani, prin **viduitatea**, prin nebunia ei, care e în realitate o căutare într-un **labirint** mental, o rătăcire în jurul unei **curți vechi**, pe care o veghează ca o vestală. Delirul ei mai învie o pâlpâire muribundă în spuză a ceva **mult vechi și mult nobil ce-și tânguia sfârșitul**, nu trepidația celor 3 comparași⁵⁵⁸.

Al patrulea hagialâc este o exegeză surprinzătoare și capricantă, totodată. Ipotezele cele mai seducătoare și nonconformiste pentru cea mai mare parte a criticii noastre își caută drum, într-un zigzag inițiativ spre înțelegerea celor care, în propriul lor hagialâc, calcă pe urmele Maestrului. În spatele podurilor rupte, rămâne neînțelegerea celorlalți.

⁵⁵⁷ *Ibidem*, p. 111

⁵⁵⁸ *Ibidem*, p. 112

Capitolul VII

Alchimia inițierii

7.1. Jurnalul

*(Jurnal alchimic, Însemnări inițiatice
și Meditații, simboluri, rituri) –
un mic tratat de artă regală*

Socotit *un mic tratat de artă regală*⁵⁵⁹, *Jurnalul alchimic* al lui Vasile Lovinescu nu are nimic de a face cu rigorile după care literatura judecă un asemenea demers personal (date, oameni, întâmplări). Astfel de trimiteri sunt extrem de rare, insignifiante în raport cu substanța metafizică a *însemnărilor*, înțelese ca *un schimb de principii, de simboluri și de ofrande*⁵⁶⁰, formând *tripla bază pe care se întemeiază misterul pactelor, al alianțelor și al binecuvântărilor, în fond, chiar distribuirea influențelor spirituale*⁵⁶¹ la care se referă Guénon în *Domnia cantității și semnele Timpului*.

Pentru Eugen Simion, *Jurnalul* lui Vasile Lovinescu intră în categoria jurnalelor spirituale de tip Paul Valéry, practicat *cu alte mijloace intelectuale și cu alt limbaj*⁵⁶², în sensul că, Vasile Lovinescu ar traduce în limbaj ezoteric un

⁵⁵⁹ Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 70

⁵⁶⁰ *Ibidem*, p. 68

⁵⁶¹ *Ibidem*

⁵⁶² Eugen Simion, *Jurnalul unui simbolog*, în *Caiete critice*, nr. 9-11/1994, *apud* Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 227

număr de relații și concepte definite nesatisfăcător de raționaliști. Pentru a gusta un asemenea jurnal *trebuie să fii la curent cu limbajul său ezoteric și să cunoști cât de cât simbolurile cu care operează științele tradiționale. Alminteri, te pierzi*⁵⁶³.

Eugen Simion îi reproșează lui Vasile Lovinescu faptul că nu dezermetizează analiza, gășind, totuși, și o explicație plauzibilă în faptul că, traducând esențele lumii, autorul jurnalului riscă să-l trădeze, transpunându-l prin recursul la un limbaj profan. Observația lui Eugen Simion este corectă, dar insuficientă, în esență, deoarece *Jurnalul alchimic* este scris după reguli *precise și efective*⁵⁶⁴, fiind expresia unor tehnici rituale *care vehiculează influență spirituală care poate transforma eul în Sine, sacralizând existența și pot deschide calea spre Omul Universal*⁵⁶⁵. Pentru că Jurnalul este gândit ca o călăuză pentru cititorul său: *dincolo de pagini stă învățătorul un adevărat psihopomp al hațialăcurilor interioare*⁵⁶⁶, iar textul *are un efect maieutic de natură a provoca inteligențele la maximul lor de cuprindere*⁵⁶⁷, antidot salvator la lenea mintală a lumii contemporane.

Scris între 1964 și 1966, după o lungă tăcere a scrisului, *Jurnalul* lui Vasile Lovinescu este constituit din trei volume – *Jurnal alchimic*, *Însemnări inițiatice* și *Meditații, simboluri, rituri*, după ce primul grup inițiativ – cel din anii '50 – se dizolvase și constituise un *ecou al experienței sale interioare din acea perioadă, fixată în scris la o distanță de aproape șapte ani*⁵⁶⁸.

În anul 2000, Florin Mihăescu și Roxana Cristian alcătuiesc o *antologie*, cuprinzând, alături de o introducere

⁵⁶³ *Ibidem*

⁵⁶⁴ Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 70

⁵⁶⁵ *Ibidem*

⁵⁶⁶ *Ibidem*, p. 8

⁵⁶⁷ Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 239

⁵⁶⁸ *Ibidem*, p. 166

inspirată, de un glosar de termeni străini și un selectiv indice tematic. Demersul a fost, fără îndoială, unul extrem de dificil, în condițiile în care selecția risca să lase în afară idei ce par a fi fundamentale. De fapt, toate textele cuprinse în jurnal au o remarcabilă încărcătură metafizică, trimeri filozofice și/sau culturale, vădind un univers al cunoașterii extreme, aflat într-o savantă compunere și recompunere de axe.

Tocmai de aceea o taxonomie pare aproape imposibil de realizat. Din cele opt capitole din care – în opinia autorilor amintiți⁵⁶⁹ – s-ar constitui fundamentele operei ca *mesaj tradițional* a lui Vasile Lovinescu – doctrină metafizică; cunoaștere și iubire; cronologie, simbol și mit; istorie și geografie sacră; rugăciune și inițiere; metodă și tehnică inițiatică; ezoterism și ortodoxie – considerăm că direcțiile constitutive ale Jurnalului lovinescian ar fi *doctrina metafizică* și *metodă și tehnică inițiatică* învăluită în ezoterism, busola având drept constantă recursul la ortodoxie, fără a avea certitudinea că alegerea noastră ar fi pe deplin acoperitoare.

Dincolo de toate acestea, se încheagă datele unui autoportret spiritual, elementele unui *crez existențial* fixat în repere morale inebanabile, în condițiile în care Vasile Lovinescu evită, cu modestia pe care doar marile spirite o au, să se definească public. Între un *tu* nedeterminat și un *eu* dezocultat cu înaltă sfială, apare – în toată vibrația intelectuală – un portret pilduitor, acela al *călăuzei* (ca să ne menținem în sfera tarkovskiană, convocată inițial atunci când aproximam zona mateină). O mică antologie nu ar face decât să îmbogățească demersul nostru (cu precizarea că toate citatele sunt extrase din *Exerciții de meditație*):

*Dacă crezi un cer în tine, Balaurul se transformă în nori fecunzi*⁵⁷⁰; *Veghe, veghe, meditație și iar veghe continuă, nu este alt mijloc de a rupe fascinația*

⁵⁶⁹ *Ibidem*, p. 284

⁵⁷⁰ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Ed. Rosmarin, București, 2000, p. 15

*Dragonului cosmic*⁵⁷¹. *Fug de falimentele mele. Nu fac tot ce-aș putea, cu gândul ascuns că poate șantajez pe Dumnezeu ca să intervină cu o minune. Toți căutăm Absolutul, în fond. Dacă umblăm după vanul zgomot al lumii este ca să acoperim tăcerea din noi. Ceea ce căutăm e o uitare*⁵⁷².

*Ce senzație atroce! Despărțit de țara de dincolo de negură, de către funinginea psihică! Ce să mai vorbim de viața cărnii! Exilat din lumină, ratat în viața de aici. Probabil ceea ce credem a fi o calificare metafizică este mai mult o veleitate imaginativă, o compensație imaginară pentru ratașarea mea psihică și fizică, veleitățile de putere ale unui neputincios. Exilat din toate planurile. Chiar acest jurnal, nu-l țin deloc ca un catharsis pe calea metafizică [...] ci cu o vagă apetență literară și asta e suficient pentru a-l preface în literatură de al treilea ordin*⁵⁷³.

*Să alegem cu grijă locurile unde stăm, medităm, năzuim*⁵⁷⁴.

*Dacă nu percepem misterul din jurul nostru, e că socotim identice două puncte care în realitate sunt deosebite. Unul e esența și celălalt calitatea. Când am descoperit asta am descoperit totul*⁵⁷⁵.

*A proceda cu bunătațe cu mizeriile din noi; să vezi în ce au ele mai morbid... să le-o spui. Totul e intenția de promovare de mizericordie, conștiința de ghid. [...] De 30 de ani lucrez la ceva ce nu se încheagă. Oricât de mare parte aș face vinii mele, totuși dușmănia sălbatică a mediului trebuie să fie explicația principală. Nu mă pot izola, pentru că sunt încătușat în lumea asta. Nu pot ieși din ea, oricât m-aș strădui*⁵⁷⁶.

*Această artă de a te pune în pasivitate creatoare, în fond cea mai mare activitate, pentru că are suprimarea, netezirea tuturor aspirațiilor*⁵⁷⁷.

⁵⁷¹ *Ibidem*, p. 33

⁵⁷² *Ibidem*, p. 41

⁵⁷³ *Ibidem*, p. 44

⁵⁷⁴ *Ibidem*, p. 48

⁵⁷⁵ *Ibidem*, p. 49

⁵⁷⁶ *Ibidem*, p. 58

⁵⁷⁷ *Ibidem*, p. 83

A lupta contra răului este a oferi ființa noastră vie suflurilor divine, cu conștiința și cu certitudinea intelectuală că D va ști să adauge la minusuri cantitatea de plus. [...] De câte ori ajungem să percepem în noi suflul lui D, care umblă pe deasupra Apelor, ne-am făcut partea noastră de datorie. D face restul⁵⁷⁸.

A cultiva în noi lumina crepusculară și sfâșierea și în spectacolul din afară și în acela dinlăuntru⁵⁷⁹.

Vasul meu este atât de mare cât poate atinge aspirația mea. Când facultatea de mirare a murit în noi și sufletul e mort⁵⁸⁰.

Trebuie să ne construim un suflet, mai exact o ființă, ca un spectru solar, ca un Curcubeu⁵⁸¹.

Păstrează-ți luciditatea ca barcă și Caron te va trece dincolo⁵⁸².

A lupta contra inerției și a concupiscenței. Dar cum? Nu printr-o îndepărtare brutală [...] ci printr-o retragere lucidă și perspicace, prin separațiune, adică prin dezidentificare cu ele⁵⁸³.

Trebuie menținută o stare de veghe, de luciditate – luce intelectual – pe care să n-o alunge uraganele noastre personale⁵⁸⁴.

Nu trebuie să permitem sentimentului de EU să devină o senzație de EU, adică să se facă un transfer prin jos. Trebuie să reușim să atenuăm în noi sentimentul viitorului, amintirea trecutului⁵⁸⁵.

Prima jumătate a materiei prime ne este tuturor accesibilă: pentru a realiza cealaltă jumătate trebuie să ne cufundăm liniștit în interiorul ființei noastre, unde Aerul e uscat și cald. Totul este în a sensibiliza Aerul, o canava ideală pe care se poate țese lumea⁵⁸⁶.

Sintagmele cheie sunt: *starea de veghe și meditație,*

⁵⁷⁸ *Ibidem*, p. 134

⁵⁷⁹ *Ibidem*, p. 136

⁵⁸⁰ *Ibidem*, p. 142

⁵⁸¹ *Ibidem*, p. 158

⁵⁸² *Ibidem*, p. 161

⁵⁸³ *Ibidem*, p. 194

⁵⁸⁴ *Ibidem*, p. 198

⁵⁸⁵ *Ibidem*, p. 202

⁵⁸⁶ *Ibidem*, p. 102

*exilat din lumină, conștiința de ghid, dușmănia sălbatică a mediului, încătușat în lumea asta, arta de a te pune în pasivitate creatoare, lupta contra inerției, să ne cufundăm în interiorul ființei. Călăuza fuge de un presupus spectacol al propriei ratări, în luptă cu un mediu ostil, în fața căruia se retrage într-o pasivitate creatoare, topind alchimic Eul în Sine. Vasile Lovinescu luptă cu răul, pe care îl definește ca lipsă de rectitudine, înțelegând să-și ofere ființa vie suflurilor divine. Într-un Occident decăzut, în care cuvântul entuziasm s-a întunecat, îi regăsește sensul în *conversiunea ființei în satwaguna*, conversiune operată *de sus în jos*: *Trebuie să detectăm partea superioară a spiritului nostru și să o stărnim prin contactul cu zeii, care nu sunt altceva decât îngerii infernalului*⁵⁸⁷.*

Vasile Lovinescu vorbește în esență în termenii *entelehieii*, concept potrivit căruia perfecțiunea este scopul lăuntric al tuturor lucrurilor, ca o trecere prin *barzach* a inițiatului ce moare simbolic pentru a căpăta o nouă viață, dominată de mirare, de miraculos, de puterea simbolului.

*A vedea aspectul ascuns, aspectul îndreptat spre cer al tuturor lucrurilor [...]. A vedea aspectul miraculos al cotidianului înseamnă să transformi acest cotidian, dintr-un impas fără ieșire, în Poarta Strămtă între cele două lumi*⁵⁸⁸.

Ființarea lui Vasile Lovinescu, hagialâcul său neostoit, generator al unui model tulburător pentru cei inițiați în duh nu a fost altceva decât expresia unui comandament care i-a impus retragerea motivată și creatoare din cotidian:

*A cultiva în noi aperçu-urile, a încuraja și a disciplina intuiții bruște presupune să ne destrucurăm, să ne retragem în primul fond al ființei noastre, înapoia individualităților noastre cotidiene*⁵⁸⁹.

Dincolo de cotidian este omul stăpânit de Eros, năpădit

⁵⁸⁷ *Ibidem*, p. 153

⁵⁸⁸ *Ibidem*, p. 113

⁵⁸⁹ *Ibidem*, p. 130

de o boală mortală, al cărei rezultat este *extincțiunea într-o tendință spre neant sau în Principiul Suprem*⁵⁹⁰. Această stare erotică, dincolo de înțelesurile obișnuite, este ținta supremă pentru cel angajat irevocabil pe Calea Misterelor: *Și oricine este juruit pe o cale autentic inițiativă, are ca garanție a valabilității ei această stare erotică, de neliniște, de plenitudine, de lipsă, de plin și de vid*⁵⁹¹. O stare departe de a se confunda cu *angoasa modernă*, afirmă Vasile Lovinescu. E adevărat că Eros riscă să capete aripi de plumb și să se transforme în angoasă. Dar cei *posedați de anamnesis* nu pot cădea în această capcană, iar *inițiatul este unul din aceștia*.

Numeroase pasaje ale operei vorbesc despre singurătatea lui Vasile Lovinescu, despre *starea deoparte*: departe de a fi o strategie de a evita cufundarea în angoasa modernă a sfârșitului de ciclu, ascetismul lovinescian *se sprijină* pe felul său interiorizat de a fi, stăpânit de *singurătate spirituală și de vitregia ambianței*⁵⁹², se simte *în cerul de smoală care ne strivește în acest sfârșit de ciclu sinistru*⁵⁹³, ca într-o *bolgie plicticoasă*⁵⁹⁴, simțind *gustul de cenușă*⁵⁹⁵ al pustiului: *Dragă Roxana, îți scriu din pustie, în toate sensurile cuvântului*⁵⁹⁶.

Vasile Lovinescu este, mai degrabă, un nocturn – *Dragă Roxana, suntem două păsări nocturne*⁵⁹⁷ care trăiesc stângaci la lumina zilei, printre oameni: *Domniță, iartă și fii bună cu un om stângaci*⁵⁹⁸. Singurătatea se încleștează, emoționant, de eros, într-o încercare de a regăsi punctul de sprijin vital.

⁵⁹⁰ *Ibidem*, p. 105

⁵⁹¹ *Ibidem*

⁵⁹² *Idem, Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 150

⁵⁹³ *Ibidem*, p. 60

⁵⁹⁴ *Ibidem*, p. 150

⁵⁹⁵ *Ibidem*, p. 160

⁵⁹⁶ *Ibidem*, p. 141

⁵⁹⁷ *Ibidem*, p. 166

⁵⁹⁸ *Ibidem*, p. 49

7.2. Cercurile inițiatice – aspirația spre înjgheburile unei aristocrații spirituale

Credința, pe care René Guénon o dezvăluie în *Criza lumii moderne* întâlnește, în chip fericit, *conștiința de ghid* a lui Vasile Lovinescu, implicat în constituirea a două grupuri inițiatice, cercuri de învățării pe care le va inspira, prin varii forme, cu o pauză semnificativă, mai bine de treizeci de ani.

În opinia lui René Guénon, singura speranță pentru salvarea lumii moderne de completa desacralizare va veni de la o elită spirituală, *o aristocrație de aleși și inițiați*, care să restaureze doctrina tradițională și legăturile, considerate fecunde, între Occident și Orient.

Lectura unui alt eseu guénonian – *La masque populaire* – îl duce pe Vasile Lovinescu la o nuanțare a definiției elitelor:

*O elită tradițională inițiativă e elita cea mai autentică, care poate fi, dar de aceea nu poate avea nici un raport cu orice așa-zise elite ale lumii moderne. Ca atare, se recrutează din toate clasele sociale și poate să aibă reprezentanții cei mai străluciți, aleși din neștiutorii de carte*⁵⁹⁹.

Învățătura va fi

*transmisă oral, [...] în contact cu planurile angelice, reprezentate direct de copaci, stânci, transformată în intelcțiunii în contact cu acestea, redevenind Tradiții Primordiale, adică o învățatură predată prin semne și simboluri primordiale*⁶⁰⁰,

în sensul credinței Sfântului Bernard, pentru care cunoștințele din știința divină și Sfânta Scriptură *veneau din păduri și câmpii, având ca maeștri țărmurile și văile*⁶⁰¹.

Actul simbolizării presupune transformarea lucrului în ceva diferit, atunci când este sensul unei realități transcendente. A simboliza presupune implicarea capacității umane de a

⁵⁹⁹ *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 82

⁶⁰⁰ *Ibidem*, p. 112

⁶⁰¹ *Ibidem*

transgresa fenomenalitatea lucrurilor și de a elabora un limbaj accesibil unui grup de inițiați în semnificația acestui limbaj. Cel puțin membrii *Fraternității lui Hyperion*, cel de-al doilea grup inițiativ, stăpânesc acest concept; ei sunt inițiați, trecuți prin hagiâlăcul vegheat de maestrul lor, traversând calea de la vocație la entuziasmul răpirii totale:

*Dacă la început ceea ce se numește vocație inițiativă e reală, intervin asentimentul, emoția intelectuală, apoi entuziasmul (în sensul vechi), angajând partea superioară a Psyheii sau tot ansamblul ei, apoi funcțiile corporale, până la răpirea totală*⁶⁰².

Primul grup inițiativ este întemeiat în București, cu ajutorul lui Mihail Vâlsan, în 1948 și va fi dizolvat zece ani mai târziu, din cauza ambianței ostile a vremii.

Întâlnirea la Fălticeni, în 1958, cu poeta Lucreția Andriu declanșează nașterea celui de-al doilea cerc de studii și meditație tradițională, numit, în unele scrisori, *fraternitatea lui Hyperion*. Din acest grup vor face parte poetul Radu Vasiliu, Florin Mihăescu, Roxana Cristian, Viorica Moșiuschi, Maria Velean, Raluca Vasiliu, Margareta Vasiliu, Teodor Ghiondea, Dan Stanca.

*Activitatea acestui grup va continua aproape săptămânal, cu excepția lunilor de vară, când Vasile Lovinescu se retrăgea la Fălticeni, menținând legătura prin scrisori. Această insulă de libertate spirituală va continua astfel să existe în anonim și să activeze în ciuda ambianței ostile și amenințătoare, puternic polarizată de prezența intelectuală a lui Lovinescu. Baza studiilor și a meditațiilor o vor constitui opera lui René Guénon și textele sacre ale marilor tradiții exo și ezoterice universale*⁶⁰³.

Chiar și după moartea timpurie a Lucreției Andriu, grupul se va reuni, cu regularitate, până în 1980, când Vasile Lovinescu se retrage la Fălticeni.

⁶⁰² *Ibidem*, p. 204

⁶⁰³ Alexandru Anghel, *Interviu cu Florin Mihăescu în Rost cultural, politic, religios*, anul III, nr. 23, ianuarie 2005, p. 17

Continuitatea grupului, încă prezent în al patrulea lustru al ultimului secol, este dovada fascinației intelectuale a maestrului, care a reușit nu doar să transmită inițiaților în duh imensa-i influență spirituală, dar și să dea grupului un ansamblu de metode/un instrumentar simbolic, cu care să continue să privească lumea. Nu ar fi, poate, lipsită de interes asocierea lui Vasile Lovinescu cu aceea a unui *rhétoricien* în sensul dat termenului de Roland Barthes, măcar în primele operații ale oricărei Logothesis: *s'isoler/articuler/ordonner* (a se izola/a articula/a ordona): *Noul discurs este condus de un ordonator, de un Maestru de Ceremonii, de un Rhétoricien*⁶⁰⁴.

Mărturisirile *din interior* insistă asupra faptului că Fraternitatea lui Hyperion a început prin a fi un cerc de studii tradiționale, mai ales guénoniene, urmărind, în primul rând, informarea în domeniul metafizicii⁶⁰⁵. Pe acest țesut primar s-a altoit nevoia de meditație, de pătrundere în sensul profund, interior al lecturii⁶⁰⁶, ajungând ca participanții să gândească în simboluri, apropiindu-se în spirale și capricant de miezul ideii⁶⁰⁷.

Învăluit într-o aură de mister, Vasile Lovinescu a condus grupul către *acea comuniune în duh când simțeam duhul inspirației, când intuiția intelectuală prevala asupra gândului rațional*⁶⁰⁸.

Continuitatea grupului vegheat – ca un *spiritus rector* – de Maestru este un fapt cultural excepțional. Activitatea lui, mai degrabă difuză, dar nu mai puțin reală⁶⁰⁹ apare ca o necesitate mai evidentă ca oricând, scopul de căpătâi fiind acela al tipăririi operelor lui Vasile Lovinescu, la care se

⁶⁰⁴ Roland Barthes, *Sade, Fourier, Loyola*, Paris, Sevil, 1971

⁶⁰⁵ Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 17

⁶⁰⁶ *Ibidem*, p. 18

⁶⁰⁷ *Ibidem*

⁶⁰⁸ *Ibidem*

⁶⁰⁹ *Ibidem*, p. 20

adaugă *perpetuarea duhului tradițional autentic*⁶¹⁰.

De vreme ce ne-am propus să realizăm ediția completă a Opus-ului Iovinescian, am putea lua în calcul, având în vedere valoarea intelectuală și experiența întru Vasile Lovinescu a membrilor grupului, rescrierea axelor Operei sale, după o schemă care, plecând de la tripticul pe care se constituie lucrarea noastră, aduce nuanțări nelipsite de importanță: *Doctrina metafizică, Cunoaștere și iubire, Cosmologie, Simbol și Mit, Istorie și Geografie sacră, Rugăciune și Inițiere, Metodă și Tehnică Inițiativă și Ezoterism și Ortodoxie*⁶¹¹.

7.3. Metafizica iubirii. Scrisorile crepusculare.

Omul din spatele obrăzarului

Prefața volumului *Scrisori crepusculare*, publicat în anul 1995, la Editura Rosmarin, București, sub îngrijirea Roxanei Cristian și a lui Florin Mihăescu, ascunde, voit am spune, adevărurile aflate dincolo de substanțiala țesătură intelectuală a eseurilor. Cei doi sunt *marii apropiați* ai maestrului, care au avut prilejul de a-l cunoaște *de aproape*, atât de aproape, încât, complice pentru ei, selecția textelor ascunde înțelesuri surprinzătoare, emoționante, adesea tulburătoare.

În ordinea de suprafață, volumul cuprinde eseuri structurate pe câteva teme, de altfel, recurente în Opus Magnum Iovinescian: folclor românesc, istorie sacră – privind monumentele românești, aspecte tradiționale și metafizice din literatura română și universală și studii referitoare la simbolurile fundamentale ale diverselor tradiții. Ediția cuprinde o parte din scrisorile lui Vasile Lovinescu, departe de a epuiza un fond epistolar extrem de bogat, *constituind un complement*

⁶¹⁰ *Ibidem*

⁶¹¹ *Ibidem*, p. 297

*indispensabil al exegezei scriitorului*⁶¹². În totalitate, corespondența reluată în paginile volumului este cea purtată cu prieteni și membri ai grupului de studii și meditații tradiționale.

Vasile Lovinescu reafirmă valoarea basmelor românești, pe care le consideră – din perspectiva valorii simbolice – egale, cel puțin, cu cele occidentale, asemănându-le cu apologurile și poveștile taoiste. Se oprește asupra *chestiunii solomonarilor*, pe care îi consideră *adepti minori ai familiei spirituale a regelui Solomon* și membri ai Centrului Suprem.

Oprindu-se la înțelesul unui simbol masonic fundamental, *vitriolum*, Vasile Lovinescu se adresează grupului său inițiativ, făcând o observație menită să limpezească demersul intelectual al adeptilor:

*Vitriolum se găsește în fundul cupei Graalului. Reacția depinde de calitatea băutorului. Pe Nietzsche îl otrăvește, lui Sartre îi dă pântecărae. În grupul nostru, otrava a venit, suflată de Hölderlin, ca o boare pe deasupra lacurilor și a secțiunilor transversale [...]. Nu cred că existența și comportamentul nostru rămân profane, pe bunul motiv că la un anumit grad de angajament nimic nu mai este profan, chiar să vrei. Totul devine simbolic, malgré nous*⁶¹³.

Urmând firul ideilor, Vasile Lovinescu se oprește asupra altui simbol masonic important – *trestia de aur/creanga de aur* – căruia îi consacră, de altfel, un studiu consistent. Interesant pentru simbulogul fălțicenean este *tâlcul mănăstirii Hurez [...] mănăstire dintr-un fulger*⁶¹⁴, pe pereții căreia ziditorii sunt supuși în poziții simbolice ale gradelor masonice.

Mănăstirea este o pietrificare, o înlesnire, o fulgurațiune a acestui Mantra, Hu-Hu, persoana a treia singulară în arabă, El, cel mai important nume divin [...]. Ziditorii mănăstirii țin o mână la piept și alta sub buric, ținând și o trestie de aur, reflex după Trestia de Aur cu

⁶¹² Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 2

⁶¹³ *Idem*, *Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 34

⁶¹⁴ *Ibidem*, p. 75

care Îngerul Arhitect din Apocalips măsoară laturele Ierusalimului Ceresc⁶¹⁵.

Este evident că Vasile Lovinescu este un cunoscător desăvârșit al simbolurilor masonice, că are *o privire din interior* a acestei organizații ezoterice. Nu a masoneriei – în sensul organizațional – ci a *masonismului*, termenul care denumește, în accepția lui Oswald Wirth, esența doctrinei masonice. Masoneria este în primul rând trăire superioară, operând cu simboluri menite să zidească *oameni de elită, înțelepți și gânditori superiori muritorilor care nu gândesc*⁶¹⁶, capabile să *re-facă lumea [...] dacă devine ceea ce trebuie să fie*⁶¹⁷.

Vasile Lovinescu nu a fost mason, în sensul organizațional al termenului. Spiritual, însă, și-a mărturisit apartenența la ideile Frăției, înfruntând, în felul său inconfundabil, ignoranța vremii, într-o societate comunistă pentru care, simpla pomenire a cuvântului mason, genera suspiciuni, temeri și scenarii conspiraționiste. Se pare că Vasile Lovinescu i-a mărturisit lui Theodor Paleologu regretul în legătură cu faptul că nu a fost inițiat în masonerie, deși inițierea sa alawită are legături cu ritualul de inițiere masonică, pentru că, în fond, simbolurile vehiculate sunt complementare, nu opuse. În linia lui René Guénon, inițiatul fălticenean împărtășește convingerea că *Masoneria este cea mai potrivită formă pentru atingerea aceluia ideal uman, apri că țelul suprem al refacerii naturii spirituale a Omului, a Umanității, poate fi atins prin Masonerie*⁶¹⁸, fără a aminti, ca maestrul din Blois, de necesitatea unei legături între masonerie și Biserica Romano-Catolică.

⁶¹⁵ *Ibidem*, p. 74

⁶¹⁶ Oswald Wirth, *Francmasoneria pe înțelesul adepților ei*, Editura RAO, București, 2005, p. 20

⁶¹⁷ *Ibidem*

⁶¹⁸ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria Ideilor Masonice*, vol. I, Editura RAO Class, București, 2005, p. 94

Oricum, Vasile Lovinescu rămâne rezervat în afirmarea unei legături necesare între biserica română ortodoxă și masonerie, operând, în schimb, cu simbolurile comune celor două entități, act intelectual săvârșit cu profunzimea și deschiderea intelectuală care au însoțit întotdeauna demersul său, ancorat definitiv în apele fără de adânc ale marilor Adevăruri.

Vorbind despre *complicitatea cu textul* a celor doi mari apropiați ai lui Vasile Lovinescu, avem în vedere un demers excepțional al *Scrisorilor crepusculare*: ambele pun într-o lumină nouă, emoționantă, personalitatea lui Vasile Lovinescu, dezvăluindu-l *pe cel din spatele obrăzarului*. Textul este, în bună măsură, cu deosebire spre finalul corespondenței – aproape identic cu finalul vieții – expresia metafizică a iubirii, întovărășind respirările cele mai adânci într-un spațiu oniric, o matrice a existenței autorului – Folticeniul –, cum cald și arhaizant îl numește la începutul fiecărei epistole scrise de acolo.

*Cine e posedat de Eros [...] e năpădit de o boală mortală, al cărei rezultat este extincțiunea sau într-o tendință spre neant, sau în Principiul Suprem. De aceea, starea erotică este ținta cea mai de dorit pentru cineva angajat pe Calea Misterelor*⁶¹⁹.

Focul intelectual și Focul dragostei *fac una*⁶²⁰, iar *marile plăceri, marile intensități ale vieții acesteia sunt extatice. Când pasiunea este eternizată prin instantaneizare și intensitate, părțile cele mai subtile ale sufletului sunt universalizate și dizolvate în beatitudinea care ne cuprinde în Eternitatea Clipei*⁶²¹.

Sunt câteva din definițiile lovinesciene date erosului, ca unul dintre avatarele iubirii, sentiment cu o înălțătoare încărcătură metafizică, refuzând orice interpretare în cheie lumească. Un lirism, neașteptat prin vibrația lui, însoțește

⁶¹⁹ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Ed. Rosmarin, București, 2000, p. 105

⁶²⁰ *Ibidem*, p. 145

⁶²¹ *Ibidem*, p. 215

retorica unui eros merit să reintegreze pelerinii într-un absolut genuin, demn de o literatură înaltă, unde sentimentele își ard intens puritatea:

*Suntem unul în fața altuia. Tăcere. Deodată se iscă între noi o Moldovă tainică, curgând imobil în tăcere și o liniște de veacuri. Cupă de safir, smarand mezonoptic, dar de Rege Mag, fecioară purtătoare a Graalului meu. De ce nu ai fi toate acestea în lumea metamorfozelor?*⁶²²

În fapt, Vasile Lovinescu compune o nouă *Cântare a Cântărilor*, el însuși fiind adesea un cântec (cum ar spune Labiș); iubirea înaltă, fie și târzie și imposibil de înfăptuit în lumea de jos, tulbură sufletul ascetului, născând o literatură de un lirism memorabil:

*Astă noapte am ieșit cu ceața din casa ta în mine*⁶²³. *M-ai făcut bun, Roxana, și lacrimi de recunoștință îmi curg din ochiul inimii*⁶²⁴. *Te aflu, și eu prin tine, acolo unde Domnul de Rouă nu se evaporează niciodată*⁶²⁵. *Prin ochi mi-ai dat cerul cu roua lui; prin mură am sorbit seva pământului; mai jos am auzit naiul Marelui Pan. Îți mulțumesc cu lacrimi, Cybelă scumpă*⁶²⁶. *Îți doresc și-mi doresc ca și peste noi să cadă rouă*⁶²⁷.

Lirismul este însoțit de trimiteri intelectuale de un mare rafinament:

*Clipele petrecute cu tine devin astre cu Amintire, se simultaneizează, în stele. Le văd reflectate în mâinile tale lungi și reci, în care, mulțumesc lui Dumnezeu, nu mă mai văd pe mine însumi. Fii, deci, iubito, credincioasă simbolismului tău, singurul lucru real din noi*⁶²⁸. *Melancolia mea nălucește un umăr stâng sprijinit pe umărul meu drept și o față urmărind ieroglifile la fragment de secundă. Așa este mai aievea decât ființa ta fizică*⁶²⁹.

⁶²² *Idem, Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, pp. 32-33

⁶²³ *Ibidem*, p. 36

⁶²⁴ *Ibidem*, p. 39

⁶²⁵ *Ibidem*, p. 47

⁶²⁶ *Ibidem*, p. 61

⁶²⁷ *Ibidem*, p. 77

⁶²⁸ *Ibidem*, p. 118

⁶²⁹ *Ibidem*, p. 125

Iubirea este celestă, o adevărată hierogamie stelară, într-o imaginară linie:

Îmi ești tot așa de îndepărtată și de apropiată ca și constelația Dragonului. Raporturile dintre noi sunt triunghiulare și nu în linie dreaptă; aceasta e numai baza unui triunghi cu vârful atingând fundamentul. Acesta este sensul zicalei – căsătoriile se fac în cer⁶³⁰.

Nu avem altceva de făcut decât să adăugăm o dimensiune intelectuală dorului care să transforme vârtejul în vortex, în sferoid vibratoriu, *apă curată trecută prin piatră*⁶³¹.

Trăirea intensă a iubirii este pentru Vasile Lovinescu reacția unui suflet rafinat și profund rezonant la întâmplările cotidianului, știut fiind că *oameni apropiați* au avut despre el o imagine deformată, simplificatoare, joasă. Nu este un gest iconoclast acela de a aduce la lumină vorbele doamnei Lovinescu, cea care pare a fi locuit Agatha fălticeneană, fără a-i înțelege cu adevărat sensurile, rostul:

Lala a fost liber să facă ce vrea. Eu l-am considerat ca pe un copil. Eu nu mă încredeam în toate câte le spunea el [...]. L-am lăsat să-și facă toate voile, căci eram sigură că odată și odată se vor termina toate [...]. Îl vedeam, sau mai bine zis nu-l vedeam. [...] Poate l-am nedreptățit... el ședea în colțișorul lui și habar n-aveam ce se întâmpla cu el [...]. Era foarte delicat. Chiar când voia să mă mângâie, făcea gestul mai mult în aer [...]. Dacă nu eram eu, n-ar fi apărut nicio carte a lui. Adevărul e că a trebuit să vin tocmai aici ca să-l slujesc pe Lala. El era un contemplativ [...]. Gândește-te ce-am fi făcut dacă eram și eu ca el⁶³².

Existența lui Vasile Lovinescu este aceea a unui *refugiat din calea cotidianului*, aflat într-un continuu hagiatic. Aproximarea de moarte potențează sentimentul iubirii în care omul la apus își găsește un exil îndelung căutat:

⁶³⁰ *Ibidem*, p. 101

⁶³¹ *Ibidem*, p. 142

⁶³² Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 22

*Draga mea Roxana, fac o sforțare imensă să-ți scriu câteva rânduri: am ajuns în tenebrele voiajului infernal. Sunt adumbrit de amurg*⁶³³ (16.09.80). *Sunt așa de extenuat că simpla ridicare a stiloului îmi este o oboseală. Sunt gesturi de om viu și viața mă obosește. Nu-mi mai vorbește decât noaptea [...]. Nu mai citeșc decât texte crepusculare*⁶³⁴ (13.10.80).

O cantilenă pare că însoțește fiecare respirație epistolară:

*Luciditatea ta e singurul lucru luminos în calvarul meu, busolă infailibilă*⁶³⁵ (1.12.80). *Cred că fac o melancolie, din fericire cu rezistențe care sunt un fel de colac de salvare. Este o senzație de vid, în sensul sinistru al cuvântului, un fel de à quoi bon? care mă bântuie. Singurătatea spirituală, vitregia ambianței, una e să vorbești de ea, alta e s-o pătimești*⁶³⁶ (7.03.81).

Răstignit între singurătate spirituală și vitregie a ambianței, Vasile Lovinescu trăiește *une maussade de fin de vie*, în spiritul guénonian, care definea metafizic Apocalipsa ca pe *une maussade fin de cycle*.

*Asimțind moartea, simte gustul de cenușă ce însoțește un timp care trece, iar cerurile sunt închise pentru cel care se refugiază în insule de amintiri, în care timpul este suspendat și în care peisajul joacă rolul preponderent, nu ființele umblătoare*⁶³⁷. În dictonul taoist *Si vous voulez voir des prodiges et contempler des merveilles, ne vous inquiétez pas de la distance des montagnes, ni de l'éloignement des rivières*⁶³⁸ Lovinescu descoperă doctrina lui *departe dar nu prea departe*, un alt concept definitiv pentru Opus Magnum.

Scrisorile crepusculare sunt un adevărat *catehism lucid al melancoliei*. Ca un presentiment, notează într-o scrisoare

⁶³³ Vasile Lovinescu, *Scrisori crepusculare*, Ed. Rosmarin, București, 1995, p. 144

⁶³⁴ *Ibidem*, p. 145

⁶³⁵ *Ibidem*, p. 146

⁶³⁶ *Ibidem*, p. 150

⁶³⁷ *Ibidem*, p. 160

⁶³⁸ *Ibidem*, p. 161

datată Aprilie 1977/noaptea, un text fabulos din Cioran – *Epitaf. Précis de décomposition* – pe care îl socotește un *marș funebru*:

*A avut mândria să nu comande niciodată, să nu dispună de nimic și de nimeni. Fără subalterni, fără stăpâni, nu a dat ordine nici nu a primit. Sustras imperiului legilor, anterior binelui și răului, nu a făcut să sufere niciun (sic!) suflet. În memoria sa s-au șters numele lucrurilor; privea fără să perceapă, asculta fără să audă; arome sau parfumuri se împărtășiau în apropierea nărilor sale și a palatului său. Simțurile sale și dorințele sale au fost singurii lui sclavi; de aceea n-au simțit și n-au dorit. A uitat de fericire și nenorocire, sete și temeri; și dacă i se întâmpla să-și reamintească, disprețuia să le numească și să se înjosească astfel la speranță sau la regret. Gestul cel mai înfim îl costa mai multe eforturi decât ar fi costat pe alții ca să întemeieze sau să răstoarne un imperiu. Născut obosit de a se naște, s-a vrut umbră; când deci a trăit? Și din vina cărei nașteri? Și dacă, viu, și-a purtat giulgiul prin ce miracol a ajuns să moară?*⁶³⁹

O apropiere între Vasile Lovinescu și Emil Cioran este posibilă, prin prisma unui adagiu excepțional din *Le néant roumain* (Polirom, 2009): *Cei care au înțeles sunt în general cei care au eșuat în viață; eșecul este indispensabil pentru înălțarea spirituală*⁶⁴⁰. Opera lui Vasile Lovinescu dovedește fără tăgadă că acesta a înțeles tocmai pentru că pare că a eșuat în viață, cel puțin în ordinea de suprafață a înțelesurilor.

Impregnat adânc în țesătura trăirilor lovinesciene regăsim și spațiul său vital, *Folticeniul*, împrejurimile, Moldova seculară, în general. Ceea ce pentru Cioran constituia *un paradis al neurasteniei, o provincie de un farmec trist, de-a dreptul insuportabil*⁶⁴¹ este, *au contraire*, pentru Vasile Lovinescu *Locul, Moldova cerească*, locul unde, conform

⁶³⁹ *Ibidem*, p. 53

⁶⁴⁰ *Ibidem*, p. 159

⁶⁴¹ Emil Cioran, *Exercices d'admiration*, Gallimard, Paris, 1978, pp. 52-55

Tradiției populare, a coborât o parte a Ierusalimului ceresc. Aerul este – aici – transcendent, iar locul rezistă cu obstinație noului:

*Fălticeni rezistă asaltului din ce în ce mai virulent al modernizării. Când te uiți la dealurile dimprejur **ascensio montis** devine **ascensio mentis**. Totul e să adulmeci vestigiile⁶⁴².*

E Moldova miraculoasă, păstrând Tradiția, locul unde oamenii *odihnesc*, fiind una cu eternitatea: *Dudu odihnește într-o liniște de veacuri, în mijlocul unor orizonturi de tăceri, din dealuri, din lacuri, din munți*⁶⁴³.

Ochiul inițiatului descoperă *crepusculuri miraculoase, verzi cu flăcări de safir, cu impresia netă că sunt numai ogindiri ale unei realități transcendente – boare de inefabil*⁶⁴⁴.

De dincolo de munți se naște Împărăția verde:

*Am avut un apus de soare definitiv, deasupra Băii. În clipa când ultima fărâmă de soare s-a cufundat pe tărâmul celălalt, a apărut Lumina Verde, dar de data asta în filigran, neperdeluită, nu un verde mintal, ci unul aevae. Un verde deschis. Verde sadea, dar cu Abisul între mine și el, iar Abisul era verdele însuși*⁶⁴⁵.

Într-o *lectio divina*, *Contemplativul solitar* și *Tânăra vizitatoare*, sub pecetea unei erotici sublimite, săvârșesc inițierea, într-un univers oniric al unei Moldove dincolo de timp:

*La masa rotundă din camera oaspeților, cu ferestrele spre Nada Florilor, ședeau pe două jilțuri alăturate Contemplativul și tânăra lui vizitatoare. În fața lor, albumul lui Albrecht Dürer era deschis la gravura **Melancolia**. Cu o zi înainte descifraseră **Cavalerul și Moartea** [...]. Într-un moment de grație, Contemplativul dăruise însofitoare sale, ca un nou Merlin, castelul nevăzut de pe creasta Halmuhii*⁶⁴⁶.

⁶⁴² Vasile Lovinescu, *Scrisori crepusculare*, Ed. Rosmarin, București, 1995, p. 64

⁶⁴³ *Ibidem*, p. 11

⁶⁴⁴ *Ibidem*, p. 116

⁶⁴⁵ *Ibidem*, p. 108

⁶⁴⁶ Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 156

Universul lovinescian – Țara de Sus, Moldova tainică în curgerea ei de veacuri – amintește spațiul sadovenian cu o fundamentală deosebire, însă; pentru Vasile Lovinescu, locul este acela unde se petrece miraculos *simbioza lui Amor cu Gnosis, miracol al lui Luce intellettual piena d'Amore*. Și prin aceasta, Vasile Lovinescu își dovedește unicitatea.

Nu am găsit nicio referire critică la stilul expresiv lovinescian, chiar dacă se vorbește, vag, despre un anumit tip de magie pe care textul o exercită asupra cititorului.

În hermeneutica basmelor lui Creangă sau în *Jurnalul alchimic*, literatul stă în umbra alchimistului în căutarea sa metafizică; emoția se ascunde, cel mai adesea, în spatele construcției de idei. Când, însă, Vasile Lovinescu se lasă pătruns de Eros și cotropit de melancolie, stilul găsește o vibrație particulară, cucerind estetic.

Lovinescu îi scrie Roxanei Cristian, urmând un cod care se refuză celor din exterior: fragmente muzicale, versuri, aluzii, trimiteri culturale refac, în scris, traseul dintre ei. Pentru că ea *nu este lentila, ci ochiul meu*⁶⁴⁷, imagine poetică de un rafinament nichitastănescian.

Hiperbola neașteptată, cu o mare forță expresivă – *liniște de veacuri*⁶⁴⁸, *orizonturi de tăceri*⁶⁴⁹ sau *zile excepțional de limpezi*⁶⁵⁰ își găsesc în Vasile Lovinescu un teoretician al literaturii: *Ca orice lucru în lume, gramatica ne obligă la o viziune superlativă a universului [...]. Superlativul epuizează toate posibilitățile firii*⁶⁵¹.

Neologisme rafinate – *Folticeniul e sinistru*⁶⁵², *timp glacial*⁶⁵³ stau alături, într-o perfectă armonie, cu regionalisme

⁶⁴⁷ Vasile Lovinescu, *Scrisori Crepusculare*, Ed. Rosmarin, București, 1995 p. 68

⁶⁴⁸ *Ibidem*, p. 11

⁶⁴⁹ *Ibidem*

⁶⁵⁰ *Ibidem*

⁶⁵¹ *Ibidem*, p. 44

⁶⁵² *Ibidem*, p. 12

⁶⁵³ *Ibidem*, p. 83

fascinante – *sitișca stelelor*⁶⁵⁴.

Lovinescu vorbește domol, moldovenește, cu *matale*. Se adresează Roxanei cu *drăguța mea*⁶⁵⁵, pentru ca apoi să explodeze metafizic: *sâmburi de argint lunar*⁶⁵⁶ sau *adumbrat de amurg*⁶⁵⁷. Simte prezența spirituală a Roxanei – *melancolia mea nălucește un umăr stâng*⁶⁵⁸ – atunci când se apleacă asupra foi virgine de hârtie, *singurul substitut autentic și legitim al Indicibilului*⁶⁵⁹.

Metafora și hiperbola țin lumea la începuturile ei, iar determinările curg într-o ritmicitate seducătoare: *Suntem unul în fața altuia. Tăcere. Deodată se iscă între noi o Moldovă tainică curgând imobil într-o tăcere și o liniște de veacuri*.

*Cupă de safir, smarald miezonoptic, dar de Rege Mag, purtătoare a Graalului meu. De ce nu ai fi toate acestea în lumea metamorfozelor?*⁶⁶⁰.

Vasile Lovinescu este creatorul *pastelului metafizic*, dacă sintagma nu pare prea îndrăzneță: *Păduri de argint, de fagi și de stejari, cu poiene în care pășteau cerbi și ciute. O masă enormă de tăcere încremenită. [...] În dosul munților, inaccesibil, pe celălalt tărâm, Ceahlăul, clopotniță a Dumnezeirii. La toate zările, **fiorul fără moarte***⁶⁶¹.

Vasile Lovinescu este un stilist desăvârșit atunci când omul din spatele obrăzarului își eliberează, ca pe un dar de preț, emoția.

⁶⁵⁴ *Ibidem*, p. 22

⁶⁵⁵ *Ibidem*, p. 93

⁶⁵⁶ *Ibidem*, p. 33

⁶⁵⁷ *Ibidem*, p. 77

⁶⁵⁸ *Ibidem*, p. 125

⁶⁵⁹ *Ibidem*, p. 88

⁶⁶⁰ *Ibidem*, p. 32

⁶⁶¹ *Ibidem*

Capitolul VIII

Împlinirea cercului: Moldova interioară și Tărâmul inițiat

8.1. *Incantația sângelui* – sau despre *Moldova agarthiană*

Eseul *Incantația sângelui* constituie una dintre coordonatele esențiale ale operei lovinesciene, completând coordonata astrală a Magna Opera și (re)confirmând faptul că Vasile Lovinescu locuiește, spiritual și afectiv, într-o *Moldovă interioară, perpetuă, de dincolo de timp și loc*⁶⁶², exilat în *Folticeniul* oniric, ca într-o *Moldovă agarthiană*⁶⁶³. În Moldova exterioară (Țara de Jos) se trece *pe o punte strâmtă*⁶⁶⁴, aidoma *barzach*-ului, ca un istm între două lumi.

În versurile eminesciene din *Mușatin și codrul*, Vasile Lovinescu descoperă imaginea unei Moldove onirice, ieșind din timp și spațiu, *polară, inaccesibilă și inviolabilă*⁶⁶⁵. E o țară cu care spiritul său se solidarizează în termenii unei relații pe care o inițiasă Sadoveanu:

Nu cumva țara de Sus desemna un ținut suprem, Țara de dincolo de negură? În acest caz, Sus este sinonim cu Nord și Țara de Sus cu Hyperborea, mai ales că toată

⁶⁶² *Idem, Incantația sângelui*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 129

⁶⁶³ *Ibidem*

⁶⁶⁴ *Ibidem*

⁶⁶⁵ *Ibidem*, p. 128

*invocarea eminesciană concernă o țară virgină, primordială*⁶⁶⁶.

Acest Ținut miraculos este populat de oameni cu o *calificare inițiativă*, avându-l ca simbol pe Ciubăr Vodă, o emblematică permanență a Moldovei ezoterice.

Grupuri secrete, compuse din citadini, mai ales, dar și din țărani cu calificări inițiatice, *slabi de minte dar tari de virtute* dețineau cheia mitică, tradiția sacră. Acești rurali, fie ei *deficienți în înțelegerea noțională a lumii*⁶⁶⁷, dovedeau o vastă înțelegere a aspectului mitic al universului. *In virtus*, Vasile Lovinescu descoperă sensul primordial sinonim cu acela al *calificării inițiatice*. Din această perspectivă, enigmatică frăție de cruce dintre Creangă și Eminescu devine lesne de explicat, cu observația fundamentală, susținută, de altfel, în mai multe lucrări ale lui Vasile Lovinescu, că humuleșteanul *este cutia de rezonanță a lui Eminescu*⁶⁶⁸. Stau ca probe, *hieratice și severe formule de doctrină sacră*⁶⁶⁹ în meditațiile de tinerete ale poetului, *nebăgate în seamă până acum*⁶⁷⁰:

*Adevărat cum că poezia nu are să descifreze, ci din contră are să încifreze o idee poetică [...] în simboalele și hieroglifele imaginilor sensibile, numai cum că imaginile trebuie să fie, să constituie traina unei idei, căci ele altfel sunt colori amestecate fără înțeles (Mss. 2257, fol. 6 Iv.)*⁶⁷¹.

Presupoziția de la care pleacă Vasile Lovinescu este aceea că Ion Creangă a avut rol de *prezență pe lângă Eminescu*, ceea ce înseamnă că humuleșteanul era, de fapt, adevăratul ***Superior Necunoscut*** – *în formare masonică*⁶⁷². E adevărat, hermeneutul recunoaște că afirmația este *nedemonstrabilă*, urmând ca *lumina crepusculară* a versurilor să irizeze atari

⁶⁶⁶ *Ibidem*

⁶⁶⁷ *Ibidem*, p. 95

⁶⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁶⁹ *Ibidem*

⁶⁷⁰ *Ibidem*

⁶⁷¹ *Ibidem*

⁶⁷² *Ibidem*, p. 96

concluzii pentru cititorii ambilor scriitori.

Incantația sângelui este eseul fundamental pentru înțelegerea conceptului de *Moldovă agarthiană, un câmp de interferențe* ale unor *Mari Spirituali*. Ecourile de dincolo de timp și spațiu se condensează în

*anumite puncte sacre geografice [...] fiind fixate în sensul alchimic al cuvântului, în ființe anonime, descondiționate de servituțile planului nostru de existență și, prin aceasta, calificate să fie depozitarii ascunși ai tezaurului inițiativ tradițional, ființe născute prin litogeneză din **pietre de hotar***⁶⁷³.

Transmiterea depozitarului sacru se face *măsluit și criptic*, atât în limbaj folcloric, cât și prin intermediul literaturii culte *când persoana aleasă are vocația necesară, o structură mentală și psihică receptivă și talentul cerut de exigențele răspândirii*⁶⁷⁴.

Mitul se oglindește atât în sufletul popular, cât și în intelectul marilor scriitori, exemple – de altfel, recurente în opera lui Vasile Lovinescu – fiind Dante, Shakespeare, Goethe sau Dostoievski.

Coborând privirea spre *cercul strâns* al literaturii noastre, Vasile Lovinescu creionează primul tablou al literaților moldoveni din seria inițiaților *mai mult sau mai puțin conștienți*:

*Negruzzi, Stamate, Alecsandri, scriitori din grupul lui Asachi, Creangă, mai târziu [...] Hogaș și Sadoveanu. Nu mai încapе îndoială că putem pune în rândul **sacrificialilor** și pe Eminescu*⁶⁷⁵.

Sacrificialii, iată o calificare literară pe care Vasile Lovinescu o declanșează, spre analiză și sinteză criticii noastre, cu tot ceea ce ține de un astfel de *gest de ziditor*. Pentru o analiză cât mai corectă, hermeneutul ne solicită să înlăturăm prejudecata estetică prin care se statuează că *o operă de mare*

⁶⁷³ *Ibidem*, p. 98

⁶⁷⁴ *Ibidem*

⁶⁷⁵ *Ibidem*, p. 99

*valoare nu poate avea sensuri ascunse*⁶⁷⁶. Ar fi mult mai profitabil să înțelegem în ce măsură un mare scriitor este conștient de valoarea inițiativă a miturilor din predania lui (căci) aici este adevărată **Artă a Balanțelor**, în sensul alchimic al cuvântului⁶⁷⁷.

Pentru Vasile Lovinescu, o atare ipostază, de teoretician și interpret al literaturii române, are șansa de a regăsi sensurile unei generații istorice și de a reîntocmi clasificări și calificări insolite, având forța unei necesare provocări.

Excursum-ul lovinescian privește câteva teme din postumele eminesciene, fiind socotit, de la bun început, o *alergare după vestigium pedi*, după coada curcubeului; în ciuda refuzului unei hermeneutici clasice consacrate, demersul mitocritic al lui Vasile Lovinescu rămâne unul extrem de minuțios și atent la reliefaarea celor mai neașteptate semnificații. Spre exemplu, hermeneutica la *Călin Nebunul*, poem cu mare valoare inițiativă, întrevăde în eroul eminescian un inițiat din aceeași familie spirituală cu Ciubăr Vodă, eroul legendar al Moldovei, identificat cu Graalul. Săgetează textul întrebările retorice – o adevărată tehnică a discursului hermeneutic – despre o masonerie moldovenească dincolo de negură:

*Ne întrebăm dacă n-au existat în Moldova o lojă sîngeriană și una bogdaniană: una de rigoare tantrică, alta de mizericordie, amândouă autentice și complementare*⁶⁷⁸.

Ciubăr Vodă și Gruiu Sînger sunt regi ai Graalului, dar,

*după cum rege al Graalului nu poate fi decât unul singur, înseamnă că este vorba de aceeași ființă fără nume*⁶⁷⁹. Tot așa, *Novăceștii și Sîngereștii sunt o race facé, binecuvântată de la începutul veacurilor, ca rasa lui Abraham*⁶⁸⁰.

⁶⁷⁶ *Ibidem*

⁶⁷⁷ *Ibidem*, p. 100

⁶⁷⁸ *Ibidem*, p. 110

⁶⁷⁹ *Ibidem*, p. 122

⁶⁸⁰ *Ibidem*

Continuând pe axa timpului, Pileati, casta supremă dacică, avea un dublu caracter – sacerdotal și regal – ca și dinaștii Graalului.

Vasile Lovinescu coboară adânc în istorie; dincolo de adevărurile fixate prin dovezi de netăgăduit, intră în *timpurile neistorice*, cum le numea Anton Dumitriu, pentru care acestea *nu sunt o problemă de istorie*. De aici și posibilitatea de a *re-crea mitic țara*, construind temeuri pentru o nouă definire a prezentului.

Incantația sângelui este una dintre cele mai surprinzătoare exegeze ale poeziei eminesciene, socotit de Vasile Lovinescu

*altisimul poet participant la un secret polar superlativ pe vremea aceea și complice cu anumite ființe deținătoare ale acestei taine dintre care singurul cunoscut a fost, probabil, Creangă*⁶⁸¹.

Faptul că Eminescu a vorbit cu un secol înainte de Guénon despre întrunirea într-un singur principiu și o singură ființă a Dublei Puteri, sacerdotale și regale, așa cum reiese din poemul *Miron și frumoasa fără corp* dovedește, pentru Vasile Lovinescu, statutul de inițiat al lui Eminescu, într-o Moldovă eternă și astrală, mărturisită inițiativ de oamenii ei.

⁶⁸¹ *Ibidem*, p. 156

Capitolul IX

Discursul alchimic

9.1. Magnum Opus

Considerat de Vasile Lovinescu un *opus hierarchicum et catholicum*, conceptul alchimic *Opus Magnum* este, de fapt, expresia unei permanente căutări interioare, *un elan al întregii făpturi spre reintegrare*⁶⁸². Considerentele lui Lovinescu împrumută termenii lui Eliphas Lévi (Alphonse Louis Constant), autorul unei celebre istorii a magiei și creatorul teoriei luminii astrale, pe care, fără îndoială, hermeneutul român l-a citit, cu toate că nu s-a vorbit, până acum, de o legătură intelectuală cu autorul *Marelui Arcan sau al ocultismului revelat*.

E adevărat că Vasile Lovinescu vorbește în jurnalul său alchimic despre Magnum Opus; la fel de adevărat este, însă, că el nu și-a propus niciodată să închege un asemenea demers pentru posteritate, așa cum și despre etapizarea cromatică/alchimică trebuie să vorbim cu o anumită precauție, cât timp autorul nu stabilește el însuși ierarhii, delimitări, taxonomii.

Pentru Umberto Eco,

adevărutul și unicul rezultat al Magnum Opus este viața cheltuită în a urmări Magnum Opus, proiect semiozic prin excelență. [...] Adeptul cunoaște numai ceea ce discursul său alchimic îi sugerează în mod obscur,

⁶⁸² *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 141

*lăsându-l în permanență bănuitor că, de fapt, ele nu s-au petrecut niciodată*⁶⁸³.

Prima parte a definiției lui Eco pare a descrie demersul lui Vasile Lovinescu; în schimb, a doua parte, vorbind despre bănuiala ascunsă a unei construcții ideatice fantasmagorice, nu pare a caracteriza demersul lovinescian, căci el nu practică, în termenii lui Eco, *o alchimie simbolică în care secretul și masca sunt fundamentale*⁶⁸⁴.

Vasile Lovinescu construiește – cu inteligență și bună-credință – un edificiu intelectual prin care, recuperând Tradiția, îi dă acesteia o funcțiune națională, reconstruind astfel axele viitorului, de-acolo de unde acestea păreau rupte. În egală măsură, pe urmele Sfântului Augustin, Vasile Lovinescu împrăștie Lumina, căci singura rațiune de a simboliza este aceea de a pune în lumină și de a trece în spiritul celuilalt propria bogăție spirituală.

Magnum Opus lovinescian este *o continuă coborâre a Cerului și o înălțare a Pământului*, ceea ce lasă impresia că realizarea hermetică a lui Magnum Opus stă, toată, în puterea unei rugăciuni:

*Dumnezeule, care îți arăți minunile Tale întru Adânc, îndură-te de noi și, precum întru început ai dezvrăjit Adâncul și ai arătat pământul ferm, tot așa dezvăluie și nouă acum Pământul ca să nu pierim*⁶⁸⁵.

Supremul Magnum Opus înseamnă

*dibuirea punctului unde mitul începe să țeasă în viața de toate zilele, în dezvăluirea întrepătrunderilor într-un tot indiviz. Nu există două lumi, ci numai continuitatea unui țesut cosmic a cărui băteală și urzeală se află la un pas, înfitezimal, una de alta. A trăi mitologic viața înseamnă să trăiești natura în mod supranatural, ceea ce e posibil oricui și oricând*⁶⁸⁶.

Vasile Lovinescu își creează propria *semiosferă*, cum o

⁶⁸³ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 88-89

⁶⁸⁴ *Ibidem*, p.89

⁶⁸⁵ Vasile Lovinescu, *Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 9

⁶⁸⁶ *Ibidem*, p. 41

numea Eco, propriul univers simbolic, aidoma unui zid de protecție în fața violenței pe care o au lucrurile. Refugiul într-o lume a semnelor este un mod de a se proteja împotriva *vitregei ambiante* pentru Vasile Lovinescu.

Fără îndoială că omul și semnele se educă reciproc și își împrumută generos aceeași substanță, omul trăind în universul simbolic, iar mitul și religia sunt părți ale acestui univers.

Toate acestea fac din om un *cititor* și un *interpret* al lumii, iar Vasile Lovinescu, în sensul înalt al sintagmei, este unul dintre aceștia. E adevărat, unul singular, rupând punți cu fiecă pas al urcușului său mitic, dar având puterea de a continua dincolo de tăcerea celorlalți. Căci, spunea Greimas, *stilul nu constă în libertatea de a spune altfel, ci de a spune altceva*.

9.2. Prezențe constante în alchimia simbolică a lui Vasile Lovinescu

Forțele care condiționează cosmosul sunt solve și coagula, *involuție, evoluție, aspir, respir, Cain și Abel, timp și spațiu*. [...] *Lăsați la voia lor, solve și coagula atomizează toată manifestarea*⁶⁸⁷.

Resimțirea ființei noastre se face prin această alternanță. Vasile Lovinescu vorbește în termenii lui Gustav Meyrink despre o *stare de veghe continuă*; veghea este luciditate, iar luciditatea e perfecțiune. *Resimțirea omului de către el însuși*, (re)actualizând Androgenul din noi, este un concept fundamental pentru înțelegerea *mentalității alchimice* a lui Vasile Lovinescu, pentru care separațiunea pasiunii și a instinctelor de trăirile astrale este *operațiunea cea mai importantă din Magnum Opus*.

A obține piatra filosofală înseamnă atingerea inițiativă a cunoașterii pentru Vasile Lovinescu, momentul iluminării,

⁶⁸⁷ *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 30

experiența, ca orice experiență inițiativă, fiind una inefabilă. Procesul alchimic are etape și instrumente necesare.

Cele trei etape alchimice – *negru, alb și roșu – nigredo, albedo și rubedo* – (la origine era inclusă o a patra etapă, *citrinitas*, asimilată astăzi cu *rubedo*) – corespund ritmului astronomic – noapte, zi, soare – sau simbolizează moartea și resurecția. Descompunerii materiei îi urmează sublimarea, iar finalul înseamnă triumful solar. Putrefacția eliberează cei doi agenți primordialii ai Operei – *sulful*, principiul cald, masculin, și *mercurul*, principiul rece, feminin.

Instrumentul fundamental al demersului alchimic este *athanorul*, dar pot fi folosite și alte vase, toate desemnate prin nume simbolice: *ou filozofic, pântec matern, pelican, sferă, mormânt, Ciubăr*, toate acestea constituind prezențe constante în alchimia simbolică a lui Vasile Lovinescu.

Pentru Umberto Eco,

*alchimistul simbolic revitalizează mitologia clasică și însăși doctrina clasică pentru a demonstra că miturile de geneză și de transformare [...] erau metafore care făceau aluzie la practica alchimică*⁶⁸⁸.

Dincolo de discuția pe care o poate genera această afirmație aplicabilă operei lui Vasile Lovinescu, putem avansa, mai degrabă, o altă asumție a lui Eco, ce poate defini Opus Magnum lovinescian:

*Piatra Filozofală ar fi, în accepțiunea teoretică, atingerea inițiativă a cunoașterii. Heinrich Khunrath în al său Amphiteatrum Sapiential Aeternae (1609) identifică Piatra cu Hristos*⁶⁸⁹.

Un text târziu, din *Scrisori crepusculare* poate fi cheia acestei *speculații* cu privire la ecuația dintre *androginia chistică și Piatra filosofală*:

Hristos Sacrificator, Sacrificiu și Altar. E Holocaustul veșnic în fața lui Dumnezeu. Ca Sacrificator (Mare Preot) în fața Celui Veșnic, face liturghia cosmică, care, în

⁶⁸⁸ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 90

⁶⁸⁹ *Ibidem*, p. 89

același timp, e o laudă perpetuă Domnului și un sacrificiu. Sub acest aspect, Hristos se identifică cu Omul Universal (Adam Kadmon), iar Hristos se naște în noi ca Sfânta Fecioară, Hristos căruia hermetiștii îi spun și Piatra filozofală⁶⁹⁰.

Fiecare eseu/creație/analiză din Magnum Opus este rodul unu proces alchimic. *În negru și roșu mergem orbește, putem cădea în toate gropile pe care ni le întinde Iadul⁶⁹¹*, afirmă Vasile Lovinescu, atent la fiecare pas să înlăture imperfecțiunea.

Copiind eseu *Harap-Alb*, se întâlnește, ca și eroul său, cu dihanii și aventuri:

*E curios că munca asta îmi dă în același timp lumină intelectuală, dar; totodată și contradictor; mă sensibilizează, mă excită nervos, îmi dă **une sensibilité d'écorce**⁶⁹².*

Florin Mihăescu consideră că

*treceea de la mercur la sulf, de la argint la aur, de la piatra brută la piatră filozofală, în acest **opus alchemicum** [...] este deplina realizare spirituală a lui Magnum Opus lovinescian⁶⁹³.*

În cazul unui spiritual, notează Mihăescu, scrisul este pentru început o separare de exteriorul adesea frivol, apoi un auxiliar al concentrării, un suport ce favorizează materia primă ca sursă a meditației, urmând coagularea în jurul unei teme:

Te rog să înțelegi starea mea pasturientă: ori e numai o iluzie? Dar mă simt la punctul de interferență al unor lucruri stranii care se învălmășesc în mine fără măcar să catadicsească să-și dezvăluie identitatea⁶⁹⁴.

Următoarea etapă este un *solve-coagula* ce reduce substanța la esențial – *excesus mentis* – pentru ca procesul să se

⁶⁹⁰ Vasile Lovinescu, *Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, pp. 89-90

⁶⁹¹ *Idem, Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000, p. 132

⁶⁹² *Idem, Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, p. 18

⁶⁹³ Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 37

⁶⁹⁴ Vasile Lovinescu, *Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995, pp. 21-22

finalizeze alchimic prin sublimare – o cristalizare de mare finețe și puritate⁶⁹⁵. Tot din sursele celor extrem de apropiați, redefinim în spirit lovinescian Athanorul, vasul încărcat de puieții, germenii nepieritori, nedestructibili care așteaptă Învierea⁶⁹⁶.

Una dintre frazele memorabile ale Roxanei Cristian poate servi de concluzie, dincolo de metaforă, descoperind esența parcursului alchimic al lui Vasile Lovinescu, care *ca un psihopomp al hagiolăcurilor interioare și-a condus mica barcă spre propria desăvârșire*⁶⁹⁷.

Toate paginile pe care le numim alchimic *Opus Magnum* sunt, de fapt, *salturi din lumină în lumină pe scara inteljecțiunii*, cu grija de a aduna și de a păstra tot ce este prețios, într-o lume în decădere.

Fidel devizei alchimice *Rassembler ce qui est épars*, Vasile Lovinescu rămâne Omul născut pentru a cunoaște; îl regăsim simbolic în epitaful războinicului constelațiilor – Ieyesu Tokugawa:

*Ici est la cime. La multitude en bas, vit comme elle peut. Cet homme avait décidé non point de vivre, mais de connaître*⁶⁹⁸.

*Nu se va ști niciodată dacă ea (alchimia n.n.) vorbește cu adevărat despre metale și vrea cu adevărat să producă aur sau dacă întreg limbajul alchimist și ritualurile lui privitoare la operații nu vorbesc despre altceva, despre vreun mister religios, despre natura însăși a vieții sau despre o transformare spirituală*⁶⁹⁹.

Speculând o presupusă ambiguitate, Umberto Eco aduce patru mari reproșuri discursului alchimic, în capitolul *Discursul alchimic și secretul amânat al volumului Limitele interpretării*. Primul ar fi acela legat de o *interpretare*

⁶⁹⁵ Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 37

⁶⁹⁶ Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 8

⁶⁹⁷ *Ibidem*, p. 8

⁶⁹⁸ *Ibidem*, p. 58

⁶⁹⁹ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 84

suspicioasă, definită ca o agilitate flexibilă cu care cel ce rostește discursul acceptă orice criteriu de asemănare. Un altul îl constituie *folosirea unor date nedocumentate*, mărturii neprecise, fondate pe *se spune*.

Umberto Eco observă că acest artificiu este resimțit ca legitim într-un cadru mistic în care orice stare tradițională e luată de bună ca document în regulă. O a treia observație critică pe care o aduce U. Eco este aceea ce ține de *paradigma învăluirii*, conform căreia imediat ce un text devine sacru pentru o anumită cultură, se declanșează cu el jocul lecturii suspicioase și, deci, al unei interpretări neîndoielnic excesive (acest aspect fiind ilustrat cu texte din Dante, Shakespeare sau Rabelais; adică, tocmai cei de care Vasile Lovinescu se simte apropiat și care constituie repetat obiectul hermeneuticii sale).

În fine, am lăsat la urmă ultimul reproș al lui U. Eco, acela socotit a fi *excesul de uimire*, însemnând propensiunea spre a considera semnificative elementele ce *sar imediat în ochi*.

Gândirea hermetică face uz de un principiu de *falsă tranzitivitate*, încălcând, astfel, elementul fundamental al economiei textuale care ar valida o interpretare acceptabilă. Fiecare obiect, lumesc sau ceresc, ascunde un *secret inițiativ*, gândirea hermetică transformând întregul teatru al lumii în fenomen lingvistic, sustrăgând limbajului orice putere comunicativă.

Umberto Eco descoperă că în magia teurgică și în filologie, principiul raționalist a lui *post hoc ergo propter hoc* este înlocuit cu principiul lui *post hoc ergo ante hoc*, cunoscută și prin formula *succesiunea implică legătura causală*. Strategia este considerată o eroare logică, din categoria *cauzelor îndoielnice*.

Post hoc este însă fundamentul gândirii magice, unul dintre elementele esențiale în lupta pentru supraviețuire a omenirii, cea care ne permite să dăm sens unei lumi, uneori de neînțeles, oferindu-ne confortul de a crede că o controlăm.

Într-o lucrare recentă a lui Matthew Hutson – *The 7 Laws of Magical Thinking* – descoperim puncte de sprijin necesare pentru a înțelege gândirea magică, sub forma a șapte aserțiuni: obiectele conțin esențe; simbolurile au putere; acțiunile au consecințe îndepărtate; mintea nu are limite; sufletul continuă să trăiască; lumea este vie; totul se întâmplă cu un motiv.

Aceste șapte afirmații constituie, în opinia lui Matthew Hutson, țesătura gândirii magice. Fie doar și crezând în puterea rugăciunii, Vasile Lovinescu este, evident, un adept al gândirii magice și de aici discuția privind implicarea metodei lui Umberto Eco aplicată lui Lovinescu. Ea devine inconsistentă, deoarece folosește instrumente analitice într-o lume fondată pe o altă înțelegere.

Pericolul acesta pândește, la orice pas, hermeneutica operei lui Vasile Lovinescu. Poți fi mereu pradă seducției, poți admira dincolo de obișnuit valoarea intelectuală evidentă. Important este să dezvălui ceea ce se impune a fi dezvăluit.

Nu aceste *unelte critice* au darul de a diseca Opus Magnum, pentru că nu poți diseca raționalist inefabilul, trăirea inițiatului. La fel de adevărat este, însă, că e necesar să interogăm texte și contexte – cum afirmă prof. Dan Terian – și nu simboluri sau versuri izolate

*pe care să le asociem, pe baze pur analogice, cu alte simboluri sau versuri din infinitul Tradiției. Nu de alta, dar după cum avertiza Umberto Eco, într-o acidă critică a acestui tip de semioză hermetică, [...] fiecare lucru are raporturi de analogie, de continuitate și de asemănare cu orice alt lucru*⁷⁰⁰.

⁷⁰⁰ Dan Terian, *Codul lui Cernătescu*, în *Cultura literară*, nr. 307, 20 ianuarie 2011

Capitolul X

Scrisul ca alchimie – perspectivă critică

10.1. Critica *de aproape*

Dicționarul Scriitorilor Români (editat de Fundația Culturală Română în 1998, sub coordonarea lui Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu), îl consideră pe Vasile Lovinescu *cel mai de seamă reprezentant al ezoterismului românesc*⁷⁰¹. O definiție corectă, dar care nu dezvăluie și nici nu clarifică îndeajuns complexitatea personalității sale.

Ne propunem ca, în rândurile care urmează, să conturăm fațetele din care se constituie portretul lui Vasile Lovinescu. Opiniile critice vin, cu deosebire, de la cei care i-au fost apropiați sau care sunt familiarizați cu opera sa și surprind prin profunzimea lor.

Un portret admirabil al lui Vasile Lovinescu este conturat de Alexandru Paleologu, care, prin *Treptele luminii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* se înscrie în galeria restrânsă a ezoteriștilor români:

Coherența gândirii lui Vasile Lovinescu, logica sa implacabilă și talentul de scriitor fac ca lucrările sale să fie citite cu aviditate, fiind extrem de stimulatoare intelectualmente și nelăsându-l pe cititor în starea anterioară lecturii lor; prin aceasta vreau să spun că,

⁷⁰¹ Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul Scriitorilor Români*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, p. 768

*independent de adeziunea sau rezervele pe care le întâmpină, lucrările sale au un efect maieutic de natură a provoca inteligențele la maximul lor de cuprindere [...], introduc în intimitatea spirituală a unei minți excepționale, ce nu s-a aflat niciodată în pauză și nu pot decât produce același efect asupra cititorilor săi. Salutar antidot la tendința de lene mentală a lumii contemporane și la ușurința cu care se acceptă fără examen locurile comune ce paralizează spiritul critic și inteligența*⁷⁰².

În prefața la eseu *Sunt Lacrimae rerum*, publicat în RITL, iulie-decembrie 1988, sub pseudonimul Victor Dumitriu, într-o perioadă când nu avea drept de semnătură, Andrei Pleșu face câteva precizări:

*nu avem de-a face cu un exeget obișnuit și cu ceea ce se cheamă, îndeobște, un studiu. În chiar cuprinsul textului, autorul recunoaște că a adoptat **metoda mersului în zig-zag**, că exemplificările se succed **fără prea mare suită logică**, pe scurt, ni se oferă atât o construcție hermeneutică de tip curent, cât o experiență spirituală, un mod de a conviețui cu simbolul, reunind, printr-o intimă alchimie, diversele niveluri și sensuri. Scrisul este un exercițiu secundar; rezidual aproape [...] un proces de identificare cu labirintul unui greu frecventabil **mundus imaginalis***⁷⁰³.

Despre dificultatea de a pătrunde în opera lui Vasile Lovinescu vorbește și Mihai Constantineanu:

*O carte a lui Vasile Lovinescu nu e o lectură ușoară. Dificultatea vine în primul rând de la stilul său pe care singur l-a numit **capricant**, căpresc adică sau capricios. Dificultatea mai vine, și mai ales, de la scriitura sa, extrem de strânsă, densă, fără dezvoltări explicative, aproape criptică, cu asocieri amețitoare, prin iuțea și prin caracterul lor abrupt. Pe de altă parte, lectura lui Vasile Lovinescu presupune o familiarizare și o cunoaștere solidă, amănunțită a mitologiei și a simbolismului marilor tradiții, a alchimiei, hermetismului,*

⁷⁰² Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 239

⁷⁰³ Victor Dumitriu, *Sunt Lacrimae rerum*, în RITL, iulie-decembrie 1988, *apud* Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, pp. 224-225

*cabalei, budismului, vedantei, taoismului, sufismului, căruia i-a aparținut prin inițiere*⁷⁰⁴.

Într-un excelent eseu – *Vasile Lovinescu sau Evanghelia Melancoliei* – publicat în revista *Luceafărul* în decembrie 1990, când numele lui Vasile Lovinescu începea să fie tot mai cunoscut, bulversând spiritualitatea românească, Dan Stanca, probabil *unicul romancier român care are în fundalul operei sale ideile și simbolurile doctrinei sacre*⁷⁰⁵, se folosește de o retorică adesea capricantă pentru a contura portretul lui Vasile Lovinescu:

*În fața scrierilor lui Vasile Lovinescu exegeza dă din colț în colț [...] într-adevăr, prin insolitul esteticii sale, acest autor [...] incomodează și rănește [...], dar nu-i acesta semn de mare noblețe intelectuală și literară? Căci scriitorul care-l bulversează pe critic îi răstoarnă dictatura. Vasile Lovinescu este autorul care înfricoșează și alină. Pulverizează inerția și transformă schije în fulgi milostivi [...]. În democrația cărților de tot felul, opera lui Vasile Lovinescu operează direct pe cord și coase rana cu fir de aur [...]. Scrierile lui Vasile Lovinescu formează o Evanghelie a melancoliei deoarece vârsta de fier [...] doar melancolicii pot deschide porți de diamant dincolo de astrul ce se pregătește să moară*⁷⁰⁶.

În volumul consacrat lui Vasile Lovinescu – *Contemplatorul solitar* – Dan Stanca face o observație interesantă privind conceptul de *geografie sacră* așa cum apare în *Dacia Hiperboreană*:

Trebuie remarcat că [...] prin urcarea spre origini, spiritualitatea pierde treptat specificul național și capătă valoare universală, nu în sensul convențional-cultural, ci chiar în sensul posibilei transcenderi a oricăror limite. Dacia Hiperboreană nu e România naționalistă, dar ceea ce e bun și autentic în naționalismul nostru se regăsește în acea Dacie Felix în care adevărații intelectuali au crezut fără să se simtă deloc ridicoli. Este și cazul lui Vasile

⁷⁰⁴ *Ibidem*, p. 229

⁷⁰⁵ *Ibidem*, p. 279

⁷⁰⁶ *Ibidem*, pp. 233-235

*Lovinescu care a demonstrat prin această carte patriotismul său deasupra **norilor** propagandistici pe care anii treizeci îi aduceau în țară. La romani, în cele mai vechi inscripții și în cântările saliene, Cerul apare sub numele de Caelus Manus sau Duonus Cerus. Or, în România se găsesc nume aproape identice Căli-man, Carai-man, Domnul Cer, date unor munți sacri și unor ființe. Observația aceasta aparent simplă, dar foarte importantă, potrivit căreia și munții, și ființele primesc aceeași denumire, probează sacralitatea unui pământ unde munții nu sunt pietre moarte, iar oamenii nu sunt humanoizi. A trăi pe un pământ viu modifică radical sensul vieții. Toate decriptările lui Vasile Lovinescu, Tulcea (Tula), Sulina (Selene), Letea (Leto) dovedesc preocuparea sa de a nu face metafizică în abstract, conceptual, ci în concret, vrând să întâlnească elemente mitice în date geografice. Aceasta se numește geografie sacră⁷⁰⁷.*

Teodoru Ghiondea, un guénonist statornic, accentuează rolul fundamental jucat de opera lui Vasile Lovinescu în încercarea inițiatului de a depăși zona tenebrelor și a purității fără egal a mesajului tradiției românești:

Rostul adânc al scrierilor (lovinesciene) este acela de a ne conduce spre un orizont spiritual, intelectual total, decisiv, pregătindu-ne pentru întâlnirea cu acel Adevăr care, odată cunoscut, eliberează pentru totdeauna din tenebre [...]. Nuanțele abundente și de cea mai rafinată subtilitate sunt secretate de o limbă românească de un stil impecabil, tradițional și universal deopotrivă, în aceeași măsură fulgurant și riguros [...] universalitatea mesajului, a conținutului este de o puritate fără precedent în tradiția românească, îmbrățișând structurile elementare fundamentale ale tuturor tradițiilor⁷⁰⁸.

Ahile Verescu, un alt guénonist dedicat, într-un emoționant exercițiu de imaginație, surprinde dăinuirea neînserată a mesajului lovinescian, ca purtător al tradiției

⁷⁰⁷ Dan Stanca, *op. cit.*, p. 105

⁷⁰⁸ Ahile Z. Verescu, *Discipoli guénonieni din România*, Editura Civitas, București, 2012, p. 67

primordiale și a celei românești, deopotrivă:

Mi-1 imaginez pe Vasile Lovinescu, ca pe un ilustru magician eliberat întru totul de condiționările lumești, cu o privire vie, pătrunzătoare și cu beatitudinea înțelepciunii întipărită definitiv pe fața sa de bucovinean frumos. Ca orice magician, maestrul nostru poartă o baghetă fermecată în mâna sa dreaptă și ne invită zâmbitor, să intrăm într-un vechi și părăsit castel. [...] Și după tot acest minor exercițiu de imaginație, iată, mă poartă gândul către un alt mare maestru spiritual, Sfântul Augustin, care tot așa cum ni se descoperă acum Vasile Lovinescu, vedea și el adânc, într-o noapte, zăvorât în chilie, pentru contemporani și pentru viitorime, deopotrivă, acea Lumină sfântă din inima sa căreia i se adresa cu nedisimulată smerenie, zicând: Târziu Te-am iubit Frumusețe atât de veche și atât de nouă, târziu Te-am iubit. Căci iată, Tu erai înlăuntrul meu și eu eram în afară și acolo Te căutam... Tu erai cu mine și eu nu eram cu tine. Vasile Lovinescu a fost, este și va fi mereu cu noi toți și împreună cu el, toată splendoarea tradiției spirituale românești și a tradiției primordiale, deopotrivă⁷⁰⁹.

Opiniile Roxanei Cristian și ale lui Florin Mihăescu deschid o serie de eseuri lovinesciene, constituind *aprecieri critice din interior*, păstrându-și, însă, rigoarea și acuratețea actului critic, fiind un sprijin sine qua non pentru orice călător în hagialăcul lui Opus Magnum.

În eseu *Cunoscutul și necunoscutul*⁷¹⁰, doamna Roxana Cristian lansează o paralelă între Vasile Lovinescu și Mircea Eliade, trecând în dreptul maestrului său o serie de atribute menite să-l definească: *marele anonim al gândirii românești care și-a deconturat ființa pentru a se face una cu tremorul, cu vibrația Fiat-lux-ului*⁷¹¹. Un om al timpului intern, asumându-și cu preț neclintirii, integrarea timpului, veghetorul, martorul, psihopomp al hagialăcurilor interioare,

⁷⁰⁹ *Ibidem*, pp. 63-64

⁷¹⁰ Roxana Cristian, *op. cit.*, pp. 11-13

⁷¹¹ *Ibidem*, p. 12

un *exilat în Agartha*, așa cum ne-am permite să-l socotim în completarea vibrantei caracterizări a Roxanei Cristian.

La rândul său, Florin Mihăescu, celălalt *mare apropiat* al lui Vasile Lovinescu, sintetizează opera maestrului:

*Vasile Lovinescu a fost nu numai un scriitor remarcabil, ci și un interpret al sensurilor simbolice ale scrierilor sacre [...]. Mai presus de orice, el a fost un inițiat, deci un fiu al clipei, având o realizare efectivă a unor stări superioare de ființă. [...] Vasile Lovinescu a scos din uitare sau din banale interpretări erudite tezaurul străvechi al tradiției originare a acestor ținuturi, asigurându-i perpetuitatea. [...] Opera scriitorului are și rol eschatologic, făcându-ne să nădăjduim și să așteptăm, dacă nu să realizăm vremea Parusiei. [...] Pe lângă rolul său constructiv, opera lui Vasile Lovinescu are și un rol de apărare împotriva forțelor obscure. [...] Scrierile lui Vasile Lovinescu și René Guénon constituie **busola infailibilă și scutul impenetrabil** împotriva pseudo-spiritualității și a contra-inițierii care invadează lumea modernă. [...] Rolul celor puțini care vor înțelege funcțiunea tradițională a lui Lovinescu și mesajul spiritual al operei lui este să sprijine transmiterea lui nealterată⁷¹².*

După 1989, opera lui Vasile Lovinescu *a explodat*, practic, în cultura română, grație grupului celor apropiați și fideli Maestrului lor, având în Roxana Cristian și Florin Mihăescu cei mai autorizați și competenți veghetori ai Opus Magnum.

Cunoscut unui areopag, grup restrâns prin însăși definiția sa, în timpul comunismului, Vasile Lovinescu a devenit un apropiat al unui cerc tot mai larg de intelectuali, al unui public tot mai divers, nu întotdeauna pregătit pentru a asimila ideile ce guvernează opera lovinesciană, în absența instrumentelor unei hermeneutici/lecturi simbolice. În egală măsură, scrisul lui Vasile Lovinescu *fără complezanță, fără*

⁷¹² Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, pp. 80-81

*milă, nevrând să țină cont de neputința intelectuală a vremii*⁷¹³ a făcut ca percepția criticii/a publicului să fie una și mai dificilă, atâta timp cât un asemenea exercițiu exegetic presupune o călătorie inițiativă în sine însuși, cale dificilă, nu întotdeauna încununată de succes.

Critica românească ezită, încă, să purceadă la întocmirea proiectului, evident dificil, al operelor complete. Sunt destule eseuri necunoscute ale lui Vasile Lovinescu, așteptându-și abordarea critică, așa cum traducerea și publicarea operei sale în străinătate ar fi nu doar un gest recuperativ, dar și o șansă pentru înțelegerea spiritualității noastre.

Până atunci, ne mărginim să constatăm că aprecierile critice privind Opusul lovinescian au două axe, uneori tangente; *o critică de aproape*, sprijinindu-se, de multe ori, de personalitatea omului în a cărui apropiere au ființat mulți din oamenii importanți ai culturii ultimelor decenii și *o critică de departe*, nu întotdeauna insensibilă la magia lui Vasile Lovinescu, dar operând cu răceala conceptelor critice, multe dintre ele, justificat am spune, trăgându-și seva din conceptele lui Umberto Eco.

10.2. Critica de departe

Socotit drept *cel mai de seamă reprezentant al ezoterismului românesc*⁷¹⁴, Vasile Lovinescu este, în opinia celor trei autori ai Dicționarului amintit, înfăptuitorul *unui proiect hermeneutic de factură singulară în cultura noastră modernă*, neîntunecat de niciun accent de vanitate personală.

Un om de profunzimea lui Vasile Lovinescu, aflat în căutarea Sinelui, urmărind să ajungă la realizarea

⁷¹³ Radu Iliescu, <http://radu-iliescu.blogspot.com/2016/05>, accesat la data de 10 iunie 2017

⁷¹⁴ Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *op. cit.*, p. 768

spirituală/metafizică, urmărind să fie una cu propria-i esență, nu putea avea vanități. Subtilitatea acestei idei este remarcată de Anca Manolescu:

Nu cred că l-am putea evoca pe Vasile Lovinescu doar ca pe un autor de inspirație tradițională sau ca pe un gânditor din aceeași zonă; n-ar fi poate corect nici să ne oprim la denumirea de hermeneut al unor teme sau configurații prin care, mai mult sau mai puțin criptat, tradiția unanimă se comunică celor mai diverse spații, cicluri și nivele ale umanității. Cred că ne-am apropiat mai mult de profilul său spiritual dacă am spune că pentru Vasile Lovinescu toate aceste ocoluri erau cumva doar anexe necesare pentru un efort de căutare a Sinelui⁷¹⁵.

La rândul ei, Simona Sora descoperă la finalul lecturii Jurnalului lovinescian, ieșind de sub presiunea unor colportări injuste despre Vasile Lovinescu,

cel mai atipic și mai bizar jurnal din întreaga literatură română [...], aflându-se simultan în planul în care maestrul (grupului Hyperion) se adresa (pe viu și în scris) discipolilor; dar și în planul în care hermeneutul contemplativ comunica livresc cu marea cultură⁷¹⁶.

Tot la Jurnal se referă și Eugen Simion în eseul său:

Jurnalul Alchimic concentrează ideile sale despre disciplina pe care o practică și în lumina căreia a scris un număr de opere remarcabile. Între ele una despre esotericul Creangă și alta despre Craii de Curtea-Veche. Că este un tratat de artă regală, de prefacere a plumbului în aur, a materiei prime în piatră filozofală, cum zic editorii lui, rămâne de văzut. Ce este sigur este faptul că elevul lui Guénon traduce în limbaj ezoteric un număr de relații și concepte pe care raționaliștii le gândesc și le definesc, după el, nesatisfăcător. [...] Vasile Lovinescu nu scrie un tratat, notează doar un număr de observații despre principiul masculin și principiul feminin, despre

⁷¹⁵ Vasile Lovinescu, *Exerciții de meditație*, Ed. Rosmarin, București, 2000, p. 228

⁷¹⁶ Simona Sora, *Un jurnal impersonal*, în *Dilema Veche*,

<http://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/un-jurnal-impersonal>, accesat la data de 12 iunie 2017

concentrarea spiritului și, în genere, despre tehnica spiritului. [...] Pentru a gusta toate acestea trebuie să fii la curent cu limbajul său ezoteric și să cunoști cât de cât simbolurile cu care operează științele tradiționale. [...] Redescifrând simbolurile, el reîncifrează într-un limbaj ce poate părea rebarbativ cui nu este inițiat în temă. Este, probabil, la mijloc și credința specialistului în științe ezoterice că, traducând esențele lumii, nu trebuie să le trădeze printr-un limbaj profan. Vasile Lovinescu respectă [...] acest ritual⁷¹⁷.

Eugen Simion pare destul de rezervat în exegeza sa, prezența unui cuvânt incident – *probabil* – exprimând o anumită distanțare, dacă nu chiar refuzul de a intra în structura de adâncime a textului. E clar că, atâta timp cât profesorul Simion îl consideră pe Moș Nichifor Coțcariul *un Mitică moldav*, ecartul dintre cei doi este insurmontabil, oferind o privire parțială, de foarte departe a textelor lui Vasile Lovinescu.

O exegeză în termenii lui Umberto Eco este aceea a lui Ioan Pop-Curșeu, care, în două numere din Revista *Steaua*⁷¹⁸, îl *recitește* pe Vasile Lovinescu, iar unele judecăți amintesc de programaticul text al lui Eco *René Guénon: derivă și corabie a nebunilor*.

Primul reproș al lui Ioan Pop-Curșeu se referă la moldovenismul lui Vasile Lovinescu și *partiția bizară* pe care acesta o face atunci când afirmă că Ardealul și Țara Muntenească se pot lăuda doar cu *îndoielnică glorie de a fi băgat fără socoteală România în ciclonele civilizației occidentale*⁷¹⁹. Curșeu afirmă:

A existat în Vasile Lovinescu un regionalism foarte pronunțat, un moldovenism adânc înrădăcinat în toate fibrele ființei. Moldova i-a părut întotdeauna mai propice păstrării unor elemente inițiatice și ezoterice, din pricina conservatorismului ei⁷²⁰.

⁷¹⁷ Eugen Simion, *Jurnalul unui simbolog*, în *Caiete critice*, nr. 9-11/1994, apud Florin Mihăescu, Roxana Cristian, *op. cit.*, p. 227

⁷¹⁸ Ioan Pop-Curșeu, *op. cit.*, p. 60-61

⁷¹⁹ *Ibidem*, pp. 60-68

⁷²⁰ *Ibidem*, pp. 60-68

Pe de altă parte, Ioan Pop-Curșeu îi reproșează lui Vasile Lovinescu *supralicitarea importanței simbolice a moștenirii spirituale dacice [...], împingând căutarea unor supraviețuiri semnificante chiar și acolo unde acestea pot fi puse sub semnul întrebării*. Mai mult, în tratarea baladelor *Miorița* și *Meșterul Manole*, Vasile Lovinescu ar trage concluzii *de-a dreptul aberante, uneori, ceea ce, mutatis mutandis*, ne duce la Umberto Eco, care îl acuza pe René Guénon că

*sugerează un sistem, însă sistemul nu permite să excluzi nimic și orice joc care se face în interiorul lui se poate dezvolta cancerigen la infinit, printr-o împletire de asocieri, unele bazate pe similitudine fonetică, altele pe o presupusă atimologie, altele pe analogie de semnificat, într-un joc de ștafetă între sinonimii, omonimii și polisemii, într-o lunecare continuă a sensului în care orice nouă asociere lasă să cadă ceea ce a provocat-o, iar gândirea își taie continuu punțile în spate*⁷²¹.

Ca într-o așteptată paralelă, Ioan Pop-Curșeu pune în discuție stilul *autoritar* al magului moldav:

*Vasile Lovinescu nu-și demonstrează poziția teoretică, ci și-o afirmă, iar nouă cititorilor – seduși de frumusețea formulelor – nu ne mai rămâne decât să dăm adeziunea la teoria care ni se propune. Textele magice și hermeneutica lui Vasile Lovinescu par să nu admită o lectură pe calea de mijloc, pe parcursul căreia cititorul nu reține decât ipotezele care corespund sistemului său logic sau unor criterii de verosimilitate precis stabilite. Magul ne cere (impune) să-i parcurgem scrierile ca-ntr-o inițiere, din care nu mai există cale de întoarcere*⁷²².

În fine, pentru Ioan Pop-Curșeu hermeneutica lui Vasile Lovinescu este spectaculoasă, *deși nu întotdeauna convingătoare din punct de vedere rațional*, iar rolul atribuit de hermeneut lui Ion Creangă pare exagerat:

Chiar dacă nu suntem întotdeauna de acord cu înaltul rol pontifical atribuit lui Creangă și cu învățăturile

⁷²¹ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 113

⁷²² *Ibidem*, pp. 60-68

*extrase din scrierile sale, este incontestabil că – în urma hermeneuticii foarte solide a lui Vasile Lovinescu – studiile despre opera silenului din Humulești nu au decât de câștigat*⁷²³.

În ciuda observațiilor făcute, Ioan Pop-Curșeu remarcă *formula frumoasă* practică de Vasile Lovinescu în seria scriitorilor din familie, deși calofilia pare a fi ultima preocupare a autorului *Daciei Hiperboreene*:

*Chiar când suntem tentați să-i respingem concluziile ori să-i opunem critici, [...] nu putem fi total insensibili la magia stilului lui Vasile Lovinescu, un mare meșter al formulei **frumoase**, ca de altfel toți scriitorii din familie*⁷²⁴.

⁷²³ *Ibidem*

⁷²⁴ *Ibidem*

Capitolul XI

Concluzii

Ajunși la finalul *hagialăcului* prin opera lui Vasile Lovinescu, primul dintre ele, pentru că vor urma, cu siguranță, și altele, suntem datori a formula concluzii, conștienți nu doar de dificultatea în sine a acestei operațiuni, dar și de reversul lor polemic, ceea ce, sincer, e de dorit, pentru a pune în lumină personalitatea *veșnicului marginal*, într-o încercare de a regăsi împreună Centrul:

*Opoziția dintre o abordare generativă și una interpretativă nu e totuna cu un alt tip de opoziție, aflat în circulație în mediile studiilor hermeneutice și care, de fapt, se articulează pe o trihotomie și anume aceea de interpretare în sens de cercetare a unei intentio auctoris, interpretare ca investigare a unei intentio operis și interpretarea ca impunere a unei intentio lectoris*⁷²⁵.

Parcursul Opus Magnum lovinescian în cheia hermeneuticii trihotomice sugerate de Umberto Eco a căutat să dezvăluie, pe de o parte, *ceea ce autorul a voit să spună*⁷²⁶ și, pe de alta, *ceea ce spune textul independent de intențiile autorului său*⁷²⁷. Operațiunea a fost aceea a unui cioplitor răbdător în piatra textului, departe de a fi acel cititor fabricat, dar atent la adevărata intenție a textului:

Între intenția autorului și intenția interpretului care

⁷²⁵ *Ibidem*, p. 30

⁷²⁶ *Ibidem*

⁷²⁷ *Ibidem*

pur și simplu ciocănește textul într-o formă care va servi scopului său există o a treia posibilitate – intenția textului. Semioza hermetică are la bază un mecanism al analogiei care nu cunoaște sfârșit – orice semnificat este doar semn. [...] Este încălcat astfel principiul economiei textuale, care ar valida o interpretare acceptabilă. Astfel este anulată intenția textului, înțelegă ca o categorie semiotică menită să fabrice un cititor model care își imaginează un autor model, diferit de cel empiric⁷²⁸.

Cât despre ceilalți cititori ai lui Vasile Lovinescu, problema nu este una ce ține de numărul lor, ci una ce privește calificarea lor intelectuală. Am făcut vorbire despre *Kairos-ul comunicării*, am amintit despre acel *a quoi bon?* rostit de Vasile Lovinescu la gândul că opera sa nu are cititorii pe care îi merită. Din perspectiva noii critici, și aici mă gândesc, în primul rând, la Franco Moretti, care ia în discuție noțiunea de *public literar*, legată de aceea a destinului cărților, Vasile Lovinescu pare că trăiește după înțelesul lui *vivit non vivit*, una dintre sintagmele recurente în opera sa:

cărțile supraviețuiesc dacă lumea le citește și dispar dacă acest lucru nu se întâmplă; iar dacă un întreg grup de genuri dispăre brusc și complet din scenă, explicația mai verosimilă este că cei care au dispărut au fost, mai întâi și în mai mare măsură, decât cărțile, cititorii lor.⁷²⁹

Referitor la cărțile supraviețuitoare ale lui Vasile Lovinescu, acesta, ca hermeneut al sacrului, are, prin definiție, un public restrâns, iar încercarea de a i te apropia este sortită eșecului, în lipsa unei determinări superioare. Nu o dată, necunoașterea celorlalți a dus la o incorectă *legendare*, din care cea referitoare la trecerea la mahomedanism, ca să amintim un exemplu celebru, este cea mai elocventă. Nu avem nicio îndoială că timpul va lucra în favoarea lui Vasile Lovinescu, iar pentru aceasta nimic nu poate fi mai folositor decât o imagine critică centrată pe făgașul unei obiectivități aflate la intersecția

⁷²⁸ *Idem, Interpretare și suprainterpretare*, Editura Pontica, Constanța, 2004, p. 33

⁷²⁹ Franco Moretti, *Grafice, hărți, arbori*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2016, p. 28

a două concepte – *critica de aproape* și *critica de departe* – într-un efort necesar de recuperare intelectuală.

Cât privește o încercare de clasificare a metodei critice utilizate de hermeneutul basmelor lui Creangă, care l-ar defini în raport cu critica românească actuală, am opta pentru mitanaliză, deși singură, această abordare nu poate defini demersul intelectual de o extraordinară profunzime ce constituie țesătura operei sale.

Cea mai potrivită definiție a căii de acces către *laboratoarele* alchimiei scrisului Iovinescian o regăsim, cred, la Ioan Petru Culianu:

*Une démarche pratique qui consiste à déceler les mythes latentes du texte littéraire et à leur poser des questions pour établir quelque possibilités parmi la multiplicité de celles qui sont inscrites dans leur rayonnement sémantique*⁷³⁰. [Mitanaliza este un demers practic, care consistă în a decela mituri latente ale textului literar și a le pune întrebări pentru a stabili câteva posibilități din multitudinea celor care sunt înscrise în strălucirea lor semantică].

Am optat, la rândul nostru, pentru o *abordare interpretativă*, în termenii lui Eco, aplicând o grilă mitocritică, sprijinită de metodele critice tradiționale; în încercarea de a desăvârși puzzle-ul hermeneutic, am așezat pecetea unei priviri *din interior*, în sensul că propria noastră cale inițiativă a întâlnit mai întotdeauna drumul trasat de inițiatul Vasile Lovinescu, într-o lume a simbolurilor masonice.

*
* *

Am construit studiul nostru pe trei axe principale, plecând de la conceptul fundamental care străbate întregul opus, acela al Tradiției Primordiale. Istoria mitică, *Urgrund-ul*

⁷³⁰ Ioan Petru Culianu, *Les fantasmes de la liberté chez Mircea Eliade*, Presse de l'Université, Groningen, 1983, p. 114

românesc, (re)lectura folclorului național, având în centru personalitatea lui Ion Creangă și trăirea simbolică/metafizică, generatoare a unui discurs alchimic singular în cultura română, toate alcătuiesc o textură mitico-simbolică surprinzătoare prin profunzimea conexiunilor spirituale.

Am scris, de asemenea, despre statutul lui Vasile Lovinescu, acela de ghid al tuturor celor cu *intellekti sani*, fără să ezităm a scoate în lumină paginile tulburătoare ale confesiunilor sale de trăitor al actului metafizic al iubirii. Am dezvăluit, odată cu Vasile Lovinescu, tărâmul oniric al Moldovei interioare, Țară de dincolo de negură, agarthiana Moldovă, care i-a marcat atât de puternic ființa. Exegeza noastră a căutat să cuprindă într-un tot al inițierii landmarkurile pe care Vasile Lovinescu le-a așezat în drumul său, de la hagialâcul matein, la hermeneutica inițierii.

Prin filtrul unor lecturi fundamentale din critica românească modernă, începând cu Ioan Petru Culianu și sfârșind cu Dan Terian, am definit locul și înțelesul lui Vasile Lovinescu în cultura română. Capitolul privind receptarea sa critică are darul de a dezvălui morfologia operei, cu observația că ne confruntăm cu o insuficientă aplecare a criticii românești asupra creației lovinesciene. Din acest punct de vedere, a purcede la înfăptuirea integralei Vasile Lovinescu este un act cultural obligatoriu, prin care autorului *Daciei hiperboreene* să îi fie redat locul meritat în cultura română.

*
* *

Exilat într-o *Patrie miraculoasă* ca într-o *Agarthă a hermetiștilor*, Vasile Lovinescu pare, la o privire grăbită, un luptător cu modernitatea, un scutier al tradiționalismului clasic, unul dintre ultimii corifei ai *unei culturi mai deschise spre neoplatonism, predominant ortodoxe și cu o evidentă dificultate de a deveni modernă, din pricina contextului*

*antimodern*⁷³¹.

Nu e căderea noastră să discutăm aici despre raportul dintre ortodoxie și modernism în cultura română, dar putem să avansăm această temă de dezbatere, avându-l în centrul ei pe Vasile Lovinescu, un *hermenoet singular*.

Plecând de la o afirmație a lui Sorin Alexandrescu, care, vorbind despre Junimea, opina că *instituțiile, ideile nu se potrivesc realității românești, acesta fiind un fapt semiotic fundamental – absența producției de sens social în România*⁷³², putem avansa asumția potrivit căreia valorizarea mitologiei naționale poate genera un atare proiect cultural a cărui consistență să dea un sens social nou.

Credem, înainte de toate, că vremea înțelegerii lui Vasile Lovinescu nu a sosit, așa cum suntem convingși că aceasta se va întâmpla curând. Cei care pătrund înțeleșurile Operei Magna rămân convingși, împărțășind convingerea lor celor asemenea. Oricând, hermeneutica basmelor lui Creangă sau înțeleșurile jurnalului alchimic se pot constitui în surse intelectuale generatoare de sens. Autoritatea intelectuală lovinesciană, spiritul său enciclopedic, străbătând dragostea pentru istoria și geografia românilor, ascunse, încă, sub vălul Mayei, toate pot contura/consolida un anumit model intelectual, dătător de sens istoric și social, în răscrucea învolburată a acestui început de mileniu.

Cu toate acestea, moștenirea nu e întreagă, iar înțeleșurile ei pot fi lesne manipulate.

Rătăcirea anilor '30 sub semnul noii drepte văduvește, din fericire, într-o măsură temperată, moștenirea culturală lovinesciană. Cât despre vulnerabilitatea interpretărilor, acest gând s-a iscat în urma lecturii unui interviu pe care Edgar Papu, teoreticianul protocronismului românesc, i-l acorda lui Mihai

⁷³¹ Emil Cioran, Luca Pițu, Sorin Antohi, *Le néant roumain*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 25

⁷³² Sorin Alexandrescu, *Junimea*, Libra, Groningen, 1983, p. 63

Ungheanu, interviu publicat după mulți ani, în *Noua revistă română*, nr. 5, din august 1996, paginile 23-28.

După Revoluția din 1989, Papu și-a luat libertatea de a rosti adevăruri, până atunci, interzise. La întrebarea lui Ungheanu – *Anumite preocupări actuale despre traci au fost echivalate cu preocupările despre traci ale extremei drepte din anii '30?*, Edgar Papu răspunde:

Nu știu ce legătură este între problema tracilor și protocronism cu extrema dreaptă. [...] Ce știu e decizia C.C. al P. C. R. de a celebra statul lui Burebista, hotărâre urmată de o alta privind sărbătorirea primei mărturii scrise acum 2500 de ani de Herodot, despre existența geto-dacilor. Vă puteți imagina un Edgar Papu în cămașă verde?⁷³³.

Legătura imediată este aceea cu *Dacia hiperboreană* și, pe urmele ei, cu Nicolae Densușianu și B. P. Hasdeu, ca să nu amintim decât doi dintre cei mai importanți reprezentanți ai protocronismului românesc, în viziunea, atât de criticată în mediul cultural românesc, a lui Edgar Papu. Simpla asociere a lui Vasile Lovinescu cu protocronismul, filtrată abil prin țesătura atât de înnegurată de idei a anilor dreptei românești, ar duce la o confuzie care poate cântări greu în încercarea de a dezvălui, în linia adevărului, personalitatea lui Vasile Lovinescu.

Nu ar fi lipsit de interes să creionăm un contur al pericolului unei interpretări/manipulări protocroniste. O definiție extrem de concludentă găsim la începutul capitolului *Protocronism românesc și noua ordine mondială*, aflat în volumul *Cutul lui Ceaușescu*, al Anneliei Ute Gabanyi:

Folosindu-se de o teorie foarte răspândită, care postulează prioritatea românească în istoria literară trecută și prezentă, regimul român caută să sporească atât conștiința națională, cât și mândria populației, mărind astfel prestigiul ofertelor culturale indigene pe piața internațională⁷³⁴.

⁷³³ Edgar Papu, *Interviuri*, ediție îngrijită de Ilie Rad și Grațian Cormoș, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005, p. 27

⁷³⁴ Anneli Ute Gabanyi, *Cutul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 11

Cartea de căpătâi, *ars protocronica*, să-i spunem, apare în 1971 și se intitulează *Din clasicii noștri: contribuții la ideea unui protocronism românesc*, sintagmă pe care o fabrică Edgar Papu, creatoare de mari confuzii venită să înlocuiască vechea sintagmă a lui I. Constantinescu, *avangarda românească*.

Pe urmele lui Nichifor Crainic, pentru care combaterea sincronismului devenea *o datorie sfântă, o luptă pentru a doua neatârnare*⁷³⁵, Papu neagă valorile promovate de Eugen Lovinescu, trecând, de fapt, din sfera criticii și esteticii, în aceea a ideologiei literare. Criticul moldovean este acuzat de ideologii protocronismului că alimentează o gândire defavorabilă înțelegerii dezvoltării culturii românești, care, în opinia lui Papu, și-ar fi dovedit întâietatea în spațiul cultural european.

*Entuziasmul demonstrativ*⁷³⁶ papian descoperă în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* o anticipare a barocului european, în Dimitrie Cantemir un romantic *avant la lettre*, în Ion Heliade Rădulescu un premergător al accentului pus pe psihanaliză în secolul XX; tot așa, Costache Negruzzi îl anticipează pe Flaubert, Alecsandri anunță simbolismul european, iar Eminescu este socotit părintele existențialismului.

Toate aceste teze se îndreaptă spre derizoriu, nu neapărat prin substanța lor ideatică, cât prin folosirea lor ca motoare ideologice subordonate comunismului gândit și pus în operă de Nicolae Ceaușescu.

Mai mult decât atât, consilierul personal al lui Nicolae Ceaușescu, Mircea Malița, consfințește statutul internațional al protocronismului, într-un discurs programatic rostit la U.N.E.S.C.O., stabilind *10 postulate cheie* pe care le amintim (și) pentru că ele nu au fost publicate în România până la apariția lucrării lui Gabanyi, în 2013:

⁷³⁵ Nichifor Crainic, *Gândirea*, apud Luceafărul, nr. 4/8.X.1977, p. 111

⁷³⁶ *Ibidem*

Cu siguranță acestea sunt croite pentru consum extern și se poate distinge o agresivitate mai puternică față de opresiunea sovietică nenumită decât cea îndreptată împotriva modelelor occidentale⁷³⁷.

Cele zece postulate ale lui Malița sunt:

1. Cultura este axa identității unui popor. *În problemele culturale, afirmarea personalității este echivalentul independenței și suveranității pe plan politic⁷³⁸.*
2. Diversitatea este o sursă de armonie, nu una de conflict.
3. Culturile sunt instrumente de bază ale supraviețuirii. *Ele sunt depozitarele răspunsurilor creative generate de interacțiunea societății cu mediul. În ele s-au acumulat lecțiile trecutului⁷³⁹.*
4. Culturile sunt toate egale ca scop. *Sub aspectul autenticității lor, toate culturile sunt egale⁷⁴⁰.*
5. Inegalitatea în relațiile culturale trebuie să dispară, la fel ca și în celelalte domenii.
6. Cultura nu poate fi separată de procesul dezvoltării economice și sociale.
7. Contactele între diferitele culturi încurajează expansiunea și dezvoltarea lor. *Culturile impermeabile sunt condamnate la uitare. Dialogul este esențial⁷⁴¹.*
8. Forma superioară a dialogului este cooperarea.
9. Statutul culturii în întreaga lume este diminuat de sporirea forțelor războinice. *O cultură a forței nu-și merită numele⁷⁴².*
10. Există o moștenire culturală comună întregii umanități și este de datoria noastră să o păstrăm.

Pentru un spirit îngust, sintagma *moștenire culturală comună întregii umanități* poate fi tradusă oricând în *Tradiție*

⁷³⁷ Anneli Ute Gabanyi, *op. cit.*, p. 115

⁷³⁸ *Ibidem*

⁷³⁹ *Ibidem*

⁷⁴⁰ *Ibidem*

⁷⁴¹ *Ibidem*

⁷⁴² *Ibidem*

Primordială, într-o coborâre tamasică amețitoare și periculoasă pentru înțelegerea lui Vasile Lovinescu.

Mai mult, preocuparea acestuia pentru Dacia Hiperboreană, pe urmele lui Densușianu, poate constitui oricând un punct comun pentru o alunecare protocronică superioară.

Descoperirea *Australanthropus Olteniensis* la Bugiulești a fost prilejul de a semna *certificatul de naștere al acestui erou al antropogenezei* de către dr. Nicolăescu Ploșor, la Centrul pentru Științe Sociale Craiova. *Contemporanul* din 10 martie 1981 trage *cu justificată mărturie* concluzia că, *dacă rămășițele de la Bugiulești se confirmă pe deplin, vom putea afirma că aici începe antropogeneza în Europa*⁷⁴³.

Mitologia politică și istorică românească a traversat în timpul comunismului drumul de la *accentuarea moștenirii romane la elogierea străbunilor daci și, în cele din urmă, la Australanthropus Olteniensis*⁷⁴⁴, conchide Anneli Ute Gabanyi.

Prin promovarea mitologiei dacice, Ceaușescu a împins aria etnogenezei noastre dincolo de granițele limes-ului, *lărgind astfel perioada continuității românești (sau, mai degrabă, pre-românești) pe pământul său actual*⁷⁴⁵.

Alunecarea din tracologie în tracomanie este criticată de profesorul Condurache, o voce autoritară în domeniul istoriei, fără a putea, însă, împiedica determinarea valului de istorici amatori de a se arunca în negura istoriei.

Ziarul U.T.C. *Scânteia tineretului* decreta că pasiunea pentru istorie va fi de ajuns pentru a produce rezultate de valoare; a fost creat până și un cadru oficial pentru *dezbatere pasionante*, Cercul Deceneu, a cărui sarcină a fost aceea *de a promova istoria ca valoare afectivă*⁷⁴⁶, pentru că *trăirea originilor naționale redimensionează prezentul, conferindu-i*

⁷⁴³ *Ibidem*, p. 116

⁷⁴⁴ *Ibidem*, p. 117

⁷⁴⁵ *Ibidem*

⁷⁴⁶ *Ibidem*, p. 118

semnificații nebănuite⁷⁴⁷.

În finalul capitolului *De la Australanthropus Olteniensis la Ceaușescu*, Anneli Ute Gabanyi vorbește despre *tensiunea propagandei patriotice*, sintagmă care definește o constanță culturală, ale cărei efecte pot apărea oricând, atrăgând în vârtoarea sa orice nume care s-ar putea dovedi folositor:

*În ciuda controverselor în privința predominanței elementului dac asupra celui roman în procesul etnogenezei românești, tensiunea propagandei patriotice pare mereu legată de cultul personalității din jurul lui Ceaușescu. [...] Cineva ar putea chiar să-i suspecteze pe antropologii care au dat hominidului de la Bugiulești numele **Australanthropus Olteniensis** că se gândeau la Ceaușescu, care este el însuși de origine oltenească⁷⁴⁸.*

Între exagerările protocroniste și *Dacia Hiperboreană* s-ar putea detecta o zonă, să-i spunem, intermediară, purtând amprenta științificității și înclinând, oarecum, balanța spre concluziile lui Vasile Lovinescu. Acceptarea unei variante posibile greu de dovedit cu rigoare academică, dar lăsând o poartă deschisă către un timp istoric foarte îndepărtat, este prezentă în lucrări asupra cărora specialiștii ar putea arunca o privire atentă.

Studiul lui Constantin Daniel, *Misteriile lui Zalmoxis* deschide o asemenea poartă:

*De fapt, misteriiile lor i-au făcut pe geto-daci să devină **cei mai drepți**, adică cei mai virtuoși dintre oamenii din vremea lor. Sub influența învățăturilor din misterii, traco-geții au creat, în decursul secolelor, societăți pe care le-am putea califica drept utopice, aceasta în cazul în care ele nu ar fi existat cu adevărat⁷⁴⁹.*

În *Dacia în autorii clasici*, Gheorghe Popa-Lisseanu, elev al lui Hasdeu și al lui Gheorghe Dem Teodorescu, conchide:

⁷⁴⁷ *Ibidem*

⁷⁴⁸ *Ibidem*, p. 119

⁷⁴⁹ Constantin Daniel, *Misteriile lui Zalmoxis*, Editura Herald, București, 2015, p. 11

*Noi, românii, ca urmași ai tracilor romanizați și în special ai daco-geților, suntem oamenii pământului pe care și-a pus sigiliul său Roma eternă*⁷⁵⁰.

La celălalt capăt al tracomaniei/dacomaniei se află Vasile Lovinescu. Într-o altă dimensiune a gândirii, adversar al oricărei manipulări ideologice sau parcimonios cu trimiterile la istoricii greci sau latini, Lovinescu iese din sfera strâmtă a istoriei profane, pentru a se așeza într-o semiosferă de unde va judeca simbolic începuturile:

*Unul dintre cele mai interesante aspecte ale manifestării ciclice îl constituie marea migrație hiperboreană. Aceasta e o **coborâre** din indistințiuena polară primordială în multiplele manifestări secundare ale ciclului. Totuși nu din punctul de vedere al istoriei profane ne interesează această manifestare, ci din cel al simbolismului istoric, **semnătură** a unor realități incomparabil mai profunde*⁷⁵¹.

Pentru a înțelege eseul lovinescian,

*trebuie să ne smulgem din toate aceste prejudecăți moderne [...]. Trebuie să insistăm asupra unui punct capital: aceste etape trebuie să fi avut **virtuți** speciale, **virtuți analogice** cu cele ale etapelor precedente ale Ținutului primordial*⁷⁵².

Rătăcirea drumului analogico-simbolic înseamnă rătăcirea pelerinului, lucru de înțeles, atâta timp cât *geografia sacră este, din toate științele tradiționale, cea mai uitată în Occident*⁷⁵³.

*

* *

Cu Vasile Lovinescu ieșim din profan și intrăm în

⁷⁵⁰ Gheorghe Popa-Lisseanu, *Dacia în autorii clasici*, Editura Vestala, București, 2015

⁷⁵¹ Vasile Lovinescu, *Dacia Hiperboreană*, Editura Rosmarin, București, 1996, p. 14

⁷⁵² *Ibidem*, pp. 14-15

⁷⁵³ *Ibidem*, p. 15

hieroistorie. Uneltele nu sunt ale istoricului, ci ale inițiatului aflat în căutarea simbolică a Tradiției Primordiale. Gândirea nu este, nici ea, a profanului, fie el și strălucit. Este o gândire ce reflectă un tip aparte de cunoaștere, definită în termenii lui Frithjof Schuon, *cunoaștere originară*:

Ce este cunoașterea originară? Este însușirea rațiunii venită dinăuntru, de la spirit. Așa cum focul se întoarce în eter când nu mai are nimic de consumat, tot așa se întoarce și rațiunea în spirit după ce a consumat lumea și pe sine însăși. Această cunoaștere a lumii este cunoașterea originară. Prin ea omul devine spiritual⁷⁵⁴.

Orice încercare de a-l atrage pe Vasile Lovinescu pe terenul alunecos al revendicărilor de idei în sensul manipulării maselor va fi sortită eșecului. El scrie despre istorie sacră cu unelte inaccesibile propagandiștilor politici.

Dacă pentru Anton Dumitriu destinul României începea *ab urbe deleta*, cu referire la căderea Sarmisegetuzei, pentru Vasile Lovinescu destinul național coboară mitic spre perioada hiperboreană, de unde începe destinul unui mare popor, despre care cărturarul *dă seamă* în a sa *Opera Magna*.

Dincolo de atributele ce îl pot defini – mitograf, folclorist, istoric, etnolog, simbolog, hermeneut, hermeneoet, eseist – Vasile Lovinescu rămâne omul spiritual desăvârșit, ieșit capricant din *starea lui Cain și Abel*, pentru a construi *România sacră*, pe principiile Tradiției Primordiale.

Pe urmele Sfântului Grigore de Nissa, Vasile Lovinescu trăiește apokatastaza, trasând simbolic reîntoarcerea la starea primordială; după ce se va fi sfârșit epoca decăderii, Dumnezeu va fi totul în toate.

Spirit înalt, aflat în căutarea perfecțiunii lăuntrice, singular și adesea capricant, Vasile Lovinescu continuă să transmită mesajul său inițiatilor în duh, cu speranța regăsirii drumului Tradiției.

Apărător și reconstructor al epopeii românești, Vasile

⁷⁵⁴ *Idem, Meditații, Simboluri, Rituri*, Editura Rosmarin, București, 1997, p. 24

Lovinescu și-a transformat marginalizarea extremă în anonim superior, cum emoționat mărturisea Roxana Cristian.

În volumul *Povestirile Rabinului Nahman* există o poveste hasidică din care cităm:

Așa cum o mână ținută în fața ochilor poate acoperi cel mai înalt munte, tot așa mărunta noastră viață pământească împiedică privirea uriașelor lumini și taine de care universul e plin, iar cel ce e în stare să înlăture obstacolul din fața ochilor săi, acela vede marea strălucire a interiorității universului⁷⁵⁵.

Vasile Lovinescu este unul dintre aceia care au văzut strălucirea. Solitar, dar nu însingurat, și-a dus până la capăt exilul agarthian. Un demers critic care să scoată în/la lumină opera sa este necesar, într-o epocă tot mai grăbită să uite înțeleșurile Tradiției...

⁷⁵⁵ Martin Buber, *Povestirile rabinului Nahman*, Ed. Hasefer, București, 1998, p. 39

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

1. ALEXANDRESCU, Sorin, *Junimea*, Libra, Groningen, 1983.
2. ALEXANDRESCU, Sorin, *Paradoxul român*, Editura Univers, București, 1998.
3. ANGHEL, Alexandru, *Interviu cu Florin Mihăescu în Rost cultural, politic, religios*, anul III, nr. 23, ianuarie 2005.
4. BARTHES, Roland, *Sade, Fourier, Loyola*, Paris, Sevil, 1971.
5. BLAGA, Lucian, *Geneza metaforei și sensul culturii*, Editura Humanitas, București, 1994.
6. BOIA, Lucian, *Capcanele istoriei. Elita românească între 1930 și 1950*, Editura Humanitas, București, 2011.
7. BOIA, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2011.
8. BORHAN, Stelian, *Personalități fălticene în literatură și artă*, în *Monitorul de Suceava*, 17 iulie 2017, Anul XXII, nr. 159 (6575).
9. BRAGA, Corin, *Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare*, Editura Institutul European, Iași, 1998.
10. BUBER, Martin, *Povestirile rabinului Nahman*, Editura Hasefer, București, 1998.
11. CANTEMIR, Dimitrie, *Divanul*, 1698.
12. CĂLINESCU, George, *Istoria literaturii române*, vol. II, Editura Academiei, București, 1968.
13. CĂLINESCU, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Editura Polirom, Iași, 2008.
14. CIORAN, Emil, *Exercices d'admiration*, Gallimard, Paris, 1978.
15. CIORAN, Emil; PIȚU, Luca; ANTOHI, Sorin, *Le néant roumain*, Editura Polirom, Iași, 2009.
16. COJANU, Daniel, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Editura Lumen, Iași, 2009.

17. CRIHANĂ, Alina, *Romanul generației '60*, Editura Europlus, Galați, 2010.
18. CRISTIAN, Roxana, *Agartha fălticeneană*, Editura Rosmarin, București, 2012.
19. CULIANU, Ioan Petru, *Les fantasmes de la liberté chez Mircea Eliade*, Presse de l'Université, Groningen, 1983.
20. CULIANU, Ioan Petru, *Studii românești. Fantasmeme nihilismului*, Editura Polirom, Iași, 2006.
21. DANIEL, Constantin, *Misteriile lui Zalmoxis*, Editura Herald, București, 2015.
22. DENSUȘIANU, Nicolae, *Dacia preistorică*, Editura Arhetip, București, 2002.
23. DURAND, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri*, Editura Nemira, București, 1998.
24. ECO, Umberto, în *L'Espresso*, iulie 2004.
25. ECO, Umberto, *Interpretare și suprainterpretare*, Editura Pontica, Constanța, 2004.
26. ECO, Umberto, *Limitele interpretării*, Editura Polirom, Iași, 2007.
27. ECO, Umberto, *Scieri despre gândirea medievală*, Editura Polirom, Iași, 2016.
28. ELIADE, Mircea, *Il sacro e il profano*, I, 6, Torino, 1967.
29. ELIADE, Mircea, *Aspecte ale mitului*, București, Editura Univers, 1978.
30. ELIADE, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, Editura Humanitas, București, 2004.
31. GAUCHET, Marcel, *Dezvrăjirea lumii*, Editura Științifică, București, 1995.
32. IONESCU, Cornel Mihai, *Mentalitate alchimică și hermenoetică*, în *Caiete Silvane*, Zalău, anul 5, nr. 7, 2002.
33. LOVINESCU, Vasile, *Mistica fascismului*, în *Vremea*, 14 ianuarie 1934.
34. LOVINESCU, Vasile, *O nouă rasă de stăpâni*, în *Vremea*, 18 februarie 1934.
35. LOVINESCU, Vasile, *Al patrulea hagialâc*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
36. LOVINESCU, Vasile, *Creangă și Creanga de Aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989.

37. LOVINESCU, Vasile, *Incantația sângelui*, Editura Institutul European, Iași, 1993.
38. LOVINESCU, Vasile, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Editura Cartea Românească, București, 1993.
39. LOVINESCU, Vasile, *Mitul sfâșiat*, Editura Institutul European, Iași, 1993.
40. LOVINESCU, Vasile, *Jurnal alchimic*, Editura Institutul European, Iași, 1994.
41. LOVINESCU, Vasile, *Steaua fără nume*, Editura Rosmarin, București, 1994.
42. LOVINESCU, Vasile, *Scrisori crepusculare*, Editura Rosmarin, București, 1995.
43. LOVINESCU, Vasile, *Dacia Hiperboreană*, Editura Rosmarin, București, 1996.
44. LOVINESCU, Vasile, *Meditații, Simboluri, Rituri*, Editura Rosmarin, București, 1997.
45. LOVINESCU, Vasile, *Exerciții de meditație*, Editura Rosmarin, București, 2000.
46. MIHĂESCU, Florin; CRISTIAN, Roxana, *Vasile Lovinescu și Funcțiunea Tradițională*, Editura Rosmarin, București, 1998.
47. MORETTI, Franco, *Grafice, hărți, arbori*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2005.
48. MUTTI, Claudio, *Guénon în România*, Editura Vremea, București, 2003.
49. NOICA, Constantin, *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan*, Editura Univers, București, 1978.
50. NOICA, Constantin, *Jurnal de idei*, Editura Humanitas, București, 1991.
51. NOVALIS, *Între veghe și vis*, Editura Univers, București, 2008.
52. ORNEA, Zigu, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
53. PAPU, Edgar, *Interviuri*, ediție îngrijită de Ilie Rad și Grațian Cornoș, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005.
54. PÂRVAN, Vasile, *Getica*, Editura Cultura Națională, București, 1926.
55. POP-CURȘEU, Ioan, *Recitindu-l pe Vasile Lovinescu*, în Revista

- Steaua*, nr 10-11 (732-733), octombrie-noiembrie 2009.
56. POPA-LISSEANU, Gheorghe, *Dacia în autorii clasici*, Editura Vestala, București, 2015.
 57. PROTOPODESCU, Vlad, *Ștefan Vodă al Moldovei fost-a pe la noi prin munți*, în *Puncte Cardinale*, 8/80, august, 1997.
 58. *Ritualul gradului de maestru*, MLNR.
 59. SEBASTIAN, Mihail, *Criterion*, în *Cuvântul*, VIII, nr. 2577, 26 iunie 1932.
 60. STOENESCU, Alex Mihai, *Istoria Ideilor Masonice*, vol. I, Editura RAO Class, București, 2005.
 61. *Tabula Smaragdina*, 2.
 62. TERIAN, Dan, *Codul lui Cernătescu*, în *Cultura literară*, nr. 307, 20 ianuarie 2011.
 63. TOLCEA, Marcel, *Ezoterism și comunicare simbolică*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004.
 64. TOLCEA, Marcel, *Eliade, ezotericul*, Editura EST, București, 2012.
 65. UTE GABANYI, Anneli, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, Iași, 2003.
 66. WIRTH, Oswald, *Francmasoneria pe înțelesul adepților ei*, Editura RAO, București, 2005.
 67. WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Viața imaginilor*, Editura Cartimpex, Cluj, 1998.
 68. ZACIU, Mircea; PAPAHAĞI, Marian; SASU, Aurel, *Dicționarul Scriitorilor Români*, Editura Fundația Culturală Română, București, 1998.

Referințe critice:

69. ANTOHI, Sorin, *Utopica*, Editura Științifică, București, 1991.
70. ANTOHI, Sorin, *Civitas imaginalis*, Editura Polirom, Iași, 1999.
71. BACZKO, Bronislaw, *Les imaginaires sociaux*, Payot, Paris, 1984.
72. CORBIN, Henry, *En Islam iranien*, Gallimard, Paris, 1991.
73. DUMITRIU, Victor, *Sunt Lacrimae rerum*, în *RITL*, iulie-decembrie 1988.
74. DUMITRIU, Anton, *Criza Occidentului*, Editura Tehnică, București, 1991.

75. GUÉNON, René, *L'ésotérisme du Dante*, Ch. Bosse, Paris, 1925.
76. JUNGER, Ernst, *Approches, drogues et ivresses*, Gallimard, Paris, 1991.
77. LIICEANU, Gabriel, *Utopia intelectului și utopia filosofiei*, Editura Dialog, București, 2005.
78. LOVINESCU, Monica, *La Apa Vavilonului*, Editura Humanitas, București, 1999.
79. SCHUON, Frithjof, *Le Démiurge dans la mythologie nord-américaine*, în *Études Traditionnelles*, nr. 1, 1967.
80. SIMION, Eugen, *Jurnalul unui Simbololog*, în *Caiete Critice*, nr. 9-11/1994.
81. VERESCU, Ahile Z., *Discipoli guénonieni în România*, Editura Civitas, București, 2012;.
82. VERESCU, Ahile Z., *Guénon și Tradiția finală*, Editura Civitas, București, 2015.
83. VERESCU, Ahile Z., *Guénon, criza și domnia cantității*, Editura Civitas, București, 2013.

Resurse web:

84. CLÉMENT, Olivier, *A mărturisi într-o societate secularizată*, în *Contacts*, nr. 144/1988, www.nistea.com/secular.html, accesat la data de 8 iunie 2017.
85. CODRESCU, Răzvan, *Spovedania unui neînving: Vladimir Dumitrescu*, <http://www.rostonline.ro/2013/07/spovedania-unui-neinving-vladimir-dumitrescu/>, accesat la data de 2 iulie 2017.
86. FILIPAȘ, Titus, *Mitologia voluntaristă a fraternității*, <https://blogideologic.wordpress.com/2007/12/29/mitologia-voluntarista-a-fraternitatii/>, accesat la data de 2 iulie 2017.
87. ILIESCU, Radu, <http://radu-iliescu.blogspot.com/2016/05>, accesat la data de 10 iunie 2017.
88. MANOLACHE, Dumitru, *Nedescifratele taine de pe Columna lui Traian*, în *Ziarul Lumina*, <http://ziarullumina.ro/nedescifratele-taine-de-pe-columna-lui-traian-7517.html>, accesat la data de 4 iunie 2017.
89. PANOFSKY, Erwin, *Iconografia și Iconologia*, <https://ro.scribd.com/doc/114351717/Erwin-Panofsky-Iconografia-Si-Iconologia>, accesat la data de 12 iunie 2017.

90. SORA, Simona, *Un contemplativ*, în *Dilema Veche*, nr. 494, 1-7 august 2013, <http://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/un-contemplativ>, accesat la data de 2 iunie 2017.
91. SORA, Simona, *Un jurnal impersonal*, în *Dilema Veche*, <http://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/un-jurnal-impersonal>, accesat la data de 12 iunie 2017.
92. Toma din Aquino, *Summa Theologiae*, III, www.medievalscruces.com, accesat la data de 7 iunie 2017.

„... A ne aventura în *hagialâcu* operei sale este un demers dificil. Orice privire în adâncuri ametește și descurajează călătorul neinițiat. Ți trebuie o mentalitate de cățăraător – cum însuși Vasile Lovinescu o mărturisea – pentru a ajunge acolo de unde perspectiva operei sale este întreagă, moment în care ai libertatea de a judeca, dincolo de asprimea interpretărilor critice, dincolo de o modernitate tot mai puțin îngăduitoare cu cei contemplativi. În acest exordiu ne propunem să punctăm momentele cu impact literar mai importante din parcursul bibliografic al lui Vasile Lovinescu, evitând o simplă înlănțuire a datelor...”

Ovidiu Marian-Ionescu

ISBN 978-606-8467-39-9

<https://biblioteca-digitala.ro>